STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 10428

TEVYEH DER MILKHIKER

Sholem Aleichem

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

שלום עליכם

טביה
דער מילכיקער

ארויסגעגעבן דורכן חינוך דעפּאַרטמענט ביי דער אשכנזישער קהלה
„נדחי ישראל״ אין מעקסיקע — 1958.

גאַנץ טֵבִיֶה דער מילכיקער

אינהאַלט:

קטנתּי — — — — — — — — — — — — 5
דאָס גרויסע געווינס — — — — — — — — — — — 13
אַ בוידעם — — — — — — — — — — — — 37
הײַנטיקע קינדער — — — — — — — — — — 55
האָדל — — — — — — — — — — — — — 81
חוה — — — — — — — — — — — — — 101
שפּרינצע — — — — — — — — — — — — 121
טביה פאָרט קיין ארץ־ישׂראל — — — — — — . 141
לך־לך — — — — — — — — — — — — — 167
וחלקלקות — — — — — — — — — — — — 187

קָטֹנְתִּי

אַ בריוול פון טֵבִיֶה דעם מילכיקן צום מְחַבֵּר.

געשריבן אין יאָר 1895.

קְטֹנְתִּי

(אַ בריוול פון טֵבְיָה דעם מילכיקן צום מְחַבֵּר)

לְכָבוֹד צו מײַן געליבטן טײַערן פרײַנט רֵב שָׁלוֹם־עֲלֵיכֶם, גאָט זאָל אײַך געבן געזונט און פַּרְנָסָה מיט אײַער ווײַב און קינדער, איר זאָלט האָבן גרויס נַחַת ווו איר וועט זיך קערן און ווענדן, אָמֵן סֶלָה!

קְטֹנְתִּי! — באַדאַרף איך אײַך זאָגן מיטן לָשׁוֹן, וואָס יַעֲקֹב אָבִינוּ האָט געזאָגט אין דער סֶדְרָה „וַיִּשְׁלַח“, בְּשָׁעַת ער האָט זיך געלאָזט גיין קעגן עֵשָׂו, לְהַבְדִּיל... נאָר טאָמער איז דאָס אֶפְשָׁר ניט אַזוי גלײַך, בעט איך אײַך, פאַני שָׁלוֹם־עֲלֵיכֶם, איר זאָלט אױף מיר קיין פאַריבל נישט האָבן, איך בין אַ פּראָסטער חַי־וְקַיָּם, איר ווייסט אַוַדְאַי מער פון מיר — וואָס איז דאָ וואָס צו ריידן? אין אַ דאָרף, משטיינס געזאָגט, מע ווערט פאַרגרעבט, ווער האָט צײַט אַרײַנקוקן אין אַ ספר, צי אָפּלערנען אַ פּרָשָׁה חוּמָש מיט רַשִׁ״י, צי וואָס? אַ שטיקל גליק, עס קומט דער זומער, פאָרן זיך צונויף די יעהופּעצער נְגִידִים קיין בויבעריק אױף די דאַטשעס, קאָן מען זיך באַגעגענען אַמאָל מיט אַן איידעלן מענטשן, הערן אַ גוט וואָרט. איר מעגט מיר גלייבן, אַז איך דערמאָן מיך אָן יענע טעג, ווען איר זײַט געזעסן לעבן מיר אין וואַלד, אויסגעהערט מײַנע נאַרישע מַעֲשִׂיוֹת, איז באַ מיר גלײַך, ווי איך זאָל פאַרדינען מִי יוֹדֵעַ וויפל! איך וויים ניט מיט וואָס איך האָב באַ אײַך אַזוי נוֹשֵׂא חֵן געווען, איר זאָלט זיך אָפּגעבן מיט אַזאַ קליין מענטשל, ווי איך, מיר שרײַבן בריוולעך גאָר. און לֹא־פָּל שֶׁכֵּן אַרויסשטעלן מײַן נאָמען אין אַ בוך, מאַכן פון מיר אַ גאַנצן שָׁלֹשׁ־סְעוּדוֹת, גלײַך ווי איך וואָלט דאָ געווען מִי יוֹדֵעַ ווער, — מעג איך דאָך אַוודאי זאָגן: קְטֹנְתִּי!...

אֱמֶת, איך בין אײַך טאַקע אַ גוטער פרײַנט, לאָז מיר גאָט העלפן אַ הונ־דערט־חֵלֶק, וואָס איך ווינטש אײַך! איר האָט, דאַכט זיך, גוט געזען, וואָזוי איך האָב אײַך געדינט נאָך אין די גוטע יאָרן, בשעת איר זײַט נאָך געזעסן אױף דער גרויסער דאַטשע, — געדענקט איר? — האָב איך

אײַך געקויפט אַ בְּהֵמָה פאַר אַ פופציקער, איז זי געווען אַ מציאה פון אַ גַנָב פינף און פופציק. אײַ, זי איז אָפּן דריטן טאָג געפּגרט? בין איך ניט שולדיק: לְמַאי די אַנדערע בְּהֵמָה, וואָס איך האָב אײַך געגעבן, איז אויך געפּגרט?... איר ווייסט אַליין גאַנץ גוט, ווי‏אַזוי דאָס האָט מיך געקרענקט; איך בין דעמאָלט אַרומגעגאַנגען אָן אַ קאָפּ! איך ווייס? דאַכט זיך, פונעם שענסטן און פונעם בעסטן, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפן און אײַך אויך, אִם־יִרְצֶה־הַשֵּׁם, אָפּן נײַעם יאָר, עס זאָל זײַן, ווי זאָגט איר, חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם... און מיר זאָל גאָט העלפן אין מײַן פַּרְנָסָה, איך זאָל זײַן געזונט מיט מײַן פערדל, לְהַבְדִיל, און מײַנע בְּהֵמוֹת זאָלן זיך מעלקן אַזויפיל, אַז איך זאָל אײַך קאָנען דינען אָף ווײַטער אויך מיט מײַן קעז און פוטער עַל צַד הַיוֹתֵר טוֹב, אײַך און אַלע יעהופּעצער נְגִידִים, גאָט זאָל געבן הַצְלָחָה און פַּרְנָסָה און אַלדאָס גוטס מיט גרויס נַחַת. און אײַך פאַר אײַער טִרְחָה, וואָס איר זײַט זיך מַטְרִיחַ פון מײַנעטוועגן, און פאַר דעם כָּבוֹד, וואָס איר טוט מיר אָן דורך אײַער ביכל, זאָג איך אײַך נאָכאַמאָל: קָטֹנְתִּי! פאַרוואָס קומט מיר אַזאַ שטרײַמל, אַז אַ וועלט מיט מענטשן זאָלן פּלוצים געוואָרע ווערן, אַז אָף יענער זײַט בויבעריק, ניט ווײַט פון אַנאַטעווקע, געפינט זיך אַ ייִד, וואָס הייסט ט ֶ ב י ֶ ה ד ע ר מ י ל כ י ק ע ר? נאָר מִסְתָּמא ווייסט איר דאָך וואָס איר טוט, קיין שֵׂכֶל באַדאַרף איך אײַך ניט לערנען, און ווי‏אַזוי צו שרײַבן ווייסט איר שוין אַליין, און ווײַטער מיטן איבעריקן דאַרטן פאַרלאָז איך מיך שוין אָף אײַער איידעלן כאַראַקטער, אַז איר וועט דאַרטן טאָן אין יעהופּעץ פון מײַנעטוועגן אַלצדינג, עס זאָל מיר פונעם ביכל עפּעס אַרויס אַ שטיקל טוֹבָה צו מײַן פַּרְנָסָה. איך באַדאַרף טאַקע, כ'לעבן, איצטערט נייטיק האָבן: איך רעכן, אִם־יִרְצֶה־הַשֵּׁם, אײַנגיכן אָנהייבן טראַכטן מִכּוֹחַ חֲתוּנָה מאַכן אַ טאָכטער; און אַז גאָט וועט שענקען, ווי זאָגט איר, דאָס לעבן, איז אפשר טאַקע צוויי מיט אַמאָל... דערווײַל זײַט מיר געזונט און האָט אַ גליקלעכן תָּמִיד, ווי עס ווינטשט אײַך פונעם גאַנצן האַרצן פון מיר אײַער בעסטער פרײַנט

ט ֶ ב י ֶ ה.

יאָ, עִיקָר שָׁכַחְתִּי! אַז דאָס ביכל וועט פאַרטיק ווערן, און איר וועט האַלטן בײַ שיקן מיר עפּעס געלט, זאָלט איר מוֹחֵל זײַן שיקן קיין אַ נ אַ־ ט ע ו ו ק ע, אָפּן שוֹחֵטס נאָמען. איך האָב דאַרטן צוויי מאָל אין ווינטער

יאָרצײַט: איין מאָל אָסיען־צײַט, פאַר „פּאָקראָווע“, און דאָס אַנדערע מאָל אַרום „נאָוועגאָד“, — בין איך הייסט עס, דעמאָלט אַ שטאָט־ייִד. און ווײַטער, גלאַט אַזוי בריוולעך קאָנט איר שיקן צו מיר גלײַך קיין בויבעריק, אַף מײַן נאָמען, בזה הלשון: פּערעדאַט גאָספּאָדינו טעוועליו מאָלאָטשנאָהאָ יעווריי.

דאָס גרויסע געווינס

אַ ווונדערלעכע מעשה, וויאַזוי טבֿיה דער מילכיקער, אַ ייִד אַן אָרעמאַן, אַ מטופּל מיט קינדער, איז פּלוצים מיטאַמאָל באַגליקט געוואָרן דורך אַ משונה־ווילדן פאַל, וואָס איז כּדאַי, מע זאָל דאָס באַשרײַבן אין אַ ביכל. — דערציילט פון טבֿיהן אַליין און איבערגעגעבן וואָרט בײַ וואָרט.

געשריבן אין יאָר 1895.

דאָס גרויסע געווינס

מְקִימִי מֵעָפָר דָל,
מֵאַשְׁפּוֹת יָרִים אֶבְיוֹן:
ער שטעלט אויף פון דער ערד דעם ארעמאַן,
פונעם מיסט הייבט ער אויף דעם אביון.

(תהילים קי"ג, ז).

— אַז ס'איז באַשערט דאָס גרויסע געווינס, הערט איר, פּאַני שָלום־עֲלֵיכֶם, קומט דאָס גליַיך אין שטוב אריַין, ווי זאָגט איר: לַמְנַצֵחַ עַל הַגִתִּית — אַז סע גייט לויפט עס; ס'איז גאָר נישטאָ דערביַי קיין שֵׂכל מיט קיין בְּרֵיהשאַפטן. און טאָמער חָלִילָה פאַרקערט, מעגט איר צעזעצט ווערן ריידנדיק, וועט איַיך העלפן, ווי דער פּאַראַיאַריקער שניי, ווי זאָגט איר: אֵין חָכְמָה וְאֵין עֵצָה נֶגֶד אַ שלעכט פערד. אַ מענטש האָרעוועט, ווערט אויסגעריסן, כאָטש נעם לייג זיך, שׂוֹנאֵי ציון, און שטאַרב! פּלוצים, מע ווייס ניט פון וואָס און פון וואַנען — עס פערדלט פון אַלע זיַיטן, ווי אין פָּסוק שטייט געשריבן: רֶוַח וְהַצָלָה יַעֲמוֹד לַיְהוּדִים; פאַרטיַיטשן באַדאַרף איך איַיך ניט, נאָר דער פְּשַט דערפון איז אַזוי, אַז אַ ייִד, כָּל זְמַן שֶהַנְשָמָה בְּקִרְבִּי — עס שלאָגט זיך נאָך אַן אָדער, טאָר ער נישט פאַרלירן דעם בִּטָחון. איך האָב דאָס אַרויסגעזען פון זיך אַליין טאַקע, וויַאַזוי דער אייבערשטער האָט מיט מיר געפירט, מיט מיַין איצטיקער פַּרְנָסָה: וואָרעם ווי קום איך גאָר פאַרקויפן קעז און פּוטער אין מיטן דרינען, אַז מיַין באָבעס באָבע האָט קיינמאָל נישט געהאַנדלט מיט קיין מילכיקס? ס'איז בֶּנֶאֱמָנוּת כדאַי, איר זאָלט אויסהאָרכן די גאַנצע מַעֲשֶׂה פון אָנהייב ביזן סוֹף. איך וועל מיך צוזעצן אָף אַ וויַילע אָט דאָ לעבן איַיך אָפן גראָז, לאָז זיך דאָס פערדל דערוויַיל עפּעס קיַיען, ווי זאָגט איר: נִשְמַת כָּל חַי — אויך אַ באַשעפעניש באַ גאָט.

בְּקִיצוּר, דאָס איז געווען אַרום שָבוּעוֹת־ציַיט, דאָס הייסט, איך זאָל איַיך ניט זאָגן קיין ליגן, אַ וואָך אָדער צוויי פאַר שָבוּעוֹת: און אֶפְשֶר,

האַ? אַ פּאָר וואָכן נאָך שָׁבֻעוֹת. פֿאַרגעסט נישט, ס'איז שוין, פּאַוואָ־לינקע, איך זאָל אײַך זאָגן אַקוראַט, אַזוי גרויס ווי אַ יאָר מיט אַ מיט־וואָך, דאָס הייסט, פּונקט נײַן יאָר אָדער צען, און אפשר נאָך מיט אַ סמיטשיק. איך בין דעמאָלט געווען, ווי איר זעט מיך אָטאָ, גאָר נישט דער, וואָס איצטער, דאָס הייסט, טאַקע דער אייגענער טֵבְיֶה, נאָר פּאָרט נישט דער, ווי זאָגט איר: די אייגענע יענטע, נאָר אַנדערש גע־שלייערט. דְהַיְינוּ וואָס? איך בין געווען, ניט פֿאַר אײַך געדאַכט, אַ קַבְּצָן אין זיבן פּאָלעס, כאָטש אַפֿילו, אַז מע וויל שמועסן דאָס אייגענע ווידער צוריק, בין איך נאָך איצט אויך גאַנץ ווײַט פֿון אַ נָגִיד. וואָס מיר פֿעלט צו בראָצקין — מעגן מיר זיך דאָס בײדע ווינטשן פֿאַרדינען דעם הײַנ־טיקן זומער ביז נאָך סוּכּוֹת; נאָר ווערליק אַמאָל, בין איך הײַנט, הייסט דאָס, אַ ייִד אַ נָגִיד, מיט אַ פֿערד־און־וועגעלע אַן אייגנס, מיט, קיין עַיִן־הָרָע, בְּהֵמֶהלעך אַ פּאָר, וואָס מעלקן זיך, מיט נאָך איינע, וואָס האַלט אָט־אָט בײַ אָפּקעלבן זיך. ס'איז דאָ, ניט צו פֿאַרזינדיקן, קעז און פּוטער און סמעטענע פֿרישע אַלע טאָג, אייגענע האַרעוואַניע, וואָרעם מיר אַלע אַרבעטן, קיינער זיצט ניט ליידיק. מײַן ווײַב זאָל לעבן מעלקט די בְּהֵמוֹת, די קינדער טראָגן קריגלעך, שלאָגן פּוטער, און איך אַליין, ווי איר זעט אָטאָ, פֿאָר מיר אַרויס אַלע פֿרימאָרגן אָפּן מאַרק, גיי דורך אַלע דאַ־טשעס אין בויבעריק, מע זעט זיך מיט דעם, מיט יענעם, אַלע גרעסטע בַּעֲלֵי־בָּתִּים פֿון יעהופּעץ, מע רעדט זיך דורך אַביסל מיט אַ מענטשן, פֿילט מען, אַז מען איז אויך עפּעס אַ שטיקל מענטש אױף דער וועלט, ווי זאָגט איר, נישט קיין הינקעדיקער שנײַדער; און ווער שמועסט שַׁבָּת — בין איך דאָך גאָר אַ מֶלֶך, קוק אַרײַן אין אַ ייִדישן סֵפֶר, אַ פַּרְשָׁה חוּמָש, אַביסל תַּרְגוּם, תְּהִילִים, פֶּרֶק, דאָס, יענץ, לאָקש, בוידעם — איר קוקט מיך אָן, פּאַניע שָׁלוֹם־עֲלֵיכֶם, און טראַכט זיך אַוודאי בְּשַׁעַת־מַעֲשֶׂה אין האַרצן: „ע, אָט דער טֵבְיֶה איז דאָך עפּעס טאַקע גאָר אַ ייִד וואָס קאַטאַרי!“ . . .

בְּקִיצּוּר, וואָס־זשע האָב איך אײַך אָנגעהויבן צו דערציילן? יאָ, בין איך, הייסט דאָס, דעמאָלט געווען, מיט גאָטס הילף, אַ ביטערער אָרעמאַן, געשטאָרבן, ניט פֿאַר קיין ייִדן געדאַכט, מיט ווײַב און קינדער דרײַ מאָל אַ טאָג פֿון הונגער, אַ חוץ וועטשערע. געהאָרעוועט האָב איך ווי אַן אייזל, געשלעפּט קלעצער פֿונעם וואַלד צום וואָגזאַל אַ פֿולן וואָגן, עס זאָל אײַך צו קיין חֶרְפָּה ניט זײַן, פֿאַר צוויי גילדן אַ טאָג, און דאָס

— ניט אַלע טאָג, און דערמיט גיי האַלט אויס, קיין עין־הרע, אַזאַ שטוב מיט פּיקערס, זאָלן געזונט זײַן, מיט, להבדיל, אַ פערד אַף קעסט, וואָס וויל נישט וויסן וואָס רש"י מאַכט, באַדאַרף קײַען אַלע טאָג, גאָר אָן אַ שום תירוץ. וואָס טוט גאָט? ער איז דאָך, ווי זאָגט איר, אַ זן ומפרנס לכּל — פּירט דאָס וועלטל קלוג, מיט שׂכל; זעט ער, ווי איך מוטשע מיך דאָ אַזוי פאַרן שטיקל ברויט, מאַכט ער צו מיר: „דו מיינסט דאָך, טביה, אַז ס'איז שוין אחרי כּכלות הכּל — עק וועלט, דער הימל איז אַף דיר געפאַלן? פע, ביסט אַ גרויסער נאַר! אַט וועסטו זען, וויאַזוי אַז גאָט וויל נאַר, טוט זיך דאָס מזל אַף אַ מינוט אַ דריי נאָ ליעוואָ קרוגאָם און עס ווערט ליכטיק אין אַלע ווינקעלעך; עס קומט אויס, ווי מיר זאָגן אינעם „ונתנה תּוקף": מי ירום ומי ישפּל — ווער סע פאַרט און ווער סע גייט צו פוס. דער עיקר איז — בטחון, אַ ייִד באַדאַרף האָפן, נאָר האָפן. אײַ וואָס? טאָמער ווערט מען דערווײַל פאַר־שוואַרצט? דערויף זײַנען מיר דאָך עפּעס שטיקלעך ייִדן אַף דער וועלט, ווי זאָגט איר, אַתּה בחרתּנו — ניט אומזיסט איז אונדז די וועלט מקנא... אַקעגן וואָס שמועס איך דאָס? איך שמועס עס אַקעגן דעם, וויאַזוי גאָט האָט מיט מיר געפּירט, טאַקע נאָר נסים ונפלאות, איר מעגט דאָס האָרכן.

ויהי היום, איין מאָל פאַרנאַכט פאָר איך מיר אַזוי זומער־לעבן אין וואַלד, שוין צוריק אַהיים, אָן די קלעצער; דער קאָפּ אין דער ערד, אַפן האַרצן וויסט און פינצטער; דאָס פערדל, נעבעך, קוים וואָס עס פּלאָנ־טעט מיט די פיס, כאַטש האַק, כאַטש בראָק. „קריך, זאָג איך, שלים־מזל, אין דער ערד אַרײַן גלײַך מיט מיר, ווייס אויך וואָס באַטײַט אַ תּענית אין אַ לאַנגן זומער־טאָג, אַז דו שטייסט אײַן בײַ אַ טביהן פאַר אַ פערד!" שטיל אַרום און אַרום, יעדער קנאַק פון דער בײַטש רופט זיך אָפּ אין וואַלד; די זון זעצט זיך, דער טאָג — ער גוסעט; די שאָטנס פון די ביימער ציִען זיך אויס לאַנג, ווי דער ייִדישער גלות; עס הייבט אָן ווערן פינצטערלעך און שטאַרק סומנע אַפן האַרצן. פאַרשיידענע געדאַנקען, מחשבֿות קריכן אין קאָפּ אַרײַן, אַלערליי געשטאַלטן פון מענטשן, שוין לאַנג געשטאָרבענע, קומען מיר אַקעגן; און דאָ דערמאָן איך מיך די היים — אַז אָך און ווי איז מיר! אין שטוב איז פינצטער, חושך; די קינדערלעך, זאָלן געזונט זײַן, נאַקעט און באָרוועס, קוקן אַרויס נעבעך אַפן טאַטן, דעם שלים־מזל, טאָמער וועט ער ברענגען אַ ברייטל אַ פרישׂ, און אפשר אַ בולקע אַהיים; און זי, די אַלטע מײַנע, געוויינלעך אַ ייִדענע,

וואָרטשעט: „קינדער באַדאַרף איך אים האָבן, און נאָך זיבן דערצו, כאָטש נעם, גאָט זאָל ניט שטראָפן פאַר די רייד, וואַרף זיי אַרײַן לעבעדיקערהייט אין טײַך אַרײַן!" גוט צו האָרכן אַזעלכע דיבורים? מען איז דאָך נישט מער ווי אַ מענטש, ווי זאָגט איר, אַ „בָּשָׂר וְדָגִים", דעם מאָגן קאָן מען מיט קיין ווערטער ניט פאַרשטופּן; מע כאַפּט אַ שטיקל הערינג, גלוסט זיך טיי, און צו טיי באַדאַרף מען צוקער, און צוקער, זאָגט איר, איז בא בראָצקין. „פאַרן שטיקל ברויט, זאָגט מײַן ווײַב זאָל לעבן, וועט די קישקע, נישקשה, מוחל זײַן, נאָר אָן דעם גלעזל טיי, זאָגט זי, בין איך אינדערפרי גאָר אַ טויטע; דאָס קינד, זאָגט זי, אַ גאַנצע נאַכט ציט פון מיר די קליי!" און דערווײַל איז מען דאָך עפּעס אַ ייִד אויף דער וועלט, מִנְחָה איז טאַקע, ווי זאָגט איר, ניט קיין ציג, זי וועט ניט אַנט־לויפן, נאָר דאַווענען דאַרף מען. מאַלט אײַך, דאָס שיינע דאַווענען, וואָס קאָן שוין זײַן, אַז פּונקט בשעת שטעלן זיך שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה, צעלאָזט זיך, מַעֲשֶׂה־שָׂטָן, דאָס פערדל משוגענערווײַז; באַדאַרף מען לויפן נאָכן וואָגן, אײַנהאַלטן די לייצעס און זינגען „אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב" — שיין געשטאַנען שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה! און דאַ, ווי אויף־צו־לְהַכְעִיס, גלוסט זיך דווקא דאַווענען געשמאַק, מיט האַרץ, טאָמער וועט ווערן גרינגער אויף דער נְשָׁמָה...

בְּקִיצוּר, איך לויף מיר אַזוי נאָכן וואָגן און זאָג די שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה הויך, מיט אַ ניגון, ווי, להבדיל, באַם עָמוּד: מְ כַ ל כֵּ ל חַ יִּ י ם בְּ חֶ סֶ ד — דער דאָ טוט טאָן שפּײַזן אַלע זײַנע באַשעפעניש, וּ מְ קַ יֵּ ם אֱ מוּ נָ תוֹ לִ ישֵׁ נֵ י עָ פָ ר — אפילו די וואָס ליגן אין דער ערד און באַקן בייגל. אוי, טראַכט איך מיר, ליגט מען אין דער ערד! אוי ווערט מען אויסגעריסן! ניט אַזוי, ווי יענע, למשל, די יעהופּעצער נְגִידִים מײַן איך, וואָס זיצן אַ גאַנץ זומער אין בויבעריק אויף די דאַטשעס, עסן און טרינקען און באָדן זיך אין אַלדאָס גוטס. אוי, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, פאַרוואָס קומט דאָס מיר? איך בין, דאַכט זיך, אַ ייִד גלײַך מיט אַלע ייִדן. גוואַלד, גאָטעניו, רְ אֵ ה נָ א בְ עָ נְ יֵ נוּ — זע, זאָג איך, באַטראַכט, ווי מיר האָרעווען, און נעם זיך אָן די קריוודע פון די אָרעמע לײַט נעבעך, וואָרעם ווער דען וועט זיך אויף זיי אָרומקוקן, ווען ניט דו? רְ פָ אֵ נוּ וְ נֵ רָ פֵ א — שיק אונדז צו די רְפוּאָה, די מַכָּה האָבן מיר שוין אַליין... בָּ רֵ ךְ עָ לֵ י נוּ — בענטש אונדז מיט אַ גוט יאָר, עס זאָל זײַן אַ געראָט אויף אַלע מינים תְּבוּאוֹת, פון קאָרן און פון ווייץ און פון גערשטן; כאָטש

אפילו, צוריק שמועסנדיק, וואס וועט מיר, שלים־מזל, ארויסקומען דער־פון? א שטייגער, למשל, וואס קומט ארויס מיין פערדל, להבדיל, צי האבער איז טייער, צי וואלוול?... נאר, פע, גאט פרעגט מען קיין קשיות ניט, ובפרט א ייד באדארף דאך אוודאי אננעמען אלצדינג פאר גוטן און זאגן „גם זו לטובה", מסתמא הייסט גאט אזוי. ו ל מ ל ש י נ י ם — זינג איך מיר ווייטער — ולמלשינים, און די „סטיקראטן", וואס זאגן, אז ס'איז ניטא קיין גאט אף דער וועלט, וועלן האבן א שיין פנים, אז זיי וועלן קומען א ה י ן; זיי וועלן דאס אויסקרענקען מיט פראצענט, ווארעם ער איז א ש ו ב ר א ו י ב י ם — א גוטער צאלער, מיט אים שפילט מען זיך ניט, מיט אים באדארף מען גיין מיט גוטן, בעטן אים, שרייען צו אים: א ב ה ר ח מ ן — דערבארעמדיקער, הארציקער פא־טער! ש מ ע ק ו ל נ ו — הער צו אונדזערע קולות, ח ו ס ו ר ח ם ע ל י נ ו — האב רחמנות אף מיין ווייב און קינדער, זיי זיינען נעבעך הונגעריק! ר צ ה — זאלסט באוויליקן, זאג איך, דיין ליב פאלק ישראל, ווי אמאל, אין בית־המקדש, נאך בשעת די כוהנים מיט די לוויים... פלוצים — סטוי! דאס פערדל האט זיך אנידערגעשטעלט. איך כאפ אפ אף דער גיך דאס שטיקל שמונה־עשרה, איך הייב אויף די אויגן און טו א קוק — עס קומען מיר אקעגן גלייך פון וואלד ארויס צוויי משונה־מאדנע נפשות, פארשטעלט און אנגעטאן נישט ווי געוויינלעך. „גזלנים!" — איז מיר דורכגעפלויגן א געדאנק אין קאפ, און האב מיך אבער באלד פארכאפט צוריק: „פע, טביה, ביזט א שוטה! סטייטש, דו פארסט אין וואלד שוין אזויפיל יארן, באטאג און באנאכט, וואס איז דיר עפעס פלו־צים היינט איינגעפאלן גזלנים?" — וויא! מאך איך צום פערדל און נעם זיך אן מיט הארץ און גיב דעם א פאר שמיצלעך פון הינטן, גלייך ווי ניט מיך מיינט מען.

— רב ייד! הערט נאר, רב קרוב! — מאכט צו מיר איינע פון די צוויי נפשות מיט א קול פון א נקבה און ווינקט צו מיר מיט א פא־טשיילע. — אנו, שטעלט זיך נאר אפ אף א רגעלע, ווארט צו א ווייַ־לעטשקע, אנטלויפט נישט, מע וועט אייך, חלילה, גארנישט טאן!

„אהא, א ניטגוטער!" — קלער איך מיר, און טאקע באלד זאג איך צו זיך אליין: „בהמה בצורת פערד! וואס עפעס פלוצים אין מיטן דרינען רוחות מיט שדים?" און שטעל אפ דאס פערדל. איך הייב אן גוט איינצוקוקן זיך אין די צוויי נפשות: נקבות; איינע אן עלטערע

מיט א זײַדן טיכל אפֿן קאָפּ, די אַנדערע א יונגערע מיט א פּאַריק; ביידע רויט ווי פֿײַער און שטאַרק פֿאַרשוויצט.

— א גוטן אָוונט, סקאָצל קומט! — מאַך איך צו זיי שטאַרק אױף א קול, כּלומרשט אין גוטן מוט. — וואָס איז אײַער באַגער? אויב איר מיינט עפּעס קויפֿן, וועט איר בא מיר נישט געפֿינען גאָר ניט, סײַדן בויכווייטיק אױף מײַנע שׂונאים קעפּ, אָדער האַרצקלעמעניש א פּולע וואָך, אָדער אביסל קאָפּדרייעניש, טרוקענע שמערצן, נאַסע יסורים, סיפּקע צרות?...

— שאַ, שאַ! — מאַכן זיי. — זע נאַר, ווי ער האָט זיך דאָס אביסל צעלאָזט! א ייִדן, אַז מע זאָטשעפּעט מיט א וואָרט, איז מען ניט זיכער מיטן לעבן! מיר דאַרפֿן, זאָגן זיי, נישט קויפֿן גאָר ניט, מיר האָבן נאָר געוואָלט א פֿרעג טאָן בא אײַך, אפֿשר ווייסט איר, ווו איז דאָ ערגעץ דער וועג קיין בויבעריק?

— קיין בויבעריק? — מאַך איך און צעלאַך מיך כּלומרשט. — עס האָט בא מיר, זאָג איך, אַזא פּנים, פּונקט ווי איר זאָלט מיך, א שטייגער, פֿרעגן, צי ווייס איך, אַז מע רופֿט מיך טבֿיה.

— אַזוי? מע רופֿט אײַך טבֿיה? א גוטן אָוונט אײַך, רב טבֿיה! מיר פֿאַרשטייען ניט, וואָס איז דאָ — מאַכן זיי — דער געלעכטער? מיר זײַנען פֿרעמדע, פֿון יעהופּעץ זײַנען מיר, און וווינען דאָ אין בויבעריק אױף א דאַטשע, זײַנען מיר, זאָגן זיי, אַרויסגעגאַנגען אױף א מינוט־קעלע שפּאַצירן, און דרייען זיך אַרום אַזוי אין דעם דאָזיקן וואַלד פֿאַר־וואָלינקע פֿון גאַנץ פֿרי אָן, בלאָנזען און קאָנען ניט בשום־אופֿן זיך אַרויסשלאָגן אפֿן רעכטן וועג; דערווײַלע, זאָגן זיי, האָבן מיר דערהערט עמעצער זינגט אין וואַלד, האָבן מיר לכתּחילה געמיינט, א קשיא, אפֿשר איז דאָס, חלילה, א גזלן? נאָר נאָכדעם, זאָגן זיי, אַז מיר האָבן דערזען פֿון דער נאָענט, אַז איר זײַט, דאַנקען גאָט, א ייִד, איז אונדז געוואָרן אביסל גרינגער אױף דער נשמה. הײַנט פֿאַרשטייט איר שוין?

— כאַ־כאַ־כאַ, א שיינער גזלן! — זאָג איך. — איר האָט געהאָרכט אַמאָל, זאָג איך, א מעשׂה מיט א ייִדישן גזלן, וואָס איז אָנגעפֿאַלן אױף א דורכגייער און געבעטן בא אים א שמעק טאַבעקע? אויב איר ווילט, זאָג איך, קאָן איך אײַך דערציילן די מעשׂה.

— די מעשׂה — זאָגן זיי — לאָזט איבער אױף אַן אַנדערש מאָל; איר ווײַזט אונדז בעסער אָן דעם וועג קיין בויבעריק.

— קיין בויבעריק? — זאָג איך. — סטײַטש, אַט דאָס איז דאָך דער אָמתער וועג קיין בויבעריק! איר זאָלט אפילו, זאָג איך, נישט וועלן, מוזט איר מיט דעם שליאַך אָנקומען גלײַך קיין בויבעריק.

— וואָס־זשע שווײַגט איר? — מאַכן זיי צו מיר.

— וואָס־זשע זאָל איך, זאָג איך, שרײַען?

— ווי באַלד אַזוי, מאַכן זיי צו מיר, קערט איר שוין וויסן, איז עס נאָך עפּעס ווײַט קיין בויבעריק?

— קיין בויבעריק, זאָג איך, איז נישט ווײַט, עטלעכע ווערסט; דאָס הייסט, זאָג איך, אַ ווערסט פינף־זעקס אָדער זיבן, און אפשר טאַקע אַלע אַכט.

— אַכט ווערסט?! — האָבן אויסגעשריגן בײדע װײַבער מיטאַמאָל, געבראָכן די הענט און שיער נישט צעוויינט זיך אַזש. — סטײַטש, וואָס רעדט איר? איר ווייסט וואָס איר רעדט? אַ ווערטעלע אויסצורײדן — אַכט ווערסט?!

— נו, וואָס־זשע, זאָג איך, זאָל איך טאָן? עס זאָל זײַן אין מיר געוועגדט, וואָלט איך דאָס געמאַכט אַביסל קירצער; אַ מענטש באַדאַרף, זאָג איך, אַלצדינג אויספּרוּוון אויף דער וועלט. אונטערוועגנס טרעפט זיך, אַז מע באַדאַרף, זאָג איך, שלעפּן זיך אין אַ בלאָטע אַרויף אַ באַרג, און נאָך ערבֿ־שבת דערצו, דער רעגן שמײַסט אין פּנים, די הענט קליאַנקען, דאָס האַרץ חלשט, און דאָ — טראַך! עס לאָפּנעט אַן אַקס...

— איר רעדט עפּעס גאָר ווי אַ דולער, — זאָגן זיי צו מיר, — איר זײַט גאָר נישט בײַ די געדאַנקען, כ'לעבן. וואָס דערציילט איר פּזמוי־נות, באָבע־מעשׂיות פון טויזנט־איין־נאַכט? מיר האָבן שוין קיין פּוח נית צו פּלאָנטען מיט די פיס; אַ גאַנצן טאָג האָבן מיר, אַ חוץ אַ גלעזל קאַווע מיט אַ פּוטער־בולקע, נאָך אין מויל נישט געהאַט, קומט איר צו גיין מיט אײַערע מעשׂיות!

— אויב אַזוי, — זאָג איך — איז עפּעס אַנדערש; ווי זאָגט מען, קיין טאַנץ גייט ניט פאַרן עסן. דעם טעם פון הונגער פאַרשטיי איך גאַנץ גוט, איר באַדאַרפט מיר נישט דערציילן. עס קאָן זייער שיין זײַן, זאָג איך, אַז איך האָב קיין קאַווע מיט קיין פּוטער־בולקע נישט אָנגעקוקט שוין פון אַ יאָר... און אַזוי ווי איך רייד, שטעלט זיך מיר פאַר אַ גלעזל הייסע קאַווע מיט מילך און מיט אַ פּוטער־בולקע אַ פרישע, מיט נאָך גוטע זאַכן... „שלים־מזל איינער, טראַכט איך מיר, ביסט טאַקע אַנדערש

נישט געצויגן געוואָרן, נאָר אַף קאַווע מיט פּוטער־בולקעלעך? און אַ שטיקל ברויט מיט הערינג ביסטו קראַנק?" און ער, דער יֵצֶר־הָרָע, ניט געדאַכט זאָל ער ווערן, אַף־צו־לְהַכעִיס קאַווע, אַף־צו־לְהַכעִיס פּוטער־בולקע! איך הער דעם רֵיחַ פון קאַווע, איך פיל דעם טעם פון פּוטער־בולקע — פרישע, געשמאַקע, מְחַיֶה־נְפָשוֹת!

— ווייסט איר גאָר וואָס, רֶב טֶבְיֶה? — מאַכן צו מיר ביידע ווײַ־בער. — טאָמער וואָלט געווען אַ סְבָרָה, אַזוי ווי מיר שטייען אָט־אָ־דאָ, זאָלן מיר זיך אַרויפכאַפּן צו אײַך אַפן וואָגן, און איר טאָקע אַליין זאָלט זיך מַטרִיחַ זײַן אונדז אָפּפירן מְחִילָה אַהיים, קיין בויבעריק? וואָס וועט איר זאָגן דערויף?

— סאַ מָשָל, זאָג איך, כְּחֶרֶס הַנִשְבָּר; איך פאָר פ ו ן בויבעריק, און איר דאַרפט ק י י ן בויבעריק! ווי קומט די קאַץ איבערן וואַסער?

— נו, איז וואָס? — מאַכן זיי. — ווייסט איר ניט וואָס מע טוט? אַ ייִד אַ לַמדן גיט זיך אַן עֵצָה: ער פאַרקערעוועט דאָס וועגעלע און פאָרט צוריק. האָט קיין מוֹרָא נישט, רֶב טֶבְיֶה, זאָגן זיי, זײַט זיכער, אִם־יִרצֶה־הַשֵם, אַז גאָט וועט אונדז ברענגען אַהיים בְּשָלוֹם, ווינטשן מיר זיך דאָס אויסקרענקען, וואָס איר וועט צו אונדז דערלייגן.

„עפּעס ריידן זיי מיט מיר תַּרגוּם־לָשוֹן! — טראַכט איך מיר. — פאַרשטעלט, גאַרנישט ווי געוויינלעך!" — און עס קומען מיר אַרויף אַפן זינען: מֵתִים, מְכַשֵפוֹת, לֵצִים, פאַרשלעפּטע קרענק. — „שוֹטֶה בֶּן פּיקהאָלץ! — טראַכט איך מיר. — וואָס שטייסטו, ווי אַ פּלאָקן? כאַפּ זיך אַרויף אַפן וואָגן, ווײַז דעם פערדל אַ בײַטש און מאַך אַ וַיִבְרַח!" נאָר מַעֲשֵׂה־שָׂטָן כאַפּט זיך אַרויס בײַ מיר נישט ווילנדיק פונעם מויל:

— קריכט אין וואָגן!

מײַנע האָבן דערהערט, זיך דַווקא נישט געלאָזט לאַנג בעטן און מאַרש אין וואָגן אַרײַן; איך נאָך זיי אַף דער קעלניע, פאַרקערעוועט דעם דישל, שמײַס דאָס פערדל: איינס, צוויי, דרײַ, פּאַשאָל! — ווער, וואָס, ווען? אַ נעבעכיקער טאָג! פונעם אָרט וויל דאָס ניט רירן, כאָטש נעם צעשנײַד דאָס אַף צווייען. „נו, טראַכט איך מיר, היינט פאַרשטיי איך שוין, וואָס דאָס איז פאַר אַ ווײַבער... דער גוטער יאָר האָט מיך גע־טראָגן זיך אָפּשטעלן אין מיטן דרינען, מאַכן אַ שמועס מיט ווײַבער!"...

איך פאַרשטייט — פון איין זײַט דער וואַלד, דאָס שטילקייט מיטן סוֹמ־נעקייט, אָקעגן נאַכט, און דאָ — די צוויי נְפָשוֹת, כלומרשט נְקֵבוֹת...

דער כּוח־הדמיון ארבעט גאנץ געשמאק אף אלע סטרונעס. איך דערמאן מיך א מעשׂה פון א בעל־עגלה, וואס איז אמאל געפארן אין וואלד איינער אליין און דערזען אפן שליאך ליגט א זעקל האבער. מײַן בעל־עגלה האט דערזען א זעקל האבער, האט ער זיך ניט געפוילט, אראפ פונעם וואגן, געכאפּט דאס זעקל האבער אף די פּלייצעס, זיך איינגעריסן דאס געזונט, קוים ארויפגעלייגט דאס זעקל האבער אפן וואגן און — הלך לעולמו, פאשאל ווײַטער. ער פארט אפ אקעגן א ווערסט, ער טוט זיך א כאפ צום זעקל האבער — נישט קיין זעקל, נישט קיין האבער; ס'איז גאר א ציג ליגט בא אים אין וואגן, א ציג מיט א בערדל; ער וויל זי אנרירן מיט דער האנט, שטעלט זי אים ארויס א צונג אף אן ארשין, לאזט ארויס א משוגענע־ווילדן געלעכטער און ווערט פארשוואונדן...

— פארוואס פארט איר שוין נישט? — מאכן צו מיר די ווײַבער.

— פארוואס איך פאר שוין נישט? איר זעט דאך, זאג איך, פאר־וואס: דאס פערדל וויל ניט דאווענען, ס'איז ניט אויפגעלייגט.

— גיט דעם מיט דער בײַטש, מאכן זיי, איר האט דאך א בײַטש.

— א דאנק אײַך, זאג איך, פאר דער עצה, גוט וואס איר האט מיר דערמאנט. דער חסרון, זאג איך, וואס מײַן בחור שרעקט זיך ניט איבער פאר אזעלכע זאכן; ער איז שוין אזוי געוווינט מיט דער בײַטש, ווי איך מיטן דלות, — זאג איך צו זיי כּלומרשט מיט א ווערטל, און עס ווארפט מיט מיר דאס נײַניאריקע קדחת.

בקיצור, וואס זאל איך אײַך מאריך זײַן — איך האב אויסגעלאזט מײַן גאנץ ביטער הארץ צום פערדל נעבעך; אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז גאט האט געהאלפן, עס האט גערירט פונעם ארט, ויסעו מרפי־דים — און מיר זײַנען אוועק מיטן וואלד גלײַך אונדזער וועג. פארנדיק אזוי, פליט מיר דורך אין קאפּ גאר א נײַע מחשבה: „אוי, טביה, ביזטו א פערדאטש! התחילות לנפּול — ביסט געוואָרן א קבצן, און וועסט בלײַבן א קבצן. סטײַטש, גאט האט דיר צוגעשיקט אזא באגעגעניש, וואס טרעפט איין מאל אין הונדערט יאר, וויאזוי באדינגסטו זיך ניט לכתחילה, דו זאלסט וויסן מה־יקר — וואס וועסטו האבן דערפאר? ווען מיר זאלן שמועסן הן על־פּי יושר והן על־פּי סאוועסט, הן על־פּי מענטש־לעכקייט והן על־פּי דין און על־פּי זאקאן, און אפילו על־פּי ווייס איך וואס, איז קיין עוולה ניט, מע זאל דערבײַ עפּעס פארדינען, און פארוואס טאקע ניט אפלעקן א ביינדל, אז עס האט זיך שוין יא אזוי געמאכט?

שטעל אַף דאָס פערדל, דו בְּהֵמָה, זאָג זיי אַזוי און אַזוי, בְּרָחֵל בִּתְּךָ הַנאָקעטע: „האָב איך באַ אײַך אַזויפיל און אַזויפיל, איז גוט, אָלָא ניט, בעטן מיר אײַך, מְחִילָה, אַראָפּ פונעם וואָגן!” נאָר צוריק קלער איך מיר: „ביסט טאַקע אַ בְּהֵמָה, טֶבֶיה! דו ווייסט ניט, אַז די פעל פונעם בער טאָר מען אין וואַלד ניט פאַרקויפן, ווי זאָגט דער גוי: ש ט ש ע נ ע פּאַ י מ אַ וו אַ ו ו ז ש ע ס ק ו ב ע”...

— לָמאַי פאָרט איר נישט אַביסל גיכער? — זאָגן די ווײַבער און טאַרען מיך פון הינטן.

— וואָס האָט איר, זאָג איך, אַזוי קיין צײַט ניט? פון אײַלעניש, זאָג איך, קומט קיין גוטס ניט אַרויס, — זאָג איך און כאַפּ אַ קוק מִן־הַצַד אַף מײַנע פאַרשווינדלעך; דאַכט זיך, ווײַבער, ווי געוויינלעך, ווײַבער: איינע מיט אַ זײַדן טיכל, די אַנדערע מיט אַ פּאַריק; זיי זיצן און קוקן איינס אַפּס אַנדערע און שושקען זיך.

— נאָך ווײַט? — פרעגן זיי מיך.

— נענטער, זאָג איך, ווי פון דאַנען אַוַודאַי ניט; אָט באַלד, זאָג איך, האָבן מיר אַ באַרג־אַרויף מיט אַ באַרג־אַראָפּ; נאָכדעם, זאָג איך, גייט ווידער אַ באַרג־אַראָפּ מיט אַ באַרג־אַרויף, און ערשט נאָכדעם, זאָג איך, האָבן מיר דעם גרויסן באַרג־אַרויף, און פון דאָרטן גייט שוין דער וועג גלײַך, גלײַך ביז בויבעריק...

— עפּעס אַ שְׁלִים־מַזל! — רופט זיך אָן איינע צו דער אַנדערער.

— אַ פאַרשלעפּטע קרענק! — זאָגט די אַנדערע.

— אַ רעשטל צו די צָרוֹת! — זאָגט ווידער יענע.

— מיר שײַנט, אַ משוגענער! — זאָגט די אַנדערע.

„אַוַודאַי — טראַכט איך מיר — בין איך אַ משוגענער, אַז איך לאָז מיך פירן באַ דער נאָז!”...

— ווו ווערט איר זיך, אַ שטייגער, פְּדוֹמֶה לְמָשָׁל, מײַנע ליבע ווײַבער, הייסן אָפּוואַרפן? — רוף איך מיך אָן צו זיי.

— וואָס הייסט, זאָגן זיי, אָפּוואַרפן? וואָס איז פאַר אַן אָפּוואַר־פעכטס?

— עס רעדט זיך אַזוי, זאָג איך, בַּעַל־עֲגָלָה־שפּראַך; אַף אונדזער לָשון הייסט דאָס: ווּהין וועט איר זיך הייסן פאַרפירן, אַז מיר וועלן קומען, זאָג איך, קיין בויבעריק, אִם־יִרְצֶה־הַשֵׁם, מיטן אייבערשטנס הילף,

געזונט און שטאַרק, אַז גאָט וועט שענקען דאָס לעבן? ווי זאָגט מען: בעסער צוויי מאָל פרעגן איידער איין מאָל בלאָנזען.

— אַ? אָט דאָס מיינט איר? איר וועט אונדז, זאָגן זיי, מוחל זיין צופירן צו דער גרינער דאַטשע, וואָס באַם טײַך, פון יענער זײַט וואַלד. ווייסט איר ווו דאָס איז?

— פאַרוואָס זאָל איך ניט וויסן? — זאָג איך. — איך בין אין בויבעריק ווי באַ זיך אינדערהיים. לאָס איך פאַרמאָגן די אַלָפים, זאָג איך, וויפל קלעצער איך האָב אַהינצו אַרײַנגעפירט. אָט ערשט פאַראיאָרן זומער, זאָג איך, האָב איך געשטעלט אַף דער גרינער דאַטשע צוויי קלאַפּ־טער האָלץ מיטאַמאָל; דאָרט איז געזעסן איינער אַ גבֿיר אַ גרויסער, פון יעהופּעץ, אַ מיליאָנשטשיק פון אוודאי אַ מאה אלף קאַרבן, און אפשר פון רי״ש אַלָפים!

— ער זיצט הײַנט אויך דאָרטן. — רופן זיך אָן צו מיר ביידע ווײַבער און קוקן איינס אַפּס אַנדערע און שושקען זיך און לאַכן.

— שאַ, זאָג איך, אַז דער צער פון טראָגן איז יאָ אַזוי גרויס, קאָן דאָך געמאָלט זײַן, אַז איר האָט מיט אים עפּעס אַ שטיקל שײַכות, — וואָלט אפשר געווען, זאָג איך, אַ סבֿרא, איר זאָלט זיך דאָרט מטריח זײַן, עפּעס אַ רייד טאָן פון מײַנעטוועגן, אַ שטיקל טובֿה מיר, אַ פּרנסה, אַ שטעלע, צי ווייס איך וואָס? איך קען, זאָג איך, אייגעם אַ יונגנמאַן, ישׂראל הייסט ער, ניט ווײַט פון אונדזער שטעטל, געווען אַ גאַרנישט מיט אַ נישט; האָט ער זיך דערשלאָגן אַהינצו, מע ווייס ניט פון וואַנען און וויאַזוי — בקיצור, ער איז הײַנט אַ גאַנצער יאַ־טעבי־דאַב, פאַרדינט אפשר צוואַנציק קאַרבן אַ וואָך, צי אפשר גאָר פערציק, איך ווייס? — לײַט האָבן גליק! צי, אַ שטייגער, וואָס גייט־אָפּ, זאָג איך, אונדזער שוחטס איידעם? וואָס וואָלט פון אים געווען, ווען ער לאָזט זיך ניט אוועק קיין יעהופּעץ? אמת, די ערשטע עטלעכע יאָר איז ער גוט פאַר־שווארצט געוואָרן, שיער ניט געשטאָרבן פון הונגער. דערפאַר אָבער אַצינד, חוץ זײַן שאָדן, הלוואי אַף מיר געזאָגט געוואָרן; ער שיקט שוין געלט אַהיים. ער האָט שוין חשק אַרויסנעמען אַהין זײַן ווײַב און קינדער, לאָזט מען אים דאָרט ניט זיצן. איי איז דאָך די קשיא: וויאַזוי זיצט ער? מוטשעט ער זיך טאַקע... שאַט, זאָג איך, אַז מע לעבט, דערלעבט מען זיך; אָט האָט איר, זאָג איך, דעם טײַך, און אָט איז די גרויסע דאַטשע, — זאָג איך און פאָר מיר אַרײַן ברייטלעך, מיט אַ ירגזון, גלײַך מיטן

דישעל אין גאניק אריין. מע האט אונדז נאר דערזען, איז געוואָרן שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה, א געשריי, א געפּילדער: „אוי, די באבע! די מאמע! די מומע!... זיך גֶעפונען דער שאדן! מַזל־טוֹב!... גוואלד, ווו זײַט איר געווען?... א גאנצן טאָג אָן קעפּ... צעשיקט פּאָטשט אף אלע וועגן... געמיינט, א קַשְׁיָא אף א מַעֲשֶׂה, אפשר וועלף, גַזְלָנִים, חַס־וְשָׁלוֹם! וואס איז די מַעֲשֶׂה?”...

— „די מַעֲשֶׂה איז א שיינע מַעֲשֶׂה: געבלאָנזעט אין וואלד, פאר־בלאָנזעט העט־ווײַט, אפשר צען ווערסט. פּלוצים א ייִד... וואס פאר א ייִד?... א ייִד א שְׁלִים־מַזל מיט א פערד און וועגעלע... קוים מיט צרות אײַנגעבעטן זיך”... „אלע בייזע, וויסטע חֲלוֹמוֹת... אליין גאר אָן א שוֹמֵר?... א מַעֲשֶׂה, א מַעֲשֶׂה, באדארפט בענטשן גוֹמל”...

בקיצור. מע האט ארויסגעטראגן לאָמפּן אפן גאניק, געגרייט צום טיש און אָנגעהויבן טראגן סאמאָווארן הייסע, מיט בעקנס טיי, מיט צו־קער, מיט אײַנגעמאכטס, מיט פײַנקוכנס גוטע, מיט פּוטערגעבעקס פריי־שע, שמעקנדיקע, און נאָכדעם עסנס אלערליי, די טײַערסטע מַאֲכָלִים, יאיכלעך פעטע, מיט געבראָטנס, מיט גענדזנס א סַך, מיט די בעסטע ווײַנען און נאסטאָיקעס. איך בין נאר געשטאנען פונדערווײַטנס און האָ־טראכט, וויאזוי, קיין עַיִן־הָרָע, מע עסט דאס און מע טרינקט בא די יעהופּעצער נְגִידִים, קיין בייז אויג זאל זיי ניט שאטן. „א מַשפון פאר־זעצן, טראכט איך מיר, און א גְבִיר זאל מען זײַן!” מיר דאכט, איך וויים? וואס דאָ פאלט אראָפּ אף דער ערד, וואלט פאר מײַנע קינדער געגוג געווען אף א גאנצע וואָך, ביז שַׁבָּת. גוואלד, גאָטעניו, האַרציקער־געטרײַער, דו ביסט דאָך עפּעס אָן אֶל אֶרֶך אַפַּיִם, א גרויסער גאָט און א גוטער גאָט, מיט חֶסֶד און מיט יוֹשֶׁר, ווי קומט דאס, דו זאָלסט אוועק־געבן איינעם גאָר, דעם אנדערן גאָרניט? איינעם פּוטער־בולקעס, דעם אנדערן מַכּוֹת־בְּכוֹרוֹת? און צוריק אָבער באטראכט איך מיך: עט, ביסט א גרויסער נאר, טֶבְיָה, כ'לעבן, וואס איז שײַך, דו ווילסט אים זאָגן א דֵעָה, וויאזוי צו פירן די וועלט? מִסְתָּמָא, אז ער הייסט אזוי, באַ־דאָרף זײַן אזוי; א סִימָן האט איר, אז ווען עס זאל באדארפן זײַן אנ־דערש, וואלט דאָך געווען אנדערש. איי, וואס? פאַרוואס זאל טאקע ניט זײַן אנדערש? איז דער תֵּירוּץ: עֲבָדִים הָיִינוּ — דערויף זײַנען מיר דאָך עפּעס שטיקלעך ייִדן אף דער וועלט. א ייִד באדארף לעבן מיט אֱמוּנָה און מיט בִּטָּחוֹן; ער באדארף גלויבן, ערשטנס, אז ס'איז דאָ

א גאָט אַף דער וועלט, און האָפן אַף דעם, וואָס לעבט אייביק, אַז עס וועט זיך, מסתּמא, אָם־ירצה־השם, פאַרבעסערן...

— שאַ, ווי־זשע איז ערגעץ דער ייד? — הער איך עמעצער זאָגט.

— שוין אוועקגעפאָרן דער שלים־מזל?

— חס ושלום! — רוף איך מיך אָן פונדערווייטן. — וואָס הייסט, איך וועל אוועקפאָרן גלאַט אַזוי, אָן אַ זייט־געזונט? שלום־עליכם, זאָג איך, אַ גוטן אָוונט אייך, ברוכים היושבים, עסט געזונטערהייט, און לאָז אייך ווויל באַקומען!

— קומט־זשע אהער, מאַכן זיי צו מיר, וואָס שטייט איר דאָרטן אין דער פינצטער? לאָמיר אייך אָנקוקן כאָטש, זען וואָס פאַר אַ פּנים איר האָט. אפשר וועט איר נעמען אַביסל בראָנפן?

— אַביסל בראָנפן? אָך, זאָג איך, ווער זאָגט זיך דאָס אָפּ פון אַביסל בראָנפן? ווי שטייט דאָרטן אין פּסוק: אֵ י זֶ ה „לְ חַ יִּ ים" וְ אֵ י זֶ ה לַ מָּ וֶ ת — מאַכט רש"י: גאָט איז גאָט און בראָנפן איז בראָנפן. לְחַיִים! — זאָג איך און האַק אַריין אַ כּוֹסה. — לאָז גאָט געבן, זאָג איך, איר זאָלט תּמיד זיין רייך און האָבן גרויס נחת; יידן, זאָג איך, זאָלן תּמיד זיין יידן; גאָט זאָל זיי געבן, זאָג איך, געזונט און כּוח, זיי זאָלן קאָנען אַריבערטראָגן די צרות.

— מה שמכם? — רופט זיך אָן צו מיר דער גביר אַליין, אַ שיינער ייד מיט אַ יאַרמעלקע. — פון וואַנעט איז אַ ייד, ווו זיצט איר, וואָס איז אייער פּרנסה? ·זענט איר אַ באַווייבטער? האָט איר עפּעס קינדער, און וויפל קינדער?

— קינדער? — זאָג איך. — ניט צו פאַרזינדיקן. אויב איטלעכס קינד, זאָג איך, איז ווערט, ווי מיין גאָלדע וויל מיך איינריידן, אַ מיליאָן, בין איך רייכער פונעם גרעסטן גביר אין יעהופּעץ. דער חסרון, זאָג איך, וואָס אָרעם איז ניט רייך, קרום איז ניט גלייך, אַזוי ווי אין פּסוק שטייט: הַ מַּ בְ דִּ י ל בֵּ י ן קוֹ דֶ שׁ לְ חוֹ ל — ווער עס האָט די קלינגערס דעם איז ווויל. געלט האָבן טאַקע די בראָצקיס, און איך האָב טעכטער. און אַז מע האָט, זאָגט איר, טעכטער, פאַרגייט דער געלעכטער. נאָר גאָרנישט, גאָט איז אַ פאָטער. ער פירט אויס, דאָס הייסט, ער זיצט אויבן און מיר מוטשען זיך אונטן. מע האַרעוועט, מע שלעפּט קלעצער, אַ בְּרֵירה האָט מען? ווי די גמרא זאָגט: בְּ מָ קוֹ ם שֶׁ אֵ י ן אִ י שׁ — איז אַ הערינג פיש. דער גאַנצער אומגליק איז — דאָס עסן. ווי מיין באָבע,

עָלֶיהָ הַשָּׁלוֹם, פֿלעגט זאָגן: „ווען דער פּיסק זאָל ליגן אין דער ערד, וואָלט דער קאָפּ געגאַנגען אין גאָלד"... האָט קיין פּאַדיבל ניט, זאָג איך, עס איז ניטאָ קיין גלײַכערס פֿון אַ קרומען לייטער און קיין קרומערס פֿון אַ גלײַך וואָרט, וּבִפְרָט, זאָג איך, אַז מע מאַכט שֶׁהַכֹּל נִהְיֶה בִּדְבָרוֹ אַפֿן ניכטערן האַרצן.

— לאָז מען געבן דעם ייִדן עפּעס עסן! — רופֿט זיך אָן דער גְּבִיר, און עס ווערט באַשאַפֿן אַפֿן טיש פֿון כָּל־מַאֲמִינִים־שֶׁהוּא: פֿיש, און פֿלייש, און געבראָטנס, און פֿערטלען עוֹף, און פּופּקעס מיט לעבערלעך אָן אַ שיעור.

— איר וועט עפּעס עסן? — מאַכן זיי צו מיר. — גייט וואַשט זיך.

— אַ קראַנקן פֿרעגט מען, אַ געזונטן גיט מען; נאָר וואָס דען, זאָג איך, אַ דאַנק אײַך. אַביסל בראָנפֿן, זאָג איך, מֵהַכְּתִיתִי, נאָר גיין זעצן זיך אָט דאָ מאַכן אַ גאַנצע סעוּדה, בשעת דאָרטן, אינדערהיים, מײַן ווײַב און קינדער, זאָלן געזונט זײַן... אויב אײַער גוטער ווילן וועט זײַן...

בְּקִיצוּר, מע האָט זיך, אַפֿנים, געשטויסן וואָס איך מיין, און מע האָט מיר גענומען פּאַקן אין וואָגן אַרײַן איטלעכער באַזונדער: דער אַ בולקע, דער פֿיש, דער געבראָטנס, דער אַ פֿערטל עוֹף, דער טיי און צוקער, דער אַ טעפּל שמאַלץ, דער אַ סלאָי אײַנגעמאַכטס.

— דאָס וועט איר, מאַכן זיי, ברענגען אַהיים אַ מַתָּנָה פֿאַר אײַערע ווײַב און קינדער. און אַצינד זאָגט, וויפֿל וועט איר זיך הייסן באַצאָלן פֿאַר אײַער טִרְחָה, וואָס איר האָט זיך מַטְרִיחַ געווען פֿון אונדזערטוועגן?

— סאָ מָשָׁל, זאָג איך, וואָס איז שײַך, איך וועל מיר הייסן אָנ־מעסטן? וויפֿל אײַער גוטער ווילן וועט זײַן, זאָג איך, אַזוי וועט איר מיר באַצאָלן. מיר וועלן דורכקומען, ווי זאָגט ער, אַ רענדל אַראָפּ, אַ רענדל אַרויף. „שקראַב וועט שוין שקראַבעדיקער ניט ווערן"...

— ניין, זאָגן זיי, מיר ווילן האָרכן פֿון אײַך אַליין, רֶב טֶבְיֶה! האָט קיין מוֹרָא ניט, מע וועט אײַך, חָלִילָה, נישט קעפּן.

„וואָס טוט מען דאָ? — טראַכט איך מיר. — ס'איז שלעכט: זאָל איך זאָגן אַ קערבל, איז אָן עֲבֵירָה, טאָמער קאָן איך נעמען צוויי. זאָל איך זאָגן צוויי, האָב איך מוֹרָא, טאָמער קוקן זיי מיך אָן ווי אַ משוגענעם: פֿאַרוואָס קומט דאָ צוויי קאַרבן?"

— אַ דרײַערל!!!... — האָט זיך אַרויסגעכאַפּט בײַ מיר פֿונעם

מויל, און צווישן עולם איז געוואָרן אַזאַ געלעכטער, אַז איך האָב מיך שיער אין דער ערד באַגראָבן.

— האָט קיין פּאַריבל ניט, זאָג איך, טאָמער האָב איך מיך אַרויס־געכאַפּט מיט אַ וואָרט; אַ פערד, זאָג איך, אַף פיר פיס, ספּאָטיקעט זיך, ובפרט אַ מענטש מיט איין צונג... עס איז געוואָרן נאָך אַ גרעסערער געלעכטער; מע האָט זיך פּשוט געהאַלטן באַ די זײַטן לאַכנדיק.

— לאָז שוין זײַן גענוג צו לאַכן! — רופט זיך אָן דער גְבִיר און נעמט אַרויס פון בוזעם־קעשענע אַ גרויסן טײַסטער און גייט און שלעפּט אַרויס פונעם טײַסטער — וויפל מיינט איר, אַ שטייגער? אַנו, טרעפט! — אַ צענערל, אַ רויטס אַזוי ווי פײַער, איך זאָל אַזוי זײַן געזונט מיט אײַך אינאיינעם! — און מאַכט אַזוי: „אָט דאָס האָט איר פון מיר, און איר, קינדער, גיט אײַך פון אײַער קעשענע וויפל איר פאַרשטייט".

בקיצור, וואָס טויג אײַך — עס האָבן אָנגעהויבן צו פליִען אַפן טיש פינפערלעך און דרײַערלעך און איינערלעך — הענט און פיס האָבן מיר געציטערט; איך האָב געמיינט, אָט פאַל איך חַלָשות.

— נו, וואָס שטייט איר? — מאַכט צו מיר דער גביר. — נעמט צונויף די עטלעכע קערבלעך פונעם טיש און פאָרט געזונטערהייט צו אײַער ווײַב און קינדער.

— גאָט זאָל אײַך געבן, זאָג איך, כֵּפל־כִּפלַיִם, איר זאָלט פאַרמאָגן צען מאָל, הונדערט מאָל אַזויפיל, איר זאָלט האָבן אַלדאָס גוטס, מיט גרויס נַחַת! — און זשעברע צונויף מיט ביידע הענט דאָס געלט — ווער געציילט? וואָס געציילט? — און שטופּ אין אַלע קעשענעס. — אַ גוטע נאַכט, זאָג איך, אַ גוטן תָּמִיד און זײַט געזונט, און זאָלט האָבן, זאָג איך, גרויס נַחַת, איר און אײַערע קינדער און קינדס קינדער און אײַער גאַנצע מִשפָּחָה, — זאָג איך און לאָז מיך גיין צום וואָגן. רופט זיך אָן צו מיר די גבִירטע, יענע וואָס מיטן זײַדן טיכל:

— שטייט נאָר אַ ווײַלע, רֶב טֶבְיָה, פון מיר באַקומט איר גאָר אַ באַזונדערע מַתָּנָה; אִם־יִרצֶה־הַשֵׁם, מאָרגן קומט צופאָרן; איך האָב, זאָגט זי, אַ מאָורע בְּהֵמָה, געווען אַמאָל אַ טײַערע בְּהֵמָה, פלעגט געבן פיר און צוואַנציק גלעזער מילך; הײַנט האָט זי פון אַ גוט־אויג אויפגע־הערט צו מעלקן זיך, דאָס הייסט, מעלקן מעלקט זי זיך, נאָר קיין מילך גיט זי ניט...

— לאַנג לעבן זאָלט איר, זאָג איך, איר זאָלט גאָר קיין יִסורים

ניט האָבן, באַ מיר וועט זיך אײַער בְּהֵמָה אי מעלקן, אי מילך געבן; מײַן אַלטע איז, קיין עַיִן־הָרָע, אַזאַ בַּעַל־הַבָּיתטע, אַז פֿון גאָרניט בראָקט זי לאָקשן, פֿון פֿינגער קאָכט זי זאַטירקעס, מיט נִסִים מאַכט זי שַׁבָּת און מיט בוכענצעס לייגט זי קינדער שלאָפֿן... האָט קיין פּאַריבל ניט, זאָג איך, טאָמער האָב איך מיך אַרויסגעכאַפּט מיט אַן איבעריק וואָרט. אַ גוטע נאַכט און אַ גוטן תּמיד און זײַט געזונט, — זאָג איך און לאָז מיך גיין. איך קום אַרויס אין הויף צום וואָגן, איך טו מיך אַ כאַפּ צום פֿערדל — אוי־וויי, אַן אומגליק, אַ צָרָה, אַ שלאַק! איך קוק אויף אַלע זײַטן, וְהַיֶּלֶד אֵינֶנּוּ — ניטאָ קיין פֿערדל!

„נו, טֵבִיָה, טראַכט איך מיר, דו ביסט אין דער אַרבעט!“... און עס קומט מיר אַרויף אויפֿן זינען אַ שיינע מַעֲשֶׂה, וואָס איך האָב אַמאָל געלייענט ערגעץ אין אַ ביכל, ווי אַזוי „חֶבְרֶה“ האָבן דערטאַפּט אין דער פֿרעמד אַן ערלעכן ייִדן, אַ חָסִיד, פֿאַרנאַרט צו זיך הינטער דער שטאָט אין פּאַלאַץ אַרײַן, געגעבן אים עסן און טרינקען, און נאָכדעם פּלוצים מיטאַמאָל פֿאַרשווונדן געוואָרן, אים איבערגעלאָזט איינעם אַליין מיט אַ נְקֵבָה; פֿון דער נְקֵבָה איז באַלד געוואָרן אַ חַיָּה־רָעָה, פֿון דער חַיָּה־רָעָה האָט זיך אויסגעלאָזט אַ קאַץ, און פֿון דער קאַץ — אַ פּיפּערנאָטער... „זע נאָר, טֵבִיָה, זאָג איך צו מיר אַליין, צי מע פֿירט דיך ניט אין באָד אַרײַן?!“

— וואָס באָברעט איר זיך דאָרטן און וואָס וואָרטשעט איר? — פֿרעגט מען מיך.

— וואָס איך באָברע מיך? — ענטפֿער איך. — אַז אָך און ווי איז מיר, זאָג איך, וואָס איך לעב אויף דער וועלט; איך האָב אַ שאָדן: דאָס פֿערדל מײַנס...

— אײַער פֿערדל, מאַכן זיי צו מיר, איז אין שטאַל. זײַט זיך מַטְרִיחַ אַהינצו, אין שטאַל אַרײַן.

איך קום אַרײַן אין שטאַל און טו אַ קוק: יאָ, ווי איך בין אַ ייִד! מײַן בָּחוּר שטייט זיך גאַנץ פֿײַן צווישן די נְגִידישע פֿערד, שטאַרק פֿאַרטיפֿט אינעם קײַען, רײַבט דעם האָבער געשמאַק, אויף וואָס די וועלט שטייט.

— הער נאָר, זאָג איך צו אים, חָכָם מײַנער, שוין צײַט אַהיים; מיטאַמאָל צוכאַפּן זיך, זאָג איך, טאָר מען נישט; אַן איבעריקער ביסן, זאָגט מען, קאָן פֿאַרשאַטן...

בקיצור, איך האָב אים קוים אײַנגעבעטן, מחילה אײַנגעשפּאַנט אים אין וואָגן און האָב מיך געלאָזט אַהיים לעבעדיק־פרײלעך, געזונגען אַ „מלך־עליון" גאָר בגילופין. אויך מײַן פערדל איז געוואָרן גאָרנישט דאָס, וואָס פריִער; אַ נײַע פּעל אַף דעם אויסגעוואַקסן; שוין נישט געוואַרט אַף קיין בײַטש, געלאָפן ווי אַ מזמור. געקומען אַהיים שוין שפּעטלעך אין דער נאַכט, אויפגעוועקט מײַן ווײַב מיט אַ שׂמחה, אַ פרייד.

— אַ גוט יום־טוב, מאַך איך צו איר, מזל־טוב דיר, גאָלדע!

— אַ ווייסטער מזל־טוב דיר אַ פינצטערער, מאַכט זי, וואָס ביסטו אַזוי יום־טובדיק, מײַן טײַערער ברויטגעבער? דו פאַרסט דאָס פון אַ חתונה, צי פון אַ ברית, גאָלדשפּינער מײַנער?

— עס איז אַ חתונה, זאָג איך, מיט אַ ברית! וואַרט אויס, מײַן ווײַב, אַט וועסטו באַלד זען אַן אוצר, זאָג איך; נאָר קודם־כּל וועק אויף די קינדער, לאָזן זײ נעבעך אויך געניסן, זאָג איך, פון די יעהופּעצער מאכלים...

— צי דו ביסט דול, צי דו ביסט חסר־דעה, צי דו ביסט גערירט, צי דו ביסט פונעם זינען? עפּעס רעדסטו, ווי אַ משוגענער, שׂונאי־ציון! — זאָגט צו מיר מײַן ווײַב און שילט, לייענט די תּוכחה, ווי געוויינלעך אַ יידענע.

— אַ יידענע, זאָג איך, בלײַבט אַ יידענע; ניט אומזיסט זאָגט שלמה המלך, אַז צווישן טויזנט ווײַבער האָט ער ניט געפונען איינע אַ רעכטע. אַ גליק, ב'לעבן, וואָס ס'איז הײַנט געוואָרן אוים מאָדע צו האָבן אַ סך ווײַבער. — זאָג איך און גיי מיר אַרוים צו מײַן וואָגן און טראָג אַרײַן פון דאָרטן אַלע גוטע זאַכן, וואָס מע האָט מיר אײַנגעפּאַקט, און שטעל דאָס אַלצדינג אוים אַפן טיש. מײַנע חברה־לײַט האָבן דערזען בולקעס, דערשמעקט פלייש, זײַנען זיי באַפאַלן דעם טיש, ווי די הונ־געריקע וועלף, נעבעך; עס איז געוואָרן צווישן זיי אַ כאַפּערײַ, די הענט האָבן געציטערט, די ציין האָבן געאַרבעט; עס איז געווען, ווי אין פּסוק שטייט: וַיֹּאכְלוּ — מאַכט רש"י: מע האָט געקנאַקט ווי די היישע־ריקן. טרערן האָבן זיך מיר געשטעלט אין די אויגן...

— נו, זאָג שוין, — מאַכט צו מיר מײַן פּלוניתטע, — באַ וועמען איז דאָס געווען אַן אָרעם מאַלצײַט, צי אַזוי אַ סעודה, און וואָס ביסטו אַזוי האָפערדיק?

— האָב צײַט, זאָג איך, גאָלדע, דו וועסט אַלץ וויסן. דו צעבלאָז

נאָר, זאָג איך, דעם סאַמאָוואַר, און נאָכדעם ווען מיר זיך אַרומזעצן אַלע אַרום טיש, זאָג איך, טרינקען צו גלעזלעך טיי, ווי עס געהער צו זײַן. אַ מענטש, זאָג איך, לעבט איין מאָל אויף דער וועלט, נישט קיין צוויי מאָל, ובפרט, זאָג איך, אַז מיר האָבן שוין איצט אונדזער אייגנס אַ בהמה פון פיר און צוואַנציק גלעזער אַ טאָג; מאָרגן, אם־ירצה־השם, ברענג איך זי צו פירן אַנו, גאָלדע, — מאַך איך צו איר נאָכדעם, און כאַפּ אַרויס דעם גאַנצן פּאַק אַסיגנאַציעס. — אַנו, זײַ אַ בריה און טרעף וויפל געלט האָבן מיר דאָ?

איך טו אַ קוק אויף מײַן ווײַב — זי איז אויס מענטש, טויט ווי די וואַנט, קאָן קיין וואָרט נישט אַרויסריידן.

— גאָט איז מיט דיר, גאָלדע סערדצע, זאָג איך, וואָס האָסטו זיך דערשראָקן? אפשר האָסטו מורא, אַז איך, טאָמער האָב איך דאָס גע־גנבעט אָדער געגזלט? פע, זאָג איך, מעגסט זיך שעמען! ביסט טביהס ווײַב שוין אַזאַ צײַט און קאָנסט אויף מיר איבערטראַכטן אַזאַ מעשה? נאַרעלע, זאָג איך, דאָס איז כשר געלט, פאַרדינט ערלעך מיט מײַן אייי־גענעם שכל און מיט מײַן האָרעוואַניע; איך האָב, זאָג איך, מציל געווען צוויי נפשות פון אַ גרויסער סכנה, זאָג איך, ווען ניט איך, גאָט ווייס, וואָס עס וואָלט מיט זיי געווען!...

בקיצור, איך האָב איר דערציילט די גאַנצע מעשה, פון אלף ביז תיו, וויאַזוי גאָט האָט דאָ מיט מיר געפירט אַרום און אַרום; און מיר האָבן זיך גענומען ביידע איבערציילן דאָס געלט נאָכאַמאָל און נאָכאַמאָל — דאָרט איז געווען פּונקט צוויי מאָל ח"י און איינס אָן איבעריקס, האָט איר אַ קײַמאַ־לן, הייסט דאָס, פון זיבן און דרײַסיק קאַרבן!... מײַנע האָט זיך אַזש צעוויינט.

— וואָס וויינסטו, זאָג איך, נאַרישע ייִדענע?

— וויאַזוי זאָל איך ניט וויינען, זאָגט זי, אַז עס ווייינט זיך? אַז דאָס האַרץ איז פול, זאָגט זי, גייען די אויגן איבער. גאָט זאָל מיר טאַקע, זאָגט זי, אַזוי העלפן, ווי דאָס האַרץ האָט מיר געזאָגט, אַז דו וועסט קומען מיט אַ גוטער בשורה. איך געדענק שוין ניט, זאָגט זי, די צײַט, ווען די באָבע צייטל, זאָל זײַן ווײַט אָפּגעשיידט, זאָל מיר קומען צו חלום. איך ליג און שלאָף, פלוצים חלומט זיך מיר אַ מעלקשעפל, אַ פולס, ווי אַן אויג; די באָבע צייטל, עליה השלום, טראָגט דאָס מעלקשעפל

אונטערן בארטעך, מע זאָל חלילה ניט געבן קיין גוט־אויג, און די קינ־דער שרײַען: מאַמע, מאַני!...

— כאַפּ נאָר ניט די לאָקשן פאַר שבת, זאָג איך, נשמה מײַנע; לאָז די באָבע צייטל האָבן א ליכטיקן גן־עדן, זאָג איך, ווייס איך נאָך ניט, צי מיר וועלן פון איר עפּעס האָבן; נאָר אז גאָט, זאָג איך, האָט געקאָנט טאָן אזא נס, אז מיר זאָלן האָבן א בהמה, וועט ער מסתמא זען, אז די בהמה זאָל זײַן א בהמה... גיב מיר בעסער אן עצה, גאָלדע סערדצע, וואָס טוט מען מיטן געלט?

— אדרבה, מאַכט זי צו מיר, וואָס רעכנסטו צו טאָן, טביה, מיט אזויפיל געלט, קיין עין־הרע?

— אדרבה ואדרבה, זאָג איך, וואָס, רעכנסטו, קאָנען מיר מאַכן, קיין עין־הרע, מיט אזא קאַפּיטאַל? — און מיר האָבן ביידע גענומען טראַכטן אהין, אהער, דאָס, יענץ, געבראָכן זיך דעם קאָפּ, אויסגערעכנט ווי ערגעץ א געשעפט אף דער וועלט. יענע נאַכט האָבן מיר איבערגע־האַנדלט מיט וואָס איר ווילט: געקויפט פערדלעך א פּאָר און באַלד טאַקע זיי פאַרקויפט מיט רווחים; געעפנט א באַקאַליינע קלייט אין בוי־בעריק, אויסגעפאַרקויפט די סחורה און באַלד געעפנט א שניטקראָם; געהאַנדלט א שטיקל וואַלד, געכאַפּט אָפּטרעט־געלט עטלעכע קערבלעך און אנטלאָפן; געפּרוווט אויסדינגען די אַנאַטעווקער טאַקסע, נעמען דעם „פּראָיעקט״, געמאַכט אביסל הלוואה, אָפּגעגעבן דאָס געלט אף פּראָ־צענט...

— משוגע מײַנע שונאים! — רופט זיך אָן מײַן ווײַב. — דו ווילסט צעפּלעכטן די עטלעכע גראָשנס, בלײַבן מיטן בײַטשל?

— וואָס דען, זאָג איך, האַנדלען מיט ברויט און נאָכדעם בלײַבן אן אָנזעצער איז שענער? קאַרג, זאָג איך, ווערט הײַנט די וועלט בדיל־הדל פון ווייץ? גייט, זאָג איך, הערך, וואָס אין אדעס טוט זיך!

— וואָס טויג מיר, זאָגט זי, אדעס? מײַנע אבות־אבותינו זײַנען דאָרט נישט געווען און מײַנע קינדער וועלן דאָרט נישט זײַן, כּל־זמן איך לעב און די פיס טראָגן מיך.

— וואָס־זשע ווילסטו? — זאָג איך.

— וואָס איך וויל? — זאָגט זי. — איך וויל, זאָלסט ניט זײַן קיין לעקיש און נישט ריידן קיין נאַרישקייטן.

— אוודאי, זאָג איך, ביסטו איצטערט א חכמה, ווי זאָגט מען:

אַז עס קומען די מֵאוֹת, קומען די דֵעוֹת, און אַז מען איז אֶפשר רײַך, איז מען געוויס קלוג... ס'איז תָּמיד אַזוי!

בְּקיצור, מיר האָבן זיך עטלעכע מאָל צעקריגט און טאַקע באַלד איבערגעבעטן, און עס איז בײַ אונדז געבליבן דער פּלאַן, מיר זאָלן צו דער מאָורע בְּהֵמָה צוקויפן נאָך אַ בְּהֵמָה אַ מעלקעדיקע, וואָס גיט מילך...

ווערט איר דאָך מסתּמא פֿרעגן אַ קשיא: וואָס עפּעס אַ בְּהֵמָה, פֿאַרוואָס ניט קיין פֿערד? וועל איך אײַך ענטפֿערן: וואָס עפּעס אַ פֿערד, פֿאַרוואָס ניט קיין בְּהֵמָה? בײַ בויבעריק איז דאָך אַן ערטל, וואָס עס קומען זיך צונויף אַהינצו אויף זומער אַלע יעהופּעצער נְגידים אויף די דאַטשעס, און אַזוי ווי די יעהופּעצער לײַט זײַנען אַלע זייער איידעלע מענטשן, וואָס זײַנען געצויגן, מע זאָל זיי אַלצדינג ברענגען גרייטס, גלײַך אין מויל אַרײַן: פֿון האָלץ און פֿון פֿלייש און פֿון אייער, הינער, ציבעלעס, פֿעפֿער, פּעטרישקע, — פֿאַרוואָס־זשע זאָל זיך ניט געפֿינען איינער אַזעלכער, וואָס זאָל זיך אונטערנעמען ברענגען זיי אַלע מאָל אין שטוב אַרײַן קעז און פּוטער און סמעטענע וּכדוֹמֶה? ווערליק די יעהופּעצער האַלטן פֿון דער אֲכִילָה און דאָס קערבל איז בײַ זיי, ווי זאָגט איר, אַ מַמזֵר, קאָן מען דאָך לייזן שיין געלט און פֿאַרדינען דערבײַ טאַקע גראָב. דער עיקר, אַבי די סחוֹרה זאָל זײַן סחוֹרה; און אַזאַ סחוֹרה, ווי בײַ מיר, קריגט איר דאָך ניט אין יעהופּעץ אַפֿילו. איך זאָל האָבן די בְּרָכוֹת מיט אײַך אינאיינעם, וויפֿל מאָל גרויסע לײַט, קריסטן, בעטן זיך בײַ מיר, איך זאָל זיי ברענגען פֿרישע סְחוֹרה: „מיר האָבן געהערט, זאָגן זיי, טעוועל, אַז דו ביסט אַן אָרנטלעכער מאַן, כאָטש דו ביסט אַ ייִד, אַ פּאַרך"... מיינט איר, פֿון ייִדן וועט איר האָרכן אַזאַ קאָמפּלימענט? ווי לאַנג קרענקען מײַנע שׂוֹנאִים! קיין גוט וואָרט הערט מען נישט פֿון אונדזערע ייִדעלעך. זיי ווייסן נאָר אַרײַנקוקן יענעם אין טעפּל אַרײַן. מע האָט דערזען בײַ טֶביהן אַ בְּהֵמהלע אַן איבעריקס, אַ בריטשקע אַ נײַע, — האָט מען אָנגעהויבן ברעכן זיך די קעפּ: פֿון וואַנען און פֿון וואָס? צי האַנדלט נישט דער דאָזיקער טֶביה מיט פֿאַלשע סיגנאַציעס? אָדער צי קאָכט ער נישט קיין ספּירט שטילערהייט, בְּשתִיקה?... „כאַ־כאַ־כאַ! ברעכט אײַך, ברידערלעך, טראַכט איך מיר, די קעפּ געזונטערהייט!"... איך ווייס ניט, צי איר וועט מיר גלייבן — איר זײַט כּמעט דער ערשטער, וואָס איך האָב אײַך דערציילט די גאַנצע געשיכטע, ווי־אַזוי און וואָס און ווען... נאָר, מיר דאַכט, איך האָב מיך אַביסל פֿאַררעדט. האָט קיין

פֿאַריבל ניט, מע באַדאַרף אין זינען האָבן, ווי זאָגט איר, עֵסֶק, אָדער ווי אין פּסוק שטייט: כָּל עוֹרֵב לְמִינֵהוּ — איטלעכער צו זײַנעם. איר צו אײַערע ביכלעך, איך צו מײַנע טעפּלעך און צו מײַנע קריגלעך... איין זאַך וועל איך אײַך בעטן, פּאַניע: איר זאָלט מיך כאָטש ניט אַרײַנשרײַבן אין אַ ביכל; און אַז איר וועט מיך אַרײַנשרײַבן, זאָלט איר כאָטש ניט אַרויסשטעלן דעם נאָמען מײַנעם... זײַט מיר געזונט און האָט אײַך אַ גוטן תָּמִיד.

אַ בּוּידעם

געשריבן אין יאָר 1899.

א בוידעם

— ר ב ו ת מ ח ש ב ו ת ב ל ב א י ש — אזוי, דאכט זיך, שטייט בא אונדז געשריבן אין דער הייליקער תורה? פארטייטשן דעם פסוק בדארף איך אייך ניט, רב שלום־עליכם; נאר בלשון אשכנז גע־רעדט, דאס הייסט אף פראסט יידיש איז דא א ווערטל: „דאס בעסטע פערד בדארף האבן א בייטש, דער קליגסטער מענטש — אן עצה". אקעגן וואס זאג איך עס, הייסט דאס? אקעגן זיך אליין טאקע, ווארעם אז איך האב שכל און קום ארײַן צו א גוטן פרײַנט און דערצייל אים דאס און דאס, אזוי און אזוי, וואלט איך געוויס ניט געהאט אזא מיאוסן פסק. נאר וואס דען? ה ח י י ם ו ה מ ו ת ב י ד ה ל ש ו ן — אז גאט וויל שטראפן א מענטשן, נעמט דאס אפ בא אים דעם שכל. איך טראכט מיר צו זיך אליין וויפל מאל: „באטראכט נאר, טביה, דו פערד אײנער, ביסט דאך עפעס, זאגט מען, יא נישט קיין נאר, ווי קומסטו זיך לאזן פירן אין באד ארײַן, און נאך אזוי נאריש? וואס וואלט דיר אפגעגאנגען אצינדערטא, למשל, בא דײַן שטיקעלע פרנסה, קיין עין־הרע, מיט דײַן ביסל מילכיקס, וואס האט אזא שם אף דער וועלט, כ׳לעבן, אומעטום, אין ב ו י ב ע ר י ק, אין י ע ה ו פ ע ץ, און ווו ניט? ווי פײַן און ווי זיס וואלט דאס געווען איצטערטא, ווען די קליגערס, א שטיי־גער, ליגן זיך שטילערהייט אין קאסטן, וויַיט באגראבן, קיין בן־אדם ווייס דערפון, ווארעם ווערמען גייט דאס אן, איך בעט אײַך, צי טביה האט געלט, צי ניין? איך מיין טאקע באמת. א סך האט זיך די וועלט אינטערעסירט מיט אים, אז ער איז געלעגן, ניט היינט געדאכט, נישט פאר קיין יידן געדאכט, נײַן איילן אין דער ערד, געשטארבן דרײַ מאל א טאג פאר הונגער מיט ווײַב און קינדער? ערשט נאכדעם, אז גאט האט זיך ארומגעקוקט אף טביהן, אים באגליקט מיטאמאל, און ער האט זיך קוים־קוים דערשלאגן צו א שטיקל תכלית, אנגעהויבן אפלייגן א קערבל, איז מיט אים געווארן פול די וועלט, און טביה איז שוין געווארן רב

טבֿיה גאָר — אַ קאַטאָוועס אַביסל! עס האָבן זיך שוין אַרויסבאַוויזן גוטע פרײַנט אַ סך, ווי אין פּסוק שטייט געשריבן: כּולם אהובֿים כּולם ברורים — אַז גאָט גיט מיטן לעפל, גיבן לײַטן מיטן שעפל. איטלעכער באַזונדער קומט צוגיין מיט זײַנעם: דער זאָגט אַ שניט־קראָם, דער אַ באַקאַליי, דער זאָגט אַ שטוב, אַ נחלה, אַן אייביק געווער, דער קומט צוגיין — ווייץ, דער — וואַלד, דער — טאַרגעם... „ברידערלעך! — זאָג איך. — טשעפּעט זיך אָפּ! איר האָט, זאָג איך, אַ ווילדן טעות; איר מיינט, אַפּנים, איך בין בראָצקי? לאָמיר דאָס אַלע, זאָג איך, פאַרמאָגן, וואָס איך האָב ווינציקער פון ש״ן קאָרבן, און אַפּילו פון רי״ש, און אַפּילו פון ק״ן! יענעמס גוטס, זאָג איך, איז גרינג צו שאַצן; יערן דאַכט זיך, אַז יענעמס לײַכט זיך, קומסט צו נאָנט, איז דאָס אַ מעשן קנעפּל.

בקיצור, ניט געדאַכט זאָלן זיי ווערן, טאַקע אונדזערע ייִדעלעך מיין איך, מע האָט מיר אַ גוט־אויג געגעבן! אַ קרובֿ האָט מיר גאָט צוגעשיקט, עפּעס אַ שמעלקע, ווייס איך: מײַן פערדס בײַטש־שטעקעלע, ווי מע זאָגט. מנחם־מענדל הייסט ער, אַ פּלײַער, אַ ברעכער, אַ לויפער, אַ דרייער, אַ נעבעכיקער טאָג, אַף קיין גוט אָרט זאָל ער ניט שטיין! ער האָט מיך דערטאַפּט און פאַרדרייט מיר מײַן קאָפּ מיט חלומות, ניט געשטויגן, ניט געפלויגן. וועט איר דאָך פרעגן: מה נשתּנה — ווי קום איך, טבֿיה, צו מנחם־מענדלען? וועל איך אײַך דערויף ענטפערן אַ תּירוץ: עבֿדים היינו — ס׳איז אַזוי באַשערט. הערט אַ מעשׂה:

איך קום צו פאָרן קיין יעהופּעץ, תּחילת ווינטער, מיט מײַן ביסל מילכיקס — אַ פונט עטלעכע און צוואַנציק פוטער פרישע פון פוטערלאַנד, מיט אַ פּאָר שיינע וואָרעטשקעס קעז, געלד און זילבער, לאָמיר זיך ביידע ווינטשן אַזאַ יאָר! דאָס פאַרשטייט איר דאָך שוין אַליין, אַז איך האָב מײַן סחורה פאַרצוקערט, נישט געלאָזט זיך אַ לעק, איר זאָלט זאָגן אַף אַ רפֿואה, קיין צײַט געהאַט אַפּילו צו זײַן בײַ אַלע מײַנע זומערדיקע קונים, די בויבעריקער דאַטשניקעס, וואָס קוקן אַרויס אַף מיר, ווי אַף משיחן, וואָרעם אַזוי לאַנג שמײַסט מען זיי, אײַערע יעהופּעצער סוחרים מיין איך, ווי זיי קאָנען גאָר געבן אַזאַ שטיקל סחורה, ווי טבֿיה גיט; אײַך באַדאַרף איך נישט דערציילן, ווי זאָגט דער נבֿיא: יהללך זר — גוטע סחורה לויבט זיך אַליין...

בקיצור, אויסגעפאַרקויפט אינגאַנצן עד לפּ״ק און אונטערגעוואָרפן

מײַן פֿערדל אַביסל היי, גיי איך מיר אַרוים אַזוי אין שטאָט. אָדָם יְסוֹדוֹ מֵעָפָר — מען איז דאָך נישט מער ווי אַ מענטש, גלוסט זיך אָנקוקן אַ וועלט, כאַפּן לופֿט, זען די אַנטיקלעך, וואָס יעהופּעץ שטעלט אַרויס אין די פֿענצטער, ווי איינער רעדט: מיט די אויגן נאַ, זע, קוק, וויפֿל דו ווילסט, נאָר מיט די הענט — אַזאָס!... שטייענדיק אַזוי בײַ אַ גרויסן פֿענצטער מיט האַלבע פֿריאַלן און קערבלעך זילבערנע אַ סך מיט באַנקאָווע ביליעטן און מיט גלאָט סיגנאַציעס אָן אַ שיעור, טראַכט איך מיר בשעת מעשה: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם! ווען איך פֿאַרמאָג כאָטש אַ צענט־חֵלֶק, וואָס אָט־דאָס־אָ באַטרעפֿט, וואָס וואָלט איך דעמאָלט גע־האַט צו גאָט און ווער וואָלט געווען צו מיר גלײַך? רֵאשִׁית־חָכְמָה וואָלט איך אַ שִׁידוּך געטאָן מיט מײַן עלטערער טאָכטער, געגעבן איר תּ"ק קאַרביצן נדן, אַ חוץ כַּלָּה־מַתָּנוֹת, אַ חוץ הַלְבָּשָׁה מיט חֲתוּנָה־הוֹצָאוֹת; דאָס פֿערד און וועגעלע מיט מײַנע בְּהֵמְהלעך וואָלט איך פֿאַרקויפֿט, באַלד אַרויסגעפֿאָרן אין שטאָט אַרײַן, געקויפֿט אָן אָרט אין מִזְרָח־וואַנט, מײַן ווײַב זאָל לעבן אַביסל פּערל, און צְדָקָה געטיילט, ווי דער שענסטער בַּעַל־הַבַּיִת; געזען, דאָס בֵּית־הַמִּדְרָשׁ זאָל זײַן געדעקט מיט אײַזן, ניט עס זאָל שטיין, ווי איצט, אָן אַ דאַך, גרייט אַלע שָׁעה אױף אײַנצופֿאַלן; אײַנגעפֿירט אַ שטיקל תַּלְמוּד־תּוֹרָה אין שטאָט מיט אַ בִּיקוּר־חוֹלִים, ווי אין אַלע לײַטישע שטעט, ניט אָרעמע לײַט זאָלן וואַלגערן זיך אױף דער הוילער ערד אין בֵּית־הַמִּדְרָשׁ; יַעֲנקל־שייגעץ וואָלט בײַ מיר געוואָרן אוים גַּבָּאי אין חֶבְרָה־קַדִּישָׁא, געגונג שוין טרינקען בראָנפֿן און עסן פּופּ־קעס מיט לעבערלעך אױף קָהָלס חֶשְׁבּוֹן!...

— שָׁלוֹם־עֲלֵיכֶם, רֶב טֶבְיֶה! — הער איך עמעצער זאָגט מיר פֿון הינטן. — וואָס מאַכט אַ ייִד? — איך דריי מיך אוים און טו אַ קוק, איך וואָלט געמעגט שווערן, אַ באַקאַנטער! „עֲלֵיכֶם־שָׁלוֹם, זאָג איך, פֿון וואַנעט איז אַ ייִד?" — פֿון וואַנען? פֿון כַּתרילעווקע, מאַכט ער צו מיר, טאַקע אײַערס אַ פֿרײַנטל, דאָס הייסט, איך קער מיך אָן, זאָגט ער, מיט אײַך אַ שֵׁנִי בְּשְׁלִישִׁי, אײַער ווײַב גאָלדע, זאָגט ער, איז מיר אָן אייגן גליד־גליד־געשוועסטערקינד. „שאַט־זשע נאָר, זאָג איך, זײַט איר אפֿשר ניט בָּרוּך־הערש לֵאָה־דוואָסים אָן אײדעם?" — כמעט ווי געטראָפֿן, מאַכט ער צו מיר: איך בין בָּרוּך־הערש לֵאָה־דוואָסים אָן איי־דעם, און מײַן ווײַב הייסט שיינע־שיינדל בָּרוּך־הערש לֵאָה־דוואָסים, הײַנט ווייסט איר שוין? „שאַט־זשע נאָר, זאָג איך, אײַער שוויגערס באַ־

בע, שָׂרָה־יענטע, מיט מײַן װײַבס מומע, פרומע־זלאַטע, זײַנען, דאַכט זיך, געװען אויב נישט קיין אייגענע געשװעסטערקינדער, און אויב איך האָב קיין טָעוּת ניט, זײַט איר דער מיטלסטער איידעם בײַ בָּרוּך־הערש לֵאָה־דװאָסים. נאָר װאָס דען, איך האָב פאַרגעסן װי מע רופט אײַך, אײַער נאָמען, זאָג איך, איז בײַ מיר אַרויסגעפלויגן פונעם קאָפּ. מַה שְּׁמְכֶם? װיאַזוי איז אײַער אֶמֶתער נאָמען?" מיך, זאָגט ער, רופט מען מְנַחֵם־מענדל בָּרוּך־הערש לֵאָה־דװאָסים, אַזוי רופט מען מיך אינדערהיים, אין כּתרילעװקע. „אויב אַזוי, מײַן ליבער מְנַחֵם־מענדל, מאַך איך צו אים, קומט דאָך דיר טאַקע שָׁלוֹם־עֲלֵיכֶם גאָר אױף אַן אַנדער אופן! זאָג־זשע מיר, מײַן טײַערער מְנַחֵם־מענדל, װאָס טוסטו דאָ, װאָס מאַכט די שװיגער דײַנע און דער שװער זאָל לעבן? װי גייט דאָס דיר, זאָג איך, אין געזונט, און װאָס מאַכן עפּעס דײַנע געשעפטן?" — עט, מאַכט ער, אין געזונט גאָט צו דאַנקען, מע לעבט; נאָר די געשעפטן, זאָגט ער, זײַנען עפּעס הײַנט ניט אַזוי פייגלדיק. „גאָט װעט העלפן", מאַך איך און כאַפּ אַ קוק אױף זײַנע מַלבּושים נעבעך: אויסגעטריפּעט אין אַ סך ערטער, און די שטיװל מְחִילָה צעטרענט סַכָּנוֹת־נְפָשׁוֹת... „נישקשה, גאָט, זאָג איך, װעט העלפן. עס װעט זיך מִסְתָּמָא פאַרבעסערן, װי אין פּסוק שטייט: הַ כּ ֹל הֶ בֶ ל — געלט, זאָג איך, איז קײַלעכיק; הײַנט אַזוי, מאָרגן אַזוי, אַבי מע לעבט; דער עיקר, זאָג איך, איז בִּטָחוֹן, אַ ייִד באַדאַרף האָפן; אײַ, מע װערט זאָג איך, פאַרשװאַרצט? דערױף זײַנען מיר דאָך עפּעס ייִדן אױף דער װעלט, װי זאָגט מען: ביסטו אַ זעלנער, שמעק פּולװער. מָשָׁל כְּחֶרֶס הַנִּשְׁבָּר — די גאַנצע װעלט, זאָג איך, איז אַ חָלוֹם... דו זאָג מיר בעסער, מְנַחֵם־מענדל סערדצע, װי קומסטו אַהער, פּלוצים אין מיטן דערינען אין יעהופּעץ גאָר?" — װאָס הייסט, מאַכט ער, װי איך קום אַהער? איך בין שוין הי, זאָגט ער, פּאַװאָלינקע, אַזוי גרויס, װי אַ יאָר אַנדערהאַלבן. „אַזוי גאָר? ביסטו, הייסט דאָס, אַ היגער, זאָג איך, טאַקע אַ יעהופּעצער תּוֹשָׁב?" — ש־ש־ש! — מאַכט ער צו מיר און קוקט זיך אַרום אױף אַלע זײַטן. — שרײַט נישט אַזוי הויך, רב טֵבְיָה; אַ היגער, זאָגט ער, בין איך טאַקע, נאָר צװישן אונדז, זאָגט ער, באַדאַרף עס בלײַבן... איך שטיי און קוק אים אָן טאַקע נאָר װי אַ משוגע־נעם. „ביסט אַ בּוֹרֵחַ, זאָג איך, באַהאַלטסט זיך אין אין יעהופּעץ אין מיטן מאַרק?" —פרעגט ניט, זאָגט ער, רב טֵבְיָה, ס'איז רעכט; איר זײַט, אַפּנים, גאָרנישט באַקאַנט מיט די יעהופּעצער דִינִים און מִנְהָגִים...

קומט, זאָגט ער, וועל איך אײַך דערציילן, וועט איר פאַרשטיין, וואָס הייסט מען איז יאָ אַ היגער און נישט קיין היגער... און ער האָט מיר אָנגעהויבן לייענען אַ צעטל, אַ גאַנצע מגילה, ווי אַזוי מע ווערט דאָ אַביסל אויסגעריסן... „אַט פּאָלג מיך, מנחם־מענדל, פאָר זיך דורך צו מיר אין דאָרף אויף אַ טאָג, וועסט זיך אַביסל אויסרוען די ביינער כאָטש; וועסט זײַן, זאָג איך, אַ גאַסט, און אַן אָנגעלייגטער דערצו, מײַן אַלטע וועט זיך מיט דיר מחיה זײַן".

בקיצור, איך האָב בײַ אים געפּועלט: מיר פאָרן אינאיינעם. געקומען אַהיים — אַ גדולה! אַ גאַסט! אַן אייגן גליד־גליד־געשוועסטער־קינד! אַ קלייניקייט, ווי זאָגט איר: אייגנס איז ניט פרעמדס. עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ חתונה: וואָס הערט זיך אין בּתרילעווקע? וואָס מאַכט דער פעטער ברוך־הערש? וואָס טוט די מומע לאה־דוואָסי? דער פעטער יאָסל־מנשה? די מומע דאַבריש? און די קינדער זייערע וואָס מאַכן? ווער איז געשטאָרבן? ווער האָט חתונה געהאַט? ווער האָט זיך געגט? ווער איז געלעגן געוואָרן און ווער איז אויף דער צײַט? „וואָס טויג דיר, מײַן ווײַב, פרעמדע חתונות, זאָג איך, מיט פרעמדע בריתן? דו זאָגסט בעסער, זאָג איך, סע זאָל זײַן וואָס צו נעמען אין מויל אַרײַן. כּל דכפין ייתי וייכול — פאַרן עסן, זאָג איך, גייט קיין טאַנץ ניט. אויב, זאָג איך, אַ באָרשט, איז מה טוב, אָלאַ ניט — מאַכט ניט אויס, זאָג איך, קנישעס, אָדער קרעפּלעך, מאַנשקעס, צרות־קניידלעך, צי אפשר גאָר, זאָג איך, בלינצעס, ווערטליקעס, ווערטוטן. עס מעג זײַן, זאָג איך, מער מיט אַ געריכט, אַבי גיך".

בקיצור, מע האָט זיך געוואַשן און גאַנץ פײַן פאַרביסן, ווי זאָגט איר: ויאכלו — מאַכט רש"י: ווי גאָט האָט געבאָטן. „פאַרבײַס, מנחם־מענדל, מאַך איך צו אים, ס'איז במילא, ווי זאָגט דוד המלך, הבל הבלים, אַ נאַרישע וועלט און אַ פאַלשע, און געזונט, אַזוי פלעגט זאָגן מײַן באָבע נחמה זכר לברכה, — געווען אַ קלוגע ייִדענע, אַ חכמה נפלאה — געזונט און פּאַרגעניגן זאָל מען זוכן אין שיסל"... מײַן גאַסט נעבעך, די הענט האָבן אים אַזש געציטערט, האָט זיך גאָר נישט געקאָנט אָפּלויבן פון מײַן ווײַבס מלאכה, געשוואָרן בײַ אַלדאָס גוטס, אַז ער געדענקט שוין גאָר ניט די צײַט, ווען ער זאָל עסן אַזאַ מילכיקס, אַזעלכע געראָטענע קנישעס מיט אַזוינע באַטעמטע ווערטוטן. „נאַריש־קייטן, זאָג איך, דו זאָלסט פאַרזוכן, מנחם־מענדל, איר טייגעכץ, זאָג

איך, אָדער אַ מאַהינע, וואָס זי מאַכט, וואָלסטו דעמאָלט ערשט געוווּסט וואָס הייסט טַעַם גַן־עֵדֶן אויף דער וועלט!״

בקיצור, אָפּגעגעסן און אָפּגעבענטשט, האָט מען זיך אַביסל צע־רעדט איטלעכער פון זײַנעם, ווי געוויינלעך; איך — פון מײַנע געשעפטן, ער — פון זײַנע; איך — פון דעם, פון יענעם, לאָקש, בוידעם, ציבעלע, ער — פון זײַנע געשעפטן, דערציילט מַעֲשׂיות פון אַדעס און פון יעהופּעץ, וואָזוי ער איז שוין געווען אַ מאָל צען, ווי זאָגט מען, „נאָ קאַני אי פּיד קאָנעם״, הײַנט אַ נָגיד, מאָרגן אַ קַבּצן, און ווײַטער אַמאָל אַ נָגיד און ווידער אַמאָל אַן אֶביון; געהאַנדלט מסחרים עפּעס אַלץ אַזעלכע, וואָס איך האָב אין מײַן לעבן נישט געהערט, משונה־אומ־געלומפּערטע: „האָס״ און „בעס״, און „אַקציעס־שמאַקציעס״, „פּאַטיווי־לעוו״, „מאַלצעוו־שמאַלצעוו״, דער גוטער יאָר וויים זיי דאָרטן, און חֶשבּוֹנוֹת משוגענערווײַז, צען טויזנט, צוואַנציק טויזנט — געלט ווי האָלץ! „איך זאָג דיר דעם אֱמֶת, מְנַחֵם־מענדל, זאָג איך צו אים, מֵילָא דאָס, וואָס דו דערציילסט פון דײַנע מַשָׂא־מַתָּנס, איז דאָס אַוודאי אַ בְּרִיָה־שאַפט, מע באַדאַרף עס קאָנען; נאָר איין זאַך פאַרשטיי איך ניט: וועד־ליק איך קען, זאָג איך, דײַן בַּחוּרטע, איז מיר, זאָג איך, אַ גרויס חִידוּש, וואָס זי לאָזט דיך אַזוי פּלִיען און קומט נישט צו דיר, זאָג איך, רײַטנדיק אויף אַ בעזעם״. — ע! — מאַכט ער צו מיר מיט אַ זיפץ. — דאָס זאָלט איר מיר, רֶבּ טֶבְיֶה, גאָר נישט דערמאָנען, איך האָב פון איר אַזוי אויך, זאָגט ער, קאַלט און וואַרעם; איר זאָלט האָרכן, זאָגט ער, וואָס זי שרײַבט מיר, וואָלט איר אַליין געזאָגט, אַז איך בין אַ צַדִיק. נאָר דאָס, זאָגט ער, איז פון די קליינע זאַכן, דערויף איז זי אַ ווײַב, זי זאָל מיך באַגראָבן. ס׳איז פאַראַן, מאַכט ער, אַ סך אַן ערגערע זאַך: איך האָב, פאַרשטייט איר מיך, מײַן אייגנס אַ שוויגער! איך באַדאַרף אײַך נישט דערציילן, זאָגט ער, איר קענט זי!... „עס קומט אוים באַ דיר, זאָג איך, ווי עס שטייט: עֲקוּדִים, נְקוּדִים וּבְרוּדִים — דאָס הייסט, אַ מַכָּה אויף אַ מַכָּה און אויף דער מַכָּה אַ בלאָטער?״ — יאָ, מאַכט ער, רֶב טֶבְיֶה, איר זאָגט דאָס גאַנץ גלײַך; די מַכָּה איז טאַקע אַ מַכָּה, נאָר דער בלאָ־טער, זאָגט ער, אוי, דער בלאָטער איז ערגער פון דער מַכָּה!...

בְּקִיצוּר, מיר האָבן אַזוי פּאַוואָלינקע געפּלאַפּלט ביז העט־שפּעט אין דער נאַכט אַרײַן; דער קאָפּ האָט זיך מיר אַזש געדרייט פון זײַנע מַעֲשׂיות מיט די ווילדע געשעפטן מיט די טויזנטער, וואָס פּלִיען אַרויף און אַראָפּ.

און מיטן פֿאַרמעגן, וואָס בראָצקי פֿאַרמאָגט... עס האָבן זיך מיר נאָכ־דעם אַ גאַנצע נאַכט געפּלאָנטעט: יעהופּעץ... האַלבע פּריזאַלן... בראָצקי... מְנַחֵם־מענדל מיט דער שוויגער... ערשט אַף מאָרגן אינ־דערפֿרי האָט ער אויסגעקוועטשט זיך: וואָס איז? בַּאֲשֶׁר אַזוי ווי עס גייט, זאָגט ער, בײַ אונדז אין יעהופּעץ אַ שטיקל צײַט, וואָס געלט איז בַּחֲשִׁיבוּת גָדוֹל, און סְחוֹרָה ליגט אין דער ערד, בְּכֵן, זאָגט ער צו מיר, אַצינדערט האָט איר בְּיַד, רֶב טֶבְיֶה, כאַפּן היפּשע עטלעכע גראָשנס, און מיך, זאָגט ער, וועט איר ממש דערהאַלטן באַם לעבן, פָּשׁוּט מְחַיֶה־מֵתִים זײַן, פֿון טויט לעבעדיק. „רעדסט ווי אַ יונגל, מאַך איך צו אים, מײַנסט, אַפָּנִים, בײַ מיר איז יעהופּעצער געלטן, האַלבע פּריזאַלן? נאַרעלע, זאָג איך, וואָס מיר פֿעלט צו בראָצקין, מעגן מיר זיך ווינטשן, מיר זאָלן דאָס ביידע פֿאַרדינען ביז פֶּסַח". — יאָ, מאַכט ער, דאָס ווייס איך אַליין; נאָר איר מײַנט, זאָגט ער, מע באַדאַרף דערצו האָבן גרויסע געלטן? איין הונדערטער, זאָגט ער, ווען איר גיט מיר אַצינד, מאַך איך אײַך פֿון אים אין דרײַ־פֿיר טעג צוויי הונדערט, דרײַ הונדערט, זעקס הונדערט, זיבן הונדערט, און פֿאַרוואָס ניט טאַקע אַלע טויזנט? „עס קאָן זייער שיין געמאָלט זײַן, זאָג איך, עס זאָל זײַן, ווי אין פָּסוּק שטייט: קָרוֹב לִשְׁבַר וְרָחוֹק מִקְעשׁענע. נאָר ווען, זאָג איך, איז דאָס גערעדט געוואָרן? אַז ס'איז דאָ וואָס אײַנצושטעלן; אָבער אַז ס'איז ניטאָ דער הונדערטער, קומט דאָך אויס, זאָג איך, בְּגַפּוֹ יָבוֹא בְּגַפּוֹ יֵצֵא — מאַכט רַשִׁ"י: אַז מע לייגט אַרײַן קרענק, נעמט מען אַרויס קַדַחַת".

— עט נו, מאַכט ער צו מיר, אַ הונדערטער וועט זיך נאָך בײַ אײַך, רֶב טֶבְיֶה, געפֿינען; בײַ אײַער פַּרְנָסָה, זאָגט ער, מיט אײַער נאָמען, קיין עַיִן־הָרַע... „וואָס קומט, זאָג איך, אַרויס פֿונעם נאָמען? אַ נאָמען איז אַוודאי זייער אַ גוטע זאַך; נאָר וואָס דען? איך בלײַב באַם נאָמען, און געלט האָט טאַקע בראָצקי... אויב דו ווילסט, זאָג איך, וויסן אַקוראַט, פֿאַרמאָגט איך מײַן אייגנס אַרום און אַרום קוים־קוים אַ הונדערטער, האָב איך אַף אים אַכצן לעבער: ערשטנס, חֲתוּנָה מאַכן אַ טאָכטער..."

— הערסטו, מאַכט ער, אָט דאָס מײַנט דאָך טאַקע דער פָּסוּק! וואָרעם ווען, זאָגט ער, קאָנט איר, רֶב טֶבְיֶה, האָבן אַזאַ געלעגנהייט אַרײַנלייגן איין הונדערטער און אַרויסנעמען, אִם־יִרְצֶה־הַשֵּׁם, אַזויפֿיל, אַז עס זאָל אײַך, זאָגט ער, כאַפּן אי אַף חֲתוּנָה מאַכן קינדער, אי אַף עפּעס נאָך? און ס'איז אַוועקגעגאַנגען אַ נײַער מִזְמוֹר אַף דרײַ זייגער שָׁעָה, מיר געבן

צו פאַרשטיין, וויאַזוי ער מאַכט פון אַ קערבל דרײַ און פון דרײַ צען. מע נעמט, זאָגט ער, ראשית־חכמה, און מע טראָגט אַרײַן אַ הונדערטער און מע הייסט זיך, זאָגט ער, קויפן אַ צען שטיקלעך — איך האָב שוין פאַרגעסן, וויאַזוי מע רופט דאָס — און מע וואַרט צו עטלעכע טעג ביז עס הייבט זיך אויף. שלאָגט מען אַ דיפּעש ערגעץ אַהין, מע זאָל דאָס פאַרקויפן און פאַרן געלט קויפן צוויי מאָל אַזויפיל; נאָכדעם הייבט זיך עס ווידער אַמאָל, קלאַפּט מען ווידער אַ דיפּעש; אַזוי לאַנג אַזוי ברייט, ביז עס ווערט, זאָגט ער, פונעם הונדערטער — צוויי, פון די צוויי — פיר, פון די פיר — אַכט, פון די אַכט — זעכצן, טאַקע ממש נסים ונפלאות! פאַראַן, זאָגט ער, אין יעהופּעץ אַזעלכע, וואָס זײַנען ערשט אַט־דאָ ניט לאַנג אַרומגעגאַנגען אָן שטיוול, געווען מעקלער, באַהעלפערס, משרתים; הײַנט האָבן זיי אייגענע הײַזער, מויערן, זייערע ווײַבער האָבן צו טאָן מיט די מאָגנס — פאָרן קיין אויסלאַנד זיך היילן... און אַליין פליִען זיי אַרום איבער יעהופּעץ אויף גומעלאַסטיקענע רעדלעך, פּו־פּו — דערקענען שוין נישט קיין מענטשן!...

בקיצור, וואָס זאָל איך אײַך דאָ לאַנג מאריך זײַן? עס האָט מיך אָנגענומען אַ חשק ניט אויף קאַטאָוועס. אַ קשיא אויף אַ מעשה, טראַכט איך מיר, אפשר איז ער דער גוטער שליח מײַנער? אַט האָרך איך דאָך פאָרט, מענטשן ווערן גליקלעך אין יהופּעץ מיט פינף פינגער, — וואָס בין איך ערגער פון זיי? קיין ליגנער איז ער, דאַכט זיך, נישט, ער זאָל אויסטראַכטן פונעם קאָפּ אַזעלכע פּזמונות. טאָמער טאַקע, קלער איך מיר, טוט זיך עס טאַקע אַ דריי, ווי זאָגט איר, אויף דער רעכטער זײַט, און טביה ווערט כאָטש אויף דער עלטער אַ שטיקל מענטש? ביז וואַנעט איז טאַקע דער שיעור צו האָרעווען, אויסגעריסן ווערן, כ'לעבן? טאָג ווי נאַכט ווידער אַמאָל דאָס פערד־און־וועגעלע און אָבער אַמאָל קעז און פּוטער. צײַט, זאָג איך, טביה, זאָלסט שוין אָפּרוען זיך, ווערן אַ בעל־הבית צווישן בעלי־בתים, קומען אין אַ בית־מדרש, אַרײַנקוקן אין אַ ייִדישן ספר. אײַ וואָס? טאָמער חלילה, לא יעלה ולא יבוא, עס מאַכט מיר לעמל, דאָס הייסט, מיט דער פּוטער אַראָפּ? למאַי זאָל איך בעסער ניט קלערן דאָס אייגענע צוריק? — „האַ? וויאַזוי זאָגסטו? — רוף איך מיך אָן צו מײַן אַלטער. — ווי געפעלט דיר, אַ שטייגער, גאָלדע, דער פּלאַן זײַנער?" — וואָס זאָל איך, מאַכט זי, דערויף זאָגן? איך ווייס, זאָגט זי, מנחם־מענדל איז חלילה נישט קיין אבי־וועער, וואָס זאָל

בא דיר וועלן אויסנארן; ער איז, חס־ושלום, ניט פון קיין שנײַדערס און פון קיין שוסטערס! ער האט, זאגט זי, זייער א לײַטישן טאטן, און א זיידן, זאגט זי, האט ער געהאט גאר א צאצקע, געזעסן יוֹמָם וָלַיְלָה און בלינדערהייט געלערנט תּוֹרָה. און די באבע צייטל, זאל זײַן ווײַט אפגעשיידט, איז עפעס אויך געווען, זאגט זי, ניט קיין פּראסטע יידענע... „ס'איז א מָשל צו חֲנוּכָּה־ליכטלעך, זאג איך, מע רעדט עֵסֶק, קומט זי צוגיין מיט דער באבע צייטל, וואס האט געבאקן האניק־לעקעך, און מיט איר זיידן, וואס יָצְאָה נִשְׁמָתוֹ בְּגלעזל... א יידענע בלײַבט א יידענע. נישט אומזיסט, זאג איך, איז שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ אויסגעפארן די גאנצע וועלט און נישט געפונען איין יידענע מיט א קלעפקע אין קאפ"...

בְּקִיצּוּר, עס איז געבליבן, אז מיר שליסן שותּפוּת; איך לייג ארײַן געלט, און מְנַחֵם־מענדל — שֵׂכֶל, און וואס גאט וועט געבן איז דאס אף דערהאלב... — גלייבט מיר, זאגט ער, איך וועל מיט אײַך, רֶב טֶבְיֶה, אִם־יִרְצֶה־הַשֵּׁם, אויסהאנדלען פײַן, וואס פײַן הייסט, און וועל אײַך מיט גאטס הילף געבן געלט און געלט! „אָמֵן, גַם אַתֶּם, זאג איך, פון דײַן מויל אין גאטס אויערן. נאר וואס דען, זאג איך, איין זאך פארשטיי איך דא ניט: וויאזוי קומט די קאץ איבערן וואסער? איך בין דא, דו ביסט דארט; געלט, זאג איך, איז אן איידעלע מאטעריע, פארשטייסטו מיך. האב קיין פאריבל ניט, זאג איך, איך מיין דא חָלִילָה קיין איבערקעפלעך. גלאט, ווי שטייט דארט בא אַבְרָהָם אָבִינוּ: הַזּוֹרְעִים בְּדִמְעָה בְּרִנָּה יִקְצֹרוּ — בעסער פריער באווארנט איידער נאכדעם באוויינט"... — אך! — מאכט ער צו מיר. — אפשר מיינט איר צעשרײַבן זיך אף פאפיר? מיטן גרעסטן כָּבוֹד! — „שא, זאג איך, אז מע וויל שמועסן צוריק, איז אויך די אייגענע מַעֲשֶׂה: מִמָּה נַפְשָׁךְ, וועסטו מיך וועלן קוילען, וואס וועט מיר העלפן דאס פאפיר? לָאו עַכְבְּרָא גַּנְבָא — נישט דאס וועקסל צאלט, דער מענטש צאלט, און אז איך הענג שוין אף איין פוס, זאג איך, לאם איך הענגען אף ביידע". — איר מעגט מיר גלייבן, זאגט ער, רֶב טֶבְיֶה, איך שווער אײַך בא מײַן הייליקע נֶאֱמָנוּת, גאט זאל מיר אזוי העלפן, ווי איך מיין דא נישט קיין חָכְמוֹת, חָלִילָה אויסנארן בא אײַך, נאר פײַן און ארנטלעך, אִם־יִרְצֶה־הַשֵּׁם, זיך טיילן אף דערהאלב, גלײַך אף גלײַך, חֵלֶק כְּחֵלֶק, חֲצִי שֶׁלִּי וַחֲצִי שֶׁלְּךָ, מיר הונדערט, אײַך הונדערט, מיר צוויי הונדערט, אײַך צוויי הונדערט,

מיר דרײַ הונדערט, אײַך דרײַ הונדערט, מיר פיר הונדערט, אײַך פיר הונדערט, מיר טויזנט, אײַך טויזנט.

בקיצור, איך האָב אַרויסגענומען די עטלעכע קערבלעך, דרײַ מאָל איבערגעציילט, די הענט האָבן מיר בשעת־מעשה גוט געטרייסלט זיך, צוגערופן די אַלטע מײַנע פּאָר אַן עדות, אים נאָכאַמאָל קלאָר געמאַכט, וואָס פאַר אַ בלוטיק געלט דאָס איז, און אַוועקגעגעבן מנחם־מענדלען, אײַנגענייט אים אין בוזעם אַרײַן, מע זאָל דאָס באַ אים חלילה אונטער־וועגנס נישט אַוועקלקחענען, און אָפּגערעדט מיט אים, אם־ירצה־השם, לא־יאוחר פון נאָך שבֿתדיקער וואָך באַדאַרף ער מיר למען־השם אַרײַנ־שרײַבן אַ בריוול פון אַלצדינג באריכות, זיך אָפּגעזעגנט מיט אים פײַן, שיין, צעקושט זיך גאָר פרײַנטלעך, ווי געוויינלעך מיט אַן אייגענעם. געבליבן אַליין נאָך זײַן אַוועקפאָרן, האָבן זיך מיר אָנגעהויבן פאָרשטעלן אַלערליי מחשבֿות און חלומות אַף דער וואָר, און אַזעלכע זיסע חלומות, אַז עס האָט זיך מיר געוואָלט, אַז זיי זאָלן זיך ציִען אייביק, קיינמאָל נישט אויסלאָזן זיך. עס האָט זיך מיר פאָרגעשטעלט אין מיטן שטאָט אַ שטוב אַ גרויסע, מיט בלעך געדעקט, מיט שטאַלן, מיט קאַמערן, קע־מערלעך און שפּײַזאַרנעס מיט אַלדאָס גוטס, און אַ בעל־הביתטע מיט שליסל דרייט זיך אַרום, דאָס איז מײַן ווײַב גאָלדע — גאָרנישט צו דער־קענען זי, כ׳לעבן: זי האָט באַקומען גאָר אַן אַנדער פּנים, אַ פּנים פון אַ נגידית, מיט אַ גוידער און מיט אַ האַלדז פּערל; זי בלאָזט פון זיך און שילט די דינסטן מיט טויטע קללות. די קינדער מײַנע דרייען זיך אַרום אַלע מיט שבֿתדיקע קליידער, טוען נישט קיין האַנט אין קאַלט וואַסער. דער הויף איז פאַרפלייצט מיט עופֿות, גענדז און קאַטשקעס. אַי־נעווייניק אין שטוב לײַכט זיך, אין אויוון פלאַקערט אַ פײַער, עס קאָכט זיך וועטשערע, און דער סאַמאָוואַר זידט ווי אַ גזלן! באַם טיש אויבן־אָן זיצט דער בעל־הבית אַליין, טבֿיה הייסט דאָס, אין אַ כאַלאַט מיט אַ יאַר־מעלקע, אַרום זיצן די פאָרנעמסטע בעלי־בתים פון שטאָט און חנפֿענען אים: זײַט־זשע מוחל, רב טבֿיה... האָט קיין פאַריבל ניט, רב טבֿיה... „אײַ, קלער איך מיר בשעת־מעשה, אַ רוח אין געלטס טאַטנס־טאַטע אַרײַן!...״ — וועמען שילטסטו דאָס אין טאַטן אַרײַן? — פרעגט מיך מײַן גאָלדע. „קיינעם ניט, זאָג איך, איך האָב מיך אַביסל פאַר־טראַכט, מחשבֿות, חלומות, אַ נעכטיקער טאָג... זאָג מיר, גאָלדע סערד־צע, מאַך איך צו איר, דו ווייסט נישט מיט וואָס האַנדלט ער, דער קרובֿ

דיינער, מנחם־מענדל מיין איך?" — וואס עס האט זיך מיר, זאגט זי, געחלומט יענע נאכט און הײַנטיקע נאכט און א גאנץ יאר זאל אויסגיין צו מײַנע שׂונאימס קעפּ! סטײַטש, זאגט זי, מע זיצט אפּ מיט א מענטשן א גאנץ מעת־לעת און מע רעדט און מע רעדט און מע רעדט, לסוף קומסטו צו גיין און פרעגסט בא מיר מיט וואס ער האנדלט? ! עפּעס האט איר דאך, זאגט זי, געמאכט אינאיינעם א געשעפט, צי וועלכע גוטע יאר?
„יא, זאג איך, געמאכט, זאג איך, האבן מיר, נאר וואס געמאכט — דאס וויים איך ניט, כאטש נעם מיר אראפּ דעם קאפּ! ס'איז, פארשטייסטו מיך, נישטא בא וואס אנצונעמען; נאר פונדעסטוועגן, זאג איך, איינס צום אנדערן געהער זיך נישט אן, זאלסט זיך גאר ניט זארגן, מײַן ווײַב, דאס הארץ זאגט מיר צו גוטן, מיר וועלן, אם־ירצה־השם, אזוי דאכט זיך מיר, פארדינען געלט, און א סך — זאג־זשע אמן און קאך וועטשערע!"

בקיצור, עס גייט אוועק א וואך און צוויי און דרײַ — ניטא קיין בריוו פון מײַן שותּף! איך בין אוים מענטש, גיי ארום אן א קאפּ און וויים ניט וואס צו טראכטן. עס קאן ניט זײַן, קלער איך מיר, ער זאל גלאט אזוי פארגעסן שרײַבן א בריוול; ער וויים גאנץ גוט, וויאזוי מיר קוקן דא ארוים. נאר ווײַטער פליט מיר דורך א געדאנק אין קאפּ: וואס וועל איך אים טאן, למשל, אז ער נעמט זיך דארט אראפּ פון אויבן די גאנצע סמעטענע און מיר זאגט ער, אז מע האט נאך גארניט פארדינט? גיי רוף אים קנאק־ניסל! עס קאן ניט זײַן, מאך איך צו זיך אליין, סטײַטש, היתּכן?... איך באגיי מיך מיט א מענטשן טאקע נאר ווי מיט אן אייגענעם, לאז דאס מיר אקעגן קומען וואס איך ווינטש אים, זאל ער מיר אפּטאן אזא שפּיצל? ! און ווידער פליט מיר דורך גאר אן אנ־דערע מחשבֿה: מילא, רֶווח יאק רֶווח, איך בין אים שוין מוחל דאס פארדינסטע, ר ֶ ו ו ח ו ה צ ל ה י ע מ ו ד ל י ה ו ד י ם — גאט זאל העלפן דאס קרן זאל כאטש זײַן גאנץ! און עס ווערט מיר קאלט אין אלע אברים. „אלטער נאר! — זאג איך צו זיך אליין. — זיך גענייט א בײַטל, דו טפּש איינער, בהמה בצורת פערד! פאר דעם הונדערטער בעסער גע־ווען קויפן זיך פערדלעך א פּאר, אשר לא פערדלו אבותינו, און דאס וועגעלע איבערגעביטן אף א נאטאטשאנקע מיט רעסארן"... — טביה, למאי טראכסטו עפּעס גארניט? — מאכט צו מיר מײַנע. — „וואס הייסט, זאג איך, איך טראכט נישט? דער קאפּ ווערט מיר אקערשט צעפּאלן אף שטיקלעך טראכטנדיק, זאגט זי צו מיר, למאי איך טראכט ניט!"

— נישט אנדערש, מאכט זי, עס האָט זיך אין וועג מיט אים עפּעס גע־טראָפן: אָדער גזלָנים, זאָגט זי, זײַנען אים באַפאַלן און באַנומען פון קאָפּ ביז פיס, אָדער ער איז חלילה פאַרשלאָפט געוואָרן, אָדער גאָר, אל תפתח פה, געשטאָרבן. — „וואָס נאָך, זאָג איך, וועסטו אויסטראַכטן, נשמה מײַנע? נאַ דיר גאָר גזלָנים, זאָג איך, פּלוצים אין מיטן דרינען!" און אַליין טראַכט איך מיר: אַ קשיה וואָס מיט אַ מענטשן קאָן זיך טרעפן אונטערוועגנס? „דו באַדאַרפסט, זאָג איך צו איר, מײַן ווײַב, תמיד אויסלייגן צום ערגסטן!" — ער איז, מאַכט זי, פון אַזאַ משפחה; די מאַמע זײַנע, זאָגט זי, זאָל זײַן אַ מליץ־יושרטע, איז ניט לאַנג גע־שטאָרבן נאָך גאָר אַ יונגט, און דרײַ שוועסטער, זאָגט זי, האָט ער גע־האַט, זאָלן זײַן ווײַט אָפּגעשיידט פון מיר, איז איינע נאָך מיידלווײַז געשטאָרבן, די אַנדערע האָט דווקא, זאָגט זי, חתונה געהאַט, געכאַפּט אַ פאַרקילונג אין באָד און איז געשטאָרבן, און די דריטע, זאָגט זי, איז תיכּף נאָכן ערשטן קימפּעט אַראָפּ פונעם זינען, זיך געמוטשעט, געמור־טשעט און געשטאָרבן... „געשטאָרבן זאָל לעבן, זאָג איך, גאָלדע, מיר וועלן אַלע, זאָג איך, שטאַרבן; אַ מענטש, זאָג איך, איז געגליכן צו אַ סטאָליער: אַ סטאָליער לעבט און לעבט און שטאַרבט, און אַ מענטש לעבט און שטאַרבט".

בקיצור, עס איז באַ אונדז געבליבן, אַז איך פאָר זיך דורך קיין יעהופּעץ. סחורה אביסל האָט זיך דערווײַלע אין דער צײַט צונויפגעקליבן, ס'איז געוואָרן אַ היפּש קרעמל פון קעז און פון פּוטער און פון סמעטענע, פּרימאַ סחורה; מײַנער האָט אײַנגעשפּאַנט דאָס פערד־און־וועגעלע און — ויסעו מסוכות — מאַכט רש"י: מאַרש קיין יעהופּעץ. פאַרנ־דיק אַזוי, מרה־שחורהדיק געווײנלעך, מיט אַ ביטער האַרץ, ווי איר קאָנט זיך פאַרשטעלן, איינער אַליין אין וואַלד, גייט מיר דורך דער כּוח־הדמה און עס שטעלן זיך מיר פאָר אַלערליי מחשבות און געדאַנקען. „עס וועט זײַן שיין, טראַכט איך מיר, אַז איך קום צו פאָרן און הייב אָן נאָכפרעגן אויף מײַן פאַרשוין, זאָגט מען מיר: מנחם־מענדל? טע־טע־טע! שטאַרק אין די פעדערן, סמאַלעט אַ וועלט, אָן אייגענער מאָווער, פאָרט אין קאַ־רעטעס, גאַרניט צו דערקענען! איך נעם מיך אָן, טראַכט איך מיר, מיט האַרץ און לאָז מיך צו אים גלײַך אין שטוב אַרײַן. טפּררו! — מאַכט מען צו מיר באַ דער טיר נאָך און מע גיט מיר מיטן עלנבויגן אין האַרצן אַרײַן. — שטופּט זיך ניט אַזוי, פעטער, דאָ שטופּט מען זיך ניט. —

„איך בין, זאָג איך, אַן אייגענער, טאַקע מײַן װײַבס אַ גליד־גליד־געשװעסטערקינד". מַזל־טוֹב אײַך, זאָגט מען מיר, שטאַרק אַנגעלייגט; פֿונדעסטװעגן, זאָגן זיי, מעגט איר, נישקשה, צוװאַרטן אַביסל אַט־אָ־דאָ בײַ דער טיר, עס װעט אײַך חָלִילָה ניט שאַטן... איך שטוים מיך אָן. אַז מע באַדאַרף עפּעס געבן, װי זאָגט איר: ע ו ל י ם ו י ו ר ד י ם — אַז מע שמירט, פֿאַרט מען, און לאָז מיך גלײַך אַרויף צו אים אַליין. — „גוט מאָרגן אײַך, זאָג איך צו אים, רֶב מְנַחֵם־מענדל!" װער? װאָס? א י ן א וֹ מֶ ר וְ אֵ י ן דְ בָ רִ י ם — ער דערקענט מיך גאָר ניט! — װאָס דאַרפֿט איר? — מאַכט ער צו מיר. איך פֿאַל שיער חַלָשׁוֹת. — „װאָס הייסט, זאָג איך, פֿאָניע, איר דערקענט שױן ניט, זאָג איך, קיין קָרוֹב? טֵבִיָה הייס איך". — אַ? — מאַכט ער. — טֵבִיָה? עפּעס קענטלעך דער נאָמען... „קענטלעך? — מאַך איך צו אים. — אפֿשר איז אײַך קענטלעך, זאָג איך, מײַן װײַבס בלינצעס, דערמאָנט זיך נאָר אָקאָרשט, מיט אירע קנישעס, צָרוֹת־קניידלעך, װערטוטן?"... און צוריק פֿליט מיר דורך אַ געדאַנק פּונקט קאַפּויר: איך קום אַרײַן צו מְנַחֵם־מענדלען, טראָגט ער מיר אַקעגן דעם ברייטן שָׁלוֹם־עֲלֵיכֶם. — אַ גאַסט! אַ גאַסט! זיצט, רֶב טֵבִיָה, װאָס מאַכט איר עפּעס, װאָס מאַכט אײַער װײַב? איך קוק שױן אַרום אױף אײַך, איך װיל מיך מיט אײַך צערעכענען. — און ער נעמט און שיט מיר אָן אַ פֿולע היטל מיט האַלבע פּראַזלן. — דאָס, זאָגט ער, איז דאָס פֿאַרדינסט, און דאָס קֶרן, זאָגט ער, בלײַבט שטיין; װיפֿל מיר װעלן פֿאַרדינען, װעלן מיר זיך טיילן אױף דער האַלב, גלײַך אױף גלײַך. חֵלֶק כְּחֵלֶק, חֲצִי שֶׁלִי וַחֲצִי שֶׁלָךְ, מיר הונדערט, אײַך הונדערט, מיר צװײ הונדערט, אײַך צװײ הונדערט, מיר דרײַ הונדערט, אײַך דרײַ הונדערט, מיר פֿיר הונדערט, אײַך פֿיר הונדערט... אין געדאַנקען כאַפּ איך אַ דרימל און זע נישט, װי מײַן בָּחוּר שלאָגט זיך דערװײַל אַראָפּ פֿונעם שליאַך אָן אַ זײַט, פֿאַרטשעפּעט זיך אָן אַ בוים, און עס דערלאַנגט מיר אַ זעץ פֿון הינטן, עס פֿליִען אױש פֿונקען פֿון די אויגן. „גַם זוּ לְטוֹבָה, זאָג איך צו מיר אַליין, דאַנקען גאָט, װאָס כאָטש ניט צעבראָכן קיין אַקס"...

בְּקיצור, געקומען קיין יעהופּעץ און קוֹדֶם־כֹּל אָפּגעזעצט דאָס ביסל מילכיקס גיך און געשװינט, װי געװײנלעך, לאָז איך מיך זוכן דעם נֶפֶשׁ מײַנעם. איך דריי מיך אַרום אַ שָׁעה און צװײ און דרײַ, וְהַיֶלֶד אֵינֶנוּ — איך זע אים נישט! איך הייב אָן אָפּצושטעלן מענטשן, נאָכפֿרעגן: „צי האָט איר ניט געהערט, צי האָט איר ניט געזען אײנעם אַ ייִדן, װאָס הייסט

מיט זײַן ליבן נאָמען מְנַחֵם־מענדל?" — אויב, זאָגן זיי, ער הייסט מְנַחֵם־מענדל, מעג מען עסן פון זײַן פענדל, נאָר דאָס אליין איז קאַרג, זאָגן זיי, מְנַחֵם־מענדלס איז דאָ אַ סך אױף דער וועלט. — „איר מיינט מסתּמא, זײַן פֿאַרמעלי? לאָז מיך אַזוי ווײסן בייז, זאָג איך, מיט אײַך אינאײנעם, אַז בְּסַך־הַכֹּל, זאָג איך, אויב איר ווילט וויסן, רופֿט מען אים אין דערהיים, אין כּתרילעווקע הייסט דאָס, גאָר אױף זײַן שוויגערס נאָמען, מְנַחֵם־מענדל לֵאָה־דוואָסים; נאָר וואָס דאַרפֿט איר מער, זאָג איך, זײַן שווער איז שוין גאָר אַ באַטאַגטער ייִד, הייסט ער אויך אױף איר נאָמען, בָּרוּך־הערש לֵאָה־דוואָסים, און אפילו זי אַליין, לֵאָה־דוואָסי מיין איך, הייסט אויך לֵאָה־דוואָסי בָּרוּך־הערש לֵאָה־דוואָסים. הײַנט פֿאַר־שטייט איר שוין?" — פֿאַרשטיין פֿאַרשטייען מיר, זאָגן זיי, נאָר דאָס איז נאָך אַלץ נישט גענוג; וואָס איז זײַן געשעפֿט, זאָגן זיי, מיט וואָס פֿאַרנעמט ער זיך, אײַער מְנַחֵם־מענדל? „מיט וואָס ער פֿאַרנעמט זיך? — זאָג איך. — ער האַנדלט דאָ מיט האַלבע פּרײַזן, זאָג איך, עפּעס בעס־מֶת, פּאַטיווילאָוו. קלאַפּט, זאָג איך, דיפּעשן ערגעץ אַהין, קיין פּעט־טערבורג, קיין וואַרשע"... — אַ?! — מאַכן זיי צו מיר און קאַטשען זיך פֿאַר געלעכטער. — מיינט איר ניט אָט יענעם מְנַחֵם־מענדל, וואָס האַנדלט מיט יַקְנְהָ־ז? גייט זײַט מוחל אַריבער, זאָגן זיי, אַהינצו, אױף יענער זײַט; דאָרט לויפֿן אַרום האָזן אַ סך, און אײַערער אויך בְּתוֹכָם... „מער מע לעבט, מער עסט מען, — טראַכט איך מיר, — נאָ דיר גאָר האָזן? יַקְנְהָ"ז?" איך גיי אַריבער אַהין, אױף יענעם טראָטואַר — ייִדן, קיין עַיִן־הָרָע, ווי אױף אַ יְרִיד, ס'איז אַן ענגשאַפֿט, קוים וואָס איך שטופּ מיך דורך; מע לויפֿט, ווי די מְשוּגָעִים, דער אַהין, דער אַהער, איינער איבערן אַנדערן, ס'איז אַן עוֹלָם־הַתּוֹהוּ, מע רעדט, מע שרײַט, מע מאַכט מיט די הענט: פּאַטיווילאָוו... פּעסט, פּעסט!... געכאַפּט באַם וואָרט... אַרײַנגערוקט אַן אַדערויף... וועט זיך קראַצן... מיר קומט קאַרטאַזש... ביסט אַ גרויסער פֿאַרד... אָט צעשפּאַלט מען דיר דעם קאָפּ... שפּײַ אים אָן אין פָּנים... זע נאָר, געקוילעט די קאָפּאָטע... אַ שווײ־נער שפּעגעלאַנט... אַנזועצער!... מְשָׁרֵת!... אין טאַטנס־טאַטן!... עס האַלט כּמעט באַ פּעטש. „וַיִּבְרַח יַעֲקֹב, מאַך איך צו מיר אַליין, אַנטלויף, טֶבְיֶה, אָט כאַפּסטו אַ פּאַטש! נו, נו, קלער איך מיר, גאָט איז אַ פֿאָטער, שמואל־שמעלקי איז זײַן דינער, יעהופּעץ איז אַ שטאָט און מְנַחֵם־מענדל איז אַ פֿאַרדינער! אָט־אַ־דאָ־אָ, טראַכט איך, כאַפּט מען

גליקן, האָלבע פּראָלן? אַט־אַ־דאָס־אַ הייסט באַ זיי מע מאַכט געשעפטן? אַז אָך און וויי איז דיר, טביה, מיט דײַנע מסחרים!"

בקיצור, איך שטעל מיך אָפּ לעבן אַ גרויס פענצטער מיט אַרויסגע־שטעלטע הויזן אַ סך און דערזע דורך דעם אָפּשײַן פונעם גלאָז מײַן שמעיה בעל־פּרנסה. עס האָט זיך מיר אָפּגעריסן אין האַרצן, אַז איך האָב אים דערזען. ס'איז מיר פּרחה־נשמתו געוואָרן! ווו איך האָב ערגעץ אַ שונא און ווו איר האָט אַ שונא — זאָלן מיר אים דערלעבן זען אין אַזאַ הולך, ווי מנחם־מענדל: וואָס מיר קאַפּאָטע? ווער מיר שטיוול? און אַ פּנים — טאַטעניו, אַ שענערן לייגט מען אין דער ערד אַרײַן. — „נו, טביה, כּאַשר אָבדתּי אָבדתּי — ביסט אין דער ערד, טראַכט איך מיר, מעגסט זיך שוין געזעגענען מיט די עטלעכע גראָשנס, עס איז שוין, ווי זאָגט איר: לא דובים ולא יער — ניט קיין סחורה, ניט קיין געלט, נאָר גלאַט אַזוי צרות"...

ער פון זײַן זײַט איז, אַפּנים, אויך שטאַרק מבולבל געוואָרן, מחמת מיר זײַנען ביידע געבליבן שטיין ווי צוגעקאָוועט, נישט אויסצוריידן קיין וואָרט אפילו, און נאָר געקוקט און געקוקט, ווי האָנען, זיך גלײַך אין די אויגן אַרײַן, ווי איינער רעדט: פּאַרוויסט און פאַרפינצטערט זײַנען מיר ביידע געוואָרן, מיר מעגן ביידע נעמען טאָרבעס און גיין איבער די הײַזער!... — רב טביה, — מאַכט ער צו מיר שטיל, קוים וואָס ער רעדט, און די טרערן ווערגן אים. — רב טביה! אַן מזל, הערט איר, זאָל מען גאָר, זאָגט ער, ניט געבאָרן ווערן אויף דער וועלט! איידער, זאָגט ער, אַזאַ לעבן... הענגען, זאָגט ער, גנאַטעוועון!... און מער קאָן ער קיין וואָרט נישט ריידן. — „אַוודאי, מאַך איך צו אים, ביסטו ווערט, מנחם־מענדל, פאַר אַזאַ מעשה, מע זאָל דיך אַנידערלייגן אַט־אַ־דאָ, זאָג איך, אין מיטן יעהופּעץ, און ברכוש גדול דיר אַרײַנצימבלען אַזויפיל, אַז דו זאָלסט דיך דערזען מיט דער באָבע צייטל פון יענער וועלט. באַ־רעכן, זאָג איך, דו אַליין, וואָס האָסטו געטאָן? האָסט גענומען, זאָג איך, אַ גאַנצע שטוב מיט לעבעדיקע נפשות, צער־בעלי־חיים נעבעך, גאָט די נשמה שולדיק, און האָסט זיי איבערגעקוילעט דעם האַלדז אָן אַ מעסער! גוואַלד, זאָג איך, מיט וואָס וועל איך קומען אַצינדערט אַהיים צו מײַן ווײַב און קינדער? אדרבה, זאָג שוין דו אַליין, קוילער איינער, גזלן, רוצח!" — אמת, — מאַכט ער צו מיר, אָנגעשפּאַרט זיך צו דער וואַנט, — אמת, רב טביה, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפן... „דער גיהנום, זאָג איך,

נאָר אײנער, דער גֵיהִנוֹם איז דאָך קאָרג פֿון דײַנעטװעגן!" — אֶמֶת, זאָגט ער, רֶב טֶבֿיֶה, אֶמֶת, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפֿן; אײדער אַזאַ לעבן, זאָגט ער, אײדער אַזאַ לעבן, רֶב טֶבֿיֶה... און לאָזט אַראָפּ דעם קאָפּ. איך שטײ און באַטראַכט אים, דעם שלים־מַזל, װי ער שטײט אַזוי דעם קאָפּ אַראָפּ, צוגעשפּאַרט צום װאַנט, דאָס היטל אױף א זײַט, יעדער זיפֿץ און יעדער קרעכץ — עס רײַסט אױס א שטיק האַרץ. „טאַ, זאָג איך, אַז מע װיל שמועסן דאָס אײגענע װידער צוריק, פֿאַרשטײט מען גאַנץ גוט, דו ביסט אפשר אין דעם אױך גאָט די נשָמָה שולדיק; װאָרעם לאָ־מיר באַרעכענען די זאַך אַרום און אַרום מיט א מְמָה־נַפְשָך: איך זאָל קלערן, זאָג איך, אַז דײַן שלעכטיקײט האָט דאָס געטאָן, איז דאָך עס נאַריש, ביסט דאָך געװען, זאָג איך, א שותּף גלײַך מיט מיר, א מַחֲצה־שְׁבָרניק. איך האָב אַרײַנגעלײגט געלט, דו האָסט געגעבן שֵׂכל, אַז אַך און װײ איז מיר! דײַן מײן איז אַװדאי געװען, װי זאָגט ער, לְחַיִים ולא לַמָוֶת. אײַ, עס האָט זיך אױסגעלאָזט א בױדעם? מסתּמא איז ניט באַשערט, װי זאָגט איר: אַל תִּתְהַלֵל בְּיוֹם מָחָר — א מענטש טראַכט און גאָט לאַכט. למאַי, זאָג איך, נאַרעלע, אָט האָסטו מײַן מִסחָר, איז, דאַכט זיך, גאָר א קאַראַנטע געשעפֿט, פֿונדעסטװעגן, אַז ס׳איז באַ־שערט געװען, זאָג איך, ניט הײַנט געדאַכט, פֿאַראיאָרן אָסיען, עס זאָל זיך באַ מיר, ניט פֿאַר דיר געדאַכט, אַנידערלײגן א בְּהֵמָה, א מציאָה געװען אױף טְרֵפָהס א פּופּציקער, און טאַקע באַלד נאָך איר א טעלעצע א רױטע, קײן צװאַנציק קערבלעך װאָלט איך פֿאַר איר ניט גענומען, — נו, האָט דען עפּעס געהאָלפֿן דערבײַ חָכמוֹת? אַז עס גײט ניט, זאָג איך, מאַכט קָמֶץ־בֵּית — מֶע! איך װיל דיך גאָרניט פֿרעגן, זאָג איך, װוּ איז מײַן געלט; איך פֿאַרשטײ שױן אַלײן, װוּ מײַן געלט שטעקט, מײַן בלוטיק געלט, װײ און װינד איז מיר! ס׳איז אַרײַן אין א מָקום קָדוש, זאָג איך, ערגעץ אין א יַקנהָ״ז־ל, אין א נעבעכטיקן טאָג; און װער איז שולדיק, װען ניט איך אַלײן, װאָס האָב מיך געלאָזט אײַנרײדן גרינגע פֿײגעלעך, שמינדריקעס, שמאַכטעליאַקעס? געלט, ברודער, באַדאַרף מען, זאָג איך, פֿאַרהאָרעװען, פֿאַרשװאַרצט און אױסגעריסן װערן! פּעטש, זאָג איך, ביסטו, טֶבֿיֶה, װערט, פּעטש װי האָלץ!! נאָר װאָס העלפֿט איצטער מײַן געשרײ? װי אין פָּסוּק שטײט געשריבן: צָעֲקָה הַנַעֲרָה — שרײַ צעװעצעטערהײט! שֵׂכל און חַרָטָה — די בײדע זאַכן קומען תּמיד צו שפּעט. ניט באַשערט, זאָג איך, טֶבֿיֶה זאָל זײַן א נָגיד, װי זאָגט איװאַן: נע

בולאָ או מעקיטע הראָשע אי נע בודע*) מסתּמא, זאָג איך, הייסט גאָט אַזוי. ה' נתן וה' לקח, מאַכט רש"י — קום, ברודער, וועלן מיר נעמען, זאָג איך, צו ביסלעך בראָנפן!"...

* * *

אָט אַזוי, פּאַניע שלום־עליכם, האָט זיך אויסגעלאָזט פון אַלע מײַנע חלומות אַ בוידעם! און איר מיינט אפשר, אַז איך האָב מיך אַזוי שטאַרק גענומען צום האַרצן, וואָס איך האָב פאַרלאָרן מײַן געלט? לאָם איך אַזוי רײַן זײַן פון שלעכטס! מיר ווייסן דאָך יאָ וואָס אין פּסוק שטייט: ל ִ י הַ כֶּ סֶ ף וְ ל ִ י הַ זָ הָ ב — געלט איז בלאָטע! דער עיקר איז דער מענטש, דאָס הייסט, אַז דער מענטש איז אַ מענטש. נאָר וואָס־זשע דען האָט מיך געקרענקט? דער חלום וואָס ער איז אַוועקגעגאַנגען. עס האָט זיך מיר געוואָלט, אוי האָט זיך געוואָלט, זײַן אַ גביר, כאָטש אַף אַ ווײַלע! נאָר עס העלפט דען דערבײַ חכמות? ווי זאָגט דער פּרק: בַּ עַ ל ֹ ־ כָּ רְ חֲ ךָ אַ תָּ ה חַ י — מיט גוואַלט לעבסטו און מיט גוואַלט צערײַסטו אַ פּאָר שטיוול. דו, טביה, זאָגט גאָט, באַדאַרפסט אין זינען האָבן קעז און פּוטער, נישט קיין חלומות. און וואָס? בטחון? האָפענונג? אַדרבה, וואָס מער צרות מער בטחון, וואָס מער קבצן מער האָפענונג. והראיה?... נאָר מיר דאַכט, איך האָב מיך הײַנט אַביסל פאַררעדט; צײַט פאָרן, קלערן מכוח געשעפט. ווי זאָגט איר, כָּ ל הָ אָ דָ ם כּ ֹ ו ז ֵ ב — איטלעכער האָט זיך זײַנע מכּות. זײַט מיר געזונט און האָט אַ גוטן תּמיד!

*) נישט געוועזן בײַ מעקיטען קיין געלט און עס וועט ניט זײַן.

הײַנטיקע קינדער

געשריבן אין יאָר 1899.

היינטיקע קינדער

— אקעגן דעם, וואס איר זאגט: היינטיקע קינדער. ב נ י ם ג ד ל ת י ו ר ו מ מ ת י — גיי האב זיי, ווער פארשווארצט, זיי זיך מפקיר פון זייערטוועגן, הארעווע טאג ווי נאכט, וואס איז? מע מיינט, טאמער אזוי און אפשר אזוי, איטלעכער נאך זיין השגה און נאך זיין פארמעגן. צו בראצקין, געוויינלעך, וועל איך ניט אנשלאגן, נאר איך זאל מיך שוין איינגאנצן ארפלאזן — בין איך אויך נישט מחויב, ווארעם אליין בין איך אויך נישט קיין אבי־ווער, כ'לעבן, און ארויסקומען קומען מיר ארויס, ווי מיין ווייב זאל לעבן זאגט, אויך נישט פון קיין שניידערס און ניט פון קיין שוסטערס, האב איך גערעכנט, אז איך וועל מיט מיינע טעכטער געוויס אויסשפילן. פארוואס? ערשטנס, האט מיך גאט געבענטשט מיט שיינע טעכטער, און א שיין פנים, זאגט איר דאך אליין, איז א האלבער נדן. והשנית, בין איך דאך עפעס היינט, מיט גאטס הילף, ניט דער טביה, וואס אמאל, קאן איך דאך שוין גרייכן צום שענסטן שידוך אפילו אין יעהופעץ, — הא, ווי זאגט איר? איז דאך אבער פאראן א גאט אף דער וועלט, אן אל רחום וחנון, וואס באווייזט זיינע גרויסע וווּנדער און מאכט מיט מיר זומער און ווינטער, ארויף און אראפ, מאכט ער צו מיר: „טביה, רייד זיך נישט איין קיין נארישקייטן און לאז זיך די וועלט פירן ווי זי פירט זיך!”... הערט וואס עס קאן זיך פארלויפן אף דער גרויסער וועלט, און בא וועמען טרעפן זיך אלע גליקן? בא טביה שלים־מזל.

בקיצור, צו וואס זאל איך אייך מאריך זיין? איר געדענקט דאך מן הסתם, וואס מיך האט געטראפן, ניט היינט געדאכט, די מעשה מיטן קרוב מיינעם, מנחם־מענדל ימח שמו וזכרו, ווי שיין מיר האבן זיך אויסגעהאנדלט אין יעהופעץ, מיט די האלבע פריאלן און מיט די פאטאווילווער אקציעס, אזא יאר אף מיינע שונאים! איך האב דאס דענסטמאל איינגעלייגט די וועלט, ווייי איז מיר! געמיינט, ס'איז אן עק, אוים טביה און אוים מילכיקס! „נאר איינער! — זאגט צו מיר

איינמאָל די אַלטע מײַנע. — געוואַג צו זײַן פאַרזאָרגט, דו וועסט דערמיט גאָרניט מאַכן! דו וועסט זיך נאָר אָפּעסן דאָס האַרץ, און געוואַג. עלעהיי גזלָנים זײַנען אַף אונדז אָנגעפאַלן און צוגענומען... דו גיי זיך בעסער דורך, זאָגט זי, קיין אַנאַטעווקע, צו לייזער־וואָלף דעם קצֶב, ער באַדאַרף דיך, זאָגט ער, נייטיק האָבן״. — וואָס איז דאָרטן? וואָס באַדאַרף ער מיך אַזוי נייטיק? אויב ער מיינט, זאָג איך, די מאָורע בְּהֵמָה אונדזערע, מעג ער נעמען אַ שטעקן און אַרויסשלאָגן זיך פונעם קאָפּ. — „וואָס איז אַזוינס? — מאַכט זי צו מיר. — די מילך, וואָס מע האָט זיך אָן פון איר, מיטן קעז און פוטער?״ — נישט צוליב דעם, זאָג איך, נאָר גלאַט אַזוי; ערשטנס, איז פּשוט אַן עֲבֵירה אַזעלכעס אַוועקגעבן אַף דער שחיטה, אַ צַער־בַּעלֵי־חַיִים. בײַ אונדז שטייט געשריבן אין דער הייליקער תּוֹרה... — „אָבער געוואַג דיר שוין, טֶביה! די גאַנצע וועלט, זאָגט זי, ווייס, אַז דו ביסט אַ ייִד פון תּוֹרה. פאָלג מיך, אַ ווײַב, גיי זיך דורך צו לייזער־וואָלפן. אַלע דאָנערשטיק, זאָגט זי, ווען אונדזער צייטל קומט אין יאַטקע אַרײַן נאָך פלייש, קאָוט ער זי נישט לעבן; זאָלסט זאָגן, זאָגט ער, דעם טאַטן, ער זאָל קומען צוגיין, איך באַדאַרף אים נייטיק האָבן״...

בקיצור, מע באַדאַרף פאָלגן אַמאָל, ווי זאָגט איר, אַ ווײַב אויך. בין איך מיך מְיַישֵב און לאָז מיך אײַנרייַדן און קום צו גיין צו לייזער־וואָלפן קיין אַנאַטעווקע, אַ ווערסט דרײַ פון אונדז, און טרעף אים ניט מִסתַּמֶא אין דער היים. — ווו איז ער ערגעץ? — טו איך אַ פרעג אַ קאַרנאָסע ייִדענע, וואָס דרייט זיך אַרום אין שטוב. — „אין פראַיעקט, מאַכט די קאַרנאָסע, מע קוילעט אַן אָקס פון גאַנץ פרי אָן, ער באַדאַרף באַלד אָנקומען״... איך דריי מיך אַרום איינער אַליין אין שטוב און הייב אָן צו באַטראַכטן לייזער־וואָלפס בַּעל־הַבַּתִישקייט — קיין עַיִן־הָרֶע, אַ גוטס אַף אַלע מײַנע ליבע: אַ שאַפע מיט קופּער, מע וועט זי נישט אויסקויפן מיט קיין ק״ן קערבלעך, אַ סאַמאָוואַר און נאָך אַ סאַמאָוואַר, און אַ טאַץ אַ מעשענע, און נאָך איינע אַ וואַרשעווער, און לײַכטער פּאָר זילבערנע, און כּוֹסוֹת מיט כּוּסֶהלעך געגילטע, און אַ חֲנוּכָּה־לעמפּל אַ געגאָסנס, און נאָך זאַכן, שמאָכטעליאַקעס אָן אַן עק. רִבּוֹנוֹ שֶל עוֹלָם! — טראַכט איך מיר. — ווי דערלעב איך אַזאַ גוטס בײַ מײַנע קינדער זאָלן געזונט זײַן!... אַזאַ בַּר־מַזל ווי דער קַצֶב איז! געוואַג וואָס ער

איז אַזוי רײַך, באַדאַרף ער האָבן זײַן אײגנס אינגאַנצן צוויי קינדער, שוין אויסגעגעבענע, און נאָך בלײַבן אַן אַלמן אויך דערצו!...

בְּקִיצוּר, גאָט האָט געהאָלפֿן, עס עפֿנט זיך די טיר און עס קומט אַרײַן לײזער־וואָלף אין כַּעַס, מָלֵא רְצִיחָה אַפֿן שׂוֹחֵט. ער האָט אים גאָר אומגליקלעך געמאַכט, פֿאַרשניטן אַן אָקס, אַ דעמב די גרויס, פֿאַרכאַפּט זאָל ער ווערן, איבער אַ קלײניקײט אים טְרֵיפָה געמאַכט, געפֿונען אַ סִרְכָהלע אַף דער לונג, ווי אַ שפּילקע־קעפּל די גרויס, אײַנגעזונקען זאָל ער ווערן! — „גאָט העלף, רֶב טֶבְיָה, מאַכט ער צו מיר, וואָס איז די מַעֲשֶׂה, וואָס מע קאָן אײַך גאָרניט דעררופֿן זיך? וואָס מאַכט אַ ייִד?" — וואָס זאָלן מיר מאַכן, זאָג איך; מע מאַכט און מע האָלט, זאָג איך, נאָך אַלץ פֿון פֿאָרנט, ווי אין פָּסוּק שטײט: לֹא מְעוּקָצָךְ וְלֹא מְדוּבָשָׁךְ — נישט קײן געלט, נישט קײן געזונט, נישט קײן לײַב און לעבן. — „איר זינדיקט, רֶב טֶבְיֶה, מאַכט ער צו מיר, ווערדליק אײַך איז געווען אַמאָל, ניט הײַנט געדאַכט, זײַט איר דאָך איצט, קײן עַיִן־הָרָע, אַ גְבִיר". — וואָס מיר פֿעלט, זאָג איך, צו דעם, וואָס איר מײנט, מעגן מיר דאָס בײדע פֿאַרמאָגן... נאָר גאָרנישט, דאַנקען גאָט דערפֿאַר. ס'איז פֿאַראַן, זאָג איך אַ גמרא: „אַסְפַּקוּרְדָא דְמַסְקַנְתָּא דְקַרְנוּסָא דְפַרְסָמַכְתָּא"... און אין האַרצן טראַכט איך מיר: זאָלסט אַזוי זײַן מיט דער נאָז, קַצְבֿניאַק, ווי ס'איז גאָר פֿאַראַן אַזאַ גְמָרָא אַף דער וועלט... „איר זײַט, מאַכט ער צו מיר, תָּמיד דאָ מיט דער גְמָרָא; גוט איז אײַך, רֶב טֶבְיֶה, אַז איר קאָנט אין די קלײנע אוֹתִיוֹת. נאָר צו וואָס נוצט עס, זאָגט ער, חָכְמוֹת, לָומדערײַען, לאָמיר בעסער שמועסן מִכּוֹחַ אונדזער געשעפֿט. זיצט, רֶב טֶבְיֶה", — מאַכט ער צו מיר און טוט אַ געשרײ: „לאָז זײַן טײ!" — און עס וואַקסט אויס ווי פֿון אונטער דער ערד די קאַרנאָסע ייִדענע, כאַפּט דעם סאַמאָוואַר, ווי דער רוּחַ דעם מְלַמֵד, און אַוועק אין קיך אַרײַן. — „אַצינד, מאַכט ער צו מיר, אַז מיר זײַנען דאָ אַלײן, אונטער פֿיר אויגן, קאָנען מיר שמועסן עֵסֶק. די מַעֲשֶׂה, זאָגט ער, דערפֿון איז אַזוי: איך האָב שוין מיט אײַך, רֶב טֶבְיֶה, לאַנג געוואָלט רײדן, איך האָב צו אײַך באַפֿוילן דורך אײַער טאָכטער, וויפֿל מאָל געבעטן, איר זאָלט זיך מַטְרִיחַ זײַן; פֿאַרשטײט איר מיך, איך האָב געוואָרפֿן אַן אויג..." — איך ווײס, זאָג איך, אַז איר האָט געוואָרפֿט אַן אויג, נאָר ס'איז אומזיסט, זאָג איך, אײַער טִרְחָה, עס וועט נישט גײן, רֶב לײזער־וואָלף, עס וועט נישט גײן.

— „פאַרוואָס עפּעס?“ — מאַכט ער צו מיר און קוקט אַף מיר ווי דער־שראָקן. — פאַר שַׁבּת, זאָג איך, איך קאָן באַשטיין, עס זאָל נאָך גע־דויערן אביסל, דער טײַך ברענט ניט. — „לְמַאי, זאָגט ער, זאָלט איר וואַרטן, אַז איר קאָנט אויספירן באַלד?“ — דאָס, זאָג איך, איז איינ־מאָל אַוועק; און וְהַשֵּׁנִית, זאָג איך, איז גלאַט אַ רַחְמָנוּת, אַ צַעַר־בַּעֲלֵי־חַיִּים. — „קוק אים אָן, ווי ער מאַכט אָנשטעלן, זאָגט לייזער־וואָלף מיט אַ געלעכטערל, עמעצער זאָל זײַן דערבײַ, וואָלט ער געמעגט שווערן, אַז זי איז בײַ אײַך איין־און־איינציקע! מיר דאַכט, איר האָט זיי אָן עַיִן־הָרֶע גענוג, רֶב טֵבְיֶה!“... — לאָזן זיי זיך שוין האַלטן, זאָג איך, ווער ס'איז מיר מְקַנֵא, דער לאָז אַליין נישט האָבן... — „מְקַנֵא? ווער, זאָגט ער, רעדט פון מְקַנֵא? אַדְרַבָּה, זאָגט ער, ווײַל זיי זײַנען בײַ אײַך אָן עַיִן־הָרֶע געראָטענע, דערפאַר וויל איך טאַקע, איר פאַרשטייט צי ניין? פאַרגעסט נאָר נישט, רֶב טֵבְיֶה, די טוֹבָה, וואָס אײַך קאָן דורך דעם אַרויסקומען!“ — אַוַודַאי, אַוַודַאי, זאָג איך, פון אײַערע טוֹבוֹת, רֶב לייזער־וואָלף, קאָן טאַקע האַרט ווערן דער קאָפּ; ווינטער אַ שטיקל אײַז, דאָס ווייסן מיר שוין לאַנג, זאָג איך, נאָך פון אַמאָל... — „ע! — מאַכט ער צו מיר זיס־צוקערדיק. — וואָס גלײַכט איר, רֶב טֵבְיֶה, פון אַמאָל ביז הײַנט? אַ מ אָ ל איז געווען עפּעס אַנדערש, און הײַנט איז ווידער אַנדערש; עפּעס ווערן מיר דאָך שטיקלעך מְחוּתָּנִים, האַ?“ — וואָס פאַר אַ מְחוּתָּנִימשאַפט? — זאָג איך. — „געוויינלעך, זאָגט ער, מְחוּתָּנִים!“ — וואָס מיינט איר, זאָג איך צו אים, רֶב לייזער־וואָלף, פון וואָס ריידן מיר? — „אַדְרַבָּה, זאָגט ער, זאָגט שוין איר, רֶב טֵבְיֶה, פון וואָס ריידן מיר?“ — וואָס הייסט, זאָג איך, מיר ריידן דאָך פון דער מאַורע בְּהֵמָה מײַנע, וואָס איר ווילט בײַ מיר קויפן! — „כאַ־כאַ־כאַ! — מאַכט ער און ווערט צעגאָסן פאַר געלעכטער. — ס'איז נישקשֶׁה פון אַ בְּהֵמָה, און נאָך אַ מאַורע דערצו, כאַ־כאַ־כאַ!“ — וואָס־זשע דען האָט א י ר געמיינט, רֶב לייזער־וואָלף? אַדְרַבָּה, זאָגט, וועל איך אויך לאַכן. — „פון אײַער טאָכטער, מאַכט ער צו מיר, פון אײַער צייטלען ריידן מיר דאָך די גאַנצע צײַט! איר ווייסט דאָך, רֶב טֵבְיֶה, אַז איך בין, ניט פאַר אײַך גערעדט, געבליבן אַן אַלְמָן, האָב איך מיך מְיַשֵּׁב געווען, וואָס באַדאַרף איך זוכן אין דער פרעמד דאָס גליק, נאָך האָבן צו טאָן מיט שַׁדְכָנִים, רוּחוֹת און שֵׁדִים, אַמער, אָט זײַנען מיר דאָ ביידע אַפן אָרט, איך קען אײַך, איר קענט מ י ך, דאָס קֶרֶן אַליין איז מיר אויך

געפעלן, איך זע זי אלע דאנערשטיק בא מיר אין יאטקע, א פאר מאל א רייד געטאן מיט איר, וויַיזט אויס, נישקשה, א שטילע, און איך אליין בין, קיין עַיִן־הָרָע, ווי איר זעט, א שטיקל בַּעַל־הַבַּיִת, ס'איז דא א שטוב אן אייגענע, און קלייטלעך א פאר, און בַּעַל־הַבַּתישקייט, ווי איר זעט, נישט צו פארזינדיקן, און אביסל פעל אפן בוידעם אויך, און אביסל געלט אין קאסטן אויך; וואס באדארפן מיר, רֶב טֶבְיֶה, די ציי־גַיַינערישע שטיק, בְּרֵיְהן זיך, חָכְמֶהן זיך? אמער, נעמט מען און מע שלאגט צו א האנט, איינס־צוויי־דריַי, איר פארשטייט, צי ניין?"...

בְּקִיצוּר, אז ער האט מיר אויסגערעדט אַט־אַ־דאס־אַ, בין איך גע־בליבן זיצן אן לָשון, ווי איינער בְּשַעַת מע קומט און מע זאגט אים אן פלוצים א בְּשׂוֹרֶה. לְכַתְּחִילָה איז מיר אפילו דורכגעפלויגן א מַחְשָׁבָה: לייזער־וואלף... צייטל... ער האט שוין אזוינע קינדער ווי זי... נאר באלד האב איך זיך אליין אפגעשלאגן: סטיַיטש, אזא גליק! אזא גליק! עס וועט דאך איר זיַין גוט, ווי די גאנצע וועלט! איַי טאמער איז ער נישט אזא צעווארפענער פארשוין? איז דאס היַינטיקע יארן, פארקערט, די גרעסטע מַעֲלָה, ווי זאגט מען: אָדָם קָרוֹב לְעַצְמוֹ — אז מען איז גוט פאר יענעם, איז מען שלעכט פאר זיך. אייז חִסָרון נאר, וואס ער איז אביסל צו פראסטלעך... נו, מֵילָא, קאן דען איטלעכער זיַין א יוֹדֵעַ־סֵפֶר? קארג פאראן נְגִידִים, פיַינע מענטשן אין אנאטעווקע, אין מאזעפעווקע און אפילו אין יעהופעץ, וואס וויסן נישט קיין צֶלֶם פאר קיין אָלֶף; פונדעסטוועגן, אז ס'איז באשערט, לאם איך האבן אזא יאר, וואס פאר א כָּבוֹד זיי האבן אף דער וועלט, ווי אין פֶּרֶק שטייט: אִם אֵין קֶמַח אֵין תּוֹרָה — דאס הייסט, די תּוֹרָה ליגט אין קאסטן און חָכְמָה — אין קעשענע... — „נו, רֶב טֶבְיֶה, מאכט ער צו מיר, וואס שוויַיגט איר?" — וואס זאל איך שריַיען, זאג איך צו אים בלוֹמֶרשט, ווי איך קווענקל מיך; דאס איז, רֶב לייזער־וואלף, פארשטייט איר מיך, אזא עִנְיָן, וואס מע באדארף אים גוט באקלערן ארום און ארום; ס'איז עפעס נישט קיין קאטאוועסל, זאג איך, דאס ערשטע קינד בא מיר! — „אדרַבָּה, מאכט ער, ווײַל ס'איז דאס ערשטע קינד בא איַיך; איר וועט שוין, זאגט ער, נאכדעם, אִם־יִרְצֶה־הַשֵּׁם, קאנען חַתֻנָּה מאכן די אנדערע טאכטער אויך, און שפעטער, מיט דער ציַיט, די דריטע, איר פארשטייט, צי ניין?" — אָמֵן, גַּם אַתֶּם! — זאג איך. — חַתֻנָּה מאכן איז קיין קונץ נישט, דער אייבערשטער זאל נאר צושיקן, זאג איך, איטלעכן בא־

זונדער זײַן זיווג... — „ניין, מאַכט ער, נישט דאָס מיין איך, רב טביה, איך מיין עפּעס אַנדערש גאָר. וואָרעם קיין נדן, ברוך־השם, פֿאַר אײַער צייטלען באַדאַרפֿט איר שוין ניט, און אויסקליידן זי צו דער חתונה, אַלץ וואָס אַ מיידל באַדאַרף — דאָס נעם איך אָף זיך, און אײַך, זאָגט ער, וועט מסתּמא דערפֿון אויך עפּעס אַרײַנפֿאַלן אין בײַטל אַריין..."
— פֿע, מאַך איך צו אים, איר רעדט דאָך עפּעס גאָר, איר זאָלט מיר מוחל זײַן, טאַקע ווי אין יאַטקע! וואָס הייסט אין בײַטל אַרײַן? פֿע! מײַן צייטל איז חלילה נישט אַזעלכע, איך זאָל זי פֿאַרקויפֿן פֿאַר געלט, פֿע־פֿע! — „אַז פֿע איז פֿע, מאַכט ער צו מיר, איך האָב געמיינט אדרבה ואדרבה; נאָר אַז איר זאָגט פֿע, לאָז זײַן פֿע! אַז אײַך איז ליב, איז מיר ניחא! דער עיקר, זאָגט ער, עס זאָל זײַן וואָס גיכער, איך מיין טאַקע באַלד, ווי זאָגט ער, אַ בעל־הביתטע אין שטוב אַרײַן, איר פֿאַרשטייט, צי ניין?"... — מהכתּיתי, זאָג איך, אין מיר איז קיין מניעה; מע באַדאַרף דאָך אָבער איבעררײדן מיט מײַן פּלוניתטע, זאָג איך, אין אַזעלכע זאַכן, האָט זי די דעה, נישט קיין קלייניקײַט, ווי רש״י מאַכט: רחל מבכּה על בניה — אַ מאַמע איז אַ פּאַקרישקע. הײַנט זי אַליין, זאָג איך, צייטל מיין איך, באַדאַרף מען אויך אַ פֿרעג טאָן, ווי זאָגט מען דאָס: אַלע מחותּנים האָט מען מיטגענומען אָף דער חתונה, און דעם חתן האָט מען געלאָזט אין דער היים... — „בלאָטע, זאָגט ער, פֿרעגן באַדאַרף מען גאָר? דערציילן, רב טביה, קומען אַהיים און דערציילן אַזוי און אַזוי, און שטעלן אַ חופּה, אַ וואָרט און צוויי און אַ מאַהריטש!" — זאָגט דאָס נישט, זאָג איך, זאָגט דאָס נישט, רב לייזער־וואָלף. אַ מיידל איז נישט קיין אַלמנה חלילה. — „געוויינלעך, זאָגט ער, אַ מיידל איז אַ מיידל, ניט קיין אַלמנה, אָט דערפֿאַר טאַקע באַדאַרף מען, זאָגט ער, באַצײַטנס דערפֿון ריידן, מחמת הלבשה, פֿאַרשטייט איר, דאָס־יענץ־לאָקש־בוידעם־ציבעלע. און דערווײַלע, זאָגט ער, לאָמיר, רב טביה, נעמען צו קאַפּלעך לחיים, האַ, צי ניין?"... — מהכּתּיתי, זאָג איך, פֿאַרוואָס ניט? וואָס געהער זיך אָן שלום צו מחלוקת? ווי זאָגט ער: אדם איז אַ מענטש און בראָנפֿן איז בראָנפֿן. ס'איז פֿאַראַן, זאָג איך, בײַ אונדז אַ גמרא... און האַק אים אַרײַן אַ גמרא, איינע און די אַנדערע, אַ נעכטיקן טאָג, פֿון שיר־השירים און פֿון חד־גדיא...

בקיצור, מיר האָבן אײַנגענומען דעם ביטערן טראָפּן, כּכּתוב — ווי גאָט האָט געבאָטן! די קאַרנאָסע האָט דערווײַלע געבראַכט צו טראָגן

דעם סאַמאָוואַר, און מיר האָבן געמאַכט צו גלעזלעך פּונש, פאַרבראַכט גאָר פריַינטלעך, געווינטשעוועט, געשמועסט, געפּלאַפּלט אַלץ פונעם שידוך, פון דעם און פון יענעם און ווידעראַמאָל פונעם שידוך. — איר ווייסט, רב לייזער־וואָלף, זאָג איך, וואָס פאַר אַ בריליאַנט דאָס איז? — „איך ווייס, זאָגט ער, גלייבט מיר, אַז איך ווייס; איך זאָל ניט וויסן, זאָגט ער, וואָלט איך גאָר ניט גערעדט!“ און מיר ריידן אַזוי ביידע אינאיינעם. איך שריַי: אַ בריליאַנט, אַ דימענט! איר זאָלט נאָר וויסן, וויאַזוי זי צו שאַנעווען, נישט אַרויסבאַוויַיזן דעם קצב... און ער: „האָט קיין מורא ניט, רב טביה; וואָס זי וועט עסן בא מיר אין דער וואָכן האָט זי בא אײַך נישט געגעסן אים יום־טוב“... — עט, זאָג איך, עסן איז אויך אַן עסק? דער נגיד, זאָג איך, עסט נישט קיין רענדלעך, דער אָרעמאַן עסט נישט קיין שטיינער; איר זעט אַ פּראָסטער מענטש, זאָג איך, פאַרשטייט איר ניט ווי צו שאַצן איר בריהשאַפט, איר חלה־באַקן, אירע פיש, רב לייזער־וואָלף, אירע פיש! מע באַדאַרף, זאָג איך, האָבן אַ זכיה... און ער ווידער: „רב טביה, איר זעט, איר זאָלט מיר מוחל זיַין, שוין אויסגעוועפּט, רב טביה, איר קענט נישט קיין מענטשן, רב טביה, איר קענט מיך נישט!“... און איך ווידער: אַף איין וואָג גאָלד און אַף דער אַנדערער צייטלען. הערט איר, רב לייזער־וואָלף, איר זאָלט אַפילו פאַרמאָגן אײַערע, זאָג איך, ריי״ש אַלפים, זענט איר אויך נישט ווערט איר פּיאַטע!... און ער ווידער: „גלייבט־זשע מיר, רב טביה, איר זעט אַ גרויסער נאַר, כאָטש איר זעט עלטער פון מיר!“...

בקיצור, מיר האָבן אַפּנים אָוועקגעשריגן אַט־אַזוי־אָ אַ היפּשע ווײַלע און זײַנען געוואָרן רעכט מבוסמדיק, וואָרעם אַז איך בין געקומען אַהיים, איז שוין געווען שפּעטלעך אין דער נאַכט און די פיס זײַנען מיר געווען ווי געפּענטעט... מײַן ווײַב זאָל געזונט זײַן האָט אָבער באַלד דערקענט אין מיר, אַז איך בין פאַרקנאַקט, און האָט מיר געגעבן אַ ווויסטן פּעטשאַטעק, ווי איך בין ווערט. — שאַ, בייזער זיך ניט, גאָלדע! — זאָג איך צו איר גאַנץ פריילעך, און עס גלוסט זיך מיר אַזש גיין טאַנצן. — שריַי ניט, נשמה מײַנע, עס קומט אונדז מזל־טוב! — „מזל־טוב? אַ וויסטער מזל־טוב, זאָגט זי, האָסט שוין פאַרזינדיקט די מאָורע בהמה, לייזער־וואָלפן זי פאַרקויפט?“ — נאָך ערגער! — זאָג איך. — „אויסגעביטן, זאָג איך, אַף אַן אַנדערער? אָפּגענאַרט לייזער־וואָלפן, אַ רחמנות

נעבעך?" — נאָך ערגער! — זאָג איך. — „נו, רייד שוין, זאָגט זי, ווערטער, קוק אָן, ווי מע באַדאַרף בא אים קויפן אַ וואָרט!" — מזל־טוב דיר, גאָלדע, זאָג איך נאָך אַמאָל, מזל־טוב אונדז ביידן, אונדזער צייטל איז אַ כּלה געוואָרן! — „אויב אַזוי, זאָגט זי, ביסטו דאָך טאַקע גוט פֿאַרקלאַפּט, גאָר נישט אַף קאַטאָוועס, רעדסט פֿונעם וועג! האָסט, אַפּנים, געמאַכט, זאָגט זי, אַ רעכטע כּוסה?" — אַ כּוסה, זאָג איך, האָבן מיר מיט לייזער־וואָלפֿן געמאַכט, און צו גלעזלעך פּונש האָבן מיר מיט לייזער־וואָלפֿן גענומען, נאָר בא די געדאַנקען, זאָג איך, בין איך נאָך. הנה זײַ וויסן, גאָלדע ברודער, אַז אונדזער צייטל איז אין אַ גוטער, אַ מזלדיקער שעה אַ כּלה געוואָרן פֿאַר אים אַליין, פֿאַר לייזער־וואָלפֿן! און איך האָב איר איבערגעגעבן די גאַנצע מעשׂה פֿון אָנהייב ביזן סוף, וואַזוי און וואָס און ווען און פֿון אַלץ, וואָס מיר האָבן גערעדט, נישט דורכגעלאָזט קיין האָר אַפֿילו. — „הערסטו, טבֿיה, זאָגט צו מיר מײַן ווײַב, גאָט זאָל מיר טאַקע אַזוי העלפֿן ווו איך וועל מיך קערן און ווענדן, זאָגט זי, ווי דאָס האַרץ האָט מיר געזאָגט, אַז דאָס, וואָס לייזער־וואָלף האָט דיך גערופֿן, איז ניט אומזיסט. נאָר וואָס־זשע־דען? איך האָב מורא געהאַט דערפֿון צו טראַכטן, טאָמער חלילה לאָזט זיך אויס אַ בוידעם. איך דאַנק דיר, גאָטעניו, זאָגט זי, איך דאַנק דיר, האַרצעדיקער פֿאָטער געטרײַער, סע זאָל טאַקע נאָר זײַן אין אַ גוטער שעה, אַ מזלדיקער. זי זאָל זיך עלטערן מיט אים אין עושר און אין כּבֿוד, וואָרעם פֿרומע־שׂרה, זאָל זײַן אָפּגעשיידט פֿון מיר, האָט געהאַט בא אים עפּעס ניט אַזאַ גוטע וועלט; זי איז, זאָל מיר מוחל זײַן, נישט אַקעגן נאַכט דערמאָנענדיק, געווען אַ יודענע אַן אײַנגעגעסענע, נישט געקאָנט אויסקומען מיט קיינעם, גאָר נישט דאָס, וואָס אונדזער צייטל, איר צו לענגערע יאָר. אַ דאַנק דיר, אַ דאַנק דיר, גאָטעניו! נו, טבֿיה, זאָגט זי, וואָס האָב איך דיר געזאָגט, דו לעקיש איינער? באַדאַרף זיך אַ מענטש זאָרגן? אַז ס'איז באַשערט, זאָגט זי, קומט דאָס אַליין אין שטוב אַרײַן"... — דאָס אַוודאי, זאָג איך, ס'איז דאָך אַ בפֿירושער פּסוק... — „וואָס טויג מיר דײַן פּסוק. זאָגט זי, מע באַדאַרף זען גרייטן זיך צו דער חתונה; קודם־כּל אויסרעכענען, זאָגט זי, לייזער־וואָלפֿן אַ צעטל, וואָס צייטל באַדאַרף האָבן צו דער חתונה; מילא פֿון פּאָווילע, זאָגט זי, איז ניטאָ וואָס צו ריידן. זי האָט נאָך ניט קיין פּאָדעם גרעט, זאָלסט זאָגן, אַ פּאָר זאָקן אַפֿילו. הײַנט, זאָגט זי, מלבושים — איינס אַ זײַדנס צו דער חופּה

און איינס א וועלנס אף זומער, דאָס אנדערע אף ווינטער, און פּלאַטיעס אַ פּאָר, און קליידלעך אונטערשטע, און מאַנטלען, זאָגט זי, וויל איך, זי זאָל האָבן צוויי: איינעם אַ באַרנוס מיט קעץ אף אינדערוואָכן, און איינעם אַ גוטן מיט שליאַמעס אף שַבָּת; היינט עפּעס שטיוועלעך, מיט קולקעס, שטאַליקעלע, אַ גאַרסעט, הענטשקעלעך, נאָזטיכלעך, אַ זאָנטיקל און די איבעריקע זאַכן דאָרטן, וואָס אַ מיידל באַדאַרף האָבן היינטיקע צייטן..." — ווי קומט דאָס צו דיר, זאָג איך, גאָלדע סערדצע, דו זאָלסט גאָר ווייסן פון אַזעלכע שמאַכטעליאַקעס? — "וואָס איז? — זאָגט זי. — איך בין נישט געווען צווישן מענטשן? צי איך האָב אֶפשר ניט געזען באַ אונדז אין פּתרילעווקע, וואָזוי מע גייט אָנגעטאָן באַ לייטן? דו, זאָגט זי, לאָז מ י ך, איך וועל שוין אליין מיט אים אַלצדינג ריידן; לייזער־וואָלף, זאָגט זי, איז, נישקשה, אַ ייִד אַ נָגיד, ער וועט מְסתָמא אַליין אויך ניט וועלן, אַז די גאַנצע וועלט זאָל האָבן מיט אים צו טאָן; אַז מען עסט חַזיר, לאָז כאָטש רינען איבער דער באָרד"...

בְּקיצור, מיר האָבן אַזוי אָוועקגערעדט ביזן ווייסן טאָג אַריין. — נעם צונויף, זאָג איך, מיין ווייב, דאָס ביסל קעז און פּוטער און לאָם איך פאָרן דערווייל קיין בויבעריק; עס איז טאַקע אַלצדינג שיין און פיין אַרום און אַרום, נאָר דאָס געשעפט, זאָג איך, קאָן מען נישט פאַר־בייגן אף אַ זייט, ווי שטייט דאָרטן: הַ נ שָׁ מָ ה לָ ךְ — די וועלט איז אויך אַ וועלט. און גאַנץ פרי, כְּלַחוך הַשּׁוֹר, עס איז נאָך געווען טונקל, האָב איך איינגעשפּאַנט דאָס פערד־און־וועגעלע און בין אָוועק קיין בוי־בעריק. געקומען קיין בויבעריק אַפן מאַרק — אהא! (ס'איז דען פאַראַן אַ סוד באַ ייִדן?) מע ווייס שוין אַלצדינג און מע שטעקט אָפּ מַזל־טוֹב פון אַלע זייטן: — "מַזל־טוֹב אייך, רֶב טֶביה, ווען האָבן מיר, אִם־יִרצֶה־הַשֵּׁם, אַ חַתוּנָה?" — מיט מַזל זאָלט איר, זאָג איך, לעבן, עס קומט אויס, ווי מע זאָגט: דער טאַטע איז נאָך גאָר נישט געבאָרן געוואָרן, איז שוין דער זון אויסגעוואַקסן אַפן דאַך... — "בלאָטע, זאָגן זיי, עס וועט אייך גאָר נישט העלפן, רֶב טֶביה, מַשקֶה מוזט איר שטעלן; קיין עַיִן־הָרֶע אַזאַ גליק, אַ שמאַלץ־גרוב!" — די שמאַלץ רינט אויס, זאָג איך, די גרוב בלייבט איבער. נאָר פונדעסטוועגן, זאָג איך, קאָן מען קיין חַזיר ניט זיין און פון חֶבְרָה ניט אָפּשטיין. אָט פּאַרטיק איך מיך אָפּ מיט אַלע מיינע יעהופּעצער בַּעַלֵי־בָּתִים, זאָג איך, וועט זיין אַ גלעזל

מַשְׁקֶה און פֿאַרבײַסן, חַי־געלעבט און אַן עק, דאָס הייסט: צָהֳלָה וְשִׂמְחָה — הוליע קַבצן!...

בְּקיצור, אָפּגעפּאַרטיקט זיך מיט מײַן מִסְחָר, גיך און געשווינט, ווי געוויינלעך, האָב איך גענומען מיט גוטע ברידער צו ביסלעך לְחַיִים, צו־געווינטשעוועט זיך איינס דעם אַנדערן, ווי עס געהערט צו זײַן, און איך האָב מיך אויפֿגעזעצט און בין אַוועק אַהיים לעבעדיק־פֿריילעך, גאָר בְּגִי־לוּפִין. פֿאַרנדיק אַזוי אין וואַלד, זומער־לעבן, די זון באַקט, נאָר פֿון ביי־דע זײַטן וואַלד דער שאָטן פֿון ביימער, דער רֵיחַ פֿון די סאָסנעס, מְחַיֶה־נְפָשׁוֹת. צי איך מיך אויס ווי אַ גראַף אין וועגעלע, לאָז נאָך מײַן חֶבְרֶה־מאַן די לייצעס: גיי שוין, זאָג איך צו אים, זײַן מוֹחֵל, אַליין, דער וועג דאַרף דיר שוין זײַן באַקענט — און אַליין צעלאָז איך מיך אויף אַ קול און זינג מיר אַ נִיגוּנדל. אַפֿן האַרצן איז עפּעס יוֹם־טוֹבדיק; עס זינגט זיך שטיקלעך פֿון יָמִים נוֹרָאִים: „וְיֶאֱתָיוּ", „וְכֹל מַאֲמִינִים שֶׁהוּא" און פֿון „הַלֵל". איך קוק מיר אַהין אַרויף, אין הימל אַרײַן, און די געדאַנקען־מַחשָׁבוֹת פּלאָנטען זיך דאָ, אויף דער ערד. הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם — די הימלען זײַנען פֿאַר גאָט, וְהָאָרֶץ — און די ערד, אַזוי טראַכט איך מיר, האָט ער אַוועקגעגעבן לִבְנֵי אָדָם — צו די קינדער פֿון מענטשן, זיי זאָלן זיך שלאָגן קאָפּ אין וואַנט, זיך רײַסן ווי די קעץ פֿאַר גרויס „ראַסקאָש", שלאָגן זיך פֿאַר גַבָּאוֹת, פֿאַר „שִׁשִׁי" און פֿאַר „מַפְטִיר"... לֹא הַמֵתִים יְהַלְלוּ יָה, מַכּוֹת פֿאַרשטייען זיי, ווי מען באַ־דאַרף גאָט לויבן פֿאַר די טוֹבוֹת, וואָס ער טוט מיט זיי. וַאֲנַחְנוּ, אָבער מיר, אָרעמע לײַט, איין טאָג אַ גוטן, אַז מיר האָבן, דאַנקען מיר און לויבן גאָט און זאָגן: אָהַבְתִּי — איך האָב אים ליב גאָט, וואָ־רעם ער הערט צו מײַן קול און מײַן געבעט, ער נייגט צו מיר זײַן אויער, בשעת אֲפָפוּנִי — עס רינגלט מיך אַרום פֿון אַלע זײַטן דַלוּת, צָרוֹת, שלעק־פֿורעָניוֹתן: דאָס פֿאַלט אַ בְּהֵמָה אין מיטן העלן טאָג, דאָס טראָגט אָן דער גוטער יאָר אַ קָרוֹב אַ שלים־מַזל, אַ מִין מְנַחֵם־מענדל פֿון יע־הופּעץ, נעמט צו דאָס לעצטע חִיוּת, און איך מיין שוין בְּחָפְזִי: אַן עק, די וועלט איז שוין געפֿאַלן, כָּל הָאָדָם כּוֹזֵב — ניטאָ קיין אֶמֶת אויף דער וועלט. וואָס טוט גאָט? שיקט ער אַרײַן לייזער־וואָלפֿן אַ מַחשָׁבָה, ער זאָל נעמען צייטלען ווי זי שטייט און גייט, דערום זאָג איך צוויי מאָל אוֹדְךָ — איך וועל דיך לויבן, גאָטעניו, וואָס דו האָסט זיך אַרומגעקוקט אויף טֶבְיֶהן און געקומען מיר צו הילף, איך זאָל

האָבן כאַטש אַ שטיקל נחת פון מײַן קינד, אַז איך װעל קומען צו איר צוגאַסט, אם־ירצה־השם, זי טרעפן אַ בעל־הביתטע אַף אַלעם גרײטן, פולע שאַפעס מיט גרעט, פולע שפּיזאַרניעס מיט פּסחיקער שמאַלץ און מיט אײַנגעמאַכטס, פולע שטײַגן מיט עופות, געגנדז און קאַטשקעס... פּלוצים צעלאָזט זיך דאָס פערדל מײַנס אַראָפּ־אַ־באַרג, און אײדער איך הײב אויף דעם קאָפּ אַ קוק טאָן, װוּ איך בין אין דער װעלט, ליג איך שױן אַף דער ערד מיט אַלע ליידיקע טעפּלעך און קריגלעך, און דאָס װעגעלע אַף מיר! קוים מיט צרות, מיט לײַדן אַרױסגעקראַטשקעט זיך, און אױפגעשטאַנען אַ צעבראָכענער, אַ צעהרגעטער, לאָז איך אױס מײַן ביטער האַרץ צום פערדל. אײַנגעזונקען זאָלסטו װערן! װער האָט דיך געבעטן, שלים־מזל, באַװײַזן אַ בריהשאַפט, אַז דו קאָנסט לױפן באַרג־אַראָפּ? האָסט דאָך מיך שיער, זאָג איך, אומגליקלעך געמאַכט, דו אַש־מדאַי! און איך האָב אים אײַנגעטײַלט װיפל ס'איז אין אים אַרײַן. מײַן בחור האָט, אַפּנים, אַלײן פאַרשטאַנען, אַז ער האָט דאָ פאַרשטיפט אַ מיאוסע מעשה, געשטאַנען אַראָפּגעלאָזט די מאָרדע, כאַטש מעלק אים אױס. — כאַפּט דיך דער װאַטנמאַכער! — זאָג איך צו אים און מאַך צורעכט דאָס װעגעלע, נעם צונױף די כלים און הלך לעולמו — פאָר װײַטער. נישט קײן גוטער סימן, זאָג איך צו זיך אַלײן; איך האָב מורא, צי עס האָט זיך נישט געטראָפן אינדערהײם עפּעס אַ נײַער אומגליק?...

כּך הוה. איך פאָר אַף נאָך אַ װערסט צװײ, שױן נים װײַט פון דער הײם, דערזע איך אין מיטן שליאַך גײט גלײַך אַקעגן מיר אַ מענטש אינעם געשטאַלט פון אַ נקבה. איך פאָר צו נעענטער, קוק מיך אײַן: צײטל!... איך װײס נישט פאַרװאָס, נאָר עס האָט זיך מיר אָפּגעריסן אין האַרצן, אַז איך האָב זי דערזען. איך שפּרינג אַראָפּ פונעם װאָגן: צײטל, ס'איז דו? װאָס טוסטו דאָ? פאַלט זי מיר ניט אָפּן האַלדז מיט אַ געװײן? גאָט איז מיט דיר, זאָג איך, טאָכטער מײַנע, װאָס װײנסטו? — „אױ, זאָגט זי, טאַטע, טאַטע!״... — און באַװאַשט זיך מיט טרערן. עס איז מיר פינצטער געװאָרן אין די אױגן און פאַרקלעמט באַם האַרצן. — װאָס איז דיר, טאָכטער, זאָג מיר, װאָס איז דיר געשען? — זאָג איך צו איר און נעם זי אַרום, גלעט זי, האַלדז זי, קוש זי, און זי אין אײן קול: — „טאַטע, טאַטע, האַרציקער, געטרײַער, זאָגט זי, דעם דריטן טאָג אַ שטיקל ברױט, האָב רחמנות, זאָגט זי, אַף מײַנע יונגע יאָר!״... און פאַרגײט זיך פאַר געװײן, קאָן מער קײן װאָרט נישט

אויסריידן. אז אָך און וויי איז מיר, טראַכט איך, איך שטוים מיך שוין, וואָס דאָ איז! דער רוּחַ האָט מיך אָוועקגעטראָגן קיין בויבעריק! — וואָס באַדאַרף מען וויינען, זאָג איך צו איר און גלעט זי באַם קאָפּ, נאַ־רעלע, וואָס באַדאַרף מען וויינען? מָה־נַפְשָׁךְ, זאָג איך, ניין איז ניין, מע וועט דיר מיט גוואַלט חָלִילָה קיינער נישט אָנהענגען אַ לונג און לעבער אַף דער נאָז. מיר האָבן, זאָג איך, געמיינט דײַן טוֹבָה טאַטע, געוואָלט ווי צום בעסטן. אֶלָא ס'איז דיר ניט צום הַארצן, וואָס זאָל מען טאָן? מְסתָמָא, זאָג איך, איז ניט באַשערט... — „אַ דאַנק דיר, זאָגט זי, טאַטע, לאַנג לעבן זאָלסטו", — און פאַלט מיר ווידער אַפן האַלדז און הייבט ווידער אָן צו קושן מיך און וויינען, גיסן מיט טרערן. — אָבער לאָז שוין זײַן גענוג געוויינט, זאָג איך, הַ כֹּ ל הֶ בֶ ל — קרעפּ־לעך עסן קאָן אויך נִמְאָס ווערן; קריך, זאָג איך, אין וואָגן אַרײַן און לאָמיר פאָרן אַהיים, די מאַמע, זאָג איך, וועט דאָרטן איבערטראַכטן מִי יוֹדֵעַ וואָס!

בְּקִיצוּר, מיר האָבן זיך ביידע אַרײַנגעזעצט אין וואָגן אַרײַן, און איך האָב אָנגעהויבן אײַנצושטילן זי מיט רייד, אַהין, אַהער. די מַעֲשָׂה דערפון, זאָג איך, איז דאָך אַזוי; מיר האָבן, זאָג איך, דערבײַ חָלִילָה קיין שום שלעכטע מַחֲשָׁבָה נישט געהאַט; גאָט איז יוֹדֵעַ דעם אֱמֶת, מיר האָבן געוואָלט, ווי זאָגט ער, לְעֵת־צָרָה באַוואָרענען אַ קינד; אײַ, עס לאָזט זיך נישט, מְסתָמָא, זאָג איך, הייסט גאָט אַזוי; נישט באַשערט, זאָג איך, דיר, טאָכטער מײַנע, קומען אַפן גרייטן, ווערן אַ בַּעַל־הַבָּיתטע אַף אַלדאָס גוטס, און אונדז אַ שטיקל נַחַת דערלעבן, זאָג איך, אַף די עלטערע יאָרן, פאַר אונדזער האָרעוואַניע, זאָג איך, טאָג ווי נאַכט אין דער טאַטשקע אײַנגעשפּאַנט, קיין גוטע מינוט, נאָר דַלוּת, נאָר דַחקוּת, נאָר שְׁלִים־שְׁלִים־מַזָל אָרום און אָרום!... „אוי, טאַטע, זאָגט זי צו מיר ווידער מיט אַ געוויין, איך וועל מיך שטעלן, זאָגט זי, פאַר אַ דינסט, לײם וועל איך טראָגן, ערד וועל איך גראָבן!"... — וואָס ווײנסטו, נאַריש מיידל, זאָג איך צו איר, איך זאָג דיר דען עפּעס, נאַרעלע? צי איך האָב טַעֲנוֹת צו דיר? גלאַט, זאָג איך, ס'איז ביטער און פינצטער, רייד איך מיר אויס דאָס האַרץ, שמועס איך מיך אויס מיט אים, מיטן רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, וויאַזוי ער פירט מיט מיר; ער איז, זאָג איך, אַן אָב־הָרַחֲמָן, האָט רַחֲמָנוּת אַף מיר, פײַנט זיך אויס קעגן מיר, זאָל ניט שטראָפן פאַר די רייד, זאָג איך, רעכנט זיך, ווי מיט אַ טאַטן, און גיי

שרײַ חי־וקיים! נאָר מסתּמא, זאָג איך, באַדאַרף אַזוי צו זײַן; ער איז אויבן, אינדערהייך, זאָג איך, און מיר זײַנען דאָ, אין דער ערד, טיף, טיף אין דער ערד, מוזן מיר זאָגן, אַז ער איז גערעכט און זײַן משפּט איז גערעכט. וואָרעם אַז מיר זאָלן וועלן שמועסן טאַקע דאָס אייגענע ווידער צוריק, בין איך דען נישט קיין גרויסער נאַר? וואָס שרײַ איך? וואָס פּילדער איך? וואָס הייסט, זאָג איך, קליין ווערעמל, וואָס פּויזשע אַרום דאָ אויף דער ערד, וואָס אַ מינדעסט ווינטעלע, אַז גאָט וויל נאָר, מאַכט פֿון מיר אַ תּל־עולם אין איין כּהרף־עין, שטעל איך מיך אַרויס מיט מײַן נאַרישן שׂכל און וויל אים זאָגן דעות, וויאַזוי צו פֿירן דאָס וועלטל זײַנס? מסתּמא, אַז ער הייסט אַזוי, באַדאַרף זײַן אַזוי, וואָס העלפֿט דאָ טענות? פֿערציק טעג, זאָג איך, אַזוי שטייט געשריבן באַ אונדז אין די הייליקע ספֿרים, פֿערציק טעג פֿאַר דעם, איידער דאָס קינד ווערט באַשאַפֿן באַ דער מוטער אין בויך, קומט אַ מלאך און שרײַט אויס: בת פּלוני לפּלוני, לאָז טביהס טאָכטער נעמען געצל בן זרחן, און לייזער־וואָלף דער קצב לאָז מוחל זײַן פֿאַרן ערגעץ אַנדערש זוכן זיך זײַן גלײַכן, זײַנס וועט אים נישט אַנטלויפֿן, און דיר, זאָג איך, לאָז גאָט צושיקן דײַן זיווג, נאָר עפּעס אַ רעכטס, און וואָס צום גיכסטן. אָמן, כּן יהי רצון — זאָג איך, די מאַמע זאָל כאָטש אַזוי ניט שרײַען, איך וועל שוין פֿון איר כאַפּן אַ גוטן פּסק!...

בקיצור, מיר זײַנען געקומען אַהיים, אויסגעשפּאַנט דאָס פֿערדל און אַוועקגעזעצט זיך באַ דער שטוב אויפֿן גראָז עפּעס צוטראַכטן אַן עצה, אויסקלערן פֿאַר מײַן ווײַב אַ מעשׂה פֿון טויזנט־איין־נאַכט, אַבי אַרויס פֿון אַ צרה. פֿאַרנאַכטלעך, די זון זעצט זיך; זומער־לעבן, די זשאַבעס פֿונדערווײַטן קוואַקען; דאָס פֿערדל, געפּענטעט אויף צוויי פֿיס, שטשיפּעט גראָז; די בהמהלעך, נאָרוואָס געקומען פֿון דער טשערעדע, שטייען איבער די ציבערס און וואַרטן, מען זאָל זיי אויסמעלקן; אַרום און אַרום דאָס גראָז שמעקט — נאָר אַ גן־עדן! איך זיץ מיר אַזוי און באַטראַכט דאָס אַלצדינג און קלער מיר בשעת־מעשׂה, ווי קלוג דער רבונו של עולם האָט דאָס באַשאַפֿן דאָס וועלטל זײַנס, אַזוי אַז איטלעכס באַשעפֿעניש, פֿונעם מענטשן ביז להבדיל אַ בהמה, זאָל זיך פֿאַרדינען זײַן ברויט — אומזיסט איז נישטאָ! דו, בהמה, ווילסט זיך פֿרעסן — גיי מעלק זיך, גיב מילך, זײַ מפּרנס אַ ייִד מיט ווײַב און קינדערלעך! דו, פֿערדל, ווילסט קײַען — לויף אַלע מאָל הין און צוריק מיט די טעפּלעך קיין

בויבעריק! און דעסגלײַכן דו, מענטש, לְהַבְדִיל, ווילסט א שטיקל ברויט — גיי האָרעווע, מעלק די בְּהֵמוֹת, טראָג זיך מיט די קריגלעך, שלאָג פּוטער, מאַך קעז, שפּאַן דאָס פערדל און שלעפּ זיך אַלע פרימאָרגן קיין בויבעריק אַף די דאַטשעס, נייג זיך און בוק זיך צו די יעהופּעצער גְבִירִים, שמייכל צו זיי, חַנְפֶה זיי, קריך זיי איטלעכן באַזונדער אין דער נְשָׁמֶה אַרײַן, גיב אַכטונג, זיי זאָלן זײַן צופרידן, חָלִילָה נישט אָנרירן זיי אין כָּבוֹד!... איז, בלײַבט דאָך אַ קַשְׁיָא: מַה נִשְׁתַּנָה? — ווו שטייט דאָס געשריבן, אַז טֶביה באַדאַרף האָרעווען פון זייערטוועגן, אויפשטיין גאַנץ פרי, ווען גאָט אַליין שלאָפט נאָך, וואָס איז? בִּכְדֵי זיי זאָלן האָבן פּונקט צו דער קאַווע אַ פריש שטיקל קעז און פּוטער? ווו שטייט דאָס געשריבן, אַז איך בין מְחוּיָב אויסגעריסן ווערן צוליב אַ שיטערן קרופּ־ניק, אַ קאָליש מיט גרויפּן, און זיי, די יעהופּעצער נְגִידִים, באַדאַרפן אויסרוען די ביינער אַף די דאַטשעס, נישט טאָן קיין האַנט אין קאַלט וואַסער און עסן דווקא געבראָטענע קאַטשקעלעך, און דווקא גוטע קני־שעס, מלינצעס מיט ווערטוטן? בין איך דען נישט אַזאַ ייִד, ווי זיי? וואָלט דען נישט געווען קיין יוֹשֶׁר, כ׳לעבן, אַז טֶביָה זאָל זיך אַוועקזעצן כאָטש איין זומער אַף אַ דאַטשע? אײַ, ווו וועט מען נעמען קעז און פּוטער? ווער וועט מעלקן די בְּהֵמוֹת? טאָקע זיי, די יעהופּעצער סטיק־ראַטן מײַן איך... און איך צעלאַך מיך אַליין פון אַזאַ משוגענעם גע־דאַנק, ווי־ זאָגט די וועלט אַ ווערטל: אַז גאָט זאָל האָרכן די נאַראָנים, וואָלט די וועלט געהאַט אַן אַנדער פָּנִים... — „אַ גוטן אָוונט, רֶב טֶביָה!” — הער איך עמעצער רופט מיך אָן באַם נאָמען. איך דריי מיך אַרום, איך טו אַ קוק — אַ באַקאַנטער: מ אָ ט ל ק אַ מ ז ו י ל, אַ שנײַדער־יונג פון אַנאַטעווקע. — בָּרוּךְ־הַבָּא, זאָג איך, סקאָצל קומט, מען זאָל דערמאָנען מָשִׁיחַן. זײַ, מאָטל, אַף גאָטס ערד, זאָג איך, ווי קומסטו פּלוצים אַהער? — „ווי איך קום? מיט די פיס”. — מאַכט ער צו מיר און זעצט זיך אַוועק לעבן מיר אַפן גראָז און קוקט אַהין, ווו מײַנע מיידלעך דרייען זיך אַרום מיט די טעפּלעך און מיט די קריגלעך. — „איך קלויב מיך שוין לאַנג צו אײַך, רֶב טֶביָה, מאַכט ער צו מיר, נאָר איך האָב אַלץ קיין צײַט ניט; איין שטיקל אַרבעט אַרויסגעלאָזט, דאָס אַנדערע גענומען. איך בין מיר היינט אַליין פאַר זיך אַ שנײַדער. אַרבעט איז פאַראַן, בָּרוּךְ־הַשֵּׁם, גענוג, אַלע שנײַדערס זײַנען פאַרוואָרפן מיט אַרבעט. ס׳איז באַ אונדז מֶשֶׁךְ אַ זומער פון חַתוּנוֹת: ב ע ר ל

פּאָנפּאַטש מאַכט חתונה; יאָסל שייגעץ מאַכט חתונה; מענדל זאָזקע מאַכט חתונה; יענקל פּיסקאַטש מאַכט חתונה; משה גאָרגל מאַכט חתונה; מאיר קראָפּעווע מאַכט חתונה; חיים לאָשעק מאַכט חתונה; און אַפילו טיהובעכע די אַלמנה מאַכט אויך חתונה!" — די גאַנצע וועלט, זאָג איך, מאַכט חתונה, נאָר איך איינער האַלט נאָך נישט דערביַי; מסתּמא בין איך נישט ווערט באַ גאָט... — „ניין, מאַכט ער צו מיר און קוקט אַהין, וווּ די מיידלעך זיַינען, איר האָט אַ טעות, רב טביה; איר זאָלט וועלן, וואָלט איר אויך געהאַלטן איצט באַ חתונה מאַכן, עס ווענדט זיך נאָר אָן איַיך"... — דהיַינו, זאָג איך, ווו אַרום? אפשר מיינסטו אַ שידוך פאַר צייטלען? — „ווי געמאָסטן!" — מאַכט ער צו מיר. — כאָטש עפּעס אַ רעכטן שידוך? — זאָג איך און טראַכט מיר בשעת־מעשה: עס וועט זיַין שיין, טאָמער מיינט ער לייזער־וואָלף דעם קצב!... „טשאַקנדיק און קנאַקנדיק!" — ענטפערט ער מיר אויף שניַידער־לשון און קוקט אַלץ אַהין, וווּ די מיידלעך זיַינען. — פון וואַנען, למשל, איז דער שידוך דיַינער, פרעג איך אים, פון וואָסערע קאַנטן? אויב ער שמעקט מיט יאַטקע, זאָג איך, וויל איך גאָרניט הערן, ניט זען! — „חס וחלילה, זאָגט ער, ער הייבט נישט אָן שמעקן מיט יאַטקע; איר קענט אים, רב טביה, זייער גוט!"... — איז דאָס כאָטש, זאָג איך, עפּעס אַ גליַיכע זאַך? — „נאָך אַ מין גליַיך, זאָגט ער, גליַיך צו גליַיך איז נישט גליַיך; ס'איז ווי מע זאָגט, אָגיל ואשמח — צוגעשניטן און אויפגענייט!"... ווער־זשע איז דער שידוך, זאָג איך, לאָמיר האָרכן? — „ווער דער שידוך איז? — מאַכט ער און קוקט אַלץ אַהין. — דער שידוך איז, פאַרשטייט איר מיך, רב טביה, טאַקע איך אַליין"... ווי ער האָט דאָס מיר נאָר אויסגערעדט, אַזוי בין איך אונטערגעשפּרונגען, ווי אַן אָפּגעבריטער, פון דער ערד, און ער נאָך מיר, און אַזוי זיַינען מיר געבליבן שטיין איינער אַקעגן אַנדערן, אָנגעדראָדלט, ווי די האָנען. צי דו ביסט משוגע געוואָרן, זאָג איך צו אים, צי דו ביסט גלאַט אַזוי אַראָפּ פון עם זינען? ביסט אַליין דער שדכן, אַליין דער מחותּן און אַליין דער חתן, דאָס הייסט, אַן אייגענע חתונה מיט אייגענע כּלי־זמר! איך האָב נאָך, זאָג איך, אַזעלכעס נישט געהערט אין ערגעץ, אַז אַ בחור זאָל זיך אַליין ריידן אַ שידוך! — „דאָס, וואָס איר זאָגט, רב טביה, מאַכט ער צו מיר, אַז איך בין משוגע, לאָזן

אונדזערע שׂונאים משוגע ווערן; איך בין נאָך, מעגט איר מיר גלייבן, בײַ אַלע געדאַנקען; מע באַדאַרף גאָר ניט זײַן, זאָגט ער, משוגע, אַז מע זאָל װעלן אײַער צײַטלען; אַ סימן האָט איר, אַז לייזער־וואָלף, וואָס איז דער גרעסטער גביר בײַ אונדז אין שטאָט, האָט זי געוואָלט נעמען ווי זי שטייט און גייט... איר מיינט, ס'איז אַ סוד? דאָס גאַנצע שטעטל ווייס שוין!... און דאָס, וואָס איר זאָגט, אַליין אָן אַ שדכן, איז מיר אַ חידוש, זאָגט ער, אַף אײַך; איר זײַט דאָך, רב טביה, עפּעס יאָ אַ ייד וואָס קאַטאָרי קיין פינגער אין מויל באַדאַרף מען אײַך נישט אַרײַנלייגן, איר וועט אָפּבײַסן... נאָר וואָס טויג לאַנגע שמועסן? די מעשׂה פון דער געשיכטע, זאָגט ער, איז אַזוי: איך און אײַער טאָכטער צייטל האָבן זיך געגעבן אַ וואָרט שוין לאַנג, שוין העכער אַ יאָר, אַז מיר זאָלן זיך נעמען"... אַ מעסער אין האַרצן, ווען עמעצער זעצט מיר אַרײַן, וואָלט מיר געווען אַ סך מער נחת, ווי די דאָזיקע ווערטער: ערשטנס, ווי קומט ער, מאָטל שנײַדער, צו טביהן פאַר אַן איידעם? והשנית, וואָס איז דאָס פאַר דיבורים: זיי האָבן זיך געגעבן דאָס וואָרט, אַז זיי זאָלן זיך נעמען?

— נו, און ווו בין איך? — רוף איך מיך אָן צו אים. — עפּעס האָב איך אויך אַ שטיקל דעה צו זאָגן אַף מײַן קינד, צי מיך פרעגט מען שוין גאָרנישט? — „חס וחלילה, מאַכט ער, דערויף בין איך דאָך טאַקע געקומען צו אײַך איבערריידן, אַזוי ווי איך האָב דערהערט, אַז לייזער־וואָלף שדכנט זיך צו אײַער טאָכטער, וואָס קאַטאָרי שוין העכער אַ יאָר אַז איך האָב זי ליב..." — ס'אַ משל, זאָג איך, אַז טביה האָט אַ טאָכטער צייטל, און דו הייסט מאָטל קאַמזויל און ביסט אַ שנײַדער, הײַנט וואָס האָסטו צו איר, דו זאָלסט זי פֿײַנט האָבן?... — „ניין, מאַכט ער, נישט דאָס מיין איך, איך מיין גאָר עפּעס אַנדערש, איך האָב אײַך געוואָלט דערציילן, אַז איך האָב ליב אײַער טאָכטער, און אײַער טאָכטער האָט מיך ליב, שוין העכער אַ יאָר, זיך געגעבן דאָס וואָרט מיר זאָלן זיך נעמען, האָב איך, זאָגט ער, עטלעכע מאָל געוואָלט זײַן בײַ אײַך איבערריידן, נאָר אַלץ אָפּגעלייגט אַף שפּעטער, ביז איך וועל מיר צונויפשלאָגן עטלעכע קערבלעך אַף אַ מאַשין, און נאָכדעם ערשט אויסקליידן זיך, ווי עס געהער צו זײַן, וואָרעם אַ ליאָדע בחור הײַנטיקע צײַטן האָט צוויי קאָסטיומען מיט עטלעכע קאַמזוילן"... — טפו זאָלט איר ווערן, מאַך איך צו אים, מיט אײַער קינדערשן שׂכל! און

וואָס וועט איר טאָן נאָך דער חתונה — פֿאַרוואַרפֿן די ציין אויף די בענטאַנעס, צי דו וועסט האָדעווען דײַן ווײַב מיט קאַמזוילן?... — ע, מאַכט ער צו מיר, אויף אײַך איז מיר, רב טביה, א חידוש, איר זאָלט אַזעלכעס זאָגן! איך מיין, אַז איר האָט חתונה געהאַט, האָט איר, דאַכט מיר, קיין אייגענעם מויער נאָך נישט געהאַט, פֿונדעסטוועגן זעט איר דאָך... ממה־נפֿשך, וואָס עס וועט זײַן מיט כּל ישׂראל וועט זײַן מיט רב ישׂראל... הײַנט בין איך דאָך אַ שטיקל בעל־מלאָכה אויך"...

בקיצור, וואָס זאָל איך אײַך דאָ לאַנג מאריך זײַן? ער האָט מיך איבערגערעדט, וואָרעם — למאַי זאָלן מיר זיך נאַרן, ווי.אַזוי האָבן אַלע ייִדישע קינדער חתונה? אַז מע זאָל וועלן קוקן אויף די זאַכן, וואָלט אונדזער גראַד קיינמאָל נישט באַדאַרפֿט חתונה האָבן... איין זאַך האָט מיר נאָר פֿאַרדראָסן און האָב דאָס נישט געקאָנט פֿאַרשטיין בשום־אופֿן: וואָס הייסט, זיי אַליין האָבן זיך געגעבן דאָס וואָרט? וואָס איז דאָס פֿאַר אַ וועלט געוואָרן? אַ בחור באַגעגנט זיך מיט אַ מיידל און זאָגט צו איר: לאָמיר זיך געבן דאָס וואָרט, אַז מיר זאָלן זיך נעמען... עפּעס גלאַט הפֿקר־ציבעלעס!... נאָר אַז איך האָב אַ קוק געטאָן אויף מײַן מאָטלען, ווי ער שטייט זיך אַזוי, דעם קאָפּ אַראָפּגעלאָזט, ווי אַ זינדיקער מענטש, מיינט דאָס גאַנץ ערנסט, אָן שום חכמות דערבײַ צו האָבן, האָב איך מיך מיישב געווען: לאָמיר זיך נאָר גוט באַרעכענען טאַקע דאָס אייגענע ווידער צוריק. וואָס ברעקל איך מיך אַזוי און וואָס מאַך איך דאָ אָנשטעלן? דער גרויסער מיוחס וואָס איך בין, רב צאַצעלעס אַן אייניקל, צי די גוזמות נדן, וואָס איך גיב מײַן טאָכטער, צי די הלבשה אירע, משטיינס געזאָגט?... מאָטל קאַמזויל איז טאַקע אַ שנײַדער, ער איז אָבער אַ גאַנץ פֿײַן בחורל, אַן אַרבעטס־יונג, קאָן געבן אַ ווײַב ברויט, און דערצו נאָך אַן ערלעך ייִנגל אויך, הײַנט וואָס האָב איך צו אים? — טביה, זאָג איך צו מיר אַליין, מאַך נישט קיין פֿוילע תּנועות און זאָג באָם, ווי אין פּסוק שטייט: סלחתי כּדבריך — לאָז זײַן מיט גליק!... יאָ, וואָס טוט מען אָבער מיט מײַן אַלטער? איך וועל דאָך פֿון איר האָבן, ווי זאָגט ער, בּסוּסים וּבגמלים — אויף שיסל און אויף טעלער! ווי.אַזוי פֿירט מען זי אַרויף, אַז עס זאָל באַ איר ווערן רעכט?... ווייסטו גאָר וואָס, מאָטל? — רוף איך מיך אָן צו מײַן חתן. — דו גיי דיר אַהיים, איך וועל מיר דאָ דערווײַל צורעכט מאַכן

אַלץ, וואָס מע באַדאַרף, איבערשמועסן מיט דעם, מיט יענעם, ווי אין דער מְגִילָה שטייט: וְ הַ שְּׁ תִ יָּ ה כַּ דָּ ת — אַלצדינג דאַרף זײַן באַטראַכט. און אִם־יִרְצֶה־הַשֵּׁם מאָרגן, אויב דו וועסט ביז דעמאָלט קיין חֲרָטָה נישט האָבן, וועלן מיר זיך מְסַתְּמָא זען... — „חֲרָטָה? — מאַכט ער צו מיר. — איך וועל האָבן חֲרָטָה? איך זאָל ניט דערלעבן אַוועקגיין פון דעם אָרט, עס זאָל פון מיר ווערן, זאָגט ער, אַ שטיין, אַ ביין!"...
— צו וואָס טויג דיר נאָך דאָס שווערן זיך, וואָס דו שווערסט זיך, זאָג איך אים, אַז איך גלייב דיר אָן אַ שְׁבוּעָה? גיי געזונטע, זאָג איך, און אַ גוטע נאַכט, און לאָזן זיך דיר חֲלוֹמען גוטע חֲלוֹמוֹת... און אַליין לייג איך מיך אויך שלאָפן, נאָר עס נעמט מיך ניט קיין שלאָף; דער קאָפּ ווערט מיר שיער ניט צעפּאַלן אַף שטיקלעך, טראַכטנדיק אַזאַ פּלאַן און אַזאַ פּלאַן, ביז איך בין געפאַלן אַף דעם רעכטן פּלאַן. וואָס־זשע איז דער פּלאַן? אָט וועט איר הערן, וואָזוי טביה פּאַלט אַף אַ גלײַכס!
בְּקִיצוּר, אַרום האַלבע נאַכט, די גאַנצע שטוב שלאָפט געשמאַק, דער כראָפּעט, דער פײַפט, בין איך מיך מְיַישֵׁב און הייב אָן צו שרײַען נישט מיט מײַן קוֹל: גוואַלט! גוואַלט! גוואַלט!... סע פאַרשטייט זיך, אַז אַף מײַן גוואַלט האָט זיך די גאַנצע שטוב אויפגעכאַפּט, און פריִער פון אַלעמען גאָלדע. „גאָט איז מיט דיר, טֶבְיֶה, מאַכט זי צו מיר און טרייסלט מיך, שטיי אויף, וואָס איז דיר אַזעלכעס, וואָס גוואַלדעוועסטו?"...
איך עפן אויף די אויגן, קוק מיך אַרום כּלוֹמֶרשט אַף אַלע זײַטן און רוף זיך אָן מיט אַ ציטערניש: — ווּ איז זי ערגעץ? — „ווער איז? וועמען זוכסטו?" — פרומע־שָׂרֶהן, פרומע־שָׂרָה לייזער־וואָלפס איז דאָ נאָרוואָס געשטאַנען... — „דו רעדסט פון היץ, מאַכט צו מיר מײַן ווײַב, גאָט איז מיט דיר, טֶבְיֶה! פרומע־שָׂרָה לייזער־וואָלפס, זאָל זײַן אָפּגעשיידט, איז שוין לאַנג אַף דער אֶמֶתער וועלט". — איך ווייס, זאָג איך, אַז זי איז געשטאָרבן, נאָר זי איז אָבער פאָרט געווען נאָרוואָס, אָט־דאָ בײַ מײַן בעט, גערעדט מיט מיר, זי האָט מיך אָנגענומען, זאָג איך, באַם גאָרגל, מיך געוואָלט ווערגן!... — „גאָט איז מיט דיר, טֶבְיֶה, וואָס פּלאַפּלסטו? — מאַכט צו מיר מײַן ווײַב. — עס האָט זיך דיר געקערט חֲלוֹמען אַ חָלוֹם; שפּײַ אויס דרײַ מאָל און דערצייל מיר וואָס האָט זיך דיר געחָלוֹמט. וועל איך דיר אויסלייגן צו גוטן". — לאַנג לעבן זאָלסטו, גאָלדע, מאַך איך צו איר, וואָס דו האָסט מיך אויפגעמונטערט, ווען ניט, וואָלט איך פאַר שרעק געקלאַפּירט אָפן אָרט.

גיב מיר, זאָג איך, אַ טרונק וואַסער, וועל איך דיר דערציילן דעם חלום, וואָס האָט זיך מיר געחלומט. נאָר בעטן וועל איך דיך, גאָלדע, זאָלסט זיך נישט שרעקן און נישט איבערקלערן חלילה גאָט ווייס וואָס, וואָרעם אין די הייליקע ספרים בײַ אונדז שטייט געשריבן, אַז נאָר דרײַ חלקים פון אַ חלום קאָן אַמאָל מקוים ווערן, און דאָס איבעריקע איז בלאָטע, שקרים וכזבים, נישט געשטויגן, נישט געפלויגן... קודם-כל, זאָג איך, האָט זיך מיר געחלומט, אַז ס'איז בײַ אונדז אַ שׂמחה; איך ווייס ניט, צי אַ קנס-מאָל, צי אַ חתונה. מענטשן אַ סך, ייִדן און ווײַבער, דער רבֿ און דער שוחט, הײַנט כּלי-זמר... דערווײַל עפנט זיך די טיר און עס קומט אַרײַן דײַן באָבע צייטל עליה השלום... מײַן ווײַב האָט דערהערט די באָבע צייטל, איז זי שוין געוואָרן טויט ווי די וואַנט און רופט זיך אָן צו מיר: „וויאַזוי איז זי אויפן פּנים און אין וואָס איז זי געגאַנגען אָנגעטאָן?" — אַ פּנים האָט זי, זאָג איך, אַז אַלע אונדזערע שׂונאים, געל אַזוי ווי וואַקס, און אָנגעטאָן, געווייינלעך, אין ווײַסן, אין תּכריכים... „מזל-טובֿ!" — מאַכט צו מיר די באָבע צייטל. — איך האָב נחת, וואָס איר האָט אויסגעקליבן פֿאַר אײַער צייטלען, וואָס זי טראָגט מײַן נאָמען, אַזאַ פֿײַנעם חתן, אַ לײַטישן; ער הייסט מאָטל קאַמזויל, נאָר מײַן פֿעטער מרדכי, און כאָטש ער איז אַ שנײַדער, פֿונדעסטוועגן איז ער זייער אַן ערלעך קינד"... — „פֿון וואַנען, רופֿט זיך אָן גאָלדע, האָט זיך צו אונדז גענומען אַ שנײַדער? אין אונדזער משפּחה, זאָגט זי, זײַנען פֿאַראַן מלמדים, חזנים, שמשים, קבֿרות-ייִדן, און גלאַט אַזוי אָרעמע לײַט, נאָר נישט, חלילה, קיין שנײַדערס און נישט קיין שוסטערס"... — שלאָג-זשע מיך נישט איבער, גאָלדע, זאָג איך צו איר, מסתמא ווייסט דײַן באָבע צייטל בעסער פֿון דיר... אַז איך האָב דערהערט פֿון דער באָבע צייטל אַזאַ מין מזל-טובֿ, רוף איך מיך אָן צו איר: וואָס זאָגט איר עפּעס, באָבעניו, אַז צייטלס חתן הייסט מאָטל און ער איז אַ שנײַדער, אַז בּסך-הכּל הייסט ער לייזער-וואָלף און ער איז גאָר אַ קצבֿ?... — „ניין, רופֿט זיך אָן די באָבע צייטל נאָך אַמאָל, ניין, טבֿיה, דײַן צייטלס חתן הייסט טאַקע נאָר מאָטל, ער איז אַ שנײַדער, און מיט אים וועט זי זיך עלטערן אם-ירצה-השם, אין עושר און אין כּבֿוד"... רעכט, באָבעניו, זאָג איך צו איר נאָכאַמאָל, וואָס-זשע טוט מען מיט לייזער-וואָלפֿן? סטײַטש, איך האָב דאָך אים ערשט נעכטן געגעבן דאָס וואָרט!... — איך האָב נאָר אויסגערעדט די דאָ-

זיקע ווערטער, איך טו א קוק — נישטאָ די באָבע צייטל! אַף איר אָרט איז אויסגעוואַקסן פרומע־שׂרה לייזער־וואָלפס און מאַכט צו מיר פּהאי לישנא: „רב טביה! איך האָב אײַך געהאַלטן תּמיד פאַר אַן ערלעכן, פאַר אַ ייִדן מיט תּורה, סטײַטש, ווי קומט דאָס, איר זאָלט טאָן אַזאַ זאַך, איר זאָלט וועלן, אַז אײַער טאָכטער זאָל מיך ירשענען, זיצן אין מײַן שטוב, האַלטן מײַנע שליסל, אָנטאָן מײַן מאַנטל, טראָגן מײַנע צי־רונג, מײַנע פּערל?״... וואָס בין איך שולדיק, מאַך איך צו איר, אײַער לייזער־וואָלף האָט אַזוי געוואָלט... „לייזער־וואָלף? — מאַכט זי צו מיר. — לייזער־וואָלף וועט האָבן אַ וויסטן סוף, און אײַער צייטל... אַ רחמנות נעבעך, רב טביה, אַף אײַער טאָכטער; מער ווי דרײַ וואָכן וועט זי מיט אים נישט לעבן; און אַז עס וועט אויסגיין די דרײַ וואָכן, וועל איך קומען צו איר באַנאַכט און וויל זי אָננעמען באַם האַלדז אָט־אַזוי־אָ...״ און מיט די ווערטער, זאָג איך, האָט מיך פרומע שׂרה אָנ־געכומען באַם גאָרגל און האָט מיך אָנגעהויבן צו ווערגן אַזוי, אַז ווען ניט דו זאָלסט מיך געוועקן אויפוועקן, וואָלט איך שוין איצטער אָנגע־שפּאַרט ווײַט־ווײַט!... — „טפו־טפו־טפו! — מאַכט צו מיר מײַן ווײַב און שפּײַט אויס דרײַ מאָל דרײַ. — אין טײַך זאָל דאָס פאַלן, אין דער ערד זאָל דאָס זינקען, אַף בוידעמס זאָל דאָס קלעטערן, אין וואַלד זאָל דאָס רוען, נאָר אונדז און אונדזערע קינדער זאָל דאָס ניט שאַטן! אַ בייזער, אַ וויסטער, אַ פינצטערער חלום אַף דעם קצבֿס קאָפּ און אַף זײַנע הענט און פיס! לאָז ער זײַן די כּפּרה פאַר מאָטל קאַמזוילס מינדסטן נאָגל, כאָטש ער איז אַ שנײַדער, וואָרעם אַז ער הייסט נאָך מײַן פעטער מרדכי, איז ער געוויס נישט קיין געבאָרענער שנײַדער, און מסתּמא אַז די באָבע עליה השלום איז זיך מטריח פון יענער וועלט קומען אהער צו אָפּגעבן מזל טוב, באַדאַרפן מיר זאָגן, סע זאָל זײַן אין אַ גוטער שעה אַ מזלדיקער, אָמן סלה!״...

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

בקיצור, וואָס זאָל איך אײַך לאַנג מאריך זײַן? איך בין געווען שטאַרקער פון אײַזן, אַז איך האָב יענע נאַכט אויסגעהאַלטן און בין נישט צעזעצט און צעשפּרונגען געוואָרן, ליגנדיק אונטער דער קאָלדרע, פאַר געלעכטער... ב ר ו ך ש ל א ע ש נ י א ש ה — אַ ייִדענע בלײַבט אַ ייִדענע... סע פאַרשטייט זיך, אַז אַף מאָרגן איז געווען באַ

אונדז דאָס קנס־מאָל, און טאָקע באַלד נאָכדעם די חתונה, אַף גמרא־לשון: הָא גַבְרָא וְהָא טְרַסְקָא, און דאָס פאַרפאַלק, ברוך־השם, לעבט זיך גאַנץ צופרידן: ער איז זיך אַ שנײַדער, גייט אַרום אין בויבעריק פון איין דאַטשע אין דער אַנדערער אָננעמען אַרבעט, און זי טאָג ווי נאַכט אין דעם יאָך, קאָכט און באַקט און וואַשט און שמירט און טראָגט וואַסער, קוים־קוים דאָס שטיקל ברויט אין שטוב; איך זאָל איר ניט ברענגען אַמאָל אַביסל מילכיקס, אַמאָל עטלעכע גראָשנס, וואָלט געווען גאָר נישט גוט — און רייד מיט איר, זאָגט זי, אַז ס'איז איר, קיין עין־הרע, גוט ווי די וועלט, אַבי, זאָגט זי, איר מאָטל זאָל איר זײַן געזונט. — נו, גייט טענהט מיט הײַנטיקע קינדער! עס קומט אויס, ווי איך האָב אײַך געזאָגט פונעם אָנהייב: בָּנִים גִדַלְתִּי וְרוֹמַמְתִּי — האָרעווע פון קינדערס וועגן, שלאָגן זיך קאָפּ אין וואַנט, וְהֵם פָּשְׁעוּ בִּי — זאָגן זיי, אַז זיי פאַרשטייען בעסער. ניין, זאָגט אײַך וואָס איר ווילט, הײַנטיקע קינדער זײַנען צו קלוג! נאָר מיר דאַכט, אַז איך האָב אײַך הײַנט אָנגעדולט אַ קאָפּ מער ווי אַלע מאָל. האָט מיר קיין פאַריבל ניט, זײַט מיר געזונט און האָט אײַך אַ גוטן תמיד!

האָדל

געשריבן אין יאָר 1904.

האָדל

— איר חידושט זיך, פּאַניע שָלוֹם־עֲלֵיכֶם, אַף טֶבִיֶהן, וואָס מע זעט אים נישט? ער האָט זיך, זאָגט איר, שטאַרק אַ רוק געטאָן, מיטאַמאָל. זאָגט איר, גרוי געוואָרן? עך־עך־עך! ווען איר זאָלט וויסן מיט וואָס פאַר צָרוֹת, מיט וואָס פאַר ווייטיקן אָט דער טֶבִיֶה טראָגט זיך אַרום! וויאַזוי שטייט דאָרט בײַ אונדז געשריבן: אָ דָ ם יְ ס וֹ ד וֹ מֵ עָ פָ ר וְ ס וֹ פ וֹ לְ עָ פָ ר — אַ מענטש איז שוואַכער פון אַ פליג און שטאַרקער פון אײַזן... טאַקע נאָר אַ באַשרײַבונג מיט מיר! ווו ערגעץ אַ שלאַק, אַ צָרָה, אַן אָנשיקעניש — מיך אויסמײַדן טאָר עס נישט. פון וואַנען נעמט זיך עס, ווייסט איר ניט? אֶפשָר דערפון, וואָס בְּטֶבַע בין איך אַ פֶּתִי יַאֲמִין, וואָס גלייבט איטלעכן אַף נֶאֱמָנוּת? טֶבִיֶה פאַרגעסט, וואָס אונדזערע חֲכָמִים האָבן אונדז אָנגעזאָגט טויזנט מאָל: כַּ בְּ דֵ ה וּ וְ חַ ש דֵ ה וּ; בִּלְשוֹן אַשכְּנַז הייסט עס: „נע וויר סאָבאַקי"... נאָר וואָס זאָל איך טאָן, פרעג איך אײַך, אַז ס'איז בײַ מיר פאָרט אַזאַ טֶבַע? איך בין, ווי איר ווייסט, אַ גרויסער בַּעַל־בִּטָחון און האָב צו דעם וואָס לעבט אייביק קיינמאָל קיין טַעֲנוֹת נישט. וויאַזוי ער פירט, אַזוי איז גוט. וואָרעם פּרוּווט זיך, אַדְרַבָּה, פאַרקערט, האָט יאָ טַעֲנוֹת, וועט זיך אײַך עפּעס העלפן? אַז ווי באַלד מיר זאָגן אין די סְלִיחוֹת: הַ נְ שָ מָ ה לָ ךְ וְ הַ גּ וּ ף שֶ לָּ ךְ, הײַנט וואָס ווייס אַ מענטש און וואָס האָט ער פאַר אַ ווערדע? שטענדיק טַעֲנָה איך אָבער מיט איר, מיט מײַנער הייסט דאָס: „גאָלדע, זאָג איך, דו זינדיקסט! פאַראַן, זאָג איך, בײַ אונדז אַ מִדְרָש..." „וואָס מיר מִדְרָש, זאָגט זי, מיר האָבן, זאָגט זי, אַ טאָכטער אַף חֲתוּנָה צו מאַכן; און נאָך דער טאָכטער, קיין עַיִן־הָרָע, גייען נאָך צוויי טעכטער; און נאָך די צוויי — נאָך דרײַ, קיין בייז אויג זאָל ניט שאַטן!"... — „עט, זאָג איך, ס'איז בלאָטע, גאָלדע! אונדזערע חֲכָמִים, זאָג איך, האָבן דאָס אויך באַוואָרנט; ס'איז פאַראַן, זאָג איך, דערויף אויך אַ מִדְרָש..." לאָזט זי זיך ניט ריידן: „טעכטער, זאָגט

זי, דערוואַקסענע, זײַנען אַליין אַ גוטער מֶדרש״... און גייט טַענֶהט מיט אַ ייִדענע!

הַקיצוּר, פֿון דעם זעט איר אַרויס, אַז ס׳איז פֿאַראַן, ס׳איז דאָ, קיין עַין־הָרֶע, באַ מיר סחוֹרה אױף אויסצוקלויבן, און דַווקא פֿײַנע סחוֹרה, ניט צו פֿאַרזינדיקן, איינע שענער פֿון דער אַנדערער. ס׳איז ניט שײַך, אַז איך אַליין זאָל לויבן מײַנע קינדער, נאָר איך הער וואָס די וועלט זאָגט: „קראַסאַוויצעס!״ און וְעַל־כּוּלָם די עלטערע, האָדל רופֿט מען זי, די אַנדערע פֿון צייטלען, די וואָס האָט זיך פֿאַרקאָכט, אויב איר געדענקט, אינעם חַיִּים; איז זי שיין, זאָג איך אײַך, די אַנדערע טאָכ־טער מײַנע, האָדל מיין איך, וואָס זאָל איך אײַך זאָגן? טאַקע ווי אין דער הייליקער מְגִילָה שטייט געשריבן: כִּ י טוֹבַ ת מַ רְאֶ ה הִ י א — שײַנט ווי אַ שטיק גאָלד! און צו די צָרוֹת באַדאַרף זי נאָך האָבן אַ קאָפּ אויך, שרײַבט און לייענט ייִדיש און רוסיש, און ביכלעך — ביכלעך שלינגט זי, ווי האַלעשקעס. וועט איר דאָך פֿרעגן אַ קַשיָא: וואָס פֿאַר אַ מְחוּתָן איז טֶבִיֶהס טאָכטער מיט ביכלעך, אַז דער טאַטע אירער האַנדלט גאָר מיט קעז און מיט פּוטער? הערסטו, אָט דאָס פֿרעג איך דאָך באַ זיי, באַ די פֿײַנע בַּחוּרים הייסט עס, וואָס קיין הויזן, איך בעט איבער אײַער כָּבוֹד, איז נישטאָ, און שטודירן גלוסט זיך זיי, ווי מיר זאָגן אין דער הַגָּדָה: כֻּ ל ָּנ וּ חֲ כָ מִ י ם — אַלע ווילן לערנען, כּוּלָּנוּ נְ בֹ וֹ נִ י ם — אַלע ווילן שטודירן. פֿרעגט זיי: וואָס שטו־דירן? ווער שטודירן? זאָלן אַזוי ציגן וויסן אין פֿרעמדע גערטנער שפּרינגען! אַז בְּסַך־הַכֹּל לאָזט מען זיי דאָך גאָר ניט צו, ווי זאָגט ער: אַ ל תִּ שְׁ לַ ח יָ דְ ךָ — אַ קאַטע פֿון דער פּוטער!... זאָלט איר זען פֿונדעסטוועגן, ווי מע לערנט! און ווער? בַּעַל־מְלָאכָהשע קינדער. פֿון שנײַדערס, פֿון שוסטערס, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפֿן בְּכָל אֲשֶר אֶפְנֶה! מע לאָזט זיך אַוועק קיין יעהופּעץ, אָדער קיין אָדעס, מע וואַלגערט זיך אויס אויף אַלע בוידעמס, עסן עסט מען מַכּוֹת מיט בְּכוֹרוֹת, און פֿאַר־בײַסן פֿאַרבײַסט מען מיט קַדַחַת, גאַנצע חֳדָשִׁים דורכאַנאַנד קוקט מען נישט אָן קיין שטיקל פֿלייש אין די אויגן, מע לייגט זיך צונויף זעקס פֿאַרשווינדלעך אויף איין בולקע מיט אַ הערינג און וְ שָׂ מַ חְ תָּ בְּ חַ גֶּ ךָ — הוליע קַבצן!...

בְּקיצוּר, האָט זיך איינער פֿון דער „חֶבְרֶה״ פֿאַרהאַקט אין אונדזער ווינקל, עפּעס אַ שלים־מַזל, נישט ווײַט פֿון דאַנען, איך האָב געקענט

דעם טאַטן זײַנעם, ער איז געווען אַ פּאַפּיראָסניק און אַ קַבצן, לאָז ער מיר מוחל זײַן, אין זיבן פּאָלעס. מִילֵא, בין איך אײַך דערויף נישט אויסן, וואָרעם אַז דעם תַּנָא רֵב יוֹחָנָן הַסַנדְלָר איז אָנגעשטאַנען צו נייען שטיוול, מעג אים שוין, דאַכט זיך, אָנשטיין צו האָבן אַ טאַטן, וואָס דרייט פּאַפּיראָסן. פֿאַרדריסן פֿאַרדריסט מיך נאָר איין זאַך: לְמַאי זאָל זיך אַ קבצן לוסטן לערנען, שטודירן? פּראַוודאַ, דער גוטער יאָר האָט אים נישט גענומען, ער האָט אַ גוט קעפּל, גאָר אַ גוט קעפּל. פּערטשיק הייסט ער, דער שלים־מַזל, האָבן מיר איבערגעלייגט אויף יידיש: פֿעפֿערל. ער זעט טאַקע אויס ווי אַ פֿעפֿערל. איר זאָלט אָנקוקן — אַ ווערוריקל, אַ קליינס, אַ שוואַרץ, אַ פּאַרזעעניש, נאָר ס'איז פֿול, מָלֵא וְגָדֵוּש, און אַ מויל — אֵש לֶהָבָה, שוועבל און פעך.

וַיְהִי הַיוֹם, טרעפֿט זיך אַ מַעֲשֶׂה, איך פֿאָר איינמאָל אַהיים פֿון בויבעריק, אָפּגעזעצט דאָס ביסל סְחוֹרָה, אַ גאַנצן טראַנספּאָרט, קעז און פּוטער און סמעטענע און שְׁאָר יְרָקוֹת. זיץ איך פֿאַרטראַכט, ווי דער שטייגער איז, אין הימל־זאַכן, פֿון דעם, פֿון יענעם, און פֿון די יעהופּעצער נְגִידִים, וואָס עס גייט זיי, קיין עַיִן־הָרָע, אַזוי גוט, אַזוי גוט, און פֿון טֶבְיָהן דעם שלים־מַזל מיט זײַן פֿערדל, וואָס ווערן כָּל יָמָיו פֿאַרשוואַרצט, וכדוֹמֶה נאָך אַזעלכע עִנְיָנִים. זומער, די זון באַקט, די פֿליגן בײַסן, און די וועלט אַרום און אַרום איז מְחַיֶה, גרויס, אָפֿן, כאַטש הייב זיך אויף און פֿלי, כאַטש ציִ זיך אויס און שווים!...

דערווײַל, איך טו אַ קוק — אַ בָּחוּרל שפּאַנט זיך מיט די רַגְלַיִם איבערן זאַמד, האַלט אַ פּעקל אונטערן אָרעם און שוויצט, פּאַכט מיט דער נְשָׁמָה. „יַעֲמוֹד הֶחָתָן רֵב יאָקל בֶּן פֿלעקל! — זאָג איך צו אים. — זעץ דיך אויף, הער נאָר, וועל איך דיך אַביסל אונטערפֿירן, איך פֿאָר בְּמֵילֵא ליידיק. ווי שטייט דאָרטן, זאָג איך, באַ אונדז געשריבן: „דײַן חברס אייזל אַז דו באַגעגנסט, איז עָ ז וֹ ב תַּ עֲ ז וֹ ב — דאַרפֿסט אים נישט פֿאַרלאָזן, הײַנט לאָ כָּל־שֶׁכֵּן אַ מענטש"... לאַכט ער, דער שלים־מַזל, און לאָזט זיך דַווקא לאַנג נישט בעטן און קריכט אין וועגעלע אַרײַן. „פֿון וואַנען, זאָג איך, שפּאַנט דאָס, לְמָשָׁל, אַ בָּחוּרל?" „פֿון יעהופּעץ". „וואָס האָט, זאָג איך, אַזאַ בָּחוּרל, ווי דו, צו טאָן אין יעהופּעץ?" „אַזאַ בָּחוּרל, ווי איך, זאָגט ער, גיט אָפּ אַקזאַמענט". „אויף וואָס, זאָג איך, שטודירט אַזאַ בָּחוּרל, ווי דו?" „אַזאַ בָּחוּרל, ווי איך, זאָגט ער, ווייס נאָך אַליין נישט אויף וואָס ער שטודירט". „אִם כֵּן, זאָג

איך, וואָס־זשע דולט זיך אַזאַ בָּחוּרל, ווי דו, אומזיסט דעם קאָפּ?״ „זאָרגט זיך ניט, רֶב טֶביָה, אַזאַ בָּחוּרל, ווי איך, זאָגט ער, ווייס שוין, וואָס ער האָט צו טאָן״. „זאָג מיר נאָר, זאָג איך, ווי באַלד, אַז איך בין דיר שוין יאָ באַקאַנט, טאָ ווער ביסטו, לְמָשָׁל?״ „ווער איך בין? איך בין, זאָגט ער, אַ מענטש״. „איך זע, זאָג איך, אַז נישט קיין פערד; איך מיין וועמענס ביסטו?״ „וועמענס, זאָגט ער, זאָל איך זײַן? איך בין גאָטס״. „איך ווייס, זאָג איך, אַז גאָטס; עס שטייט, זאָג איך, בּאַ אונדז געשריבן: כָּל הַחַיָּה וְכָל הַבְּהֵמָה. איך מיין, זאָג איך, פון וואַנען שטאַמסטו, צי ביסטו אַן אונדזעריקער, צי אֶפְשָׁר פון דער ליטע?״ „שטאַמען, זאָגט ער, שטאַם איך פון אָדָם הָרִאשׁוֹנען און אַליין בין איך, זאָגט ער, אַ היגער, איר קענט מיך״. „ווער־זשע, זאָג איך, איז דער טאַטע דײַנער? לאָמיר שוין הערן!״ „מײַן טאַטע, זאָגט ער, האָט געהייסן פּערטשיק״. „טפו זאָלסטו ווערן! האָסטו, זאָג איך, באַדאַרפט אַזוי לאַנג מוטשען? ביסט, הייסט דאָס, פּערטשיק דעם פּאַ־פּיראָסניקס אַ זונדל״. „בין איך, זאָגט ער, פּערטשיק דעם פּאַפּיראָסניקס אַ זונדל״. „און שטודירסט, זאָג איך, אין די קלאַסן?״ „און שטודיר, זאָגט ער, אין די קלאַסן״. „נו־נו, מֵהַכְּתִיתֵי, זאָג איך, אָדָם אַ מענטש, צִפּוֹר אַ פויגל, קאַטשקע רוק זיך. זאָג־זשע מיר, זאָג איך, תַּכְשִׁיט מײַ־נער, פון וואָס, למשל, לעבסטו, אַ שטייגער?״ „פון דעם, זאָגט ער, וואָס איך עס״. „אַהאָ, זאָג איך, גאַנץ גוט; וואָס־זשע, זאָג איך, עסטו?״ „אַלצדינג, זאָגט ער, וואָס מע גיט מיר״. „איך פאַרשטיי, זאָג איך, ביסט נישט קיין איבערקלײַבער: אַז ס׳איז דאָ וואָס צו עסן, עסטו, און אַז ס׳איז נישטאָ וואָס צו עסן, פאַרבײַסטו מיט אַ ליפּ און לייגסט זיך שלאָפן אַ ניכטערער. נאָר וואָס דען, זאָג איך, ס׳איז אַלצדינג פְּדַאי, אַבי שטודירן אין די קלאַסן, זאָג איך; גלײַכסט זיך, זאָג איך, צו די יעהופּעצער נגידים, ווי אין פָּסוּק שטייט: כּוּלָם אֲהוּבִים, כּוּלָם בְּרוּרִים״... אַזוי זאָג איך צו אים מיט אַ פָּסוּק און מיט אַ מִדרָשׁ, ווי טֶביָה קאָן. מיינט איר דאָך, אַז ער שווײַגט מיר אָפּ, פאַר־טשיק הייסט עס? „ניט דערלעבן, זאָגט ער, וועלן די נְגִידִים, אַז איך זאָל זיך צו זיי גלײַכן! איך האָב זיי, זאָגט ער, אין דער ערד!״ „ביסט מיר עפּעס שטאַרק, זאָג איך, אויפגעטראָגן, זאָג איך, אַף די נְגִידִים? איך האָב מוֹרָא, זאָג איך, אויב זיי האָבן זיך ניט צעטיילט, זאָג איך, מיט דײַן טאַטנס יְרוּשָׁה״. „זאָלט איר טאַקע וויסן, זאָגט ער, אַז איך

און איר און מיר אַלע, קאָן זײַן, האָבן אַ גרויסן חֵלֶק באַ זיי אין דער יְרוּשָׁה״... ״ווייסטו וואָס, זאָג איך, לאָזן שוין דײַנע שׂוֹנאִים ריידן פאַר דיר. איך זע אַרויס, זאָג איך, נאָר איין זאַך, אַז דו ביסט אַ יונגל נישט קיין פאַרפאַלענער און די צונג באַדאַרף מען דיר נישט פּיקן; אויב דו ווּעסט, זאָג איך, האָבן צײַט, קאָנסטו זיך אַרײַנכאַפּן צו מיר הײַנט אַף דער נאַכט, וועלן מיר אַביסל שמועסן, און טאַקע, בְּדֶרֶך הַלִיכָה, כאַפּן מיט אונדז אַ וועטשערע״...

אַוַדַאי האָט זיך מײַנער נישט געלאָזט איבערבּעטן די ווערטער און איז געקומען צו גאַסט, געטראָפן אַקוראַט צום סמיטשיק, בִּשְׁעַת דער באָרשט איז געשטאַנען אַפן טיש און די מילכיקע קנישעס אין אויוון האָבן זיך נאָך געפּרעגלט. ״דו האָסט, זאָג איך צו אים, אַ לעבעדיקע שווייגער; קאָנסט זיך, זאָג איך, גיין וואַשן, און אַז ניט, קאָנסטו, זאָג איך, עסן אומגעוואַשן, איך בין ניט גאָטס סטראַפּטשע, זאָג איך, מיך וועט מען אַף יענער וועלט פאַר דיר ניט שמײַסן״. אַזוי שמועס איך מיך אויס מיט אים, און פיל, אַז עס ציט מיך עפּעס צו דעם דאָזיקן מענטשל, וואָס — ווייס איך אַליין ניט, נאָר עס ציט; איך האָב ליב, פאַרשטייט איר, אַ מענטשן, וואָס מע קאָן מיט אים ריידן אַ וואָרט; אַמאָל אַ פָּסוּק, אַמאָל אַ מִדְרָש, אַמאָל אַ שטיקל חֲקִירָה אין הימל־זאַכן, דאָס, יענץ, לאָקש, בוידעם, ציבעלע. אָט אַזאַ מענטש איז טֶבְיֶה. פון יענער צײַט אָן האָט מײַן בָּחוּר אָנגעהויבן אַרײַנקומען צו מיר כִּמְעַט אַלע טאָג. אָפּגעפאַרטיקט זיך מיט די ״שטונדן״, פלעגט ער קומען צו מיר זיך אָפּ־רוען און אַביסל פאַרברענגען. מאָלט אײַך, אַז אַך און ווי איז געווען צו אים מיט זײַנע שטונדן איניינעם, אַז בְּסַך־הַכֹּל, דאַרפט איר וויסן, באַ אונדז דער גרעסטער נָגִיד איז געוווינט צו צאָלן גאַנצע ח״י גילדוינים, אַי דאָס, זאָל דער לערער אים העלפן לייענען דעפּעשן, שרײַבן אדרייסים און טאַקע פאָלגן אַ גאַנג אויך, פאַרוואָס נישט? אַ בפירושער פָּסוּק: בְּ כָ ל לְ בָ בְ ךָ וּ בְ כָ ל נַ פְ שְׁ ךָ — עסטו ברויט, דאַרפסטו וויסן פאַרוואָס. אַ שטיקל גליק כאָטש, וואָס געגעסן האָט ער, אייגנטלעך, באַ מיר, און דערפאַר האָט ער אונטערגעקנעלט מיט מײַנע טעכטער, ווי זאָגט ער: עַ יִ ן תַּ חַ ת עַ יִ ן — אַ פאַטש פאַר אַ פאַטש; און אָט אַזוי איז ער געוואָרן באַ אונדז אין שטוב אַ גאַנצער בֶּן־בַּיִת, די קינדער האָבן אים אונטערגעטראָגן אַ גלעזל מילך, און מײַן אַלטע האָט אַכטונג געגעבן, ער זאָל האָבן אַ העמד אַפן לײַב מיט אַ פּאָר זאָקן גאַנצע — און

טאקע דעמאָלט האָבן מיר דאָס אים געקרוינט מיטן נאָמען „פּעפּערל״, איבערגעמאַכט, הייסט דאָס, אױף ייִדיש פֿון פּערטשיק, און מע קאָן זאָגן, אַז מיר האָבן אים אַלע ליב געקריגן עפּעס גאָר ווי אַן אייגענעם, מחמת בטבֿע איז ער, דאַרפֿט איר וויסן, דווקא נישקשה פֿון אַ מענטשל, אַ פּשוט־טער, אַ פּראָסטער חי־וקיים הייסט דאָס, שלי שלך, שלך שלי, מײַנס דײַנס — הפֿקר ציבעלעס...

פֿאַר איין זאַך נאָר האָב איך אים פֿײַנט געהאַט: פֿאַר זײַן פֿאַר־פֿאַלן ווערן. פּלוצים פּלעגט ער זיך אויפֿהייבן, אַוועקגיין, און וַ הֲ יֶ לְ ד אֵ י נֶ נּ וּ — נישטאָ פּעפּערל! „ווּ ביסטו געווען, מײַן טײַערער שפּיל־פֿויגל?״ שווײַגט ווי אַ פֿיש... איך ווייס נישט, וואָזוי איר — איך האָב פֿײַנט אַ מענטשן מיט סודות; איך האָב ליב, ווי זאָגט ער: וַ יְ דַ בֵּ ר — גערעדט און וַ יֹּ אמֶ ר — געזאָגט. דערפֿאַר האָט ער אָבער אַ מעלה: צערעדט ער זיך שוין, איז מִ י בָ אֵ שׁ וּ מִ י בַ מַּ יִ ם — פֿאַר פֿײַער און פֿאַר וואַסער. אַ פּיסק — ניט געדאַכט זאָל ער ווערן! רעדט על ה׳ ועל משיחו, און אױף „נתקה״... און דער עיקר טאַקע — אױף „נתקה״... מיט פּלאַנען אַלץ אַזעלכע ווילדע, קרומע, משוגענע געגנ, עפּעס אַלצדינג לאַקירדע, פֿאַפּעריק, מיט די פּיס אַרויף. למשל, אַ נגיד, קומט אויס, נאָך זײַן משוגענעם, פֿאַרקערטן שׂכל, איז אָפּגעפּרעגט, און אַ קבצן איז, פֿאַרקערט, אַ גאַנצער צימעס. און ווער שמועסט אַ בעל־מלאָכה — דער איז גאָר דאָס אייבערשטע פֿונעם שטויסל, טײַערער פֿון חרוסת, מחמת יגיע כפּיך, זאָגט ער, דאָס איז דער עיקר. „פֿונדעסטוועגן, זאָג איך, צו געלט, זאָג איך, קומט דאָס נישט?״ ווערט ער מלא כּעס און וויל מיר אײַנדרינגען, אַז געלט איז אַ שחיטה פֿאַר דער וועלט; פֿון געלט, זאָגט ער, נעמען זיך אַלע פֿאַלשקייטן אױף דער וועלט, און אַלצדינג, זאָגט ער, וואָס סע טוט זיך אױף דער וועלט, טוט זיך עס נישט על־פּי יושר. און ער ברענגט מיר צענטיוזנט ראיות און משלים, וואָס קלעפּן זיך באַ מיר, ווי אַן אַרבעס צו דער וואַנט... „קומט אויס, נאָך דײַן משוגענעם שׂכל, זאָג איך, אַז דאָס, וואָס מײַן בהמה מעלקט זיך, און דאָס, וואָס מײַן פֿערדל פֿאָרט, איז אויך נישט על־פּי יושר?״... וכדומה נאָך אַזעל־כע קלאָץ־קשיות פֿרעג איך אים און שטעל אים אָפּ. ווי זאָגט ער, עַ לׂ כָּ לׂ דִ בְ רֵ י שִׁ י רוֹ ת וְ תִ שְׁ בָּ חוֹ ת — אױף יעדן טריט, ווי טביה קאָן! מײַן פּעפּערל אָבער קאָן אויך, נאָך אַ מין קאָנען! הלוואי וואָלט ער אַזוי נישט קאָנען ווי ער קאָן! און האָט ער עפּעס אָפּן האַרצן, אַזוי זאָגט ער

דאָס אַרויס! איינמאָל זיצן מיר אַזוי פּאַרנאַכט באַ מיר אויף דער פּריזבע און חקירהן אַלץ מכּוח די דאָזיקע ענינים, פילאָזאָפיע הייסט עס. רופט ער זיך אָן צו מיר, פּעפּערל הייסט עס: „איר ווייסט, רב טביה? איר האָט טעכטער, רב טביה, זייער געראָטענע". „טאָקע באמת? — זאָג איך. — אַ דאַנק דיר פאַר דער בשורה; זיי האָבן, זאָג איך, אין וועמען געראָטן צו זײַן". „איינע, זאָגט ער צו מיר ווײַטער, די עלטערע, די איז גאָר, זאָגט ער, אַ בר־דעת, אַ פאַלנע מענטש". „איך ווייס עס אָן דיר, זאָג איך, דאָס עפּעלע, זאָג איך, פאַלט נישט ווײַט פונעם ביימעלע". אַזוי זאָג איך צו אים, און דאָכ האָרץ, געוויינלעך, וואַקסט פאַר תענוג, וואָרעם וואָסער פאָטער, איך בעט אײַך, האָט נישט ליב, אַז מע לויבט אים זײַנע קינדער? גיי זײַ אַ נביא, אַז פון אַזאַ מין לויבעניש וועט גאָר אַרויסשפּרינגען אַ פאַרקאָכעניש, זאָל גאָט שומר ומציל זײַן! איר מעגט דאָס האָרכן.

בקיצור, ויהי ערב ויהי בוקר — געווען איז דאָס צווישן טאָג און נאַכט, אין בויבעריק טאָקע, פאָר איך מיר אַזוי מיט מײַן וועגעלע אי־בער די דאַטשעס, שטעלט מיך עמעצער אָפּ. איך טו אַ קוק — ס'איז אפרים דער שדכן. אפרים דער שדכן, דאַרפט איר וויסן, איז זיך אַ ייִד אַ שדכן, ווי אַלע שדכנים, פאַרנעמט זיך, הייסט דאָס, מיט שידוכים. דערזעט ער מיך, אפרים הייסט עס, אין בויבעריק און שטעלט מיך אָפּ: „זײַט־זשע מוחל, רב טביה, איך דאַרף אײַך עפּעס, זאָגט ער, זאָגן". „מהכתיתי, אַבי אַ גוטס", זאָג איך און שטעל אָפּ דאָס פערדל. „איר האָט, זאָגט ער, רב טביה, אַ טאָכטער!" „איך האָב, זאָג איך, זיבן, זאָלן געזונט זײַן". „איך ווייס, זאָגט ער, אַז איר האָט זיבן, איך האָב אויך זיבן". „האָבן מיר, זאָג איך, אײנײנעם אַזוי גרויס ווי פערצן". „בקיצור, ווערטלעך אויף אַ זײַט, זאָגט ער; די מעשה, רב טביה, דערפון, זאָגט ער, איז אַזוי: איך בין דאָך, ווי אײַך איז ידוע, אַ ייִד אַ שדכן, האָב איך, זאָגט ער, פאַר אײַך אַ חתן. נאָר אַ חתן — פון חתנלאַנד אַ חתן, טאָקע פּערווע שבפּערווע!" „דהײַנו, זאָג איך, וואָס ווערט אָנ־גערופן באַ אײַך אַ חתן פון חתנלאַנד, פּערווע שבפּערווע? אויב, זאָג איך, אַ חייט, אָדער אַ סנדלר, אָדער אַ מלמד, מעג ער, זאָג איך, זיצן דאָרט, און איך, זאָג איך, ר י ו ח ו ה צ ל ה י ע מ ו ד — מײַן גלײַכן וועל איך מיר געפינען, ממקום אחר, ווי דער מדרש, זאָג איך, זאָגט"... „ע, זאָגט ער, רב טביה, איר הייבט שוין אָן מיט

אײַנערע מִדְרָשִׁים? מיט אײַך, זאָגט ער, ריידן, באַדאַרף מען זיך גוט אונטערגאַרטלען! איר פאַרשטײט, זאָגט ער די װעלט מיט מִדְרָשִׁים. איר הערט בעסער אױס, זאָגט ער, װאָס פאַר אַ מין שִׁדּוּך אֶפְרַיִם דער שַׁדכן איז אַ בַּעלן אײַך פאַרצולײגן; איר זאָלט, זאָגט ער, נאָר האָרכן און שװײַגן". אַזױ מאַכט ער צו מיר, אֶפְרַיִם הײסט דאָס, און נעמט און לײענט מיר אױס אַ צעטל — װאָס זאָל איך אײַך זאָגן? טאַקע עפּעס קַפְּרִיסִין. רֵאשִׁית, איז דאָס אָרט זײער אַ שײן אָרט, אַ טאַטנס אַ קינד, ניט קײן „האָץ־דְּרָגאַ". און דאָס, דאַרפט איר װיסן, איז בײַ מיר דער עִיקָר. װאָרעם איך בין אַלײן אױך ניט אַבי װער; בײַ מיר אין דער משפּחה זײַנען פאַראַן אַלערלײ, װי זאָגט ער: עֲ ק וּ דִ י ם, נְ ק וּ דִ י ם ג ב ר וּ ד י ם — פאַראַן פּראָסטע מענטשן, פאַראַן בַּעַל־מְלָאכוֹת און פאַראַן בַּעֲלֵי־בָּתִּים. הײַנט איז ער אַ יוֹדֵעַ־נַגָּן, װאָס פאַרשטײט אין די קלײנע אוֹתִיּוֹת. און דאָס איז בײַ מיר אַװדאי נישט פון די קלײנע זאַכן, װאָרעם אַ גראָבן יונג האָב איך דאָך פײַנט, װי חֲזיר! בײַ מיר אַן עַם־הָאָרֶץ איז ערגער טױזנט מאָל פון אַ הולטײַ; איר מעגט אײַך גײן אָן אַ היטל, און אפילו מיטן קאָפּ אַראָפּ, מיט די פיס אַרויף, אַבי איר װײסט װאָס רַשִׁ"י מאַכט, זײַט איר שױן פון מײַנע לײַט. אָט אַזאַ ייִד איז טֶבְיֶה... הײַנט איז ער, זאָגט ער, רײַך, אָנגעשטאָפּט מיט געלט, פאָרט אַרױס, זאָגט ער, מיט אַ קאַרעטע, מיט אַ פּאָר ברענענדיקע סוסים, עס גײט אַזש אַ רויך!... נו, מַהֲכְתִּיתֵי, טראַכט איך מיר, דאָס איז אױך נישט פון די גרױסע חֶסְרוֹנוֹת. אײדער אַ קַבְּצן, איז שױן גלײַכער אַ נָגִיד, װי זאָגט ער: יָ אֶ ה עֲ נ יְ וּ תָ א לְ יִ שׂ רָ אֵ ל — גאָט אַלײן האָט אױך פײַנט אַ קַבְּצן. אַ סִימָן האָט איר, אַז גאָט זאָל ליב האָבן אַ קַבְּצן, װאָלט אַ קַבְּצן קײן קַבְּצן נישט געװען. „נו, לאָמיר הערן װײַטער", זאָג איך. „װײַטער, זאָגט ער, װיל ער מיט אײַך אַ שִׁדּוּך טאָן, ער גײט אױס, ער חַלְשׁט, זאָגט ער, דאָס הײסט נישט נאָך אײַך — נאָך אײַער טאָכטער חַלְשׁט ער, ער װיל אַ שײנע װיל ער"... „אַזױ? — זאָג איך. — לאָז ער זײַן פּאַר איר די כַּפָּרָה. װער, זאָג איך, איז ער, דער אַנטיק אײַערער: אַ בָּחוּר? אַן אַלְמָן? אַ גָּרוּשׁ? אַ שװאַרץ־יאָר?" „ער איז אַ בָּחוּר, זאָגט ער, אַ בָּחוּר, אפילו אין די יאָרן שױן, נאָר אַ בָּחוּר". „װאָאַזױ־זשע, זאָג איך, איז דער הײליקער נאָמען זײַנער?" װיל ער מיר נישט זאָגן, כאָטש בראָט אים. „ברענגט זי, זאָגט ער, צו פירן קײן בױבעריק, װעל איך אײַך נאָכדעם, זאָגט ער, זאָגן". „װאָס הײסט, זאָג

איך, איך זאָל זי ברענגען צו פירן? ברענגען, זאָג איך, ברענגט מען צו פירן א פערד, זאָג איך, אפן יריד, אָדער א בהמה צו פארקויפן"...

בקיצור, די שדכנים, ווייסט איר דאָך, קאָנען איבעררײדן א וואַנט. ס'איז געבליבן, אז אם־ירצה־השם נאָך שבת ברענג איך זי צו פירן קיין בויבעריק. און אַלערליי גוטע, זיסע מחשבות קומען מיר אף די געדאַנ־קען, און איך שטעל מיר שוין פאָר מײַן האָדלען, ווי זי פאָרט אין א קאַ־רעטע מיט א פּאָר ברענענדיקע סוסים, און די וועלט איז מיר מקנא, ניט אזוי אף דער קארעטע מיט די סוסים, ווי אף די טובות, וואָס איך טו דער וועלט דורך מײַן טאָכטער דער נגידית, העלף־אוים די געפאַלענע מיט א גמילות־חסד, וועמען א כף־הא'ער, וועמען א פופציקער און ווע־מען א הונדערטער, ווי זאָגט איר, יענער האָט אויך א נשמה... אזוי טראַכט איך מיר, פאָרנדיק פאַרנאַכטלעך, צוריקוועגס אהיים, און שמײַס דאָס פערדל און שמועס מיך דורך מיט דעם אף פערדיש לשון: „לסוסתי, זאָג איך צו דעם, וויאָ! אנו, מאַך נאָר, זאָג איך, מיט די רגלים אביסעלע גיכער, באַקומסטו דײַן פאַרציע האָבער, וואָרעם אין קמח אין תורה — שטייט בא אונדז געשריבן — אז מע שמירט ניט, פאָרט מען ניט"...

און ווי איך רייד מיר דאָ אזוי מיט מײַן פערדל, זע איך, פון וואַלד אַרויס שנײַדט זיך א פּאָרל, צוויי מענטשן, גיכּר, א זכר מיט א נקבה. גיין גייען זיי נאָענט, האַרט איינער צום אַנדערן, און מע רעדט עפּעס זייער געשמאַק, ווער קאָן דאָס זײַן פלוצים אין מיטן דרינען? — קלער איך מיר און קוק מיך אײַן דורך די פײַעריקע ריטער פון דער זון. — איך וואָלט געמעגט שווערן, אז ס'איז פעפערל! מיט וועמען־זשע גייט ער דאָס, דער שלים־מזל, אזוי שפּעט? איך פאַרשטעל מיך מיט דער האַנט פון דער זון און קוק מיך אײַן נאָך שטאַרקער: ווער איז די נקבהקע? אוי! דאַכט זיך, האָדל? יאָ, ס'איז זי, ווי איך בין א ייִד, ס'איז זי!... אזוי? אָט דאָס האָט מען אזוי געשמאַק געלערנט גראַמאַטיקעס, געלייענט ביכלעך?! אוי, טביה, ביסטו א בהמה! — אזוי טראַכט איך מיר, און שטעל אָפּ דאָס פערדל און רוף זיך אָן צו מײַנע לײַט: „א גוטן אָוונט אײַך, זאָג איך, וואָס הערט זיך עפּעס מכּוח מלחמה? ווי קומט איר, זאָג איך, פלוצים גאָר אהער? אף וועמען קוקט איר דאָ אַרויס? אפן נעכטיקן טאָג?"... דערהערט אזאַ מין ברוך־הבא, איז מײַן פּאָרל גע־בליבן שטיין, ווי זאָגט ער, לא בשמים ולא בארץ, דאָס

הייסט: ניט אהין, ניט אהער, מְחִילָה צעדרייט און רויטלעך אפן פָּנים... געשטאנען אזוי א פּאָר מינוט אָן ווערטער, לאָזט מען אראָפּ די אויגן נאָכדעם הייבט מען אָן קוקן אַף מיר, איך אַף זיי, זיי ביידע אַף דאָס אנדערע.

„נו? — זאָג איך. — עפּעס באַטראַכט איר מיך, זאָג איך, גלײַך אזוי ווי איר האָט מיך שוין לאַנג נישט געזען. איך בין, דאַכט מיר, דער אייגענער טֶבְיֶה, זאָג איך, וואָס געווען, נישט געמינערט א האָר". אזוי מאַך איך צו זיי האַלב פּאַרדראָסיק און האַלב אַף קאַטאָוועס. רופט זיך אָן צו מיר די טאָכטער מײַנע, האָדל הייסט דאָס, און ווערט נאָך רויטער ווי פריִער: „טאַטע, אונדז קומט מַזל־טוֹב"... „מַזל טוֹב אײַך, זאָג איך, מיט מַזל זאָלט איר לעבן. וואָס איז די מַעֲשֶׂה? איר האָט געפונען, זאָג איך, אָן אוֹצָר אין וואַלד? צי איר זײַט נאָר וואָס נִיצוֹל געוואָרן, זאָג איך, פון א גרויסער סַכָּנָה?" „אונדז קומט, זאָגט ער, מַזל־טוֹב, מיר זײַנען חָתָן־כַּלָּה". „וואָס הייסט, זאָג איך, איר זײַט חָתָן־כַּלָּה?" „חָתָן־כַּלָּה, זאָגט ער, ווייסט איר נישט וואָס הייסט? חָתָן־כַּלָּה הייסט, זאָגט ער, איך בין איר חָתָן, זי איז מײַן כַּלָּה". אזוי מאַכט ער צו מיר, פּעפּערל הייסט דאָס, און קוקט מיר דַווקא גלײַך אין די אויגן אַרײַן. איך קוק אים אָבער אויך גלײַך אין די אויגן אַרײַן און מאַך צו אים: „ווען איז געווען בּאַ אײַך, זאָג איך, דאָס קְנַס־מאָל? און פאַרוואָס האָט איר נישט גערופן מיך אויך אַף דער שִׂמְחָה? איך קער מיך, דאַכט זיך, אָן דאָ א שטיקל מְחוּתָּן, צי ניין?"... איר פאַרשטייט, איך לאַך און ווערעם עסן מיך, טאָטשען מײַן לײַב. נאָר גאָרנישט, טֶבְיֶה איז נישט קיין יוּדענע, טֶביה האָט ליב אויסהאָרכן ביזן סוֹף... רוף איך מיך אָן צו זיי: „איך פאַרשטיי ניט — א שִׁידוּך אָן א שַׁדכן, אָן תְּנָאִים?" „וואָס דאַרפן מיר, מאַכט ער, פּעפּערל הייסט דאָס, שַׁדְכָנִים? מיר זײַנען שוין לאַנג, זאָגט ער, חָתָן־כַּלָּה". „אזוי? גאָטס נִסים! וואָס־זשע האָט איר, זאָג איך, גע־שוויגן ביז אהער?" „וואָס זאָלן מיר, זאָגט ער, שרײַען? מיר וואָלטן אײַך הײַנט אויך נישט דערציילט, נאָר אזוי ווי מיר האַלטן אין גיכן בּאַ צעשיידן זיך, איז בּאַ אונדז געבליבן, מיר זאָלן שטעלן פריִערט א חוּפָּה"... דאָס האָט מיך שוין פאַרדראָסן, ווי זאָגט איר: בָּ א ו מַ יִ ם עַ ד נֶ פֶ ש — דערלאַנגט אין ביין אַרײַן! מילא, וואָס ער זאָגט: חָתָן־כַּלָּה — איז נאָך צו דערלײַדן, ווי שטייט דאָרטן געשריבן: אָ הַ ב תִּ י — ער וויל זי, זי וויל אים. אָבער חוּפָּה? וואָס איז דאָס

פאַר ווערטער: שטעלן אַ חופּה? עפּעס תּרגום־לשון!... ווײַזן ווײַזט אויס, אַז מײַן חתן האָט פאַרשטאַנען, אַז איך בין פון דער מעשׂה אַביסל מטושטש; רופט ער זיך אָן צו מיר: „פאַרשטייט איר, רב טביה, די מעשׂה דערפון איז אַזוי: איך האַלט באַ אָפּפאָרן פון דאַנען". „ווען פאָרסטו?" „אין גיכן"". „וווּהין, אַ שטייגער?" „דאָס קאָן איך אײַך, מאַכט ער, נישט זאָגן, ס'איז, זאָגט ער, אַ סוד"... איר הערט? ס'איז אַ סוד! ווי געפעלט דאָס אײַך, אַ שטייגער? קומט צו גיין אַ פּעפּערל, אַ קליינס, אַ שוואַרץ, אַ פאַרזעעניש, פאַרשטעלט זיך פאַר אַ חתן, וויל שטעלן אַ חופּה, האַלט באַ אַוועקפאָרן און זאָגט ניט וווּהין! קאָן ניט צעזעצט ווערן די גאַל? „מילא, זאָג איך צו אים, אַ סוד איז אַ סוד; באַ דיר איז גאַלע סודות... גיב מיר אָבער צו פאַרשטיין, ברודערל, אָט דאָס: דו ביסט דאָך אַ מענטש, זאָג איך פון סאַמע יושר און ביסט אײַנגעטונקען אין מענטשלעכקייט פון אויבן ביז אַראָפּ, — ווי קומט דאָס, זאָג איך, צו דיר, אַז דו זאָלסט פּלוצים אין מיטן דרינען צונעמען באַ טביהן אַ טאָכטער און מאַכן זי פאַר אַן עגונה? אָט דאָס הייסט באַ דיר יושר? מענטשלעכקייט? אַ שטיקל גליק, זאָג איך, וואָס דו האָסט מיך נישט באַגנבֿעט, אָדער אונטערגעצונדן"... „טאַטע! — זאָגט זי צו מיר, האָדל הייסט דאָס. — דו ווייסט גאָרניט, ווי גליקלעך מיר זײַנען, איך און ער, וואָס מיר האָבן דיר אויסגעזאָגט פונעם סוד. ס'איז באַ אונדז, זאָגט זי, אַראָפּ אַ שטיין פונעם האַרצן. קום אַהער, לאָמיר זיך צעקושן". און נישט לאַנג געטראַכט, כאַפּן זיי מיך אַרום ביידע, זי פון איין זײַט, ער פון דער אַנדערער זײַט, און מע הייבט מיך אָן קושן און האַלדזן, זיי מיך און איך זיי, און פון גרויס אימפּעט, אַפּנים, זיי ביידע צווישן זיך דאַוואי קושן זיך! אַ באַשרײַבונג, זאָג איך אײַך, אַ טעאַטער מיט זיי! „טאָמער וואָלט שוין געווען, זאָג איך, גענוג קושן זיך? צײַט עפּעס ריידן מכּוח תּכלית". „מכּוח וואָסער תּכלית?" זאָגן זיי. „מכּוח נדן, זאָג איך, מלבושים, הוצאות־החתונה, דאָס, יענץ, לאָקש, בוידעם, ציבעלע"... „מיר דאַרפן נישט, זאָגן זיי, גאָרנישט ניט, נישט קיין לאָקשן, נישט קיין בוידעם, נישט קיין ציבעלעס". „וואָס־זשע דען, זאָג איך, דאַרפט איר יאָ?" „מיר דאַרפן, זאָגן זיי, נאָר חופּה וקידושין"... איר הערט ווערטער...

בקיצור, איך וועל אײַך נישט מאַריך זײַן, עס האָט מיר געהאָלפן, ווי דער פּאַראַיאַריקער שניי — מע האָט געשטעלט אַ חופּה. אַלץ הייסט

א הופּה! אַוודאי, וואָס זאָלט איר קלערן, נישט אזא חוּפּה, ווי טֶביֶהן שטייט אָן. אויך מיר א חוּפּה!... א שטילע חֲתוּנה... אָך און וויי!... און דערצו איז נאָך פאַראַן א ווײַב, ווי זאָגט איר: אַ אַ מַכּה צ בלאַטער. מוטשעט זי, איך זאָל איר נאָר זאָגן, וואָס איז דאָס עפּעס אַזוי כאַפּ־לאַפּ, בְּהִפָּזוֹנדיק? נו, גייט גיט צו פאַרשטיין א יִודענע, אַז סע ברענט! וואָס טויג אײַך, איך האָב איר געמוזט אָפּטאָקן פון דֶרֶך־שָׁלוֹם וועגן א ליגן הַגָדוֹל הַגִבּוֹר וְהַנוֹרָא, אַ מַעֲשֶׂה מיט א יְרוּשָׁה, א רײַכע מומע פון יעהופּעץ, נעכטיקע טעג — אַבי זי זאָל מיך לאָזן צורו. און טאַקע בְּאוֹתוֹ הַיוֹם, דאָס הייסט א פּאָר שָׁעָה נאָך דער שיינער חוּפּה, שפּאַן איך אײַן דאָס פערד־און־וועגעלע, און מיר זעצן זיך אויף זאַלבעדריט, דאָס הייסט: איך און זי און ער, דער געניידעם מײַנער, און הָ לֵ ד מ שֶׁ ה מָ רְ דְ כַ י — מאַרש צום באַן קיין בויבעריק. זיצנדיק אַזוי מיט מײַן פּאַרפּאָלק אין וועגעלע, כאַפּ איך מיר א קוק מִן הַצַד אַפן דאַזיקן פּאָרל און טראַכט מיר: וואָס פאַר א גרויסן גאָט מיר האָבן און ווי מאָדנע שיין ער פירט זײַן וועלטל! און וואָס פאַר מִינֵי משוּנֶה נְפָשׁוֹת, ווילדע ברוּאים, עס געפינען זיך בא אים! אָט האָט איר אײַך א פּאַרפּאָלק נאַרוואָס פון דער נאָדל אַרויס: פּאָרט ער אַוועק, דער גוטער יאָר ווייס אים וווּהין, און זי בלײַבט איבער דאָ — און מע זאָל דאָס לאָזן אַפילו א טרער, כאָטש פון יוֹצא וועגן! נאָר גאָרנישט, טֶביֶה איז נישט קיין יוֹדענע. טֶבֿיֶה האָט צײַט, קוקט און שווײַגט, וואָס וועט דאָ זײַן... זע איך עפּעס א פּאָר יונגעלײַטלעך, גוטע פַּתְרִילִיקעס, מיט אויסגעטראָטענע שטיוול, זײַנען אַרויסגעקומען אַפן באַן זיך געזעגענען מיט מײַן שפּיל־פויגל. איינער פון זיי איז געגאַנגען עפּעס ווי א שייגעץ, איך בעט איבער אײַער כָּבוֹד, מיטן העמדל איבער די הויזן, און האָט עפּעס געשושקעט זיך מיט מײַ־נעם שטילערהייט. „זע נאָר, טֶביֶה, טראַכט איך מיר, צי האָסטו זיך ניט אַרײַנגעכאַפּט דאָ צווישן חֶבְרָה פערד־גַנָבים, בײַטל־שנײַדערס, שלע־סער־ברעכער, אָדער פאַלשע מאָנעטשיקעס?"...

פאָרנדיק צוריק מיט מײַן האָדלען פון בויבעריק אַהיים, קאָן איך מיך נישט אײַנהאַלטן און זאָג איר אַרויס דעם דאָזיקן געדאַנק גאַנץ אָפנטלעך. צעלאַכט זי זיך און וויל מיך אײַנריידן, אַז ס'איז לויטער פײַנע מענטשלעך, ערלעכע, לעצט־ערלעכע לײַט, וואָס זייער גאַנץ לעבן איז נאָר פון יענעמס וועגן, זיך האָבן זיי נישט אין זינען, אַפילו אין דער לינקער פּיאַטע... „אָט א יענער, זאָגט זי, וואָס מיטן העמדל, דער

איז גאָר אַ טאַטנס אַ קינד; ער האָט, זאָגט זי, אויפֿגעוואַקסן רײַכע טאַטע־מאַמע אין יעהופּעץ, ווײַל ניִשט נעמען בײַ זיי קיין צעבראָכענעם גראָשן״. „אַזוי? גאָטס וווּנדער! — זאָג איך. — טאַקע זייער אַ פֿײַן בחור, כּ׳לעבן! צום העמדל, וואָס ער גייט איבער די הויזן, מיט די לאַנגע האָר, ווען גאָט העלפֿט אים נאָך אַ האַרמאָניע, אָדער אַ הונט זאָל אים נאָכלויפֿן פֿון הינטן, דעמאָלט האָט דאָס שוין גאָר דעם זיבעטן חן!״... אָט אַזוי רעדן איך זיך אָפּ מיט איר שוין פֿאַר אים אויך, און לאָז אויס מײַן גאַנץ ביטער האַרץ, הייסט דאָס, צו איר נעבעך... און זי? גאָרנישט! אֵין אֶסְתֵּר מַגֶּדֶת — מאַכט זיך תּמעוואַטע. איך איר: „פּעפּערל״, און זי מיר: „טובֿת־הַכּלל, אַרבעטער, נעכטיקע טעג״... „וואָס טויג מיר, זאָג איך, אײַער טובֿת־הַכּלל מיט אײַער אַר־בעטן, אַז עס גייט צו בײַ אײַך בְּסוֹד? פֿאַראַן, זאָג איך, אַ שפּריכוואָרט: ווו אַ סוֹד, דאָרט איז אַ גְנֵבָה... אַמער זאָג מיר גלײַך, וואָס איז ער געפֿאָרן, פּעפּערל, און וווּהין?״... „אַלצדינג יאָ, זאָגט זי, נאָר דאָס ניִשט. פֿרעג זיך, זאָגט זי, בעסער ניִשט נאָך; גלייב מיר, זאָגט זי, וועסט מיט דער צײַט אַליין אַלצדינג וויסן. וועסט, אִם־יִרצֶה־הַשֵּׁם, הערן, און אפשר אין גיכן, פֿיל נײַס, פֿיל גוטס!״... „אָמֵן, הַלְוַאי, זאָג איך, פֿון דײַן מויל אין גאָטס אויערן. נאָר אונדזערע שׂוֹנאִים, זאָג איך, זאָלן אַזוי וויסן פֿון זייער געזונט, ווי איך הייב אָן צו פֿאַרשטיין, וואָס דאָ טוט זיך בײַ אײַך און וואָס באַדײַט די שפּיל!״... „אָט דאָס איז טאַ־קע, זאָגט זי, דער אומגליק, וואָס דו וועסט דאָס ניט פֿאַרשטיין״. „וואָס־זשע, ס׳איז אַזוי טיף? מיר דאַכט, זאָג איך, אַז איך פֿאַרשטיי, מיט גאָטס הילף, גרעסערע זאַכן״... „דאָס לאָזט זיך ניט, זאָגט זי, פֿאַרשטיין מיטן שֵׂכל אַליין, דאָס דאַרף מען, זאָגט זי, פֿילן, פֿילן מיטן האַרצן״... אַזוי זאָגט זי צו מיר, האָדל הייסט עס, און דאָס פָּנים בײַ איר בְּשַׁעַת־מַעֲשֹׂה פֿלאַמט און די אויגן ברענען. ניט געדאַכט זאָלן זיי ווערן, די טעכטער מײַנע! פֿאַרקאָכן זיי זיך אין עפּעס, איז מיט האַרצן און מיט לײַב און לעבן און מיטן גוף און מיט דער נְשָׁמָה!

בְּקִיצוּר, וועל איך אײַך דערציילן, עס גייט אַוועק אַ וואָך און צוויי און דרײַ און פֿיר און פֿינף און זעקס און זיבן — אֵין קוֹל וְאֵין קֶשֶׁב — נישטאָ ניט קיין בריוו, ניט קיין יְדִיעָה. „פֿאַרפֿאַלן, זאָג איך, פּעפּערל!״ — און כאַפּ אַ קוק אויף מײַן האָדלען. נעבעך קיין טראָפּן בלוט נישטאָ אין פָּנִים, זוכט אויף אַלע מאָל אָן אַנדער שטיקל אַרבעט אין

שטוב, וויל, וויַזט אויס, פֿאַרגעסן דורך דעם די גרויסע צָרות אירע, נאָר, איר זאָלט זאָגן, זי זאָל דאָס אים אַפּילו דערמאָנען! שאַ, שטיל, גלײַך ווי ס'איז גאָר קיינמאָל נישט געווען קיין פֿעפֿערל אױף דער וועלט! נאָר איינמאָל טרעפֿט זיך אַ מַעֲשֶׂה, איך קום צופֿאָרן אַהיים, איך זע — מײַן האָדל איז פֿאַרוויינט, גייט אַרום מיט אָנגעשוואָלענע אויגן. הייב איך מיך אָן צו דערפֿרעגן, ווער איך געוואָר, אַז דאָ איז נישט לאַנג געווען עפּעס איינער אַ שלים־מַזל מיט לאַנגע האָר און געסודעט זיך עפּעס מיט איר, מיט האָדלען הייסט עס. „אַהאַ! — טראַכט איך מיר. — דאָס איז יענער חֶבְרֶה־מאַן, וואָס האָט אַוועקגעוואָרפֿן רײַכע טאַטע־מאַמע און האָט אָראָפּגעלאָזט דאָס העמדל איבער די הויזן"... און נישט לאַנג געטראַכט, רוף איך אַרויס מײַן האָדלען פֿון שטוב אין הויף אַרויס און טו זי אַ כאַפּ גלײַך אױף דער ווענטקע: „זאָג מיר נאָר, טאָכטער, האָסט שוין פֿון אים אַ גרוס?" „יאָ". „ווו איז ער ערגעץ, דײַן באַשערטער?" „ער איז, זאָגט זי, ווײַט". „וואָס טוט ער?" „ער זיצט!" „ער זיצט?" „ער זיצט"... „ווו זיצט ער? פֿאַרוואָס זיצט ער?" — שווײַגט זי. קוקט מיר גלײַך אין די אויגן אַרײַן און שווײַגט. „זאָג מיר נאָר, זאָג איך, טאָכטער מײַנע, ווערליק איך פֿאַרשטיי, זיצט ער נישט פֿאַר קיין גנֵבָה; פֿאַרשטיי איך ניט דעם שֵׂכל, אַז ווי באַלד קיין גַנָב ניט און קיין שווינדלער ניט, היינט פֿאַרוואָס־זשע זיצט ער, פֿאַר וואָסערע מַעֲשִׂים טוֹבִים?"... שווײַגט זי — אֵין אֶסְתֵּר מַגֶדֶת... האָב איך מיך מְיַשֵׁב געווען: זאָגסט ניט, דאַרף מען ניט; ער איז דאָך דײַן שלים־מַזל, ניט מײַנער. אַ שיינע ריינע כַּפָּרָה! נאָר אינעווייניק אין האַרצן טראָג איך אַ ווייטיק, איך בין פֿאָרט אַ פֿאָטער, ווי מיר זאָגן אינעם דאַווענען: כְּ רַ חֵ ם אָ ב עַ ל בָּ נִ י ם — אַ פֿאָטער בלײַבט אַ פֿאָטער.

בְּקִיצוּר, געווען איז דאָס הושַׁעְנָא־רַבָּה אױף דער נאַכט. יוֹם־טוֹב איז בײַ מיר אַ מִנְהָג, איך רו מיך אָפּ, און אויך דאָס פֿערדל רוט זיך בײַ מיר אויס, ווי אין דער תּוֹרָה שטייט געשריבן: אַ תָּ ה — דו, וְ שׁ וֹ ר ךָ — און דײַן ווײַב, וַחֲמוֹרֶךָ — און דײַן פֿערדל... און אַגֵב איז שוין אין בויבעריק כמעט נישטאָ וואָס צו טאָן: טוט מען אַ בלאָז מיטן שוֹפָר, אַזוי צעלויפֿן זיך אַלע דאַטשניקעס, ווי די מײַז אין אַ הונגער, און בויבעריק ווערט אַ פּוסטקע. דעמאָלט האָב איך ליב צו זיצן אינדערהיים, בײַ זיך אױף דער פּריזבע. פֿאַר מיר איז עס דאָס בעסטע שטיקל צײַט.

די טעג זײַנען געשענקטע. די זון באַקט שוין ניט, ווי אַ קאַלך־אויוון, נאָר זי גלעט מיט אַ מין ווייכקייט. מְחַיֶה נְפָשׁוֹת. דער וואַלד איז אַלץ נאָך גרין, די סאָסנעס הערן ניט אויף צו שמעקן מיט סמאָלע, און עס דאַכט זיך מיר, אַז דער וואַלד קוקט יוֹם־טוֹבדיק, ווי גאָטס אַ סוּכּה, אַ סוכּה פון גאָט. אָט דאָ, טראַכט איך מיר, האַלט גאָט סוּכּוֹת; דאָ, ניט אין שטאָט, וווּ סע טאַרעראַמט, און מענטשן לויפן הין און הער, פּינען מיט דער נְשָׁמָה, יאָגן זיך נאָכן שטיקל ברויט, און מע הערט נאָר געלט און געלט און געלט!... און ווער שמועסט אַף דער נאַכט, הוֹשַׁעְנָא־רַבָּה, לְמָשָׁל, — איז דאָך גאָר אַ גַן־עֵדן: דערמאָלט איז דער הימל בלוי, די שטערן פינקלען, שעמערירן, בײַטן זיך, פינטלען, ווי, לְהַבְדִיל, אַ מענטש מיט די אויגן; און אַמאָל, מאַכט זיך, פליט דורך אַ שטערן פײַל אויסן בויגן, לאָזט איבער נאָך זיך אַף אַ רֶגעלע אַ גרי־נעם פּאַס — דאָס האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אַ שטערנדל, געפאַלן עמעצנס מַזל. ווארעם וויפל שטערן, אַזויפיל מַזָלוֹת... יידישע מַזָלוֹת... „עס זאָל כאָטש ניט זײַן מײַן פינצטער מַזל", — טראַכט איך מיר, און עס קומט מיר אַפן געדאַנק האָדל. שוין פון עטלעכע טעג, אַז זי איז עפּעס ווי אויפגעמונטערט, לעבעדיקער געוואָרן, גאָר אַן אַנדער פָּנִים באַקומען. עמעצער האָט איר געבראַכט אַ בריוול, אַפָּנים, פון אים טאַקע, פון איר שלים־מַזל. ווילן ווילט זיך מיר זייער וויסן, וואָס ער שרײַבט איר, נאָר פרעגן וויל איך נישט; זי שווײַגט, שווײַג איך אויך, פַּתַח שִׁין שאַ! טֶבִיֶה איז נישט קיין יידענע; טֶבִיֶה האָט צײַט...

דערווײַל, אַזוי ווי איך טראַכט פון האָדלען, קומט זי אָן, האָדל הייסט עס, זעצט זיך צו לעבן מיר אַף דער פריזבע, קוקט זיך אַרום אַף אַלע זײַטן און רופט זיך אָן צו מיר שטילערהייט: „הערסטו, טאַטע? איך דאַרף דיר עפּעס זאָגן: הײַנט געזעגענען מיר זיך אָפּ מיט דיר... אַף שטענדיק"...

אַזוי זאָגט זי צו מיר שטיל, קוים וואָס מע הערט, און קוקט אַף מיר מיט אַ מאָדנעם מין קוק, מיט אַזאַ קוק, וואָס איך וועל אים אייביק נישט פאַרגעסן. און בִּשְׁעַת־מַעֲשֶׂה פליט מיר דורך אַ מַחֲשָׁבָה אין קאָפּ: „זי וויל זיך טרינקען"... וואָס איז מיר אײַנגעפאַלן טרינקען? ווײַל עס האָט זיך געטראָפן, ניט דאָ געדאַכט, אַ מַעֲשֶׂה: אַ מיידל נישט ווײַט פון אונדז האָט זיך פאַרקאָכט אין אַ דאָרף־שייגעץ און האָט זיך צוליב דעם דאָרף־שייגעץ... איר ווייסט דאָך שוין וואָס. איז די מאַמע פאַר

צָרות קראַנק געוואָרן און איז געשטאָרבן, און דער טאַטע האָט זיך אויס־געבראַכט, געוואָרן אַ קַבצן. און דער דאָרף־שייגעץ האָט זיך מְיַישֵב גע־ווען און האָט חַתלֶירע געהאַט פאַר אַן אַנדערע. איז זי אַוועקגעגאַנגען צום טײַך, דאָס מיידל הייסט דאָס, און האָט זיך אַרײַנגעוואָרפן אין וואַסער אַרײַן און האָט זיך דערטרונקען...

„וואָס הייסט, זאָג איך, דו געזעגנסט זיך אָפּ מיט מיר אויף שטענ־דיק?" — אַזוי מאַך איך צו איר און קוק אַראָפּ, זי זאָל ניט זען, ווי איך בין טויט. „דאָס הייסט, זאָגט זי, איך פאָר, זאָגט זי, אַוועק, מאָרגן, זאָגט זי, גאַנץ פרי, מיר וועלן זיך שוין מער קיינמאָל ניט זען... קיינ־מאָל ניט"...

דערהערט די דאָזיקע ווערטער, איז מיר געוואָרן אַביסל גרינגער אויף דער נְשָמָה. דאַנקען גאָט כאָטש דערפאַר, טראַכט איך מיר, ווי זאָגט ער: גַ ם ז ו לְ ט ו ב ָ ה — עס קאָן זײַן ערגער, בעסער האָט קיין שיעור ניט... „וווּהין, לְמָשָל, פאָרסטו, אויב איך האָב, זאָג איך, די זְכִיָה צו וויסן?" „איך פאָר, זאָגט זי, צו אים". „צו אים? — זאָג איך. — ווו איז ער דען אַצינדערט?" „לְעֵת־עַתָה, זאָגט זי, זיצט ער נאָך; נאָר אין גיכן שיקט מען אים אַוועק". „פאָרסטו, הייסט דאָס, זיך געזעגענען מיט אים?" — אַזוי זאָג איך צו איר און מאַך זיך תְמעוואַטע. „ניין, זאָגט זי, איך גיי אים נאָך גלײַך אַהין". „אַהין? — זאָג איך. — ווער איז געוועזן דער אַהין? וואַזוי הייסט דאָס אָרט?" „מע ווייס נאָך נישט אַקוראַט, זאָגט זי, וואַזוי דאָס אָרט הייסט, נאָר ווײַט איז דאָס זייער, זאָגט זי, ווײַט מיט סַכָּנַת־נְפָשוֹת"...

אַזוי זאָגט זיך צו מיר, האָדל הייסט עס, און עס מאָלט זיך מיר אויסעט, אַז זי רעדט דאָס מיט גַדְלוּת, מיט גרויסקייט, גלײַך ווי ער וואָלט דאָ אָפּגעטאָן עפּעס אַזעלכעס, וואָס סע קומט אים דערפאַר אַ מעד־דאַל פון אַ פּוד אַ״זן!... וואָס ענטפערט מען איר, לְמשל, אויף אַזאַ זאַך? פאַר אַזאַ זאַך נעמט אַ פאָטער און בייזערט זיך אויס אויף אַ קינד, שענקט אַ פּאָר פעטש, אָדער ער בײַטלט אויס אַלע בייזע וויסטע חֲלוֹמוֹת. טֵבְיֶה איז אָבער ניט קיין יודענע. איך גיי מיט דעם גאַנג, אַז כַּעַס איז עֲבוֹדָה־זָרָה. רוף איך מיך אָן צו איר מיט אַ פָּסוּק, ווי געוויינלעך: „איך זע אָרוים, זאָג איך, טאָכטער מײַנע, אַז דו ביסט מְקַיֵים, ווי אין דער הייליקער תורה שטייט געשריבן: עַ ל כֵּ ן יַ עֲ ז ֹב — וואַרפסט אַוועק, זאָג איך, צוליב אַ פּעפּערל, טאַטע־מאַמע, זאָג איך, און לאָזט

זיך אװעק אין אן ארט, װאס מע װײס ניט װוּ, ערגעץ אין די מדבריות, אפנים, אפן פארגליװערטן ים, דארט, װוּ אלכסנדר מוקדון, זאג איך, איז געפארן אפן אקרענט און פארבלאנזשעט אף א װײַטער װיספע, זאג איך, צװישן װילדע מענטשן, װי איך האב געלײענט, זאג איך, אמאל אין א מעשה־ביכל״...

אזוי זאג איך צו איר האלב אף קאטאװעס און האלב מיט כעס, און דאס הארץ בשעת־מעשה װײנט. נאר טביה איז נישט קײן יזדענע. טביה האלט זיך אײַן. און זי, האדל הײסט עס, פאלט נישט אראפ בא זיך; ענטפערט מיר אפ על ראשון ראשון, און שטיל, נישט געכאפט, און באטראכט. טביהס טעכטער קאנען רײדן...

און כאטש איך האלט דעם קאפ אראפ און די אױגן צו, פונדעסט־װעגן דאכט זיך מיר, אז איך זע זי, האדלען הײסט דאס, איך זע — איר פנים איז פונקט אזוי װי די לבנה, בלאס און מאט, און דאס קול אירס, מאלט זיך מיר אוים, איז עפעס װי פארדומפן, ציטערט... זאל איך איר, א שטײגער, פאלן אפן האלדז, בעטן, חלשן פאר איר, זי זאל נישט פארן? װײס איך, אז ס׳איז ארױסגעװארפן. ימח שמם זאלן זײ װערן, טאקע די טעכטער מײַנע, — פארקאכן זײ זיך אין עמעצן, איז מיטן גוף און מיט דער נשמה און מיטן הארצן און מיט לײַב און לעבן!

בקיצור, מיר זײַנען אפגעזעסן אזוי אף דער פריזבע א היפשע שטיק צײַט, לאז זיך אײַך דאכטן, כמעט די גאנצע נאכט. מער געשװיגן װי גערעדט, און דאס, װאס מיר האבן גערעדט, איז אויך געװען כמעט װי נישט גערעדט, האלבע װערטער... זי האט גערעדט, און איך האב גערעדט. איך פרעג זי נאר אײן זאך: װוּ איז דאס געהערט געװארן, א מײדל זאל נעמען און חתונה האבן פאר א בחור צוליב דעם, זי זאל אים קאנען נאכגײן ערגעץ אין אלדי שװארצע יאר? ענטפערט זי מיר: „מיט א י ם איז אלץ אײנס, אפילו אין אלדי שװארצע יאר״... גיב איך איר, געװײנלעך, צו פארשטײן מיטן שכל, װי נאריש דאס איז. גיט זי מיר צו פארשטײן מיט א י ר שכל, אז איך װעל דאס קײנמאל ניט פארשטײן. ברענג איך איר א משל מיט א הון, א קװאקע, װאס האט אויסגעזעסן קאטשקעלעך. די קאטשקעלעך האבן זיך נאר אױפגע־כאפט אף די פיסלעך, האבן זײ זיך געלאזט אפן װאסער, און די קװאקע נעבעך קװאקעט. „װאס, זאג איך, װעסטו זאגן, דערויף, טאכטער לעבן?״ „װאס, זאגט זי, זאל איך דערויף זאגן? ס׳איז אװדאי א רחמנות, זאגט

זי, אַף דער קוואָקע; נאָר צוליב דעם, זאָגט זי, וואָס די קוואָקע קוואָ־קעט, זאָלן די קאַטשקעלעך ניט שווימען?"... איר פאַרשטייט דיבורים? טֶביֶהס טאָכטער רעדט נישט גלאַט...

און דערווײַל די צײַט שטייט נישט. עס הייבט שוין אָן צו שאַריען אַף טאָג. די אַלטע אין שטוב וואָרטשעט. זי האָט שוין עטלעכע מאָל געשיקט זאָגן, אַז ס'איז שוין צײַט מאַכן נאַכט, און געזען, אַז עס העלפט זיך נישט, האָט זי אַרויסגעשטעקט דעם קאָפּ דורכן פענצטער און מאַכט צו מיר, מיט אַ שיינעם יְבָרֶכְךָ, געוויינלעך: „טֶביֶה! וואָס טראַכסטו זיך?" „לאָז זײַן שטיל, זאָג איך, גאָלדע, ווי אין פָּסוּק שטייט: לָמָּה רָגְשׁוּ! האָסט פאַרגעסן, אַפּנים, אַז ס'איז הײַנט הוֹשַׁעְנָה־רַבָּה? הוֹשַׁעְנָה־רַבָּה, זאָג איך, ווערט אונדז אָנגעחתמעט דאָס גוטע קוויטל, הוֹשַׁעְנָה־רַבָּה דאַרף מען זײַן אויף. פאָלג מיך, גאָלדע, זאָג איך, דו נעם, זײַ מוחל, צעבלאָז נאָר דעם סאַמאָוואַר, זאָג איך, און לאָז זײַן טיי, און איך וועל גיין דערווײַלע שפּאַנען דאָס וועגעלע. מיר פאָרן מיט האָד־לען צום באַן". און ווי דער שטייגער איז, טאָק איך איר אָפּ אַ שפּאָגל־נײַעם ליגן, אַז האָדל פאָרט אוועק קיין יעהופּעץ, און פון דאָרטן נאָך ווײַטער, אַלץ מְכּוֹחַ יענעם עֵסֶק, מכּוֹחַ דער יְרוּשָׁה הייסט דאָס, און עס קאָן געמאָלט זײַן, זאָג איך, אַז זי זאָל שוין דאָרטן בלײַבן איבערן גאַנצן ווינטער, און אפשר איבערן ווינטער מיטן זומער מיט נאָך אַ ווינטער; לָכֵן דאַרף מען איר, זאָג איך, מיטגעבן צֵידָה לַדֶּרֶךְ, אַביסל גרעט, אַ קליידל, אַ פּאָר קישנס, ציכלעך, דאָס, יענץ און שְׁאָר־יְרָקוֹת.

אַזוי קאָמאַנדעווע איך און זאָג אָן, ס'זאָל נישט זײַן קיין געוויי־נען, ס'איז הוֹשַׁעְנָה־רַבָּה אַף דער וועלט. „הוֹשַׁעְנָה־רַבָּה, זאָג איך, טאָר מען ניט וויינען, ס'איז אַ בְּפֵירוּשֶׁער דין!" הערט מען דאָך מיך מיטן דין מסתָּמא, ווי די קאַץ, און מע וויינט דַוקא יאָ, און אַז סע קומט צום געזעגענען זיך, ווערט אַ יְלָלָה, אַלע וויינען — די מאַמע, די קינ־דער, און טאַקע זי אַליין, האָדל הייסט דאָס, און וְעַל כּוּלָם, אַז ס'איז געקומען צו דער עלטערער טאָכטער מײַנע, צייטל מיין איך (אַף יוֹם־טוֹב קומט זי צו מיר מיט איר באַשערטן, מיט מאָטל קאַמזויל), האָבן זיך ביידע שוועסטער אַ וואָרף געטאָן איינע דער אַנדערער אַפן האַלדז — מע האָט זיי קוים אָפּגעריסן...

נאָר איך איינער האָב מיך געהאַלטן שטאַל און אײַזן; דאָס הייסט, עס רעדט זיך נאָר אַזוי — שטאַל און אײַזן; אינעווייניק קאָכט ווי

א סאמאוואר, נאר יענעם ארויסבאוויזן — פע! טביה איז דאך נישט קיין ייִדענע... דעם גאנצן וועג קיין בויבעריק שווייגט מען, און אז מיר האלטן שוין נישט ווײַט פון דער באן, רוף איך מיר אן צו איר, זי זאל מיר זאגן דאס לעצטע מאל, וואס פארט האט ער געטאן אזעלכעס, פעפערל הייסט דאס?... „איטלעכע זאך, זאג איך, באדארף דאך האבן עפעס א טעם"... ווערט זי אנגעצונדן און שווערט מיר מיט כל השבועות שבעולם, אז ער איז ריין, ווי גין־גאלד. „ער איז, זאגט זי, א מענטש, וואס קאטארי פאר זיך ארט אים נישט, דאס גאנצע טועכץ זײַנס איז נאר, זאגט זי, יענעמס טובה, דער וועלטס טובה — און דער עיקר פאר יגיע־כפימניקעס, די בעלי־מלאכות" — און גייט זײַט א חכם און טרעפט, וואס דאס הייסט! „זארגט ער זיך, זאג איך צו איר, הייסט דאס, פאר דער וועלט? למאי־זשע, זאג איך, זארגט זיך נישט די וועלט פאר אים, אז ער איז יא אזא ווילער בחור? זאלסט אים כאטש לאזן גריסן, זאג איך, דעם אלכסנדר מוקדון דײַנעם, זאלסט אים זאגן, זאג איך, אז איך פארלאז מיך אף זײַן יושר, ער איז דאך א מענטש פון סאמע יושר, זאג איך, אז ער וועט מײַן טאכטער מסתמא נישט פארפירן, און שרײַבן אמאל, זאג איך, א בריוול דעם אלטן טאטן"...

און אזוי ווי איך רייד, פאלט זי מיר נישט פלוצים אפן האלדז און הייבט נישט אן צו וויינען? „לאמיר זיך, זאגט זי, געזעגענען. זײַ געזונט, טאטע, גאט וויים, זאגט זי, ווען מיר וועלן זיך זען!?"... אן עק! אט דא האב איך מיך שוין נישט געקאנט אײַנהאלטן... עס איז מיר געקומען אפן געדאנק, פארשטייט איר, טאקע די אייגענע האדל, בשעת זי איז נאך געווען א ברעקל... א קינד הייסט דאס... זי געהאלטן אף די הענט... אף די הענט געהאלטן... האט קיין פאריבל נישט, פאניע, וואס איך האב מיך... מעשה ייִדענע... איר זאלט וויסן, הערט איר, וואס דאס איז פאר א האדל, דאס איז!... איר זאלט זען די בריוועלעך, וואס זי שרײַבט... ס'איז א האדל פון גאט!... זי איז בא מיר אט־א־דא־א, איז זי בא מיר... טיף, טיף... איך קאן עס אײַך אזויפיל נישט ארויסגעבן

. . . .

. . . .

ווייסט איר וואס, פאניע שלום־עליכם? לאמיר בעסער ריידן פון עפעס פריילעכערס: וואס הערט זיך עפעס מכוח דער כאליערע אין אדעס?...

חַוָה

געשריבן אין יאָר 1906.

חַוֶה

— ה ו ד ו לַ ה׳ כִּ י ט ו ב — וו:אזוי גאָט פירט, אַזוי איז גוט. דאָס הייסט, עס באַדאַרף זײַן גוט, וואָרעם פּרוּוט זײַט אַ חָכם און מאַכט בעסער! אָט האָב איך געוואָלט זײַן אַ קלוגער, געדרייט דעם פָּסוּק אַהער, געדרייט דעם פָּסוּק אַהין, געזען, עס העלפט נישט, האָב איך צוגענומען די האַנט פונעם האַרצן און האָב געזאָגט צו זיך אַליין: טֶבְיֶה, ביזט אַ נאַר! דו וועסט די וועלט נישט איבערמאַכן. דער אייבערשטער האָט אונדז געגעבן צַעַר־גִידול־בָּנִים, איז די טײַטש: פון קינדער האָט מען צָרוֹת און מע מוז דאָס אָננעמען פאַר ליב. אָט, לְמָשָל, האָט זיך מײַן עלטערע טאָכטער, צייטל הייסט עס, פאַרקאָכט אינעם חַיִּט מאָטל קאַמזויל, האָב איך עפּעס צו איר? אֱמֶת, ער איז טאַקע אַ פּראָסטער נֶפֶש, פאַרשטייט נישט אַזוי שטאַרק דרִיבניטשקע, די קליינע אוֹתִיוֹת, הייסט עס, נאָר וואָס קאָן מען טאָן? די גאַנצע וועלט, ווי זאָגט איר, קאָן דאָך ניט זײַן געבילדעט! דערפאַר איז ער אַן ערלעך מענטשל און האָרעוועט נעבעך מיטן בלוטיקן שווייס. זי האָט שוין מיט אים, איר זאָלט אָנקוקן, קיין עַיִן־הָרֶע, אַ פולע שטוב מיט פּופּקעס, און ביידע ווערן זיי פאַרשוואַרצט אין עוֹשֶר און אין כָּבוֹד — און רעדט מיט איר, זאָגט זי, אַז ס׳איז איר, קיין עַיִן־הָרֶע, גוט ווי די וועלט, עס קאָן גאָר, זאָגט זי, ניט זײַן בעסער. איין שטיקל חִסָרוֹן נאָר, וואָס ס׳איז קיין ברויט נישטאָ... עַ ד כַּ אַ ן הַ קָ פָ ה א׳ — דאָס האָט איר אײַך נומער איינס. נו, און פון דער צווייטער טאָכטער, פון האָדלען הייסט דאָס, באַדאַרף איך אײַך ניט דערציילן, איר ווייסט שוין. זי האָב איך פאַרשפּילט, פאַרלאָרן אויף אייביק! גאָט ווייס, אויב מײַנע אויגן וועלן זי אַמאָל זען, סײַדן אויף יענער וועלט שוין, איבער הונדערט און צוואַנציק יאָר... רייד איך פון איר, פון האָדלען הייסט עס, קאָן איך נאָך עַד־הַיוֹם נישט קומען צו זיך, ס׳איז אַן עק פון מײַן לעבן! פאַרגעסן, זאָגט איר? ווי קאָן מען פאַרגעסן אַ לעבעדיקן מענטשן? וּבִפְרַט אַזאַ

קינד, ווי האָדל? איר זאָלט זען די בריוולעך, וואָס זי שרײַבט צו מיר. קאָן מען צעגיין. עס גייט זיי, שרײַבט זי מיר, דאָרטן זייער גוט. ער זיצט, און זי פּאַרדינט. זי האָשט גרעט און לייענט ביכלעך און זעט זיך מיט אים אַלע וואָך, און האָט, זאָגט זי, אַ האָפענונג, אַז עס וועט זיך דאָ, בײַ אונדז, איבערקאָכן, עס וועט אויפגיין די זון און עס וועט ווערן ליכטיק, וועט מען אים אומקערן צוריק מיט נאָך אַ סך אַזעלכע, ווי ער, און דעמאָלט וועלן זיי זיך ערשט, זאָגט זי, נעמען צו דער רעכ־טער אַרבעט און איבערקערן די וועלט מיטן קאָפּ אַראָפּ, מיט די פֿיס אַרויף? נו? ווי געפֿעלט דאָס אײַך? גוט? האַ?... וואָס־זשע טוט אָבער דער רִבונו־שֶל־עולָם? ער איז דאָך, ווי זאָגט איר, אַן אֵל רַחוּם וְחַנוּן, זאָגט ער צו מיר: „וואַרט אויס, טֶביֶה, אָט מאַך איך אַזוי, אַז דו וועסט פֿאַרגעסן אָן אַלע דײַנע צָרות!“... און כָּך הֲוָה, איר מעגט דאָס האַרכן. קיין אַנדערן וואָלט איך עס ניט דערציילט, וואָרעם דער ווייטיק איז גרויס און דער בִּזָיוֹן איז נאָך גרעסער! נאָר, ווי שטייט דאָרט בײַ אונדז געשריבן: הַ מְ כַ סֶּ ה אֲ נִ י מֵ אַ בְ רָ הָ ם — פֿאַר אײַך איז דען פֿאַראַן בײַ מיר אַ סוֹד? וואָס איך האָב — דערצייל איך אײַך. נאָר וואָס דען? איין זאַך וועל איך אײַך בעטן: צווישן אונדז זאָל דאָס בלײַבן. איך זאָג אײַך נאָך אַמאָל: דער ווייטיק איז גרויס, נאָר דער בִּזָיוֹן איז נאָך גרעסער!

בְּקיצור, וויאַזוי שטייט דאָרט אין פֶּרֶק: רָ צָ ה הַ קָ ד וֹ שׁ בָּ ר וּ ךְ ה וּ א לְ זַ כּ וֹ ת — גאָט האָט געוואָלט אַ טוֹבָה טאָן טֶביֶהן, גייט ער און בענטשט אים מיט זיבן קינדער נְקֵבוֹת, טעכטער הייסט עס, אַלע אויסגעשפּילטע, געראָטענע, קלוגע און שיינע, פֿרישע, געזונטע, איך זאָג אײַך — סאָסנעס! אוי, הַלְוַאי וואָלטן זיי בעסער געווען מִיאוּסע פּאַסקודניצעס, וואָלט אֶפְשָר געווען בעסער פֿאַר זיי און געזינטער פֿאַר מיר. וואָרעם וואָס קומט אַרויס, איך בעט אײַך, פֿון אַ גוט פֿערדל, אַז סע שטייט אין שטאַל? וואָס קומט אַרויס פֿון שיינע טעכטער, אַז מע ליגט פֿאַרשטעקט מיט זיי אין אַ העק און מע קוקט נישט אָן קיין לעבע־דיקן מענטשן, אַ חוץ אַנטאָן פּאָפּערילע, דעם גויִשן ראָש־הַקָהָל פֿון דאָרף, און דעם שרײַבער כוועדקע גאַלאַגאַן, אַ הויכער גויעץ מיט אַ פּאַט־לע און מיט לאַנגע שטיוול, און דעם גַלַח, יִמַח שְמוֹ וְזִכְרוֹ. איך קאָן נישט הערן דעם נאָמען זײַנעם, נישט מַחמַת דעם, וואָס איך בין אַ ייִד און ער איז אַ גַלַח; אַדרַבָּה, מיר זײַנען זייער גוט באַקאַנט צווישן זיך

שוין אַ שאָק מיט יאָרן, דאָס הייסט, אַף קיין שׂמחות איינס צום אַנדערן גייט מען נישט, און גוט־יום־טוב בעטן אַוודאי ניט; גאָרנישט, מהכּתּיתי, מע באַגעגנט זיך, גוט־מאָרגן, גוט־יאָר, וואָס הערט זיך עפּעס אַף דער וועלט? אַרײַנלאָזן זיך מיט אים אין ווײַטע דרכים האָב איך פֿײַנט, וואָרעם באַלד עפּעס, הייבט זיך אָן אַ סדרה: אײַער גאָט, אונדזער גאָט. לאָז איך מיך ניט און שלאָג אים איבער מיט אַ גלײַכוואָרטל און זאָג אים, אַז ס׳איז פֿאַראַן בײַ אונדז אַ פּסוק; שלאָגט ער מיך איבער מסתּמא און זאָגט, אַז אַ פּסוק ווייס ער גלײַך מיט מיר, און אפשר נאָך בעסער, און הייבט אָן צו זעצן אַף אויסנווייניק אונדזער חומש, ווי געווייִנלעך, אַ גוי: „בערעשיט באַראַ אלאָקים״ — אַלעמאָל, אַלעמאָל דאָס אייגענע. שלאָג איך אים איבער מסתּמא און זאָג אים, אַז ס׳איז פֿאַראַן בײַ אונדז אַ מדרש. „אַ מדרש, זאָגט ער, ווערט שוין אָנגערופֿן ת ל ־ מ ו ד, און ת ל ־ מ ו ד האָט ער פֿײַנט, ווײַל ת ל ־ מ ו ד איז, זאָגט ער, לויטער שווינדל״... ווער איך שוין מסתּמא רעכט אין כּעס און הייב אים אָן אויסצולאָמרן וואָס עס קומט מיר אַף דער צונג. מיינט איר, אַז עס אַרט אים עפּעס? גאָרנישט; קוקט אַף מיר און לאַכט. און קעמט זיך בשעת־מעשׂה די באָרד. נישטאָ, הערט איר, קיין ערגערס אַף דער וועלט, ווי אַז איר זידלט אַ מענטשן, מאַכט אים מיט דער בלאָטע גלײַך, און ער שווײַגט. אין אײַך ווערט די גאַל צעפּיקעט, און יענער זיצט און שמייכלט! דעמאָלט האָב איך דאָס ניט פֿאַרשטאַנען, נאָר איצינד ווייס איך, וואָס דאָס שמייכל האָט באַדײַט...

בקיצור, איך קום צו פֿאָרן איינמאָל אַהיים, אַרום פֿאַרנאַכטלעך שוין, באַגעגן איך דעם שרײַבער כוועדקע שטייט אין דרויסן מיט מײַן חווהן, די דריטע טאָכטער מײַנע, די צווייטע פֿון האָדלען הייסט עס. מיך דערזען, האָט זיך מײַן בחור געגעבן אַ דריי־אויס, אַראָפּגענומען פֿאַר מיר דאָס היטל און אַוועק. רוף איך מיך אָן צו מײַן חוהן: „וואָס האָט דאָ געטאָן כוועדקע?״ זאָגט זי: „גאָרניט״... זאָג איך: „וואָס הייסט גאָרניט?״... זאָגט זי: „מיר האָבן געשמועסט״... זאָג איך: „וואָס פֿאַר אַ מחותּן ביזטו מיט כוועדקען?״... זאָגט זי: „מיר זײַנען באַקאַנט שוין פֿון לאַנג״... זאָג איך: „מזל־טובֿ דיר מיט דײַן באַקאַנטשאַפֿט! אַ שיינער חבֿר כוועדקע!״... זאָגט זי צו מיר: „דו קענסט אים דען? דו ווייסט דען ווער ער איז?״... זאָג איך צו איר: „ווער ער איז, ווייס איך ניט, כ׳האָב זײַן יחוס־בריוו ניט געזען; נאָר פֿאַר־

שטיין פארשטיי איך, אז ער דארף שטאמען פון סאמע גדולים; דער טאטע זײַנער, זאג איך, האט געמוזט זײַן אדער א פאסטוך, אדער א סטרוזש, אדער אזוי א שיכּור"... רופט זי זיך אן צו מיר, חַוה הייסט עס: „וואס זײַן טאטע איז געווען ווייס איך ניט און וויל ניט וויסן, בא מיר זײַנען אלע מענטשן גלײַך; נאר אז ער אליין איז א מענטש ניט קיין געוויינלעכער — דאס ווייס איך פאר געווים"... „דהײַנו, זאג איך, וואס פאר א מין סארט מענטש איז ער? לאם איך הערן"... „איך וואלט דיר, זאגט זי, געזאגט, וועסטו ניט פארשטיין. כוועדקע, זאגט זי, דאס איז דער צווייטער גארקי"... „דער צווייטער גארקי? — זאג איך. — ווער־זשע איז געווען, זאג איך, דער ערשטער גארקי?"... „גארקי, זאגט זי, דאס איז הײַנט כמעט דער ערשטער מענטש אף דער וועלט"... „ווו זיצט ער, זאג איך, דער תּנא דײַנער, וואס איז זײַן געשעפט און וואס פאר א דרשה האט ער גערדרשנט?"... מאכט זי צו מיר: „דער גארקי — דאס איז א בארימטער שרײַבער, א שריפט־שטעלער, א מענטש, הייסט דאס, וואס מאכט ביכער, און א טײַערער, א זעלטענער, אן ערלעכער מענטש, שטאמט אויך פון פראסטן שטאנד, נישט געלערנט אין ערגעץ, נאר פון זיך אליין... אט דאס איז זײַן בילד"... אזוי מאכט זי צו מיר, חַוה הייסט עס, און נעמט ארויס פון קעשענע א פארטרעטל און ווײַזט דאס מיר. „אט דאס איז ער, זאג איך, דער צדיק דײַנער, רב גארקי? איך וואלט געמעגט שווערן, אז איך האב אים ערגעץ געזען, זאג איך, אדער בא דער באן טראגן זעק, אדער אין וואלד שלעפן קלעצער"... „איז דאס בא דיר, זאגט זי, א חסרון, זאגט זי, אז א מענטש הארעוועט מיט זײַנע אייגענע הענט? דו אליין הא־רעוועסט דען ניט? און מיר הארעווען ניט?" „יא, יא, זאג איך. ביסט גערעכט, זאג איך, ס'איז א בפירושער פּסוק בא אונדז: יְגִיעַ כַּפֶּיךָ כִּי תֹאכֵל — אז דו וועסט ניט הארעווען, וועסטו ניט עסן... נאר פונדעסטוועגן, זאג איך, פארשטיי איך ניט, וואס האט דא צו טאן כוועדקע? איך וואלט בעסער, זאג איך, געווען צופרידן, ווען דו זאלסט זײַן באקאנט מיט אים פון דערווײַטן; דו באדארפסט ניט פארגעסן, זאג איך, מֵאַיִן בָּאתְ וּלְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ — ווער ביסטו און ווער איז ער"... מאכט זי צו מיר: „גאט האט באשאפן אלע מענטשן גלײַך"... „יא, יא, זאג איך, גאט האט באשאפן אָדָם הָראשונען נאך זײַן געשטאלט; מע טאר אבער ניט פארגעסן, אז איטלעכער דארף זוכן

זײַן גלײַבן, ווי אין פּסוק שטייט בײַ אונדז געשריבן: אִ י שׁ כְּ מַ תְּ נַ ת יָ ד וֹ"... אַן אַנטיק! — זאָגט זי צו מיר. — אַף אַלצדינגס האָסטו אַ פָּסוּק! אפשר געפינט זיך, זאָגט זי, בײַ דיר אַ פָּסוּק וועגן דעם, וואָס מענטשן, זאָגט זי, האָבן גענומען און האָבן זיך אַליין, זאָגט זי, אײַנגעטיילט אַף ייִדן און גויִים, אַף בַּעֲלֵי־בָּתִּים און קנעכט, אַף פְּרִיצִים און בעטלערס?"... „טע־טע־טע! — זאָג איך — ביסט מיר שוין, דאַכט מיר, פאַרפאָרן, טאָכטער, אין אֶלֶף הַשִּׁישִׁי אַרײַן!" און איך גיב איר צו פאַרשטיין, אַז אַזוי פירט זיך שוין אַף דער וועלט מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית. פרעגט זי מיך: „לָמאַי זאָל זיך אַזוי פירן אַף דער וועלט?"... זאָג איך: „דערפאַר, וואָס אַזוי האָט גאָט באַשאַפן זײַן וועלט"... זאָגט זי: „לָמאַי האָט גאָט אַזוי באַשאַפן זײַן וועלט?"... זאָג איך: „ע! אַז מיר וועלן אָנהייבן פרעגן קַשְׁיוֹת — לָמאַי אַזוי און לָמאַי אַזוי, איז אֵ י ן לְ דָ בָ ר סָ וֹ ף — אַ מַעֲשֶׂה אָן אַן עק!"... זאָגט זי מיר: „דערווײַל האָט דאָך אונדז גאָט געגעבן אַ פאַרשטאַנד, אַז מיר זאָלן פרעגן קַשְׁיוֹת"... זאָג איך: „בײַ אונדז איז פאַראַן אַ מִנְהָג אַזעלכער, אַז אַ הון, זאָג איך, הייבט אָן צו קרייען ווי אַ האָן, זאָל מען זי באַלד אַוועקטראָגן צום שוֹחֵט, ווי מיר זאָגן די ברכות: הַ נּ וֹ תֵ ן לַ שֶּׂ כְ וִ י בִּ י נָ ה". — „טאָמער וואָלט אפשר גאָר געווען גענוג זיך צו גאָרגלען דאָרטן? — רופט זיך אָן מײַן גאָלדע פון שטוב אַרויס. — דער באָרשט, זאָגט זי, שטייט אַפן טיש שוין פון אַ שָׁעה, און ער זינגט גאָר זְמִירוֹת!"... „אָט האָסטו דיר, זאָג איך, די אַנדערע טעג יוֹם־טוֹב! ניט אומזיסט, זאָג איך, האָבן אונדזערע חֲכָמִים געזאָגט: שִׁ בְ עָ ה דְ בָ רִ י ם בְּ ג וֹ לָ ם — אַ ייִדענע האָט אין זיך נײַן מאָס רייד. מע רעדט תּוֹך־זאַכן, איז זי דאָ מיט איר מילכיקן באָרשט!"... רופט זיך אָן צו מיר גאָלדע: „דער מילכיקער באָרשט, זאָגט זי, איז אפשר אַזאַ תּוֹך־זאַך, ווי אַלע דײַנע תּוֹך־זאַכן"... „מַזל־טוב! האָט איר אײַך, זאָג איך, אַ נײַעם פילאָזאָף, גלײַך פון אונטערן אויוון אַרויס! קאַרג, זאָג איך, וואָס די טעכטער זײַנען געוואָרן אויפגעקלערטע קעפּ, האָט שוין טֶבְיֶהס ווײַב אויך אָנגעהויבן פליִען דורכן קוימען אין הימל אַרײַן!"... „אַז ס'איז יאָ, זאָגט זי, געקומען צו רייד הימל, טאָ ליג שוין אין דער ערד!"... ווי געפעלט אײַך, אַ שטייגער, אַזאַ מין בָּרוּך־הַבָּא אַפן ניכטערן האַרצן?...

בְּקִיצוּר, לאָמיר, ווי זאָגט איר, איבערלאָזן דעם בֶּן־מֶלֶךְ און זיך נעמען צו דער בַּת־מַלְכָּה, איך מיין דעם גַּלָח, יִמַּח שְׁמוֹ וְזִכְרוֹ! איינמאָל

פאַרנאַכט פאָר איך מיר אַהיים מיט די ליידיקע קריגלעך און האָלט שוין באַם אַרײַנפאָרן אין דאָרף אַרײַן, באַגעגן איך אים פאָרן מיט זײַן אײַ־זערנער געקאָוועטער בריטשקע, טרײַבט אַן אַליין מיט זײַן כָּבֿוד די פערדלעך, און די צעקעמטע באָרד זײַנע איז צעשמיסן פונעם ווינט. „צו דײַן קאָפּ, טראַכט איך מיר, אַ שיין באַגעגעניש!”... „אַ גוטער אָוונט! — מאַכט ער צו מיר. — האָסט מיך ניט דערקענט, זאָגט ער, צי וואָס?” „וועסט גיך רײַך ווערן, זאָג איך צו אים און נעם אַראָפּ דאָס היטל און וויל פאָרן ווײַטער. מאַכט ער צו מיר: „שטיי אַ ווײַלע, טעוועל, וואָס האָסטו קיין צײַט ניט? איך דאַרף דיר עפּעס זאָגן אַ צוויי ווערטער” „אָך, זאָג איך, אַבי נאָר עפּעס גוטס, איז מֵהַכְתֵּיתִי, און אויב נישט, מעג דאָס, זאָג איך, בלײַבן אויף אַן אַנדערש מאָל”... „וואָס הייסט, זאָגט ער, בײַ דיר אַן אַנדערש מאָל?”... „אַן אַנדערש מאָל, זאָג איך, הייסט בײַ מיר, ביז מָשִׁיחַ וועט קומען”... „מָשִׁיחַ, מאַכט ער צו מיר, איז דאָך שוין געקומען”... „דאָס האָב איך שוין געהערט, זאָג איך, פון דיר ניט איין מאָל; דו זאָג מיר נאָר, פּאַטערל, עפּעס נײַס”... „אָט דאָס, זאָגט ער, מיין איך טאַקע דיר זאָגן; איך וויל מיט דיר שמועסן, זאָגט ער, טאַקע פון דיר אַליין, דאָס הייסט, פון דײַן טאָכטער”... דאָ האָט מיר באַלד אַ טיאָכקע געטאָן דאָס האַרץ: וואָס פאַר אַ מְחוּתָּן איז ער מיט מײַן טאָכטער? און איך רוף מיך אָן צו אים: „מײַנע טעכטער, זאָג איך, זײַנען חָלִילָה נישט אַזעלכע, וואָס מע זאָל דאַרפן פאַר זיי ריידן; זיי קאָנען שוין, זאָג איך, אַליין באַשטיין זייער שטעטל”... „דאָס איז, אָבער, מאַכט ער, אַזאַ מין ענין, וואָס זי אַליין קאָן נישט ריידן, עס מוז ריידן אַן אַנדערער, מַחמַת דאָ האַנדלט זיך וועגן אַ תָּוך־זאַך, זאָגט ער, טאַקע וועגן איר תַּכלִית”... „וועמען גייט עס אָן, זאָג איך, דער תַּכלִית פון מײַן קינד? מיר דאַכט, זאָג איך, אַז ווי באַלד מע שמועסט פון תַּכלִית, בין איך מײַן קינד אַ פאָטער ביז הונדערט צוואַנציק יאָר, צי ניין?”... „אֶמֶת, זאָגט ער, דו ביסט דײַן קינד אַ פאָ־טער; דו ביסט אָבער, זאָגט ער, אויף דײַן קינד אַ בלינדער, דײַן קינד, זאָגט ער, רײַסט זיך אין אַן אַנדער וועלט אַרײַן, און דו פאַרשטייסט זי ניט, אָדער דו ווילסט זי ניט פאַרשטיין”... „אויב איך פאַרשטיי זי ניט, זאָג איך, אָדער איך וויל זי ניט פאַרשטיין — דאָס איז אַן אַנ־דער זאַך; וועגן דעם, זאָג איך, קאָנען מיר אַביסל שמועסן; נאָר וואָס קער זיך דאָס אָן, פּאַטערל, מיט דיר?”... „עס קער זיך, זאָגט ער,

מיט מיר אָן זייער שטאַרק, זאָגט ער, ווײַל זי איז איצטער אין מײַן רְשוּת"... „וואָס הייסט, זאָג איך, זי איז אין דײַן רְשוּת?"... „דאָס הייסט, זי איז איצטער אונטער מײַן הַשגָחָה", מאַכט ער און קוקט מיר גלײַך אין די אויגן אַרײַן און צעקעמט זיך די שיינע צעלאָזטע זָקנָה. טו איך מִסתָּמָא אַ שפּרונג אונטער: „ווער? מײַן קינד איז אונטער דײַן הַשגָחָה? מיט וואָס פאַר אַ רעכט?" — זאָג איך און פּיל, אַז איך הייב אָן אַרײַן אין כַּעַס. מאַכט ער צו מיר גאַנץ קאַלטבלוטיק מיט אַ שמייכעלע: „נאָר ניט געהיצט זיך, טעוועל! פּאַוואָלי וועלן מיר, זאָגט ער, די זאַך זיך איבערלייגן. דו ווייסט, איך בין דיר, זאָגט ער, חָלִילָה קיין שׂוֹנֵא נישט, כאָטש דו ביסט אַ ייִד; דו ווייסט, זאָגט ער, אַז איך האַלט פון ייִדן, און עס טוט מיר ווײ דאָס האַרץ אַף זיי פאַר זייער עַקשָנוּת, וואָס זיי האָבן זיך אײַנגעשפּאַרט און ווילן ניט פאַרשטיין, אַז מע מיינט דאָס פון זייער טוֹבָה וועגן"... „פון טוֹבוֹת, זאָג איך, זאָלסטו מיט מיר, פאָטערל, איצטער נישט ריידן, מֵחמַת איטלעכס וואָרט, וואָס איך הער פון דיר אַצינד, איז פאַר מיר אַ טראָפּן סַם־הַמָוֶת, זאָג איך, אַ פּיסטויל אין האַרצן אַרײַן. אויב דו ביסט מיר אַזאַ גוטער פרײַנט, ווי דו זאָגסט, וועל איך פון דיר בעטן נאָר איין טוֹבָה: מײַן טאָכטער זאָלסטו לאָזן צורו"... „ביסט אַ נאַרישער מענטש, מאַכט ער צו מיר, עס וועט דײַן טאָכטער הלילה קיין שלעכס ניט געשען; עס שטייט איר איצטער פאַר אַ גליק, זאָגט ער; זי נעמט, זאָגט ער, אַ חָתָן — אַף מיר אַזאַ יאָר"... „אָמֵן! — זאָג איך בלוֹמֶרשט מיט אַ געלעכטערל, און אין האַרצן ברענט אַ גֵיהֶנוֹם! — ווער איז ער, לְמָשָל, דער חָתָן, זאָג איך, אויב איך בין זוֹכֶה, זאָג איך, צו וויסן?"... „דו דאַרפסט אים קענען, זאָגט ער, ער איז אַ בראַווער, אַן אָרנטלעך מענטשל, און גאַנץ פֿײַן געבילדעט, אַפִילו פון זיך אַליין, און איז פאַרקאָכט אין דײַן טאָכטער, און וויל מיט איר חַתוּנָה האָבן און קאָן נישט, ווײַל ער איז נישט קיין ייִד"... „כוועדקע!"... — טראַכט איך מיר, און עס טוט מיר אַ זעץ אין קאָפּ אַרײַן אַ מאָרנע היץ, און עס באַשלאָגט מיך אַ קאַלטער שוויים, קוים וואָס איך זיץ אױף אַפן וועגעלע. נאָר אַרויסבאַווײַזן דאָס פאַר אים — נישט דערלעבן וועט ער דאָס! און איך נעם דאָס פערדל פאַר די לייצעם, טו דאָס אַ שמיצל פון אונטן אַרויף, און הָ לַ ך מ'שֶ ה מָ ר דְ כַ י — פּאַשאָל אָן אַ זײַ־געזונט אַהיים... איך קום צו פאָרן אַהיים, אַי־אַי־אַי, אַן איבערקערעניש! די קינדער ליגן מיט די פּנימער אין די קישנס און

וויינען, מײַן גאָלדע איז מער אױף יענער װעלט אײדער אױף דער װעלט...
איך זוך חוהן, װוּ איז חוה? — נישטאָ חוה!... פרעגן װוּ איז חוה,
וויל איך נישט. איך פאַרשפּאָר שוין פרעגן, אַז אַך און װײ איז מיר!
און איך פיל דעם טעם פון חיבוט־הקבר, און עס ברענט אין מיר אַ פײַער,
איך ווייס ניט אױף וועמען... איך װאָלט עפּעס גאָר גענומען און זיך
אַליין אויסגעפּאַטשט... און איך צעשרײַ מיך אױף די קינדער און לאָז
אױס מײַן ביטער האַרץ צום װײַב. איך קאָן מיר קײן אָרט נישט גע־
פינען. גיי איך אַרויס אין שטאַל צום פערד, דעם געבן עסן, און טרעף
דאָס שטיין אריבערגעפּוצעוועט מיט איין פוס אױף יענער זײַט קלאָץ. כאַפּ
איך אַ שטעקן און הייב דעם אָן אײַנטיילן, שיילן די פעל, ברעכן די
ביינער: „פאַרברענט זאָלסטו װערן, שלים־מזל מײַנער! זאָלסטו אַזוי
לעבן, ווי איך האָב פון דײַנעטװעגן אַ האָבערל אפילו! צרות, אויב דו
ווילסט, קאָן איך דיר געבן, שלעק, מיט אנגסטן, מיט מכּות, מיט בכו־
רות!"...

אַזוי רייד איך צום פערדל און באַטראַכט מיך אָבער באַלד, אַז
ס'איז אַ צער־בעלי־חיים, גאָט די נשמה שולדיק, וואָס האָב איך צו דעם?
און איך שיט דעם אונטער אַביסל געהאַקטע שטרוי און זאָג דעם צו,
אם־ירצה־השם, שבת ווײַזן אַ הא אין סידור, און קום אַרײַן צוריק אין
שטוב אַרײַן, באַגראָב זיך און ליג אין געהאַקטע וווּנדן, און דער קאָפּ —
דער קאָפּ ווערט מיר שיער צעשפּרונגען, טראַכטנדיק און קלערנדיק דעם
פּשט, וואָס זאָל דאָס באַדײַטן? „מה פּשעי ומה חטאתי
— מיט וואָס האָב איך, טביה, פאַרזינדיקט מער פון דער גאַנצער וועלט,
וואָס מע באַשטראָפט מיך מער פון אַלע ייִדן? אוי, רבונו־של־עולם,
רבונו־של־עולם! מה אנו ומה חיינו — ווער בין איך אַזוינס,
וואָס דו טראָגסט מיך אָפּן קאָפּ כּסדר, האָסט מיך אין זינען און לאָזט
נישט אויס ווו ערגעץ אַ שלאַק, אַ צרה, אַן אָנשיקעניש?!"...

און אַזוי ווי איך טראַכט מיר אַזוי, ליגנדיק אויף הייסע קוילן, הער
איך, ווי מײַן ווײַב נעבעך קרעכצט, רײַסט אויס אַ שטיק האַרץ. „גאָלדע,
זאָג איך, דו שלאָפסט?"... „ניין, זאָגט זי, וואָס איז דען?"... „גאָר־
נישט, זאָג איך, מיר זײַנען גוט אין דער ערד; אפשר ווייסטו, זאָג איך,
אַן עצה, וואָס טוט מען?"... „פרעגסט בא מיר, זאָגט זי, עצות, אַז
אַך און ווײ איז מיר? אַ קינד שטייט אויף, זאָגט זי אינדערפרי, אַ גע־
זונטע, אַ שטאַרקע, טוט זיך אָן, זאָגט זי, פאַלט מיך אַרום קושן און

האַלדזן און וויינען און זאָגט נישט וואָס; איך האָב געמיינט, זי איז חָלִילָה פונעם זינען! פרעג איך זי: „וואָס איז דיר, טאַכטער?" זאָגט זי גאָרנישט און כאַפּט זיך אַרויס אַף אַ ווײַלע צו די בְּהֵמוֹת און ווערט פאַרשוווּנדן. איך וואַרט אַ שָׁעָה, איך וואַרט צוויי, איך וואַרט דרײַ — ווּ איז חַוָה? נישטאָ חַוָה! רוף איך מיך אָן צו די קינדער: „אַנו, טוט נאָר אַ שפּרונג אַף אַ מינוטקעלע צום גַלַח"... „פון וואַנען, זאָג איך, האָסטו געוווּסט, גאָלדע, אַז זי איז באַם גַלַח?"... „פון וואַנען האָב איך געוווּסט? — זאָגט זי. — אַז אַך און וויי איז מיר! וואָס איז, זאָגט זי, איך האָב קיין אויגן ניט? צי איך בין איר קיין מאַמע ניט?"... „אַז דו האָסט אויגן, זאָגן איך, און דו ביסט איר אַ מאַמע, וואָס־זשע האָסטו געשוויגן און האָסט ניט געזאָגט מיר?"... „דיר זאָל איך זאָגן? ווען ביסטו אינדערהיים? — זאָגט זי. — און אַז איך זאָג דיר, הערסטו מיך דען? דיר אַז מע זאָגט, זאָגט זי, ענטפערסטו באַלד מיט אַ פָּסוּק; פאַרהאַקסט דעם קאָפּ מיט פְּסוּקִים און דערמיט קומסטו אָפּ"...

אַזוי מאַכט זי צו מיר, גאָלדע הייסט עס, און איך הער, ווי זי וויינט אין דער פינצטער... אַביסל איז זי גערעכט, טראַכט איך מיר, וואָרעם וואָס פאַרשטייט אַ יִדענע? און עס טוט מיר וויי אַף איר דאָס האַרץ, איך קאָן נישט הערן, ווי זי קרעכצט און ווי זי וויינט. רוף איך מיך אָן צו איר: „זעסטו, גאָלדע, ביסט ברוגז, זאָג איך, לְמַאי איך האָב אַף אַלצדינג אַ פָּסוּק; עס שטייט באַ אונדז געשריבן, זאָג איך, כְּ רַ חֵ ם אָ ב עַ ל בָּ נִ י ם — אַ טאַטע האָט ליב אַ קינד. פאַרוואָס שטייט ניט, זאָג איך, כְּ רַ חֵ ם אֵ ם עַ ל בָּ נִ י ם — אַז אַ מאַמע האָט ליב איר קינד? ווײַל אַ מאַמע איז ניט קיין טאַטע; אַ טאַטע, זאָג איך, קאָן אַנדערש ריידן מיט אַ קינד. אָט וועסטו זען, זאָג איך, אִם־יִרְצֶה־הַשֵּׁם, מאָרגן זע איך מיך מיט איר"... „הַלְוַאי, זאָגט זי, זאָלסטו זיך קאָנען זען מיט איר, און מיט אים אויך, ער איז אַ מענטש, זאָגט זי, ניט קיין שלעכטער, כאָטש אַ גַלַח, נאָר אַף אַ מענטשן האָט ער, זאָגט זי, רַחֲמָנוּת. דו וועסט אים בעטן, פאַלן צו די פיס, אפשר וועט ער רַחֲמָנוּת האָבן"... „ווער, זאָג איך, דער כּוֹמֶר, יִמַח שְׁמוֹ?... איך זאָל מיך בוקן, זאָג איך, צום גַלַח? ביסט מְשׁוּגע, זאָג איך, צי חֲסַר־דֵעָה? אַ ל תִּ פְ תַּ ח פֶּ ה לְ שָׂ טָ ן, זאָג איך, — ניט דערהאָרן וועלן דאָס מײַנע שׂוֹנאִים!"... „אַ! זעסטו? עס הייבט זיך אָן, זאָגט זי, מיט דיר!"... „וואָס דען, זאָג איך, האָסטו געמיינט? איך וועל מיך לאָזן

פירן פון א ייִדענע? איך וועל, זאָג איך, לעבן מיט דײַן ווײַבערשן שׂכל?"... אָט אין אַזעלכע שמועסן גייט אַוועק בײַ אונדז די נאַכט. קוים דערלעבט דעם ערשטן קריי פונעם האָן, הייב איך מיך אויף, דאַוון אָפּ, נעם מיט זיך די בײַטש און לאָז מיך אַוועק מסתּמא גלײַך צום גלח אין הויף אַרײַן. ווי זאָגט איר, א ייִדענע איז טאַקע א ייִדענע, נאָר ווּהין דען האָב איך געזאָלט גיין? אין דער ערד אַרײַן?...

בקיצור, געקומען צו אים אין הויף אַרײַן, באַגעגענען מיך די כּלבֿים זײַנע מיט א שיינעם גוט־מאָרגן און ווילן מיר צורעכט מאַכן די קאַפּאָטע און פאַרזוכן די ליטקע פון מײַנע ייִדישע פיס, צי זיי זײַנען עפּעס גוט פאַר זייערע הינטישע ציין?... א גליק, וואָס כ'האָב מיטגענומען די בײַטש, האָב איך זיי געגעבן צו פאַרשטיין דעם פּסוק לא יחרץ כּלב לשונו — נעכּיי סאָבאַקאַ דאַראָם נע ברעשע, דאָס הייסט: לאָז א הונט ניט בילן אומזיסט... אויף זייער געשריי מיט מײַן געפּילדער איז אַרויסגעלאָפן דער גלח מיט דער גלחטע, קוים צעטריבן די פּרייַלעבע כאַליאַסטרע און אַרײַנגערופן מיך אין שטוב אַרײַן, מיך אויפגענומען פאַר זייער א שיינעם גאַסט, געוואָלט שטעלן פון מײַנעטוועגן דעם סאַמאָוואַר. זאָג איך, אַז דער סאַמאָוואַר איז לאָו דווקא, איך האָב מיט אים עפּעס צו רײדן, זאָג איך, אונטער פיר אויגן. האָט זיך דער כּומר אָנגעשטויסן, וואָס איך מיין, האָט א ווונק געטאָן צו זײַן פּלוניתטע, זי זאָל מוחל זײַן צי'מאַכן די טיר פון יענער זײַט — און איך בין צוגעטראָטן צום ענין גלײַך, אָן שום הקדמות, ער זאָל מיר זאָגן קודם, צי גלייבט ער אין גאָט?... און נאָכדעם זאָל ער מיר זאָגן, אויב ער פילט דעם טעם, וואָס הייסט צעשיידן א טאַטן מיט א קינד וואָס מען האָט דאָס ליב?... און ווידער זאָל ער מיר זאָגן וועלכעס הייסט נאָך זײַן שׂכל א מצווה און וועלכעס הייסט אַן עבֿירה?... און נאָך א זאַך וואָלט איך וועלן ער זאָל מיר קלאָר מאַכן: וואָס פאַר א פּנים האָט בײַ אים א מענטש וואָס כאַפּט זיך אַרײַן צו יענעם אין שטוב אַרײַן און וויל מאַכן אַן איבערקערעניש, איבערשטעלן די בענקלעך, מיט די טישלעך, מיט די בעטן?...

אַוודאי בלײַבט ער זיצן געפּלעפט און מאַכט צו מיר: „טעוועל, זאָגט ער, ביסט א קלוגער מענטש, זאָגט ער, און נעמסט און שטעלסט אַוועק, זאָגט ער, מיטאַמאָל אַזויפיל שאלות און ווילסט, זאָגט ער, איך זאָל דיר ענטפערן אין איין קלאַפּ? האָב צײַט, זאָגט ער, איך וועל דיר

ענטפערן על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון״... „ניין, זאג איך צו אים, דו וועסט מיר, פאטערל געטרייער, נישט ענטפערן קיינמאל נישט. ווייסטו, פארוואס? ווייל אלע דיינע מחשבות ווייס איך פון פריער. דו ענטפער מיר, זאג איך, בעסער דערויף: איך האב נאך א האפענונג צו זען מיין קינד צוריק, אדער ניין?״... כאפט ער זיך אויף: „וואס הייסט — צוריק? דיין טאכטער וועט חלילה גארנישט געשען, אדרבה!״... „איך ווייס, זאג איך, איך ווייס, איר ווילט זי מאכן גליקלעך! איך רייד נישט פון דעם, זאג איך; איך וויל וויסן, ווו איז ערגעץ מיין קינד, און צי קאן איך זיך מיט איר זען?״... „אלצדינג יא, מאכט ער צו מיר, נאר דאס נישט״... „אט אזוי זשע רייד, זאג איך, דברים ברורים, קורצע דיבורים! זיי געזונט, זאג איך, און לאז דיר גאט באצאלן, זאג איך, בכפל־כפלים!״...

און איך קום צוגיין אהיים און טרעף מיין גאלדע ליגט צונויפגע־קוטשעבורעט, ווי א שווארצער קנויל, אין בעט און האט שוין מער קיין טרערן ניט אין די אויגן. רוף איך מיך אן צו איר: „שטיי אויף, מיין ווייב, טו אויס, זאג איך, די שיך, און לאמיר זיך אוועקזעצן שבעה, אזוי ווי גאט האט געבאטן, ד׳ נתן וד׳ לקח — מיר זיינען ניט די ערשטע, מיר זיינען ניט די לעצטע. עלעהיי, לאז זיך אונדז אויס־דאכטן, זאג איך, אז מיר האבן קיינמאל נישט געהאט קיין חוה, אדער לאז זיך אונדז דאכטן, זאג איך, עלעהיי האדל, וואס איז אוועק פון אונדז הינטער די הרי־חושך, גאט ווייס, אויב מיר וועלן זי אמאל זען... גאט, זאג איך, איז אן אל רחום וחנון, ער ווייס וואס ער טוט!״...

אזוי רייד איך מיר אויס דאס הארץ און פיל, אז די טרערן שטיקן מיך, שטייען מיר, ווי א ביין אין האלדז. נאר טביה איז ניט קיין ידענע, טביה האלט זיך איין! מאלט אייך, עס רעדט זיך נאר אזוי, ווארעם, ערשטנס, דער בזיון!... והשנית, ווי קאן איך זיך איינהאלטן, אז מע פארלירט לעבעדיקערהייט אזא קינד, אזא בארליאנט, וואס איז אזוי איינגעבאקן אין הארצן אי בא מיר, אי בא דער מוטער, כמעט מער ווי אלע קינדער, איך ווייס ניט פארוואס? אפשר דערפאר, וואס זי האט קינדווייז זייער א סך געקרענקט, איבערגעטראגן אף זיך כל הצרות שבעולם; מיר זיינען אמאל אויסגעזעסן איבער איר גאנצע נעכט, עט־לעכע מאל אפגעשריגן, פשוט אפגעשריגן פונעם טויט, אפגעהיהטשעט, ווי מע חיהטשעט אפ א קליין צעטראטן הינדעלע, ווארעם אז גאט וויל,

מאכט ער פון טויט לעבעדיק, ווי מיר זאָגן אין הַלֵל: לֹא אָמוּת כִּי אֶחְיֶה — אז ס'איז ניט באַשערט שטאַרבן, שטאַרבט מען ניט... און אֶפְשָׁר איז דאָס דערפאַר, וואָס זי איז אַ גוט קינד, אַ געטרײַס, האָט אונדז פון תָּמִיד אָן ליב געהאַט ביידן דאָס חִיוּת מיט דער נְשָׁמָה. איני די קַשְׁיָא: ווי קומט דאָס, זי זאָל אונדז אַזעלכעס טאָן? איז, ערשטנס, אונדזער מַזָל אַזוי. איך ווייס ניט, ווי אַזוי איר — איך גלייב אין הַשְׁגָּחָה. וְהַשֵׁנִית, איז דאָס אַ קְלִיפָּה, אַן אָפּגעטאָנענע זאַך, הערט איר, אַ מין כִּישׁוּף! איר מעגט אײַך לאַכן פון מיר, און איך זאָג אײַך, אַז איך בין גאָר ניט אַזאַ גראָבער נאַר, איך זאָל גלייבן אין שרעטעלעך, לֵצִים, דאָ־מעוויקעס וּכְדוֹמֶה אַזעלכע שְׁטוּתְערײַען; נאָר אין כִּישׁוּף, זעט איר, גלייב איך, וואָרעם וואָס דען איז דאָס, אַז ניט קיין כִּישׁוּף? אָט וועט איר הערן ווײַטער, וועט איר אַליין אויך זאָגן דאָס אייגענע...

בקיצור, אַז די הייליקע סְפָרִים זאָגן: בְּעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה חַי — אַ מענטש נעמט זיך ניט אַליין דאָס לעבן, איז דאָס נישט אומזיסט. ס'איז גאָר נישטאָ די מַכָּה אויף דער וועלט, וואָס זאָל זיך ניט פאַרהיילן, און אַזאַ צָרָה, וואָס מע זאָל זי נישט פאַרגעסן. דאָס הייסט, פאַרגעסן פאַרגעסט זיך נישט, נאָר וואָס זאָל מען טאָן? אָדָם כַּבְּהֵמָה נִדְמֶה — אַ מענטש באַדאַרף אַרבעטן, האָרעווען, פאַרשוואַרצט און אויסגעריסן ווערן צוליב דעם שטיקל ברויט. מיר האָבן זיך גענומען, וואָס טויג אײַך, אַלע צו דער אַרבעט, מײַן ווײַב און קינדער צו די קריגלעך, איך צום פערד־און־וועגעלע, און עוֹלָם כְּמִנְהָגוֹ — די וועלט בלײַבט ניט שטיין. אָנגעזאָגט האָב איך אין שטוב, אַז חַוָה לֹא יִזָכֵר וְלֹא יִפָּקֵד — נישטאָ חַוָה! אויסגעמעקט — און שוין! און כ'האָב מיר צונויפגעשלאָגן אַביסל מילכיקס, פרישע סְחוֹרָה, און האָב מיך געלאָזט קיין בויבעריק צו מײַנע קוֹנים.

געקומען קיין בויבעריק — אַ שִׂמְחָה, אַ גְדוֹלָה: וואָס מאַכט אַ ייִד רֶב טֵבִיָה? פאַרוואָס זעט מען אײַך ניט? „וואָס זאָל איך מאַכן? — זאָג איך. — ס'איז חַדֵשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם — דער אייגענער שְׁלִים־מַזָל, וואָס פריער; אַ בְּהֵמָלֶה, זאָג איך, איז באַ מיר געפאַלן"... „וואָס איז די מַעֲשֶׂה, זאָגן זיי, וואָס מיט אײַך טרעפן זיך אַלע נִסִים?" און דער עוֹלָם פרעגט מיך אויס, איטלעכער באַזונדער, וואָס פאַר אַ בְּהֵמָהלע איז באַ מיר געפאַלן? וויפל האָט דאָס מיך געקאָסט? און וויפל בְּהֵמֶה־לעך איז מיר נאָך געבליבן? און מע לאַכט, מען איז פריילעך, ווי, גע־

וויינלעך, נגידים מאַכן זיך לוסטיק איבער אַן אָרעמאַן, אַ שלים־מזל, נאָכן עסן, אַז ס'איז גוט אַפן הארצן און אין דרויסן איז שיין און הייס און גרין, און עס גלוסט זיך דרימלען... טביה איז אָבער אַ מענטש, וואָס לאָזט זיך טרײַבן קאַטאָוועס. אַ קרענק וועט באַ מיר יענער וויסן, וואָס באַ מיר אַפן הארצן טוט זיך! און אָפּגעפּארטיקט זיך מיט אַלע קונים, לאָז איך מיך צוריק מיט די ליידיקע קריגלעך אַהיים, איבערן וואַלד, לאָז־אָפּ דאָס פערדל, ס'זאָל זיך גיין פּאַוואָליע און כאַפּן בגנבה אַ שטשיפּל גראָז, און אַליין פּארטיף איך מיך אין מײַנע מחשבות און גערדאַנקען, טראַכט איבער פון וואָס איר ווילט: פונעם לעבן און פונעם טויט, פון דער וועלט און פון יענער וועלט, און וואָס איז אַזעלכעס וועלט, און וואָס לעבט אַ מענטש, וכדומה אַזעלכע זאַכן, בכדי איך זאָל מיר צעשלאָגן די רעיונות, דאָס הייסט, איך זאָל נישט קלערן פון איר, פון חוה'ן הייסט עס. און ווי אַף צו להכעיס, קריכט מיר אין קאָפּ אַרײַן דווקא זי, חוה הייסט עס. זי קומט מיר אַקעגן מיט איר געשטאַלט, הויך און שיין און פריש, ווי אַ סאָסנע, אָדער גאָר ווי זי איז נאָך געווען אַ קליינינטשקע, אַ קראַנקעטשקע, אַ פּגירהלע, ווי אַן עופהלע באַ מיר אַף די הענט, דאָס קעפּל אַרויפגעוואָרפן אַף מײַנע פּלייצעס: „וואָס ווילסטו, חוהלע? געבן דיר אַ שטיקעלע פּאַפּע? אַביסעלע מאַני?"...

און איך פאַרגעס אַף אַ ווײַלע, וואָס זי האָט אָפּגעטאָן, און עס ציט מיר צו איר דאָס האַרץ, און די נשמה נאָגט, בענקט נאָך איר... נאָר דערמאָן איך מיך, און עס גייט מיך איבער דער כוח־הדם, און אַ פײַער צינדט זיך אָן באַ מיר אין הארצן אַף איר און אַף אים און אַף דער גאַנ־צער וועלט און אַף זיך אַליין, פאַרוואָס איך קאָן זיך נישט פאַרגעסן אַף קיין מינוט; פאַרוואָס זאָל איך זי נישט קאָנען אויסמעקן, אַרויס־רײַסן פונעם הארצן? זי האָט דאָס דען באַ מיר נישט פאַרדינט? דע־רויף טאַקע דאַרף טביה זײַן אַ ייד שביזה, כל ימיו פאַרשוואַרצט ווערן, אַקערן מיט דער נאָז די ערד, מגדל זײַן קינדער, בכדי זיי זאָלן נאָכדעם נעמען מיט איין מאָל און אָפּרײַסן זיך מיט גוואַלט, אָפּפאַלן, ווי אַ שיש־קע פונעם בוים, און פאַרטראָגן ווערן מיטן ווינט און מיטן רויך?... אָט, למשל, — אַזוי קלער איך מיר, — וואַקסט אַ בוים, אַ דעמב אין וואַלד, קומט צוגיין אַ נפש מיט אַ האַק, נעמט אָפּ אַ צווײַג און נאָך אַ צווײַג און נאָך אַ צווײַג — וואָס איז דער בוים אָן די צווײַגן, משטײנס געזאָגט? נעם שוין בעסער, דו בן־אדם, און האַק אונטער דעם בוים

אינגאַנצן — און אַן עק לאָז דאָס האָבן. צו וואָס זאָל סטאַרטשען אַ נאָ־קעטער דעמב אין וואַלד ?! ...

און אַזוי ווי איך טראַכט מיר אַזוי די דאָזיקע מַחשָבוֹת, דערפיל איך פּלוצים, אַז מײַן פערדל האָט זיך אָפּגעשטעלט — סטאָפּ! וואָס איז דאָס? איך הייב אויף די אויגן, איך טו אַ קוק — חַוָה! ... די אייגענע חַוָה, וואָס פריִער, נישט געמינערט אַ האָר, אפילו די מַלבוּשִים נישט איבערגעביטן! ... דאָס ערשטע, וואָס קומט מיר אָפּ די גערדאַנקען — איז אַראָפּשפּרינגען פון וואָגן און אַרומכאַפּן זי קושן ... נאָר באַלד טוט מיך צוריק אַ ציִ אַ געדאַנק: „טֶביה? וואָס ביסטו, אַ יִדענע ?" און איך טו אַ ציִ דאָס פערדל: „וויאָ, שלים־מַזל!" — און נעם מיך רעכטס. איך טו אַ קוק — מײַנע אויך רעכטס, מאַכט עפּעס צו מיר מיט דער האַנט, ווי איינער רעדט: „שטיי אַ ווײַלע, איך דאַרף דיר עפּעס זאָגן" ... און עס טוט זיך מיר אַ ריס־אָפּ אינעווייניק און אַ צופּ באַם האַרצן, און איך לאָז־אָפּ הענט און פיס; אָט־אָט טו איך אַ שפּרונג אַראָפּ פונעם וואָגן! נאָר איך האַלט מיך אײַן, טו אַ ציִ דאָס פערדל און נעם מיך לינקס — מײַנע אויך לינקס, קוקט אָף מיר מְשוּנֶה־ווילד, דאָס פָּנים טויט ... וואָס טוט מען ? — טראַכט איך מיר. — זאָל איך בלײַבן שטיין, צי איך זאָל פאָרן ווײַטער? און איידער איך קוק מיך נאָך אַרום — אהאַ, זי האַלט שוין דאָס פערדל באַם צוים און מאַכט צו מיר: „טאַטע! זאָל איך שטאַרבן, אויב דו וועסט זיך רירן פונעם אָרט! איך בעט דיך, הער מיך אוים פריִער, טאַטע־פאָטער!" ... „ע! — טראַכט איך מיר. — ווילסט מיך נעמען מיט גוואַלט? ניין, נשָמָה מײַנע! ווי באַלד אַזוי, איז אַ סִימָן, אַז דו קענסט ניט דעם טאַטן דײַנעם" ... — און דאַווײַ שמײַסן דאָס פערדל אָף וואָס די וועלט שטייט. און מײַן פערדל פאָלגט, שפּרינגט, נאָר עס דרייט צוריק דעם קאָפּ, מאַכט בשעת־מעשה מיט די אויערן. „וויאָ, זאָג איך צו דעם. אַ ל תְ ס תַ כ ל בְ קַ נ קַ ן — קוק נישט, חכם מײַנער, אַהין, וווּ מע דאַרף ניט" ... און אַליין, מיינט איר, ווילט זיך מיר ניט אויסדרייען דעם קאָפּ צוריק און אַ קוק טאָן, כאָטש איין קוק טאָן אַהין, אָף יענעם אָרט, ווו זי איז שטיין געבליבן? ... נאָר ניין, טֶביָה איז ניט קיין יִדענע. טביה ווייס, וווּאַזוי מען איז זיך נוֹהֵג מיטן שָטָן מְקַטְרֵג ...

בְקִיצוּר, איך וויל אײַך נישט מער, ווי זאָגט ער, מַאריך יָמִים זײַן, און עֲבֵירָה אײַער צײַט. אויב ס'איז מיר באַשערט געווען חִבּוּט־הַקֶבֶר,

בין איך שוין געוויס דערמיט אָפּגעקומען, און דעם טַעַם פון גֵיהִנֹם
מיט כַּף־הַקֶלַע, מיט די אַלע איבעריקע געברענטע לײַדן, וואָס ווערן
באַשריבן בײַ אונדז אין די הייליקע ספָרים, פרעגט מיך, וועל איך אײַך
זאָגן! דעם גאַנצן וועג, וואָס איך פאָר, ווײַזט מיר אויס, אַז זי לויפט
מיר נאָכן וואָגן און שרײַט: „הער מיך אויס, טאַטע־פאָטער!"... און
עס פליט מיר דורך אַ געדאַנק: „טֶביָה! דו שטעלסט אַף זיך צופיל!
וואָס וועט דיך אַרן, אַז דו וועסט זיך אָפּשטעלן אַף אַ ווײַלע, אויסהערן
וואָס וויל זי? אֶפשֶר האָט זי דיר צו זאָגן אַזעלכעס, וואָס דו דאַרפסט
דאָס וויסן? אֶפשֶר, אַ קַשיָא אַף אַ מַעשֶׂה, האָט זי חַרָטָה און וויל זיך
אומקערן צוריק? אֶפשֶר ליגט זי בײַ אים אין דער ערד און בעט בײַ
דיר, דו זאָלסט איר העלפן אַרויס פון גֵיהִנֹם?... אֶפשֶר און אֶפשֶר און
נאָך אַ סך אַזעלכע אֶפשֶרס פליִען מיר דורך אין קאָפּ, און זי שטעלט
זיך מיר פאָר אַלס אַ קינד, און איך דערמאָן מיך אָנעם פָּסוּק „כְּרַחֵם
אָב עַל בָּנִים" — נישטאָ קיין שלעכט קינד בײַ אַ טאַטן, און איך פײַניק
מיך, און איך זאָג אַף זיך אַליין, אַז איך בין אָ ס ו ר ל ר ח ם —
נישט ווערט, וואָס די ערד טראָגט מיך! וואָס? וואָס קאָכסטו, דו משו־
גענער עַקשן? וואָס טאַראַבאַנעסטו? נעם, דו אַכזָר איינער, פאַרקערעווע
דאָס וועגעלע צוריק און בעט זיך מיט איר איבער, זי איז דײַן קינד,
נישט קיינעמס!... און עס קריכן מיר אין קאָפּ אַרײַן מְשוּנֶה־מאָדנע
מַחשָבוֹת און געדאַנקען: וואָס איז דאָס אַזעלכעס ייִד און וואָס איז ניט
ייִד?... און פאַרוואָס האָט גאָט באַשאַפן ייִדן און ניט־ייִדן?... און אַז
גאָט האָט שוין יאָ באַשאַפן ייִדן און ניט־ייִדן, פאַרוואָס זשע זאָלן זיי
זײַן אַזוי אָפּגעטיילט איינס פון דאָס אַנדערע, נישט קאָנען אָנקוקן איינס
דאָס אַנדערע, גלײַך ווי דער איז פון גאָט און יענער איז ניט פון גאָט?...
און עס פאַרדריסט מיך, לְמַאי איך בין נישט אַזוי קלאָר, ווי אַנדערע,
אין סְפָרים און אין ביכער, איך זאָל קאָנען געפינען דערויף עפּעס אַ רעכטן
תֵירוּץ... און בִכדֵי זיך צעשלאָגן די רַעיוֹנוֹת, הייב איך אָן אַף אַ נִיגוּן:
אַשרֵי יוֹשבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַללוּךָ סֶלָה! איך דאַוון, הייסט דאָס, מִנחָה אַף
אַ קוֹל און מיט אַ נִיגוּן, אַזוי ווי גאָט האָט געבאָטן. נאָר וואָס קומט
אַרויס פונעם דאַווענען און פונעם זאָגן, אַז אינעווייניק אין האַרצן זינגט
זיך אָן אַנדער נִיגוּן: „חַ־וָ ה! חַ־וָ ה! חַ־וָ ה!"... און וואָס
איך זינג העכער דעם „אַשרֵי", זינגט זיך מיר „חַוָה" נאָך העכער, און
וואָס מער איך וויל זי פאַרגעסן, אַזוי מער און אַזוי שאַרפער שטייט זי

מיר פאר די אויגן, און עס דאכט זיך מיר, אז איך הער איר קול, ווי זי רופט צו מיר: „הער מיך אויס, טאטע־פאטער!"... און איך פארשטעל מיר די אויערן, איך זאל זי ניט הערן, און איך מאך צו די אויגן, איך זאל זי ניט זען, און איך זאג די שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה און הער ניט, וואס איך זאג, און שלאג זיך אָשַׁמְנוּ און ווייס ניט, פארוואס, און מיין לעבן איז צעריסן, צעריסן, צעריסן, און אליין בין איך צעדולט, און זאגן זאג איך ניט קיינעם פון מיין באגעגעניש, און רייד נישט מיט קיינעם פון איר, און פרעג זיך ניט נאך אף איר בא קיינעם, כאטש איך ווייס, איך ווייס גאנץ גוט, ווו זי איז און ווו ער איז און וואס זיי טוען, נאר א מַכָּה וועט בא מיר עמעצער ווערן. ניט דערלעבן וועלן דאס מיינע שׂוֹנְאִים, אז איך זאל מיך פאר עמעצן באקלאגן. אט אזא מענטש איז טֶבְיֶה!...

איך וואלט א בַּעַלן געוועזן ווינסן, צי אלע מאנצבילן זיינען אזוי, צי נאר איך בין אזא מְשוּגענער? א שטייגער, כְּדוֹמֶה לְמָשָׁל, אמאל טרעפט זיך... איר וועט ניט לאכן פון מיר? איך האב מוֹרָא, איר וועט לאכן פון מיר... אמאל טרעפט זיך, איך טו מיך אָן אין דער שַׁבָּתדיקער קאפאטע, און לאז מיך צו דער באן, און בין שוין גרייט זיך אויפזעצן פארן אהין, צו זיי, איך ווייס, ווו זיי זיצן... איך גיי צו צום קאסיר און הייס מיר געבן א בילעט. פרעגט ער מיך: וווהין? זאג איך: קיין יעהופּעץ... זאגט ער: אזא שטאט איז בא מיר נישט פאראן... זאג איך: בין איך ניט שולדיק... און איך קער מיך אום צוריק אהיים, טו אויס די שַׁבָּתדיקע קאפאטע און נעם מיך צוריק צו דער ארבעט, צום ביסל מילכיקס און צום פערד־און־וועגעלע, ווי שטייט דארטן: אִ י שׁ לְ פָ עֳ ל וֹ וְ אָ דָ ם לַ עֲ בוֹ דָ ת וֹ — דער שניידער צו דער שער און דער שוסטער צום ווארשטעט... איא, איר לאכט פון מיר? וואס האב איך אייך געזאגט? איך ווייס אפילו, וואס איר טראכט; איר טראכט זיך: „אט דער טֶביה איז טאקע עפּעס נאר א חוּשים!"... דערפאר רעכן איך, אז עַ ד כָּ אן א וֹ מ ְ ר י ם בְּ שַׁ בָּ ת הַ גָּ ד וֹ ל — ס'זאל זיין הייַנטיקס מאל גענוג, הייסט עס... זייט מיר געזונט און שטארק און שרייבט בריוועלעך. נאר לְמַעַן־הַשֵּׁם, ניט פארגעסן, וואס כ'האב אייך געבעטן: אז ס'זאל זיין פַּתַּח שֵׁין שא, איך מיין, איר זאלט ניט מאכן דערפון קיין ביכל. און אויב עס וועט אייך אויסקומען שרייבן, זאלט איר שוין שרייבן פון אן אנדערן, ניט פון מיר; אָן מיר פארגעסט, ווי אין פסוק שטייט: וַ יִ שְׁ כָּ חֵ ה וּ — אוים טֶבְיֶה דער מילכיקער!...

שפּרינצע

נעשריבן אין יאָר 1907.

שפּרינצע

— אײַך קומט א גרויסן, א ברייטן שָׁלוֹם־עֲלֵיכֶם, פאניע שָׁלוֹם־עֲלֵיכֶם, — עֲלֵיכֶם וְעַל בְּנֵיכֶם! א שאָק מיט יאָרן, אז מיר האָבן זיך ניט געזען! וויי־וויי, וויפל וואַסערן עס זײַנען אפּגעלאָפן! וויפל אנגסטן מיר ביידע און כָּל יִשְׂרָאֵל זײַנען אויסגעשטאַנען אין די עטלעכע יאָר: א קעשעניוו, א קאָסנעטוציע, מיט פּאָגראָמען, מיט צָרוֹת, מיט שלעק — אך טי רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם, גאָטעניו נאָש!... מיר איז נאָר א חִידוּש אַף אײַך, האָט קיין פאריבל ניט, וואָס איך וועל אײַך זאָגן, איר זײַט דאָך נישט גערוקט אַף א האָר, קיין עַיִן־הָרָע, קיין עַיִן־הָרָע! טוט אָבער א קוק אַף מיר: הֲרֵי אֲנִי כְּבֶן שִׁבְעִים — איך בין נאָך ניט אַלט קיין זעכציק, און זעט, ווי ווײַס טֶבְיֶה איז געוואָרן! ס'א ווערטעלע צַעַר־גִידוּל־בָּנִים, וואָס מע האָט פון קינדער! און ווער האָט נאָך אזויפיל צַעַר־גִידוּל־בָּנִים פון קינדער וויפל איך? מיך האָט געטראָפן א נײַער שלאָק מיט מײַנע א טאָכטער שפּרינצע, וואָס גייט איבער אַלע צָרוֹת, וואָס איך האָב ווען איבערגעהאַט ביז אהער, און זעט, פונדעסטוועגן, גאָרנישט, מע לעבט, ווי שטייט דאָרטן: בַּעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה חַי — כאָטש ווער צעזעצט, שׂוֹנְאֵי־צִיוֹן, זינגענדיק דאָס לידל:

> וואָס טויג מיר מײַן לעבן, וואָס טויג מיר מײַן וועלט,
> אַז כ'האָב נישט קיין מַזל, אַז כ'האָב נישט קיין געלט?...

בקיצור, וואַזוי שטייט דאָרט אין פּרק: רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת — גאָט האָט געוואָלט א טוֹבָה טאָן זײַנע יִידן, האָט מען אָנגעשיקט אַף אונדז אַן אומגליק, א צָרָה, א קאָסנעטוציע! אײַ, א קאָסנעטוציע! עס איז געקומען מיטאָמאָל א מְהוּמֶה אַף אונדזערע נְגִידִים, א לויפעניש פון יעהופּעץ קיין אויסלאַנד, כְּלוֹמֶרשט אין די וואַרעמע בעדער, נערוון, זאַלץ־ביטלעך, נעבעטיקע טעג... און ווי באַלד מע צעפאָרט זיך פון יעהופּעץ, איז בויבעריק מיט איר לופט און מיט איר וואַלד און מיט אירע דאַטשעס טיף־טיף אין דער ערד, ווי מיר זאָגן

אין בָּרוּך־שֶׁאָמַר: בָּרוּך מְרַחֵם עַל הָאָרֶץ... נאָר וואָס דען? ס'איז דאָך אָבער דאָ א גרויסער גאָט אַף דער וועלט, וואָס גיט אכטונג אַף זײַנע אָרעמע לײַט נעבעך, זיי זאָלן זיך נאָך אביסל מוטשען אַף דער וועלט, האָבן מיר געהאַט א זומער — אײַ־אײַ־אײַ! איז מען זיך צונויפגעלאָפן צו אונדז קיין בויבעריק פון אדעס, און פון ראַסטאָוו, און פון קאַטערינאָסלאַוו, און פון מאָהליוו, און פון קעשעניוו אַלְפֵי אֲלָפִים נְגִידִים, גְּבִירִים אַדִירִים! אַפָּנִים, אַז דאָרט איז די „קאָסנעטער־ציע" נאָך שטאַרקער, ווי בײַ אונדז אין יעהופּעץ, ווארעם מע לויפט, מע הערט ניט אויף צו לויפן. אַנִי, די קַשְׁיָא: וואָס לויפן זיי עפּעס צו אונדז? איז דער תְּירוּץ: לָמַאי אונדזערע לויפן צו זיי? ס'איז שוין בײַ אונדז געוואָרן, בָּרוּך־הַשֵּׁם, אזא מִנְהָג, אַז עס קומט די צײַט, וואָס מע הייבט אָן ריידן פון פּאָגראָמען, הייבן יִדן אָן צו לויפן פון איין שטאָט אין דער אַנדערער, ווי אין פָּסוּק שטייט: וַיִּסְעוּ וַיַּחֲנוּ, וַיַּחֲנוּ וַיִּסְעוּ — איז די טײַטש: פּאָר דו צו מיר, וועל איך פּאָרן צו דיר... דערווײַל איז בויבעריק, וואָס אָרט אײַך, געוואָרן א כְּרַך, אָנגעפּאַקט מיט מענטשן, ווײַבער און קינדער, און קינדער האָבן ליב פּיקן, און מילכיקס דאַרף מען, און ווו קריגט מען מילכיקס, אַז ניט בײַ טֶבְיֶהן? וואָס טויג אײַך, טֶבְיֶה איז אַרײַן אין דער מאָדע. פון אַלע זײַטן: טֶבְיֶה און טֶבְיֶה! רֶ׳ טֶבְיֶה, אהער! רֶב טֶבְיֶה, צו מיר! אַז גאָט וויל, וואָס פרעגט איר?

וַיְהִי הַיּוֹם, טרעפט זיך א מַעֲשֶׂה, עֶרֶב־שָׁבוּעוֹת איז דאָס געווען, קום איך צו פאָרן מיט אביסל מילכיקס צו איינער פון מײַנע קוֹנָהטעס, א יונ־גע אַלְמָנָה און א רײַכע פון קאַטערינעסלאַוו, וואָס איז געקומען צו פאָרן מיט איר זונדל, אַראַנטשיק הייסט ער, קיין בויבעריק אפן זומער; און דאָס פאַרשטייט איר דאָך אליין, אַז דאָס ערשטע באַקאַנטשאַפט אירס אין בויבעריק איז געווען מִסְתָּמָא מיט מיר. „מע האָט מיר גערעקאָ־מאַנדירט, זאָגט זי, די אַלְמָנָה הייסט דאָס, אַז בײַ אײַך איז דאָס בעסטע מילכיקס". „ווי קאָן דאָס זײַן אַנדערש? — זאָג איך צו איר, צו דער אַלְמָנָה, הייסט דאָס. — ניט אומזיסט, זאָג איך, זאָגט שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ, אַז א גוטער נאָמען לאָזט זיך הערן, ווי א שׁוֹפָר, איבער דער גאַנצער וועלט, און אויב איר ווילט, זאָג איך, וועל איך אײַך דערציילן, וואָס עס זאָגט דערויף דער מְדְרָשׁ". שלאָגט זי מיך איבער, די אַלְמָנָה הייסט דאָס, און זאָגט צו מיר, אַז זי איז אַן אַלְמָנָה, און איז אין די זאַכן,

זאָגט זי, נישט געניט. זי ווייס ניט, מיט וואָס מען עסט דאָס... דער עיקר, זאָגט זי, אַז די פּוטער זאָל זײַן פריש, און דער קעז זאָל זײַן גע־שמאַק... נו, גייט רעדט מיט אַ נקבֿה!...

בקיצור, איז האָב אָנגעהויבן אַרײַנקומען צו דער קאַטערינעסלאַווער אַלמנה, וואָס אַרט אײַך, צוויי מאָל אין דער וואָך; אַלע מאָנטיק און דאָנערשטיק, פּינקטלעך, ווי אַ לוח, אַראָפּגעטראָגן דאָס ביסל מילכיקס. גאָרנישט אָנגעפרעגט זיך, צי מע דאַרף, צי מע דאַרף ניט, געוואָרן בײַ איר אַ היימישער מענטש, ווי געוויינלעך, אָנגעהויבן זיך צוקוקן, וויאַזוי עס פירט זיך בײַ איר, אַרײַנגעשמעקט אין קיך אַרײַן, געזאָגט אַ פּאָר מאָל, וואָס איך האָב געפונען פאַר נייטיק צו זאָגן, דאָס ערשטע מאָל, געוויינלעך, געכאַפּט אַ פּסק פון דער דינסט, איך זאָל זיך ניט מישן, ניט אַרײַנקוקן אין פרעמדע טעפּ, דאָס אַנדערע מאָל האָט מען זיך צו מײַנע ווערטער צוגעהערט, און דאָס דריטע מאָל טאַקע געהאַלטן זיך מיט מיר אַן עצה, וואָרעם זי האָט אַרויסגעזען, די אַלמנה הייסט דאָס, ווער טביה איז. אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז זי האָט מיר אַנטפּלעקט איר צרה, איר קרענק, איר אומגליק — אַראָנטשיק! סטײַטש, ער איז שוין אַ בחור פון עטלעכע און צוואַנציק יאָר, זאָגט זי, און ווייס נאָר פערדלעך, נאָר לאָסיפּעדן, נאָר כאַפּן פישלעך, און ווײַטער, זאָגט זי, ווייס ער גאָרנישט! ער וויל נישט הערן, זאָגט זי, פון געשעפט, פון געלט; ס'איז אים געבליבן פון זײַן טאַטן, זאָגט זי, אַ שיינע ירושה, כמעט אַ מיליאָן, ער זאָל דאָס אפילו, זאָגט זי, אַרײַנשמעקן! עס ווייס נאָר אויסברענגען, זאָגט זי, אַן אָפענע האַנט בײַ אים! „ווו איז ער, זאָג איך, דער בחור? איר גיט אים נאָר, זאָג איך, אהער צו מיר, איך וועל מיך מיט אים אביסל, זאָג איך, דורכשמועסן, אים זאָגן אביסל מוסר, אַ פּאָר פּסוקים, ברענגען אַ מדרש"... לאַכט זי: „ווייס איך וואָס, זאָגט זי, איר ברענגט אים בעסער אַ פערדל, ניט קיין מדרש!"...

בתוך כּך, אַזוי ווי מיר ריידן אַזוי, ו י ב ו א ה י ל ד — קומט אָן דער בחור, אַראָנטשיק הייסט דאָס, אַ בחורעץ אַ סאָסנע, אַ געזונטער יונגאַטש, בלוט און מילך, און אַ ברייטן פּאַס טראָגט ער, איך בעט איבער אײַער כּבֿוד, אויף די הויזן, מיט אַ זייגערל אַרײַנגעשטעקט אָט דאָ אין גאַרטל, מיט פאַרקאַטשעטע אַרבל אַריבער די עלנבויגנס. „ווו ביסטו געוועזן?" פרעגט אים די מוטער. „זיך געשיפט מיט אַ שיפל, זאָגט ער, געכאַפּט פיש"... „אַ שיינע עובֿדה, זאָג איך, פאַר אַזאַ בחורל.

ווי איר; דאָרט אין דער היים וועט מען אײַך צעטראָגן, זאָג איך, די
ביינער, און איר דאָ וועט כאַפּן פּישלעך!" איך טו אַ קוק אויף מײַן אַלמָנָה
— רויט ווי אַ צוויק, אַלערליי פאַרבן. זי האָט געווים גערעכנט, אַז
איר בן וועט מן הסתּם אָננעמען מיך פאַרן קאָלנער בּיָד חזקה אַחת, און
וועט מיר געבן בּאותות ובמופתים שתּים — צוויי פּעטש הייסט עס,
און וועט מיך אַרויסוואַרפן כּחרס הנשבּר! בלאָטע! טביה האָט פאַר
אַזעלכע זאַכן קיין מורא ניט! איך, אַז איך האָב עפּעס, זאָג איך!

כּך הוה. מײַן בּחור, אַז ער האָט דערהערט פון מיר אַזעלכע דיבורים,
איז ער נאָר אָפּגעטראָטן אַביסל, פאַרלייגט די הענט אַרונטער, מיך באַ־
טראַכט פון סאַמע קאָפּ ביז צו די שפּיץ פיס, אַרויסגעלאָזט עפּעס אַ מאָד־
נעם פּנים און האָט זיך פּלוצים אַזוי צעלאַכט, אַז מיר ביידע האָבן מורא
געהאַט, צי איז דער בּחור חלילה ניט משוגע געוואָרן אויף אַ מינוט? און
וואָס זאָל איך אײַך זאָגן — מיר זײַנען פון דעמאָלט אָן געוואָרן מיט
אים חבר, די בעסטע גוטע פרײַנט! איך מוז אײַך זאָגן: מיר איז דער
בּחור געפעלן וואָס ווײַטער אַלץ מערער; אַפילו אַ שאַרלאַט און אַן
אויסברענגער, און אַ האַנט שוין צו אַן אָפּענע, און אַ שטיקל חושים
דערצו. למשל, באַגעגענען אַן אָרעמאַן, אַרײַנלייגן די האַנט אין קעשע־
נע, אַרויסנעמען און אַוועקגעבן, נישט געציילט. ווער טוט עס?... אָדער
אַראָפּנעמען פון זיך אַ גוטן פּאַליטאָ, אַ גאַנצן, אַ נײַעם, און אַוועקגעבן
— אַז מע שמועסט אַ חושימדיקער!... אַ גאָטס רחמנות גע־
יענעם — וועט אויף דער מוטער! זי פלעגט זיך מיר קלאָגן: וואָס טוט מען? און
בעטן מיך, איך זאָל מיט אים אַביסל שמועסן. האָב איך איר צוליב גע־
טאָן: וואָס וועל איך איר זשאַלעווען? עס קאָסט מיך געלט? און איך
האָב מיך אַוועקגעזעצט און איך האָב אים דערציילט מעשׂיות, געבראַכט
משלים, געריבן פּסוקים, געהאַקט מדרשים, אַזוי ווי טביה קאָן. און ער
האָט דווקא ליב געהאַט מיך אויסהערן, אויספרעגן, ווי־אַזוי איך לעב,
ווי־אַזוי איך פיל מיך אינדערהיים? „איך וואָלט אַ בעל גענוען, זאָגט
ער, זײַן בײַ אײַך, רב טביה!"... זאָג איך צו אים: „אַז מען איז
אַ בעל זײַן בײַ טביהן, נעמט מען, זאָג איך, און מע פאָרט זיך דורך
אַמאָל צו מיר אין כוטאָר אַרײַן; איר האָט דאָך, זאָג איך, גענוג פערד־
לעך, מיט לאָסיפּעדן. פאַר נויט, זאָג איך, זײַט איר ניט קליין זיך
דורכגיין מיט די רגלים, ס'איז ניט ווײַט, זאָג איך, מע דאַרף נאָר דורכ־
שנײַדן, זאָג איך, דעם וואַלד"... „ווען, זאָגט ער, זײַט איר אינדער־

היים ?" „מיך קאָן מען טרעפן, זאָג איך, אינדערהיים נאָר שַׁבָּת, אָדער יוֹם־טוֹב. שאַט, זאָג איך, ווייסט איר וואָס ? אַט האָבן מיר, אַם־יִרְצֶה־הַשֵּׁם, איבעראַכטאָג פריַיטיק שָׁבוּעוֹת; אויב איר ווילט, זאָג איך, מאַכן אַ שפּאַציר צו אונדז אין כּוטאָר אַריַין, וועט איַיך מיַין וויַיב, זאָג איך, מְכַבֵּד זיַין מיט מילכיקע בלינצעס אַזעלכע, אֲשֶׁר לֹא פִּלִּינצוּ אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם!" פרעגט ער מיך: „וואָס הייסט דאָס ? איר ווייסט דאָך, זאָגט ער, אַז איך בין אַף פְּסוּקִים שוואַך"... „איך ווייס, זאָג איך, אַז איר זיַיט שוואַך; איר זאָלט געווען, זאָג איך, לערנען אין חֶדֶר, אַזוי ווי איך, וואָלט איר, זאָג איך, אויך געוווּסט מַה דְּקאָמְרֵי רֶבִּיצָן"... לאַכט ער און מאַכט צו מיר: „גוט, איר האָט מיך, זאָגט ער, פאַר אַ גאַסט; איך קום, זאָגט ער, צו איַיך, רֶב טֶבְיֶה, דעם ערשטן טאָג שָׁבוּעוֹת, מיט אַ פּאָר באַקאַנטע, אַף בלינצעס, נאָר איר זאָלט זען, זיי זאָלן זיַין, זאָגט ער, היים!" „אֶשׁ לֶהָבָה, זאָג איך, מִ ן הַ שָּׁ פָּ ה וְ לַ ח וּ ץ — פון דער סקאָווערדע גליַיך אין מויל אַריַין!"... און איך קום צו פאָרן אַהיים און רוף מיך אָן צו מיַינער: „גאָלדע, זאָג איך, מיר האָבן געסט אַף שָׁבוּעוֹת!" זאָגט זי: „מַזל־טוֹב דיר, ווער מען איז ?" זאָג איך: „דאָס וועסטו וויסן שפּעטער; דו גרייט נאָר צו אייער, זאָג איך, קעז און פּוטער איז דאָ, בָּרוּךְ־הַשֵּׁם, גענוג; וועסט מאַכן בלינצעס, זאָג איך, פאַר דריַי פאַרשוין, נאָר אַזעלכע פאַרשוינען, זאָג איך, וואָס האַלטן פון דער אֲכִילָה און הייבן נישט אָן צו וויסן, זאָג איך, וואָס רַשִׁ"י מאַכט"... „אַוַדְאַי, זאָגט זי, שוין צוגעטשעפּעט זיך אַ שְׁלִים־מַזל פון הונגעריקן לאַנד ?" „ביסט אַ בְּהֵמָה, זאָג איך, גאָלדע! ערשטנס, וואָלט נישט געווען, זאָג איך, אַזאַ אומגליק, ווען מיר זאָלן חָלִילָה אָנ־האָדעווען, זאָג איך, אַן אָרעמאַן מיט שָׁבוּעוֹתדיקע בלינצעס; וְהַשֵּׁנִית, זאָג איך, זיַי וויסן, זוּגָתִי הַיְקָרָה, הַצְנוּעָה וְהַחֲסִידָה מָרַת גאָלדע שֶׁתִּחְיֶה, אַז איינער פון אונדזערע שָׁבוּעוֹתדיקע געסט וועט זיַין דער אַלְמָנָהס זונדל, זאָג איך, אָט דער, וואָס מע רופט אים אַראַנטשיק, איך האָב דיר דערציילט פון אים". „אויב אַזוי, זאָגט זי, איז עפּעס אַנדערש"... דער כּוֹחַ פון מיליאָנען! אפילו מיַין גאָלדע, אַז זי דערשמעקט געלט, ווערט זי גאָר אַן אַנדער מענטש. ס'איז אַזאַ וועלט, וואָס זאָלט איך קלערן ? ווי שטייט דאָרטן אין הַלֵּל: כֶּ סֶ ף וְ זָ הָ ב מַ עֲ שֵׂ י יְ דֵ י אָ דָ ם — געלט באַגראָבט אַ מענטשן...

בקיצור, ס'איז געקומען דער ליבטיקער גרינער יוֹם־טוֹב שָׁבוּעוֹת, ווי

שיין, ווי גרין, ווי ליכטיק און ווארעם בא מיר אין כותאר איז, אז עס קומט שָבוּעוֹת, באדארף איך אײַך ניט דערציילן. דער גרעסטער גְבִיר בא אײַך וואלט זיך ווינטשן האבן אזא בלויען הימל, מיט אזא גרינעם וואלד, מיט אזעלכע שמעקנדיקע סאסנעס, מיט אזא מְחַיֶהדיקן גראז, פאשע פאר די בְּהֵמֹהלעך, וואס שטייען און קײַען און קוקן אײַך אין די אויגן ארײַן, ווי איינער רעדט: „גיט אונדז נאר אלע מאל אזא גראז, קיין מילך וועלן מיר אײַך ניט זשאלעווען!"... ניין, זאגט אײַך, וואס איר ווילט, גיט מיר די בעסטע פַּרְנָסָה, איך זאל ארויספארן פון דארף אין שטאט ארײַן, וועל איך מיך מיט אײַך ניט בײַטן. ווו האט איר אין שטאט אזא הימל? ווי זאגן מיר אין הַלֵל: הַשָׁמַיִם שָׁמַיִם לַה' — ס'איז א הימל פון גאט!... אין שטאט, אז איר פארדרייסט דעם קאפ, וואס זעט איר? א מויער, א דאך, א קוימען, אבער ווו האט איר דארט אזא בוים? און טאמער האט זיך פארוואלגערט ערגעץ בא אײַך א ביימעלע, האט איר דעם אנגעטאן פון אויבן א קאפאטע!... הַכְּלָל, זיי האבן זיך גארנישט געקאנט אפווונדערן, מײַנע געסט, אז זיי זײַנען געקומען צו מיר שָבוּעוֹת אין כותאר ארײַן. אנגעקומען זײַנען זיי, אלע פיר בַּחוּרִים, רײַטנדיק אף פערדלעך, סוּסִים איינס און איינס! און ווער שמועסט אראנטשיק — איז געזעסן אף א פערדל, זאג איך אײַך, א סוס, אן אמתער מערין! איר קויפט אים ניט פאר קיין דרײַ הונדערט קארבן! „בָּרוּךְ הַבָּא, געסט! — זאג איך צו זיי. — לְכָבוֹד שָבוּעוֹת, זאג איך, זײַט איר דאס געקומען רײַטנדיק? נִישְקָשֶׁה, זאג איך, טֶבַע איז נישט פון די גרויסע צַדִיקִים, און אז מע וועט אײַך, זאג איך, אִם־יִרְצֶה־הַשֵׁם, שמײַסן אף יענער וועלט, וועט מיר ניט ווײ טאן... עי, גאלדע! זע נאר, עס זאלן זײַן פארטיק די בלינצעס, און לאז מען, זאג איך, ארויס־טראגן דעם טיש אהערצו אין דרויסן ארויס, איך האב, זאג איך, אין שטוב גארנישט וואס צו ווײַזן פאר די געסט... עי, שפרינצע! טײַבל! ביילקע! ווו זײַט איר דארט? רירט זיך!"... אט אזוי קאמאנדעווע איך מיט די קינדער, און עס ווערט ארויסגעטראגן א טיש, מיט בענק־לעך, מיט א טישטעך, מיט טעלער, לעפלען, גאפלען, זאלץ, — און טא־קע באלד נאך דעם קומט אן גאלדע מיט די בלינצעס, הייסע, זודיקע, פון דער סקאווערדע, מְחַיֶהדיקע, פעטע, כְּצַפִּיחִית בִּדְבָש! און מײַנע אוֹרְחִים קאנען זיך גארנישט אפלויבן פון די בלינצעס...

„וואס שטייסטו, זאג איך צו גאלדען, נעם, זאג איך, חַזֵר איבער

דעם פּסוק נאָכאַמאָל, ס'איז הײַנט, זאָג איך, שבֿועות, דאַרף מען, זאָג איך, זאָגן צוויי מאָל „אודך"״! און מײַן גאָלדע פּוילט זיך ניט, פּילט אָן דעם פּאָלומעסעק נאָכאַמאָל, און שפּרינצע דערלאַנגט די בלינצעס צום טיש. פּלוצים, איך טו אַ קוק אַף מײַן אַראַנטשיקן, איך זע, ער האָט זיך פאַרקוקט אַף מײַן שפּרינצען — ער לאָזט נישט אַראָפּ קיין אויג פון איר! וואָס האָט ער אַף איר אַזעלכעס דערזען?... „עסט, זאָג איך צו אים, פאַרוואָס עסט איר נישט?״... מאַכט ער צו מיר: „וואָס דען טו איך?״ „איר קוקט, זאָג איך, אַף מײַן שפּרינצען״... ווערט אַ געלעכטער, אַלע לאַכן, און מײַן שפּרינצע לאַכט אויך. און ס'איז אַלעמען פריילעך, אַלעמען גוט — אַ גוטער, אַ פריילעכער שבֿועות אַף אַלעמען!... גיי טרעף, אַז פון דער פריילעכקייט וועט זיך אויסלאָזן אַ צרה, אַ שלאַק, אַ יללה, אַ גאַנס שטראָף אַף מײַן קאָפּ, פאַרוויסט און פאַרפינצטערט בין איך געוואָרן!... נאַר עט! אַ מענטש איז אַ נאַר! אַ מענטש אַ בר־דעת טאָר זיך ניט צולאָזן צום האַרצן און דאַרף פאַרשטיין, אַז אַזוי ווי עס איז, אַזוי באַדאַרף צו זײַן, וואָרעם ווען עס זאָל באַדאַרפן זײַן אַנדערש, וואָלט דאָך עס ניט געווען אַזוי ווי עס איז! זאָגן מיר דען ניט אין תּהילים: הַשְׁלֵךְ עַל ה' — פאַרלאָז דיך נאָר אַף גאָט, ער וועט שוין מאַכן אַזוי, אַז דו זאָלסט ליגן טיף, נײַן איילן אין דער ערד, און באַקן בייגל, און נאָך זאָגן: גַּם זוּ לְטוֹבָה! הערט, וואָס עס קאָן זיך פאַרלויפן אַף אַ וועלט, נאָר מיט קאָפּ, וואָרעם דאָ הייבט זיך ערשט אָן די רעכטע מעשה.

וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר — איינמאָל פאַרנאַכט קום איך צופאָרן אַהיים אַ צעבראָטענער פון עם טאָג און אָן אויסגעמוטשעטער פון עם אַרומלויפן איבער די דאַטשעס אין בויבעריק, טרעף איך בײַ מיר אין דרויסן בײַ דער שטוב צוגעצוימט צו דער טיר אַ באַקאַנט פערד, איך וואָלט געמעגט שווערן, אַז ס'איז אַראַנטשיקס סוס, דער מערין, וואָס איך האָב אים דעמאָלט אָפּגעשאַצט אין דרײַ הונדערט קאַרבן. גיי איך צו צום סוס און דערלאַנג אים מיט איין האַנט אַ פּליאַסק פון הינטן און מיט דער אַנדערער האַנט אַ קראַץ פון פאָרנט אין האַלדז און אַ טרייסל איבער דער גריווע. „יְדִידִי, זאָג איך צו אים, שיינער בָּחוּר מײַנער! וואָס טוסטו דאָ?״ דרייט ער אויס צו מיר די הַנעוודיקע מאָרדע און טוט אַ קוק אַף מיר מיט די קלוגע אויגן, ווי איינער רעדט: „וואָס פרעגט איר מיך? פרעגט מײַן בַּעַל־הַבַּיִת״... און איך קום אַרײַן אין שטוב

און טו אַ נעם מײַן װײַב: „זאָג מיר נאָר, גאָלדע קרוין, װאָס טוט דאָ אָראַנטשיק?״ ענטפערט זי מיר: „פון װאַנען זאָל איך װיסן? ער איז דאָך פון דײַנע לײַט!״ „װוּ איז ער ערגעץ?״ „ער איז, זאָגט זי, געגאַנגען מיט די קינדער אין װעלדל אַפּן שפּאַציר״... „װאָס איז פּלוצים גאָר פּאַר אַ שפּאַציר?״ — זאָג איך צו מײַן װײַב און הײס מיר געבן עסן. אָפּגעגעסן, באַטראַכט איך מיך: „װאָס ביסטו, טביה, אַזױ אױפגעטראָגן? אַז אַ מענטש קומט צו דיר צו גאַסט, באַדאַרף מען זײַן אַזױ אָנגעדרודלט? אַדרַבָּה״... און װי איך טראַכט מיר אַזױ, איך טו אַ קוק — מײַנע מײדלעך גײען מיטן חֶבְרָה־מַאן, האַלטן אָנגעריסענע קװײטן, פריער גײען צװײ יונגערע, טײַבל און בײלקע, און הינטן — מײַן שפּרינצע מיט אָראַנטשיקן... „גוטן אָװנט!״ „גוט יאָר!״ מײַן אָראַנטשיק שטײט מיר עפּעס אַזױ מאָדנע, גלעט דאָס פערד, האַלט אַ גרעזל אין מױל און רופט זיך אָן צו מיר: „רֶב טֶבְיֶה! איך װיל מיט אײַך מאַכן אַ געשעפט, לאָמיר זיך בײַטן מיט די פערדלעך״. „איר האָט נישט געפונען, זאָג איך, פון װעמען צו לאַכן?״ מאַכט ער צו מיר: „נײן, איך מײן דאָס ערנסט״. „אַזױ, זאָג איך, איר מײנט דאָס ערנסט? װיפל, למשל, קאָסט אײַער סוס?״ „אין װיפל, זאָגט ער, שאַצט איר אים?״ „איך שאַץ אים, זאָג איך, איך האָב מורא, אױב ניט דרײַ הונדערט קאַרבוינים, און אפשר מיט אַ סמיטשיק״. צעלאַכט ער זיך און זאָגט, אַז ער קאָסט מער פון דרײַ מאָל אַזױפיל, און רופט זיך אָן צו מיר: „נו? מאַכן מיר אַ בײַט?״ מיר איז דער שמועס ניט געפעלן: װאָס הײסט, ער װעט אױסבײַטן זײַן סוס אױף מײַן שלִים־מַזל!... זאָג איך צו אים, אַז ער זאָל אָפּלײגן דאָס געשעפט אױף אַן אַנדערש מאָל, און איך פרעג אים אין אַ שפּאַס: צי איז ער טאַקע צוליב דעם געקומען? אױב אַזױ, איז אַן עֲבֵירָה, זאָג איך, די הוֹצָאוֹת... ענטפערט ער מיר גאַנץ ערנסט: „געקומען בין איך צו אײַך, אײגנטלעך, מכוח אַן אַנדער זאַך; זײַט זיך מַטְרִיחַ, אױב איר װילט, װעלן מיר אַביסל שפּאַצירן״. װאָס פאַר אַ שפּאַציר איז דאָס אױף אים אָנגעקומען? — טראַכט איך מיר, און לאָז מיך גײן מיט אים צום װעלדל צו. די זון האָט זיך לאַנג געזעצט, דאָס גרינע װעלדל זעט שױן אױס טונקל, די זשאַבעס פון דער גרעבליע קראַקען, און דאָס גראָז שמעקט מְחַיֶה נְפָשׁוֹת! אָראַנטשיק גײט און איך גײ, ער שװײַגט און איך שװײַג. נאָכדעם שטעלט ער זיך אָפּ, טוט אַ הוסט און מאַכט צו מיר: „רֶב טֶבְיֶה! װי װאָלט איר, אַ שטײגער,

געזאָגט, ווען איך זאָל אײַך זאָגן, אַז איך האָב ליב אײַער שפּרינצע און אַז איך וויל זי נעמען פֿאַר אַ כּלה?״ „וואָס איך וואָלט געזאָגט? — זאָג איך. — איך וואָלט געזאָגט, אַז מע זאָל אַ משוגענעם אויסמעקן און אײַך אַרײַנשטעלן״... קוקט ער מיך אָן און מאַכט צו מיר: „וואָס הייסט?״ זאָג איך: „אָט דאָס הייסט!״... זאָגט ער: „איך פֿאַרשטיי אײַך ניט״. זאָג איך: „איז אַ סימן, אַז איר זײַט ניט איבעריק קלוג, ווי אין פּסוק, זאָג איך, שטייט: חָכָם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ, דאָס מיינט: אַ קלוגן זאָגט מען אָפּן ווונק, אַ נאַר גיט מען מיטן שטעקן״... מאַכט ער צו מיר ברוגזלעך: „איך רייד צו אײַך פּראָסט, און איר ענט־פֿערט מיר מיט חכמות און מיט פּסוקים!״ זאָג איך: „איטלעכער חזן זינגט אַזוי, ווי ער קאָן, און יעדער בעל־דרשן דרשנט פֿון זײַנעטוועגן; אויב איר ווילט וויסן, וואָס פֿאַר אַ בעל־דרשן איר זײַט, רעדט איבער פֿריִער מיט אײַער מוטער, זי וועט אײַך שוין, זאָג איך, קלאָר מאַכן אַקוראַט״... „האַלט איר מיך, זאָגט ער, אָפּנים, פֿאַר אַ יִינגעלע, וואָס דאַרף זיך אָנפֿרעגן בײַ דער מאַמען?״... „געוויס, זאָג איך, דאַרפֿט איר זיך אָנפֿרעגן בײַ דער מאַמע, און די מאַמע וועט אײַך געוויס זאָגן, אַז איר זײַט אַ הוֹשׂים, און וועט זײַן גערעכט״... „און וועט זײַן גע־רעכט?״ — מאַכט ער. „געוויס, זאָג איך, וועט זי זײַן גערעכט, וואָרעם וואָס פֿאַר אַ חתן זײַט איר, זאָג איך, פֿאַר מײַן שפּרינצען? וואָס פֿאַר אַ גלײַכן איז מײַן שפּרינצע צו אײַך? און דער עיקר, זאָג איך, וואָס פֿאַר אַ מחותּן בין איך מיט אײַער מוטער?״... „אויב אַזוי, מאַכט ער צו מיר, האָט איר שוין, רב טביה, אַ גרויסן טעות! איך בין נישט קיין יִינגעלע פֿון אַכצן יאָר, און זוך נישט קיין מחותּנים פֿאַר מײַן מוטער, און ווייס ווער איר זײַט, און ווער אײַער טאָכטער איז, און זי געפֿעלט מיר, און אַזוי וויל איך, און אַזוי וועט דאָס זײַן!״... „האָט קיין פֿאַריבל ניט, זאָג איך, וואָס איך שלאָג אײַך איבער; איך זע, זאָג איך, אַז מיט איין צד זײַט איר שוין פֿאַרטיק; זײַט איר, זאָג איך, באַוואָרנט אויך מיטן אַנדערן צד?״... זאָגט ער צו מיר: „איך ווייס ניט, וואָס איר מיינט״... זאָג איך: „איך מיין דאָס די טאָכטער מײַנע, שפּרינצען מיין איך, צי האָט איר שוין, זאָג איך, מיט איר עפּעס גערעדט, און וואָס, זאָג איך, זאָגט זי?״... ווערט ער אַזוי ווי באַליי־דיקט און מאַכט צו מיר מיט אַ שמייכל: „וואָס פֿאַר אַ פֿראַגע איז דאָס? געוויס האָב איך, זאָגט ער, מיט איר גערעדט, און ניט איין מאָל —

עטלעכע מאָל, איך קום, זאָגט ער, אהער אַלע טאָג״... איר הערט, ער קומט אַהער אַלע טאָג, און איך ווייס נישט!... „בְּהֵמָה בְּצוּרַת מענטש! באַדאַרף מען דאָך דיר געבן קײַען שטרוי, טֵבְיֶה! אַז דו וועסט זיך לאָזן אַזוי פירן אין באָד אַרײַן, וועט מען דאָך דיך קויפן און פאַרקויפן, דו פערדאַטש איינער!״... אַזוי טראַכט איך מיר און גיי מיט אַראָנטשיקן צוריק, און ער געזעגנט זיך אָפּ מיט מײַן חֶבְרָה, כאַפּט זיך אַרויף אָפן סוס, און הָלַך משֶׁה מָרְדְכַי — מאַרש קיין בויבעריק...

אַצינד וועלן מיר, ווי זאָגט איר דאָס אין אײַערע ביכלעך, איבער־לאָזן דעם בֶּן־מֶלֶךְ און זיך נעמען צו דער בַּת־מַלְכָּה, צו שפּרינצען הייסט עס... „זאָג מיר, טאָכטער, וואָס איך וועל דיך פרעגן, זאָג איך: דער־צייל מיר נאָר, זאָג איך, וואָס דער אַראָנטשיק האָט מיט דיר אָפּגע־שמועסט מִכּוֹחַ אַזאַ זאַך, זאָג איך, גאָר אָן מײַן וויסן?״... ענטפערט עפּעס אָט דער בוים? אַזוי ענטפערט זי! געוואָרן רויטלעך, אַראָפּגע־לאָזט די אויגן, ווי אַ כַּלָּה, אָנגענומען אַ פולן מויל מיט וואַסער — און שאַ!... באַ! — טראַכט איך מיר. — ווילסט ניט ריידן איצט, וועסטו ריידן שפּעטער אַביסל... טֵבְיֶה איז ניט קיין יִידענע; ער האָט צײַט! און איך וואַרט איבער אַ ווײַלע, ווי זאָגט מען, יָבוֹא יוֹמָה, און טשאַטעווע אויס די מינוט, וואָס איך בלײַב מיט איר אַליין, און רוף מיך אָן צו איר: „שפּרינצע, זאָג מיר, וואָס איך וועל דיך פרעגן: קענסטו אים כאָטש, אָט דעם אַראָנטשיקן?״... זאָגט זי: „געוויס קען איך אים״... „ווייסטו, זאָג איך, אַז ער איז אַ סווישטשון?״... פרעגט זי מיך: „וואָס הייסט דאָס אַ סווישטשון?״ זאָג איך איר: „אַ פּוסט ניסל, וואָס סע פײַפט״... זאָגט זי: „האָסט אַ טָעוּת, אַרנאָלד איז אַ גוטער מענטש״... „ער הייסט שוין, זאָג איך, בײַ דיר אַרנאָלד, ניט אַראָנ־טשיק דער שאַרלאַטאַן?״ זאָגט זי: „אַרנאָלד איז ניט קיין שאַרלאַטאַן, אַרנאָלד האָט אַ גוט האַרץ; אַרנאָלד, זאָגט זי, געפינט זיך אין אַ שטוב פון פאַרדאָרבענע מענטשן, זאָגט זי, וואָס ווייסן נאָר געלט און געלט״... „אַזוי, זאָג איך, ביסטו שוין, שפּרינצע, אויך געוואָרן אַן אויפגעקלערטע פילאָזאָפקע און האָסט שוין אויך פײַנט געקריגן געלט?״...

בקיצור, איך זע אַרויס פון דעם שמועס, אַז עס האַלט שוין בײַ זיי ווײַטלעך, און כאַפּן צוריק איז שוין אַביסל צו שפּעט, וואָרעם איך קען מײַנע לײַט. טֵבְיֶהס טעכטער, האָב איך אײַך געזאָגט שוין אַמאָל, ניט געדאַכט זאָלן זיי ווערן, אַז זיי קלעפּן זיך אָן אין אַ מענטשן, איז

מיטן גאַנצן לעבן, מיטן חיות, מיט דער נשמה! און איך טראַכט מיר: „שוטה! למאי זאָלסטו וועלן זיין, טביה, מער חכם פון דער גאַנצער וועלט? אפשר איז דאָס אַ גאָטס זאַך? אפשר איז דאָס באַשערט, אַז דווקא דורך אָט דער שטילינקער שפּרינצע זאָלסטו געהאָלפן ווערן, באַלוינט ווערן פאַר אַלע דיינע קלעפּ און ווייטיקן, וואָס דו האָסט ביז אַהער איבערגעטראָגן, האָבן אַ גוטע עלטער, און אויך וויסן אַמאָל פון אַ לעבן אויף דער וועלט? אפשר איז דיר באַשערט האָבן אַ טאָכטער אַ מיליאָנישטשיצע? וואָס איז? סע שטייט דיר ניט אָן?... וווּ שטייט דאָס געשריבן, אַז טביה דאַרף זיין אייביק אַ קבצן, אייביק אַרומשלעפּן זיך מיטן פערדל און מיט קעז און פּוטער צוליב די יעהופּעצער נגידים, זיי זאָלן האָבן וואָס צו פרעסן? ווער ווייס, אפשר איז מיר אָנגעצייכנט געוואָרן פון אויבן, אַז איך זאָל אויף דער עלטער עפּעס מתקן זיין אויף דער וועלט, ווערן אַ בעל־צדקה און אַ בעל־מכניס־אורח, און אפשר גאָר אַוועקזעצן זיך מיט יידן לומדים און לערנען תורה?”... וכדומה אַזעלכע רייכע, גאָלדענע מחשבות קריכן אין קאָפּ אַריין, ווי אין „יהי כבוד” שטייט געשריבן: רבות מחשבות בלב איש — זאָגט אַ גוי, להבדיל: „דוריען דומקאַיו באָגאַטיעעט!”... און איך קום אַריין אין שטוב אַריין און איך נעם אַוועק מיין אַלטע און מאַך מיט איר אַ שמועס: „וואָס וואָלט זיין, כדומה למשל, זאָג איך, ווען אונדזער שפּרינצע זאָל זיין אַ מיליאָנשטשיצע?” פרעגט זי מיך: „וואָס הייסט דאָס אַ מיליאָנשטשיצע?” זאָג איך: „אַ מיליאָנשטשיצע הייסט אַ מיליאָנשטשיקס אַ ווייב”... פרעגט זי מיך: „וואָס הייסט אַ מיליאָנשטשיק?” זאָג איך איר: „אַ מיליאָנשטשיק הייסט אַ מענטש, וואָס פאַרמאָגט אַ מיליאָן”... פרעגט זי מיך: „וויפל איז דאָס אַ מיליאָן?” זאָג איך: „אַז דו ביסט אַ בהמה און ווייסט ניט, וויפל איז אַ מיליאָן, היינט וואָס האָב איך מיט דיר וואָס צו ריידן?”... זאָגט זי: „ווער בעט דיך, זאָלסט ריידן?” — איז זי אויך גערעכט.

בקיצור, עס גייט אַוועק אַ טאָג, איך קום צו פאָרן אַהיים: „געווען אַראָנטשיק?” — ניין, נישט געווען... עס גייט אַוועק נאָך אַ טאָג: „געווען דער בחור?” — ניין, נישט געווען... איך זאָל אַריינגיין צו דער אלמנה מיט אַן אויסרייד, פּאַסט מיר ניט; איך וויל ניט, אַז זי זאָל מיינען, אַז טביה שלאָגט זיך נאָכן שידוך... און אַגב האָב איך געפילט, אַז איר באַדאַרף עס זיין כשושנה בין החוחים

— ווי אַ פֿינפֿטער ראָד צום וואָגן. חנם איך פֿאַרשטיי ניט, פֿאַרוואָס? באשר איך האָב ניט קיין מיליאָן? האָב איך דאָך איצטער אַ מחותּנתטע אַ מיליאָנשטשיצע! און זי וועמען האָט פֿאַר אַ מחותּן? — אַ יורדן און אָרעמאַן, אַ קבצן, אַ טביה דעם מילכיקן; הײַנט ווער איז מער יחוס, איך צי זי?... איך וועל אײַך זאָגן דעם ריינעם אמת, איך האָב אָנגעהויבן וועלן דעם שידוך, נישט אַזוי צוליב דעם שידוך, ווי צוליב נצחון אַליין. „אַ רוח אין זייער פֿאָטער און מוטער אַרײַן, די יעהופּעצער גבירים, לאָזן זיי וויסן, ווער טביה איז!... ביז אַהער האָט מען מער ניט געהערט נאָר בראָצקי און בראָצקי, גלײַך ווי די איבעריקע זײַנען גאָר קיין מענטשן ניט!”...

אַזוי טראַכט איך מיר, פֿאַרנדיק אַהיים פֿון בויבעריק, און קום אַהיים, גייט מיר מײַנע אַקעגן מיט אַ גדולה: „אַ שליח, אַן ערל איז נאָרוואָס געווען פֿון בויבעריק, פֿון דער אלמנה, זאָלסט למען־השם באַלד קומען צופֿאָרן אַהין, עס מעג זײַן אַף דער נאַכט, זאָלסטו שפּאַנען דאָס פֿערדל און קומען צופֿאָרן, מע דאַרף דיך דאָרט זייער נייטיק האָבן!”... „וואָס האָט זיי, זאָג איך, אַזוי אָנגעשפּאַרט? וואָס האָבן זיי, זאָג איך, אַזוי קיין צײַט ניט?” און איך כאַפּ אַ קוק אַף מײַן שפּרינצען — זי שווײַגט, נאָר די אויגן אירע ריידן, אוי, ריידן זיי! קיינער פֿאַרשטייט ניט איר האַרץ, אַזוי ווי איך... איך האָב די גאַנצע צײַט מורא געהאַט, אַ קשיא אַף אַ מעשה, טאָמער לאָזט זיך אויס דערפֿון אַ בוידעם, האָב איך אַף איר, אַף דינעם אַראָנטשיקן, אויסגערעדט וואָס איך האָב געקאָנט, אַז ער איז אַזוי, און ער איז אַזוי — איך האָב אָבער געזען, אַז ס'איז אַן אַרבעס אין וואַנט, מײַן שפּרינצע גייט אויס ווי אַ ליכט. האָב איך אײַנגעשפּאַנט צוריק מײַן פֿערד־און־וועגעלע און האָב מיך געלאָזט שוין פֿאַרנאַכטלעך קיין בויבעריק. פֿאָרנדיק אַזוי, טראַכט איך מיר: „וואָס קאָנען זיי מיך רופֿן מיט אַזאַ מין אימפּעט? וועגן אַ וואָרט? ווען אַ קנס־מאָל? וואָלט ער דאָך געקאָנט קומען צו מיר, דאַכט זיך, דערווײַל בין איך דער אבי הכּלה!” און איך אַליין צעלאַך מיך פֿון דעם געדאַנק: ווו איז דאָס געהערט געוואָרן אין דער וועלט, אַז דער נגיד זאָל גיין צום קבצן? סײַדן ס'זאָל שוין ווערן עק וועלט, משיחס צײַטן, אַזוי ווי די יונגע לײַטלעך, די ווײַסע־חברהניקעס, ווילן מיך אײַנריידן, אַז באַלד וועט קומען אַ צײַט, וואָס דער נגיד מיטן קבצן וועלן זײַן גלײַך, שלי

שְׁלָה, שֶׁלָּךְ שֶׁלִּי, מײַנס דײַנס, דײַנס מײַנס, הֶפְקֵר ציבעלעס! דאכט זיך, אַ קלוגע װעלט — און אַזעלכע בְּהֵמוֹת! עד־עד־עד!...

מיט די דאָזיקע געדאַנקען בין איך אָנגעקומען קיין בױבעריק און פאַרפאָרן גלײַך אַף דער דאַטשע צו דער אַלְמָנָה, אָװעקגעשטעלט דאָס פערדל, — װוּ איז די אַלְמָנָה? נישטאָ קיין אַלְמָנָה! װוּ איז דער בָּחוּר? — נישטאָ קיין בָּחוּר! װער־זשע האָט מיך גערופן? „איך האָב אײַך גערופן!" — מאַכט צו מיר אַ קײַלעכיק געפּאַקט ייִדל מיט אַן אױסגעפּליקט בערדל און מיט אַ גראָבער גאָלדענער קײט אָפּן בײַכל. „װער־זשע, זאָג איך, זײַט איר?" זאָגט ער: „איך בין דער אַלְמָנָהס אַ ברודער און אַראַנטשיקס אַ פעטער... מע האָט מיך, זאָגט ער, אַרױסגערופן מיט אַ דעפּעש פון קאַטערינעסלאַװ, און איך בין נאָרװאָס געקומען צופאָרן"... „װי באַלד אַזױ, נאָט־זשע אײַך אַפּ שָׁלוֹם", — זאָג איך און זעץ מיך אַװעק. דערזען, אַז איך האָב מיך אַװעקגעזעצט, מאַכט ער צו מיר: „זיצט". זאָג איך: „אַ דאַנק, איך זיץ שױן. װאָס־זשע מאַכט איר, זאָג איך, װאָזױ איז בײַ אײַך, זאָג איך, די קאָסנעטוציע?" ענטפערט ער מיר דערױף גאָרנישט ניט, צעלײגט זיך אַף אַ װיגשטול, די הענט אין די קעשענעס, שטעלט אַרױס די גאָלדענע קײט מיטן בײַכל און מאַכט צו מיר בְּזֶה הַלָּשׁוֹן: „אײַך רופט מען, דאַכט זיך, טֶבְיֶה?"... „יאָ, זאָג איך, צו דער תּוֹרָה, אַז מע רופט מיך אױף, רופט מען מיך אױף: „יעמוד רֶ׳ב טֶבְיֶה בְּרֶ׳ב שְׁנֵיאוֹר זַלְמָן"... „הערט אױס, מאַכט ער צו מיר, רֶ׳ב טֶבְיֶה, װאָס איך װעל אײַך זאָגן. װאָס טױג אונדז לאַנגע דִיבּוּרִים? לאָמיר, זאָגט ער, גײן גלײַך צום ענין, געשעפט הײסט עס"... „מֵהֲכָתִיתֶי, זאָג איך, שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ האָט שױן לאַנג געזאָגט: לַכֹּל זְמַן — װען מע דאַרף ריידן געשעפט, איז געשעפט... איך בין, זאָג איך, אַ געשעפטסמאַן"... „דאָס זעט מען, זאָגט ער, אַז איר זײַט אַ געשעפטסמאַן, דערפאַר װיל איך טאַקע מיט אײַך ריידן סוֹחריש; איך װיל, איר זאָלט מיר זאָגן, אָבער אָפּן געשמועסט, װיפל װעט דאָס אונדז קאָסטן אַרום און אַרום?... אָבער אָפּן געשמועסט!"... „אױב, זאָג איך, אָפּן געשמועסט, װײס איך ניט, װאָס איר רעדט"... „רֶ׳ב טֶבְיֶה! — מאַכט ער צו מיר נאָכאַמאָל און װיל נישט אַרױסנעמען די הענט פון די קעשענעס. — איך פרעג אײַך, זאָגט ער, װיפל װעט אונדז קאָסטן אַרום און אַרום די חֲתוּנָה?" „עס װענדט זיך, זאָג איך, װאָס פאַר אַ חֲתוּנָה איר מײנט? אױב איר מײנט אַ גרױסאַרטיקע חֲתוּנָה, װי אײַך שטײט

אָן, בין איך, זאָג איך, ניט אימשטאַנד"... שטעלט ער אָן אַף מיר אַ פּאָר עֵינַיִם און מאַכט צו מיר אַזוי: „אָדער איר מאַכט זיך תּמעוואַטע, אָדער איר זײַט טאַקע אַ תּם... כאָטש אַפילו, זאָגט ער, איר זעט ניט אויס פון קיין תּם, וואָרעם איר זאָלט זײַן, זאָגט ער, אַ תּם, וואָלט איר ניט אַרײַנגעשלעפּט, זאָגט ער, מײַן פּלימעניק אין אַ בלאָטע, אים פאַרבעטן צו זיך פלומרשט אַף שָבוּעותדיקע בלינצעס, אים אונטערגעשטעלט דאָרט אַ שיין מיידל, צי יאָ אַ טאָכטער, צי ניט קיין טאָכטער, איך גיי ניט אַרײַן, זאָגט ער, אַזוי ווײַט, און זי האָט זיך אים פאַרליובעט, זאָגט ער, דאָס הייסט, זי איז אים געפעלן, נו, און ער איר אַוודאי, פון דעם, זאָגט ער, רעדט מען ניט, איך ווער אײַך ניט זאָגן, זאָגט ער, עס קאָן זײַן, זי איז אַן אָרנטלעך קינד און מיינט דאָס נעבעך ערנסט, איך גיי נישט אַזוי ווײַט... איר טאָרט אָבער ניט פאַרגעסן, זאָגט ער, ווער א י ר זײַט און ווער מ י ר זײַנען? איר זײַט דאָך, זאָגט ער, אַ ייִד אַ בר־דַעַת, ווי קאָנט איר, זאָגט ער, גאָר דערלאָזן אַזעלכעס, אַז טֶבֿיֶה דער מילכיקער, וואָס פירט אונדז קעז און פוטער, זאָל ער זײַן אונדזער מחותּן?... אײַ, זיי האָבן זיך, זאָגט ער, געגעבן איינס דאָס אַנדערע דאָס וואָרט? וועלן זיי דאָס נעמען צוריק! קיין גרויס אומגליק, זאָגט ער, שטייט ניט דערבײַ. טאָמער דאַרף עפּעס קאָסטן, זאָגט ער, זי זאָל אים אַרויסלאָזן פון וואָרט, מַהכתּיתי, מיר האָבן, זאָגט ער, גאָרנישט קעגן דעם. אַ מיידל איז נישט קיין בָחוּר, זאָגט ער. צי אַ טאָכטער, צי ניט קיין טאָכטער, זאָגט ער, איך וויל גאָר אַזוי ווײַט נישט אַרײַנגיין", זאָגט ער... „רבּונו־שֶל־עוֹלָם! — טראַכט איך מיר — וואָס וויל דער ייִד?"... און ער הערט נישט אויף צו ריידן איבער מײַן קאָפּ: איך זאָל גאָר ניט דענקען, זאָגט ער, טאָמער וועט מיר געראָטן מאַכן אַ סקאַנדאַל, אויספּויקן אומעטום, אַז זײַן פּלימעניק, זאָגט ער, האָט זיך געשַדכנט צו טֶבֿיֶה דעם מילכיקנס טאָכטער... און איך זאָל זיך אַרויסשלאָגן פונעם קאָפּ, זאָגט ער, אַז זײַן שוועסטער איז אַ מענטש, וואָס קאַטאָרע מע קאָן פון איר פּאָמפּען געלט... מיט גוטן, זאָגט ער, מַהכתּיתי, קאָן מען, זאָגט ער, נעמען בײַ איר עטלעכע קערבלעך; עלעהיי, זאָגט ער, אַ נְדָבֿה... מען איז דאָך, זאָגט ער, מענטשן, וואָס קאַטאָרע, מע דאַרף אַמאָל אויסהעלפן אַ מענטשן...

בְּקיצוּר, איר ווילט וויסן, וואָס איך האָב אים געענטפערט? איך האָב אים, אַז אַך און וויי איז מיר, גאָרנישט געענטפערט. ס'איז מיר

געוועזן, ווי זאָגט איר, תּ ד בּ ק ל ש ו נ י — עס האָט מיר ווי אָפּגע־
נומען דאָס לשון! איך האָב זיך אויפגעהויבן, זיך אויסגעדרייט מיטן
פּנים צו דער טיר — און נישטאָ מיך!... ווי פֿון אַ שׂרפֿה האָב איך
מיך אַרויסגעכאַפּט, ווי פֿון אַ טורמע!... עס האָט מיר געזשומעט אין
קאָפּ, געשעמערירט אין די אויגן און געטורקעט אין די אויערן די ווער־
טער פֿון דעם יידן: „אָפּן געשמועסט"... „אַ טאַכטער, ניט קיין טאַכ־
טער"... „אַן אַלמנה אַף צו פּאַמפּען"... „עלעהיי אַ נדבה"... און
בין צוגעגאַנגען צו מײַן פֿערד־און־וועגעלע, אַרײַנגעלייגט דאָס פּנים אין
בריטשקע אַרײַן און — איר וועט ניט לאַכן פֿון מיר? — אַז איך האָב
מיך צעוויינט, האָב איך געוויינט און געוויינט! און אַז איך האָב מיך
גוט אויסגעוויינט און געזעסן אַף דער בריטשקע און אײַנגעטיילט מײַן
פֿערדל נעבעך וויפֿל ס'איז אין אים אַרײַן, האָב איך ערשט דעמאָלט
געפֿרעגט באַ גאָט אַ קשיא, אַזוי ווי איוב האָט אַמאָל געפֿרעגט: וואָס
האָסטו, גאָטעניו, אַזעלכעס דערזען אין דעם אַלטן איובן, וואָס דו לאָזט
אים ניט אָפּ אַף קיין מינוט? ס'איז שוין מער ניטאָ קיין יידן אַף דער
וועלט? און איך קום צו פֿאָרן אַהיים, טרעף איך מײַן כאַליאַסטרע, קיין
עין־הרע, פֿריילעך. מען עסט וועטשערע, נאָר איין שפּרינצע איז נישטאָ.
„וווּ איז שפּרינצע?" — פֿרעג איך. „וואָס הערט זיך, זאָגן זיי מיר,
וואָס האָט מען דיך גערופֿן?" זאָג איך נאָכאַמאָל: „וווּ איז שפּרינצע?"...
ענטפֿערן זיי מיר נאָכאַמאָל: „וואָס הערט זיך?"... זאָג איך: „גאָר־
ניט, וואָס זאָל זיך הערן? ס'איז, דאַנקען גאָט, שטיל, פֿון פּאָגראָמען
הערט מען ניט"... באַ די ווערטער קומט אָן שפּרינצע, טוט מיר אַ קוק
אין די אויגן אַרײַן, זעצט זיך אַוועק צום טיש, גלײַך ווי ניט זי מיינט
מען, ניט פֿון איר רעדט מען... אָפּן פּנים באַ איר קאָן מען נישט דער־
קענען גאָרנישט, נאָר דאָס שטילקייט אירס איז שוין צופֿיל, חוץ לדרך
הטבע... הײַנט געפֿעלט מיר ניט דאָס זיצן אירס פֿאַרטראַכט און דאָס
פֿאָלגן איר, וואָס מע הייסט איר; זאָגט מען איר: זיץ — זיצט זי;
זאָגט מען איר: עס — עסט זי; הייסט מען איר גיין — גייט זי; און
אַז מע טוט זי אַ רוף, טוט זי זיך אַ וואָרף... איך קוק אַף איר, און
עס פֿאַרקלעמט מיר דאָס האַרץ, און עס ברענט אין מיר אַ פֿײַער —
אַף וועמען ווייס איך ניט... אַך טי רבונו־של־עולם, אלהינו נאָש!
פֿאַרוואָס שטראָפֿסטו מיך אַזוי, פֿאַר וועמענס זינד?!

בקיצור, איר ווילט וויסן דעם סוף? אַזאַ סוף וויל איך ניט ווינטשן

דעם ערגסטן שונא, און מע טאָר עס גאָר ניט ווינטשן, וואָרעם די קללה פון קינדער איז די ערגסטע קללה פון דער תוכחה! פון וואַנען ווייס איך, אַז מיך האָט עמעצער נישט פאַרשאָלטן מיט קינדער? איר גלייבט ניט אין די זאַכן? וואָס־זשע דען איז דאָס? אדרבה, לאָמיר האָרכן פון אַייך... נאָר צו וואָס נוצן אונדז חקירות? אַמער, הערט דעם סוף, וואָס איך וועל אַייך דערציילן. איינמאָל פאַרנאַכט פאָר איך אַהיים פון בוי־בעריק מיט אַ גוט האַרץ: באַרעכנט נאָר דעם פאַרדראָס, דעם בזיון; הַיינט דעם רחמנות פון קינד!... און די אַלמנה, וועט איר פרעגן? און דער זון? — ווער מיר אַלמנה? וואָס מיר זון? אַוועקגעפאָרן און אַפילו זיך ניט געזעגנט! ס'איז אַ בושה אויסצוזאָגן: ס'איז געבליבן שטיין בײַ מיר אויף זיי אַ שטיקל חוב פאַר קעז און פוטער... נאָר איך רייד נישט פון דעם, מסתמא האָבן זיי פאַרגעסן... איך רייד פונעם געזעגענען זיך: אַוועקגעפאָרן און אַפילו זיך ניט געזעגנט!... וואָס דאָס קינד נעבעך האָט איבערגעטראָגן — דאָס האָט ניט געוווּסט קיין בן־אָדם, אַחוץ מיר, וואָרעם איך בין אַ טאַטע, אַ טאַטנס האַרץ פילט... טאָמער מיינט איר, אַז זי האָט מיר געזאָגט אַפילו אַ חצי דיבור? באַ־קלאָגט זיך? אָדער געוויינט אַמאָל? ע! קענט איר דאָך ניט טביהס טעכטער! שטיל, אין זיך, אַײַנגעגאַנגען, געצאַנקט ווי אַ ליכט! ווען־ניט־ווען אַרויסגעכאַפּט זיך מיט אַ זיפץ, נאָר אַזאַ מין זיפץ, וואָס רײַסט אַרויס אַט אַזאַ שטיק האַרץ! הכלל, פאָר איך מיר אַזוי מיט מײַן פערדל אַהיים, פאַרטיפט אין טרויעריקע מחשבות און געדאַנקען, פרעג קשיות בײַם רבונו־של־עולם און ענטפער מיר אַליין. און עס אַרט מיך שוין ניט אַזוי אויף גאָט — מיט גאָט האָב איך מיך שוין ווי עס איז איבער־געבעטן; מיך אַרט אויף מענטשן: לָמאַי זאָלן מענטשן זײַן אַזוי שלעכט, אַז זיי קאָנען זײַן גוט? פאַרוואָס זאָלן מענטשן פאַרביטערן דאָס לעבן אײ יענעם, אײ זיך, אַז זיי האָבן בײַד לעבן זיס און גליקלעך? געשיקט זיך עס, אַז גאָט האָט באַשאַפן דעם מענטשן צוליב דעם, ער זאָל אָפּקור־מען אויף דער וועלט?... וואָס האָט דאָס אים גענוצט?... מיט אַזעלכע געדאַנקען פאָר איך אַרײַן צו מיר אין כוטאָר אַרײַן, און דערזע פון דער־ווײַטן, בײַ דער גרעבליע, איז אַן אָנגעלויף פון מענטשן, גויים, גויעס, שיקסעס, שקצים און קליינע שקצימלעך אָן אַ שיעור. וואָס קאָן דאָס זײַן? קיין שׂרפה ניט; מסתמא אַ דערטרונקענער, עמעצער האָט זיך געבאָדן בײַ דער גרעבליע און געפונען דעם טויט. קיינער ווייס ניט, ווו

דער מלאך־המות וואָרט אַף אים, ווי מיר זאָגן אין „ונתנה תוקף”... פלוצים זע איך מײַן גאָלדע לויפט, די שאַל צעלאָזט, די הענט אַרויס־געשטעלט אַף צופרײַער, און פאַר איר מײַנע קינדער, טײַבל און ביילקע, און אַלע דרײַ מיט אַ געשריי, מיט אַ יללה, מיט אַ יאָמער: טאַטעטער! שוועסטער! שפּרינצע!!”... אַראָפּגעשפּרונגען פון דעם וואָגן, ווייס איך ניט, וויאַזוי איך בין ניט צעשפּרונגען געוואָרן, און אַז איך בין צו־געלאָפן צום טײַך, איז שוין געווען נאָך אַלע היומס...

— — — — — — — — — — — — — — —

וואָס האָב איך אײַך געוואָלט פרעגן?... יאָ! האָט איר געזען ווען אַ געטרונקענעם? קיינמאָל נישט?... אַ מענטש, אַז ער שטאַרבט, שטאַרבט ער מייסטנטיילס מיט צוגעמאַכטע אויגן... בײַ אַ געטרונ־קענעם זײַנען די אויגן אָפן — ווייסט איר נישט דעם שכל, פאַרוואָס דאָס איז?... האָט קיין פאַריבל נישט, איך האָב בײַ אײַך צוגענומען צײַט, און אַליין איז מען אויך געבונדן: מע דאַרף גיין צום פערדל און מע מוז צעפירן דאָס ביסל סחורה. די וועלט איז אויך אַ וועלט. מע מוז אין זינען האָבן אַ קערבל אויך — און פאַרגעסן וואָס ס'איז געווען. וואָרעם דאָס, וואָס די ערד דעקט צו, מוז, זאָגט מען, פאַרגעסן ווערן, און אַז מען איז אַ לעבעדיקער מענטש, קאָן מען די נשמה ניט אויס־שפּײַען. עס העלפט ניט קיין חכמות, און מיר מוזן זיך אומקערן צוריק צום אַלטן פּסוק, אַז כל זמן שהנשמה בקרבי, איז פאַר ווײַטער, מביה!... זײַט מיר געזונט, און אַז איר וועט מיך דערמאָנען, זאָלט איר מיך ניט דערמאָנען צו בייזן.

טֶבְיֶה פאָרט קיין אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל

דערציילט פון טֶבְיֶה דעם מילכיקן, פאָרנדיק אין באַן.

געשריבן אין יאָר 1909.

טבֿיה פֿאָרט קיין ארץ־ישׂראל

— סקאָצל קומט! וואָס מאַכט אַ ייִד, רב שלום־עליכם? אַט אַ גאַסט! אַפֿילו נישט געחלומט זיך! נאַט־זשע אײַך אָפּ שלום־עליכם. איך האָב מיר אָבער אַלץ געטראַכט און געטראַכט: וואָס איז די מעשׂה, וואָס מע זעט אים נישט אַזאַ צײַט, ניט אין בויבעריק, ניט אין יעהופּעץ? אַ קשיא, וואָס סע מאַכט זיך: אפֿשר האָט ער אָפּגעזאָגט די עטלעכע גילדן און אַריבערגעפֿעקלט זיך אַהין, ווו מע עסט ניט קיין רעטעך מיט שמאַלץ? און צוריק טראַכט איך מיר: געשיקט זיך עס, ז י י זאָלן טאָן אַזאַ נאַרישקייט? ז י י זײַנען דאָך עפּעס אַ מענטש אַ בר־דעת, כ'לעבן! נו, דאַנקען השם־יתברך, וואָס מע זעט זיך געזונט, ווי שטייט דאָרט אין פּסוק: ט ו ר א ב ט ו ר א — אַ מענטש מיט אַ מענטשן... איר קוקט מיך אָן, פּאַניע, גלײַך, ווי איר וואָלט מיך נישט דערקענט? דאָס בין איך, אײַער אַלטער גוטער פֿרײַנט טבֿיה. א ל ת ס ת כ ל ב ק נ ק ן — קוקט נישט, וואָס אַ ייִד גייט אין אַ נײַער קאַפּאָטע. דאָס איז דער אייגענער שלים־מזל טבֿיה, וואָס אַמאָל, נישט געמינערט אַ האָר; נישמער, מע טוט זיך אָן שבתדיק, זעט מען אויס אַביסל דאָסיקער, מעשׂה נגיד, וואָרעם, אַז מע פֿאָרט אַרויס צווישן מענטשן, קאָן מען אַנדעריש ניט, וּבפֿרט, אַז מע פֿאָרט אַזאַ ווײַטע נסיעה, קיין ארץ־ישׂראל, אַ קלייניקייט? איר קוקט מיך אָן און טראַכט זיך, ווי קומט דאָס אַזאַ קליין מענטשעלע, ווי טבֿיה, וואָס האָט כּל־ימיו געהאַנדלט מיט מילכיקס, זאָל גאָר האָבן אַזאַ השׂגה, וואָס קאָן זיך פֿאַרגינען אָף דער עלטער סײַדן אַ מין בראָצקי? גלייבט מיר, פּאַניע שלום־עליכם, ס'איז כ ו ל ו מ ו ק ש ה — דער פּסוק איז רעכט אַרום און אַרום. רוקט נאָר אַוועק, זײַט מוחל, אײַער טשעמאָדאַנטשיקל אַביסל אַהין, וועל איך מיך אַוועקזעצן אַקעגן אײַך און וועל אײַך דערציילן אַ מעשׂה, וועט איר האָרכן, וואָס גאָט קאָן.

בקיצור, איך מוז אײַך זאָגן קודם כּל הקודמס, אַז איך בין געבליבן,

ניט פאַר אײַך געדאַכט, אַן אַלמן, געשטאָרבן גאָלדע מײַנע, עליה השלום. געווען אַ ייִדענע אַ פּראָסטע, אָן חכמות, אָן אײבערקעפּלעך, נאָר אַ גרויסע צדיקת. לאָז זי זיך מײַען דאָרט פאַר אירע קינדער, זי איז גענוג אויסגעשטאַנען צוליב זיי, און טאָקע אפשר איבער זיי געגאַנגען פון דער וועלט, נישט געקאָנט אַריבערטראָגן, וואָס זיי זײַנען זיך צעקראָכן אײנער קיין ליפּי, דער אַנדערער קיין סטריסי. „משטײנס געזאָגט, זאָגט זי, וואָס איז מײַן וועלט, זאָגט זי, אַז ווי באַלד, זאָגט זי, נישט קיין קינד און נישט קיין רינד? להבדיל, אַ בהמה, זאָגט זי, בענקט אויך, זאָגט זי, אַז מע אַנטווײַנט, זאָגט זי, פון איר דאָס קעלבל״... אַזוי זאָגט זי צו מיר, גאָלדע היסט עס, און ווײנט בעת־מעשה מיט ביטערע טרערן. און איך זע, אַז די ייִדענע גייט־אײַן פון טאָג צו טאָג, ווי אַ ליכט, רייד איך איר אויס מסתמא דאָס האַרץ פאַר רחמנות און איך זאָג צו איר אַזוי, זאָג איך: „עט, זאָג איך צו איר, גאָלדע סערדצע, פאַראַן אַ פּסוק, זאָג איך, אם כבנים אם כעבדים — ווי מיט קינדער, אַזוי איז אָן קינדער, זאָג איך. מיר האָבן, זאָג איך, אַ גרויסן גאָט, זאָג איך, און אַ גוטן גאָט, און אַ שטאַרקן גאָט, זאָג איך, נאָר פונדעסטוועגן, זאָג איך, לאָם איך האָבן די ברכות, וויפל מאָל דער רבונו־של־עולם, זאָג איך, טוט אָפּ אַ שטיקל אַרבעט, מעגן שוין, זאָג איך, די שונאים האָבן אַזאַ יאָר״... איז זי דאָך אָבער, זאָל מיר מוחל זײַן, אַ נקבה, מאַכט זי צו מיר: „דו זינדיקסט, טביה, מע טאָר נישט, זאָגט זי, זינדיקן״. „אַט האָסטו דיר, זאָג איך, איך זאָג דען עפּעס, זאָג איך, שלעכטס? איך גיי דען חלילה, זאָג איך, קעגן דעם אײבערשטנס גענג, זאָג איך? וואָרעם ווי באַלד, זאָג איך, אַז ער האָט, זאָג איך, באַשאַפן אַזוי שײן זײַן וועלטל, זאָג איך, אַז קינדער זײַנען נישט קיין קינדער, זאָג איך, און טאַטע־מאַמע זײַנען בלאָטע, זאָג איך, ווייסט ער דאָך מסתמא, וואָס ער האָט צו טאָן״... פאַרשטייט זי נישט וואָס איך רייד און ענטפערט מיר בווידעם: „איך שטאַרב, זאָגט זי, אָוועק, טביה, ווער וועט דיר קאָכן וועטשערע?״... אַזוי מאַכט זי צו מיר שטיל און קוקט אויף מיר מיט אַזעלכע אויגן, אַז אַפילו אַ שטײן קאָן עס רירן. טביה איז דאָך אָבער נישט קיין ייִדענע, ענטפער איך איר אָפּ מיט אַ ווערטל, און מיט אַ פּסוק, און מיט אַ מדרש: „גאָלדע, זאָג איך, ביסט מיר געווען, זאָג איך, געטרײַ אַזויפיל יאָרן, וועסטו מיך אויף דער עלטער, זאָג איך, נישט מאַכן צום נאַר״, זאָג איך, און טו אַ קוק אויף

מײַן גאָלדען — פּיזעם! „וואָס איז דיר, זאָג איך, גאָלדע?״ „גאָרנישט״, מאַכט זי צו מיר, קוים־קוים וואָס זי רעדט. ע! איך זע, די שפּיל איז פֿאַרן טײַוול, נעם איך און שפּאַן אײַן דאָס פֿערדל און פֿאָר אַוועק אין שטאָט אַרײַן און ברענג אַראָפּ אַ דאָקטער, דעם בעסטן דאָקטער. איך קום צופֿאָרן אַהיים — טע־טע־טע! מײַן גאָלדע ליגט שוין אַף דער ערד מיט אַ ליכטל צוקאָפּנס און זעט אויס, ווי אַ בערגל ערד האָט מען צונויפֿגעשאַרט און איבערגעדעקט מיט שוואַרצן, און איך שטיי און טראַכט מיר: „כִּי זֶה כָּל הָאָדָם — אָט דאָס איז דער סוף פֿונעם מענטשן? אַך טי, רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם, וואָס דו טוסט אָפּ מיט דײַן טֶבִֿיֶהן! וואָס וועל איך איצטער טאָן אַף דער עלטער, פֿאַרפֿינצטערט בין איך געוואָרן?״ און אַזוי האָב איך גיגעבן אַ פֿאַל־צו צו דער ערד... נאָר גיי שרײַ חַי וְקַיָּם! הערט איר, וואָס איך וועל אײַך זאָגן? אַז מע זעט פֿאַר זיך דעם טויט, מוז מען ווערן אַן אַפּיקוֹרס און מע הייבט אָן נאָכצוקלערן, מַה אָנוּ מֶה חַיֵּינוּ — וואָס איז אינגאַנצן אָט די וועלט מיט די גַלְגַלִים, וואָס זיי דרייען זיך, מיט די באַנען, וואָס לויפֿן משוגענערווײַז, מיט דעם גאַנצן טאַרעראַם אַרום און אַרום, און אַפֿילו בראָצקי מיט זײַנע מיליאָנען — הֲבֵל הֲבָלִים, גאָרנישט שבגאָרנישט!

בְּקִיצוּר, איך האָב איר געדונגען אַ קַדִיש, גאָלדען עָלֶיהָ הַשָׁלוֹם, באַצאָלט פֿאַר אַ גאַנץ יאָר פֿרײַער. אַ בְּרֵירָה האָב איך געהאַט, אַז גאָט האָט מיך געשטראָפֿט, נישט געגעבן מיר קיין זְכָרִים, נאָר נְקֵבוֹת, נאָר טעכטער און טעכטער, קיין גוטער ייִד זאָל זיי נישט קענען! איך ווייס נישט, צי אַלע ייִדן ווערן אַזוי פֿאַרשוואַרצט מיט זייערע טעכטער, צי נאָר איך בין אַזאַ פֿינצטערער שלים־מַזל. וואָס איך האָב צו זיי קיין גליק נישט? דאָס הייסט, צו די טעכטער אַליין האָב איך גאָרנישט, און גליק איז באַ גאָט. וואָס זיי ווינטשעווען מיר — מעג עס מיר אָנקומען כאָטש האַלב. אַדְרַבָּה, זיי זײַנען שוין צו געטרײַ, און וואָס „צו״ איז איבעריק. אָט נעמט, לְמָשָׁל, די מיזינקע מײַנע, ביילקע רופֿט מען זי. וואָס ווייסט איר, וואָס דאָס איז פֿאַר אַ קינד? איר קאָנט דאָך מיך, בָּרוּך־הַשֵּׁם, ווי זאָגט איר, פֿון אַ יאָר מיט אַ מיטוואָך און ווייסט, אַז איך בין נישט דער טאַטע, וואָס קאַטאָרי זאָל זיך אַוועקזעצן אָפּלויבן זײַנע קינדער, גלאַט אַזוי אין טאָג אַרײַן. נאָר אַז ס׳איז געקומען צו רייד פֿון מײַן ביילקען, מוז איך אײַך זאָגן נישט מער, ווי שְׁלֹשָׁה דְבָרִים — צוויי ווערטער: זינט גאָט האַנדלט מיט ביילקעס, האָט ער נאָך אַזאַ

ביילקע נישט באַשאַפֿן. מילא פֿון שיינקייט שמועסט מען נישט. טביה׳ס טעכטער, ווייסט איר אַליין, האָבן אַ שם אַף דער וועלט פֿאַר די שענסטע קראַסאַוויצעס. נאָר זי, ביילקע הייסט עס, וועט זיי אַלע פֿאַרשטעקן אין גאַרטל. אַז מע שמועסט — יְפֵה פִיָּה — איז דאָך ניט שייך. אַקעגן מײַן ביילקען מוז מען טאַקע זאָגן מיט די ווערטער פֿון אֵשֶׁת חַיִל: שֶׁקֶר הַחֵן — איך רייד נישט פֿון שיינקייט, איך רייד פֿון כאַראַקטער רייד איך. גאָלד, גינגאָלד, זאָג איך אײַך! פֿון תָּמיד אָן בין איך בײַ איר געווען דאָס אייבערשטע פֿון דער מילך, נאָר פֿון זינט מײַן גאָלדע עָלֶיהָ הַשָּׁלוֹם איז, איר צו לענגערע יאָר, נִפְטר געוואָרן, איז דער טאַטע געוואָרן בײַ איר — דאָס שוואַרצאַפּל פֿונעם אויג! קיין שטויב נישט דערלאָזן זאָל אַף מיר פֿאַלן. איך האָב שוין געזאָגט צו זיך אַליין: דער רבונו־של־עולם איז, ווי מיר זאָגן אינעם וְכָל מַאֲמִינִים שֶׁהוּא: וּמַקְדִים רַחֲמִים לְרוֹגֶז — ער שיקט צו די רְפוּאָה פֿאַר דער מַכָּה. נישמער, ס׳איז שווער צו וויסן, וועלכעס איז ערגער, די רְפוּאָה, אָדער די מַכָּה? גיי זײַ אַ נָביא און טרעף, אַז ביילקע וועט צוליב מיר נעמען און פֿאַרקויפֿן זיך פֿאַר געלט און אָפּשיקן דעם טאַטן אַף די עלטערע יאָרן קיין אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל! מאַלט אײַך, עס רעדט זיך נאָר אַזוי. זי איז אין דעם אַזוי שולדיק, פּונקט אַזוי ווי איר. אינגאַנצן איז דאָ שולדיק ער, איר אויסדערוויילטער, איך וויל אים ניט שילטן, אַ קאַזאַרמע זאָל אַף אים אײַנפֿאַלן! און אֶפְשֶׁר, אַז מיר זאָלן וועלן גוט באַטראַכטן, גריבלען זיך אַביסל טיפֿער, קאָן זײַן, אַז איך אַליין בין דאָ מער חַיָּיב פֿון אַלעמען, וואָרעם ס׳איז דאָך אַ בפֿירושע גמרא: חַיָּיב אָדָם... נאָר ס׳איז שיין, כ׳לעבן, אַז איך דאַרף אײַך דערציילן, וואָס די גְמָרָא זאָגט!

בקיצור, איך וויל אײַך נישט לאַנג האַלטן. ס׳איז אַוועקגעגאַנגען אַ יאָר און אַ יאָר, מײַן ביילקע איז אויסגעוואַקסן, געוואָרן, קיין עַיִן־הָרָע, אַ מיידל צו לײַטן, און טביה טוט זיך זײַן געשעפֿט, ווי תָּמיד, מיטן פֿערד־און־וועגעלע פֿירט ער אָפּ דאָס ביסל מילכיקס זומער קיין בויבעריק, ווינטער קיין יעהופּעץ, אַ מַבּוּל זאָל אַף דעם קומען, ווי אַף סְדוֹם! אָנקוקן קאָן איך נישט אָט די דאָזיקע שטאָט, און ניט אַזוי די שטאָט אַליין, ווי די מענטשן, און ניט אַלע מענטשן, נאָר איין מענטש — אֶפְרַיִם דעם שַׁדכן, אַ רוּחַ אין זײַן טאַטנס טאַטן אַרײַן! אָט וועט איר אומיסטנע הערן וואָס אַ ייד אַ שַׁדכן טוט אָפּ.

וַיְהִי הַיּוֹם, קום איך צופֿאָרן איינמאָל ארום חָצִי אֱלוּל קיין יעהופּעץ

מיט מײַן ביסל סחורה. איך טו א קוק — ו ַ ָ ב ו ֹ א ה ָ מ ָ ן — אֶפרַיִם דער שַדכן גייט! איך האָב אײַך אמאָל דערציילט פון אים. אֶפרַיִם איז אפילו א ייִד אַן אײַנגעגעסענער, נאָר אַז מע דערזעט אים, מוז מען זיך אָפּשטעלן — אָט אַזאַ מין כּוֹחַ האָט אין זיך אָט דער ייִד... „הער נאָר, חָכָם מײַנער, זאָג איך צו מײַן פערדל, שטיי א ווײַלע, וועל איך דיר געבן עפּעס קײַען". און איך שטעל אָפּ אֶפרַיִם דעם שַדכן און גיב אים אָפּ שָלוֹם און מאַך מיט אים א שמועס מִן הַצַד: „וואָס הערט זיך עפּעס מכּוח פַּרנָסָה?" טוט ער א געשמאַקן זיפץ און מאַכט צו מיר: „ס'איז ביטער!"... זאָג איך: „דהײַנו?" זאָגט ער: „נישטאָ וואָס צו טאָן"... זאָג איך: „לַחלוּטין?" זאָגט ער: „לַחלוּטין!"... זאָג איך: „וואָס איז די מַעשֶׂה?"... זאָגט ער: „די מַעשֶׂה איז, וואָס שידוכים ווערן שוין הײַנט ניט געשלאָסן מער אין דערהיים"... זאָג איך: „ווו דען ווערן זיי הײַנט געשלאָסן?" זאָגט ער: „דאָרטן ערגעץ, אין אויסלאַנד"... זאָג איך: „וואָס-זשע זאָל טאָן אַזאַ ייִד, ווי איך, לְמָשָל, וואָס מײַן זיידנס באָבע איז דאָרט קיינמאָל נישט געווען?"... זאָגט ער צו מיר און דערלאַנגט מיר א שמעק טאַבעקע: „פאַר אײַך האָב איך, רֶב טֶביֶה, א שטיקל סחוֹרה דאָ אױפן אָרט"... זאָג איך: „דהײַנו?"... זאָגט ער: „א ייִדענע אַן אַלמָנָה אָן קינדער מיט ק"ן קערבלעך, געווען א קעכן אין אַלע גרעסטע הײַזער"... קוק איך אים אָן און זאָג צו אים: „רֶב אֶפרַיִם, פאַר וועמען מיינט איר דאָס א שִידוך?" זאָגט ער: „פאַר וועמען זאָל איך מיינען? פאַר אײַך"... זאָג איך: „אַלע בייזע ווילסטע חֲלוֹמוֹת זאָלן אויסגיין צו מײַנע שׂוֹנאִימס קעפּ!" און נעם און דערלאַנג מײַן פערד א שמיצל און וויל פאָרן ווײַטער. מאַכט צו מיר אֶפרַיִם: „האָט קיין פאַריבל ניט, רֶב טֶביֶה, אפשר האָב איך אײַך פּוֹגֵעַ בִּכָבוֹד געווען. זאָגט-זשע מיר, וועמען דען האָט א י ר געמיינט?" זאָג איך: „וועמען דען זאָל איך מיינען, אַז ניט מײַן מיזינקע?"... טוט ער א שפרונג אָפּ, דערלאַנגט זיך א פּאַטש אין שטערן: „שאַ! גוט וואָס איר האָט מיך דערמאָנט, לאַנג לעבן זאָלט איר, רֶב טֶביֶה!" זאָג איך: „אָמֵן, גַם אַתֶּם, דערלעבט איר אויך ביז מָשִיחַ וועט קומען. נאָר וואָס איז מיט אײַך, זאָג איך, אַזוי די גְדוּלָה?"... זאָגט ער: „ס'איז גוט, רֶב טֶביֶה, ס'איז אויסגעצייכנט גוט, עס קאָן שוין גאָר בעסער נישט זײַן אין דער גאַנצער וועלט!"... זאָג איך: „דהײַנו, וואָס איז די גוטסקייט?"... זאָגט ער: „איך האָב פאַר אײַער מיזינקע א גלײַכּס, א גליק, א הויפּט-

טרעפער, אַ גְבִיר, אַן אַדיר, אַ מיליאָנשטשיק, אַ בראָצקי, אַ פּאָדראַטשיק איז ער און הייסן הייסט ער פְּדָהצוּר!"... זאָג איך: „פְּדָהצוּר? אַ קענט־לעכער נאָמען פון חומש"... זאָגט ער: „וואָס מיר חומש? ווער מיר חומש? ער איז אַ פּאָדראַטשיק, אָט דער פְּדָהצוּר, ער בויט הײַזער, מוירען, בריקן, געווען אין יאַפּאָניע בײַ דער מִלחָמה, געבראַכט אַ מַטמון מיט גאָלד, פֿאָרט אַרויס מיט ברענענדיקע סוּסים, מיט קאַרעטעס, מיט לאַ־קייען בײַ דער טיר, מיט אַ בעדל בײַ זיך אינעווייניק אין שטוב, מיט מעבל פון פּאַריזש, מיט אַ בריליאַנטענעם רינג אויף דער האַנט, נאָך גאָר נישט קיין אַלטער מאַן, אַ בָּחור, אַן אֶמתער, אַ „כאָלאָסטאָי", פּרימאַ! און זוכן זוכט ער אַ שיין מיידל, מעג זײַן ווער זי איז, אַ נאַקעטע, אַ באָרוועסע, אַבי אַ יְפַת־תּוֹאַר!"... „טפּררו! — זאָג איך צו אים.

אַז איר וועט אַזוי פּליִען, זאָג איך, אַן אַ פּאָפּאַס, וועלן מיר פֿאַר־פֿאָרן מיט אײַך, רֶב אֶפרַיִם, קיין האַצעקלאַץ. אויב איך האָב קיין טָעוּת נישט, זאָג איך, האָט איר מיר אַמאָל געהאַט גערעדט דעם אייגענעם שידוך. זאָג איך, פֿאַר מײַן עלטערע טאָכטער, פֿאַר האָדלען", זאָג איך... דערהערט פון מיר די דאָזיקע ווערטער, אַז ער כאַפּט זיך נים, אֶפרַיִם הייסט עס, בײַ די זײַטן און הייבט אָן צו לאַכן, איך האָב געמיינט, דער יִיד וועט באַקומען די פּאָפּלעקציע. „אַהאַ, זאָגט ער, איר האָט זיך דער־מאָנט, זאָגט ער, אַ מַעשה, אַז מײַן באָבע איז געלעגן געוואָרן מיטן ערשטן קינד! יענער האָט אָנגעזעצט נאָך פֿאַר דער מִלחָמה און אַנט־לאָפֿן קיין אַמעריקע!"... „זֵכֶר צַדיק לִבְרָכָה, זאָג איך, אפשר וועט דער אויך, זאָג איך, אַוועק אַהין?" ווערט ער אויסער זיך, דער שַדכן הייסט עס: „וואָס רעדט איר דאָס, רֶב טֶבִיֶה? יענער איז געווען, זאָגט ער, אַ פּײַפּער, אַ שאַרלאַטאַן, אַן אויסברענגער, און דער איז אַ פּאָדראַ־טשיק, זאָגט ער, פון דער מִלחָמה, מיט געשעפֿטן, מיט אַ קאַנטאָר, מיט מענטשן, מיט... מיט... מיט...". וואָס זאָל איך אײַך זאָגן, דער שַדכן האָט זיך אַזוי צעהיצט, אַז ער האָט מיך אַראָפּגענומען פונעם וואָגן און ער האָט מיך אָנגענומען בײַ די לאַצן און האָט מיך אַזוי לאַנג געטרייסלט, ביז ס'איז צוגעגאַנגען אַ גאָראָדאָוואָי און האָט אונדז ביידן געוואָלט אָפּפֿירן אין קאָטשומענט אַרײַן. אַ שטיקל גליק, וואָס איך האָב מיך דערמאָנט אינעם פָּסוּק: לַגָּ כּ רִ י תַּ שְׂ י ד — מיט פּאָליציע דאַרף מען וויסן, ווי אַזוי צו האַנדלען...

בְּקִיצוּר, לָמאַי זאָל איך אײַך לאַנג האַלטן? אָט דער פְּדָהצוּר איז

געוואָרן אַ חתן פֿאַר מײַן מיזינקע, ביילקע הייסט עס, און ל׳אָ אָ ר כ ו
הַ יָ מִ י ם — ס׳האָט אַביסל געדויערט ביז מיר האָבן געשטעלט אַ חופּה.
פֿאַרוואָס זאָג איך, ס׳האָט אַביסל געדויערט? ווײַל זי, ביילקע הייסט
עס, האָט נישט געוואָלט דעם יִדוּד, אַזוי ווי מע וויל נישט שטאַרבן
וואָס מער אָט דער פֿדָהצור איז צו איר צוגעשטאַנען מיט מַתָּנוֹת און
מיט גילדענע זייגערלעך און מיט בריליאַנטענע פֿינגערלעך, איז ער איר
אַלץ מער נִמאָס געוואָרן. מיר דאַרף מען קיין פֿינגער אין מויל נישט
אַרײַנלייגן. איך האָב עס גאַנץ גוט אַרויסגעזען נאָך איר פּנים און נאָך
אירע אויגן און נאָך איר וויינען, וואָס זי האָט געוויינט שטילערהייט.
בין איך מיך מְיַישֵׁב איינמאָל און רוף מיך אָן צו איר אַזוי, פֿאַרבײַ־
גייענדיק: „הערסטו, ביילקע, זאָג איך, איך האָב מוֹרא, זאָג איך, אַז
פֿדָהצור איז דיר אַזוי ליב, זאָג איך, און אַזוי זיס, אַזוי ווי מיר?״...
ווערט זי רויט ווי פֿײַער און מאַכט צו מיר: „ווער האָט דאָס דיר גע־
זאָגט?״ זאָג איך: „וואָס־זשע דען איז דער געוויין גאַנצע נעכט?״
זאָגט זי: „איך וויין דען?״ זאָג איך: „ניין, דו וויינסט נישט, נאָר
דו כליפּעסט. דו מיינסט, זאָג איך, אַז דו באַהאַלטסט דעם קאָפּ אין
קישן, וועסטו פֿון מיר פֿאַרדעקן, זאָג איך, דײַנע טרערן? דו מיינסט,
זאָג איך, אַז דײַן טאַטע איז אַ יִינגעלע, זאָג איך, אָדער דער מוֹח איז
אים אויסגעטריקנט געוואָרן און ער פֿאַרשטייט ניט, זאָג איך, אַז דאָס
טוסטו צוליב דײַן אַלטן טאַטן? דו ווילסט אים, זאָג איך, פֿאַרזאָרגן
מיט אַ גוט עלטער, ער זאָל האָבן וווּ דעם קאָפּ אָנצושפּאַרן, ער זאָל
חָלִילָה נישט דאַרפֿן גיין, זאָג איך, איבער די הײַזער? אויב דו מיינסט
אַזוי, ביסטו, זאָג איך, אַ גרויסער נאַר, זאָג איך. מיר האָבן אַ גרויסן
גאָט, זאָג איך, און טֶבְיֶה איז ניט פֿון די עֲשָׂרָה בַּטְלָנִים, זאָג איך, וואָס
וועט זיך אָנוועקזעצן, זאָג איך, אַף לאַסקאַווע ברויט, און געלט, זאָג איך,
איז בלאָטע, זאָג איך, ווי אין פּסוּק שטייט. אַ סימן האָסטו, זאָג איך,
אָט איז דײַן שוועסטער האָדל אַ גוטע אֶבְיוֹנטע, פֿונדעסטוועגן, זאָג איך,
זע וואָס זי שרײַבט פֿון אַלדי שוואַרצע יאָר, זאָג איך, פֿון עק וועלט,
און זי שעצט זיך גליקלעך, זאָג איך, מיט איר שְׁלִים־מַזֹל פּעפּערל!״...
אַנו, זײַט אַ חָכם און טרעפֿט, וואָס ענטפֿערט זי מיר דערויף, ביילקע
הייסט עס? „צו האָדלען, זאָגט זי, זאָלסטו מיך, זאָגט זי, ניט גלײַכן.
האָדל איז געווען, זאָגט זי, אין אַזאַ צײַט, ווען די גאַנצע וועלט, זאָגט
זי, האָט זיך געוויגט, זאָגט זי, געהאַלטן אָט־אָט בײַ איבערקערן זיך,

האָט מען זיך געזאָרגט, זאָגט זי, פֿאַר דער וועלט, און זיך האָט מען פֿאַרגעסן; און איצט, זאָגט זי, אַז די וועלט איז אַ וועלט, זאָגט זי, זאָרגט זיך יעדער פֿאַר זיך און די וועלט האָט מען פֿאַרגעסן"... אָט אַזוי ענטפֿערט זי מיר דערויף, ביילקע הייסט עס, און גייט פֿאַרשטייט, וואָס זי מיינט!

נו? איר זײַט עפּעס אַ מֵבין אַף טֶביֶהס טעכטער? איר האָט זי באַדאַרפֿט זען צו דער חוּפּה — אַ פּרינצעסן! איך בין נאָר געשטאַנען און געשפּיגלט זיך אין איר און געטראַכט צו זיך אַליין: „אָט דאָס איז ביילקע, טֶביֶהס טאָכטער? ווו האָט זי זיך אויסגעלערנט אַזוי שטיין, און אַזוי גיין, און אַזוי האַלטן דעם קאָפּ, און אַזוי אָנטאָן זיך, ס'זאָל אַף איר זײַן, ווי אויסגעגאָסן?"... נאָר לאַנג שפּיגלען זיך אין איר האָט מען מיך נישט געלאָזט, וואָרעם דעם זעלבן טאָג פֿון דער חוּפּה, אַרום האַלב זעקס פֿאַרנאַכט, האָט זיך דאָס פּאָרל אויפֿגעהויבן, און הָ לַ ך מ שֶׁ ה מָ ר דְּ כַ י — מען איז אַוועק מיטן קוריער צו אַלדי גוטע יאָר, קיין „נאַטאַליע", ווי די מאָדע איז בײַ די גרויסע, און צוריק איז מען געקומען ערשט העט אַרום חֲנוּכֶּה, און מע האָט געשיקט נאָך מיר, איך זאָל לְמַעַן־הַשֵּׁם תֵּיכֶף־וּמִיַד קומען צופֿאָרן קיין יעהופּעץ. איז דאָס מיר באַלד אַרײַן אין קאָפּ אַרײַן: מָמָה־נַפְשָׁך, זיי זאָלן וועלן, איך זאָל גלאַט אַזוי קומען, וואָלטן זיי אָנגעזאָגט, איך זאָל קומען — און אַ סוֹף. צו וואָס טויג נאָך דער „לְמַעַן־הַשֵּׁם" מיטן „תֵּיכֶף־וּמִיַד"? מסתּמא מוז דאָך דאָ זײַן עפּעס אַ זאַך! פֿרעגט זיך אַ קַשְׁיֶא: וואָס פֿאַר אַ זאַך? און אַלערליי מַחְשָׁבוֹת און געדאַנקען, גוטע און שלעכטע, קריכן מיר אין קאָפּ אַרײַן: אֶפְשֶׁר האָט זיך שוין דאָס פּאָרפֿאָלק דאָרטן צעאַמפּערט, ווי די קעץ, און עס האַלט בײַ גֶטן זיך? און באַלד טאַקע שלאָג איך מיר אָפּ: ביזט אַ נאַר, טֶביֶה, לְמַאי זאָלסטו וועלן אויסלייגן אַף שלעכטן? פֿון וואַנען ווייסטו, וואָס מען רופֿט דיך? אֶפְשֶׁר האָבן זיי זיך פֿאַר־בענקט נאָך דיר און ווילן דיך זען? אָדער אֶפְשֶׁר וויל ביילקע אַז איר טאַטע זאָל זײַן נאָענט לעבן איר? אָדער אֶפְשֶׁר וויל גאָר פְּדָהצור דיר געבן אַ שטעלע, דיך צונעמען צו זײַנע געשעפֿטן און מאַכן דיך פֿאַר אַ מַשְׁגִיחַ אַף זײַנע פֿאַבריקן? סײַ־ווי־סײַ, פֿאָרן דאַרף מען. און איך זעץ מיך אויף און וַ יֵ לֶ ך חָ דְ רָ נָ ה — איך פֿאָר קיין יעהופּעץ. פֿאָרנ־דיק אַזוי, גייט מיר איבער דער כּוֹחַ־הַדָם, און עס שטעלט זיך מיר פֿאָר, אַז איך האָב אַוועקגעוואָרפֿן דאָס דאָרף, פֿאַרקויפֿט די בְּהֵמֶהלעך, מיטן

פערד־און־וועגעלע, מיט הַכֹּל בַּכֹּל, און בין אריבערגעפארן אין שטאט און בין געווארן בא מײַן פּדהצורן פרױער מַשגיחַ, דערנאך קאסיר, דער־נאך כָּל־בּוֹ, דערנאך א שותּף צו אלע זײַנע געשעפטן גלײַך מיט אים, האלב אף האלב, און פאר ארויס גלײַך מיט אים אף א פּאר ברענענדיקע סוסים, איינער א בולאנער, דער אנ־דערער א קאשטאנעוואטער, און איך וואונדער מיך אף זיך אליין: מַה זֶּה וְעַל מַה זֶּה — ווי קום איך, אזא שטיל מענטשל, ווי טֶביֶה, צו אזעלכע גרויסע געשעפטן? וואס טויג מיר דער טארעראם מיטן יָריד, מיטן הו־הא, טאג ווי נאכט, ווי זאגט איר: לְהוֹשִׁיבִי עִם נְדִיבִים — זיך טויטשען מיט די מיליאנשטשיקעס? לאזט מיך אפּ, איך וויל האבן א רויק עלטער, אריַנקוקן אמאל אין א מִשנָיות, זאגן א קאפּיטל תְּהִילִים, מע דארף דאך אמאל אין זינען האבן יענע וועלט אויך, צי ניין? ווי זאגט שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶך: א מענטש איז א טשיסטע בְּהֵמָה, ער פארגעסט, אז וויפל ער זאל ניט לעבן, מוז ער אמאל שטארבן... אט מיט אזעל־כע געדאנקען און מַחשָבוֹת בין איך געקומען צופארן לְמַזל קיין יעהופּעץ גלײַך צו מײַן פּדהצורן. מֵילא, איך זאל מיך גיין בארימען, דערציילן אײַך רֹוב גָּדלוֹ וְרֹוב עָשׁרוֹ — זײַן דירה מיט זײַן זיצעכץ, איז ניט שײַך צו זאגן. איך האב נאך קיינמאל נישט געהאט די זְכִיָה צו זײַן בא בראצקין אין שטוב, נאר איך בין מיר מְשַעֵר עַל־פּי שֵׂכֶל, אז שענער ווי בא דעם פּדהצור קאן שוין גארניט זײַן! איר קאנט פאר־שטיין שוין פון דעם אליין, וואס פאר א דִירֶה־מלוּכָה דאס איז, אז דער שוֹמֵר, וואס בא דער טיר, א ווערגעלעץ מיט זילבערנע קנעפּ, האט מיך בשום אופן נישט געוואלט ארײַנלאזן אינעווייניק. כאטש גיב אים א קרענק. וואס טוט זיך דא? די טיר איז א גלעזערנע טיר, זע איך, ווי ער שטייט, אט דער ווערגעלעץ, יִמַח שְׁמוֹ וְזִכרוֹ זאל ער ווערן, און רייניקט מַלבּושים. ווינק איך צו אים, רייד מיט אים אף שטום־לָשון און באווײַז אים מיט די הענט, אז ער זאל מיך ארײַנלאזן אינעווייניק, מחמת דעם בַּעַל־הַבַּיִת ווײַב קער מיר אן א לײַבלעכע טאכטער... פאר־שטייט ער, אבער, נישט אפן וווּנק, א גוײַשער קאפּ, ווײַזט ער מיר אויך מיט די הענט, אויך אף שטום־לָשון, אז איך זאל גיין לַעֲזָאזֵל — נעמען דעם וועג הייסט עס. נאט אײַך אזא שלים־מַזל! צו אן אייגענער טאכטער זאל מען דארפן האבן זְכוּת־אָבוֹת! „אז אך און וויי איז צו דײַן גרויען קאפּ, טֶביֶה, צו וואס דו האסט זיך דערלעבט!” — אזוי

טראַכט איך מיר און קוק דורך דער גלעזערנער טיר און דערזע עפּעס א מיידל דרייט זיך אַרום. „אַפּנים, אַ פּאָקאָיאָווע זייערע", טראַכט איך מיר, מחמת די אויגן אירע זײַנען ווי באַ אַ גנבטע. אַלע פּאָקאָיאָוועס האָבן גנבהשע אויגן. איך בין אַן אײַנגייער אין אַלע נגידישע הײַזער און בין באַקאַנט מיט אַלע פּאָקאָיאָוועס... טו איך צו איר אַ ווונק: „עפן אויף, קעצעלע!" פאָלגט זי מיך און עפנט די טיר און מאַכט צו מיר דווקא אויף יידיש: „וועמען דאַרפט איר?" זאָג איך: „דאָ זיצט פדהצור?" זאָגט זי צו מיר העבער: „וועמען דאַרפט איר?" זאָג איך צו איר נאָך העבער: „אַז מע פרעגט דיך, זאָלסטו ענטפערן על ראשון ראשון; דאָ זיצט פדהצור?" זאָגט זי: „דאָ"... ווי באַלד אַזוי, זאָג איך, ביסטו פון מײַנע מענטשן, זאָג איך; גיי, זאָג איך, זאָג דײַן מאַדאַם פּדהצור, זאָג איך, אַז זי האָט אַ גאַסט, זאָג איך, דער טאַטע אירער, טביה, איז געקומען, זאָג איך, צוגאַסט און שטייט שוין, זאָג איך, אַ היפּשע ווײַלע אין דרויסן, זאָג איך, כעני בפּתח, וואָרעם ער האָט נישט זוכה געווען, זאָג איך, צו געפינען חן און לײַטזעליקייט אין די אויגן פון אָט דעם דאָזיקן עשׂו מיט די זילבערנע קנעפּ, די כפּרה, זאָג איך, זאָל ער זײַן פאַר דײַן מינדסטן נאָגל!" אויסגעהערט מײַנע דיבורים, האָט דאָס מיידל מיט אַ געלעכטער פון אַ משומדת פאַרהאַקט די טיר גלײַך מיר אונטער דער נאָז, אַוועקגעלאָפן אַרויף, אַראָפּגעלאָפן אַראָפּ, אַרײַנגעלאָזט און אַרײַנגעפירט מיך אינעווייניק אין אַ מין פּאַלאַץ, וואָס מײַנע אבות אבותינו האָבן עס נישט געזען אין חלום אפילו. זײַד און סאַמעט און גאָלד און קרישטאָל, און אַז איר גייט, פילט איר נישט די טריט, מחמת איר שפּאַנט מיט די זינדיקע פיס אויף די טײַערסטע דיוואַנעס, ווייך ווי שניי. הײַנט זייגערס, זייגערס! אויף די ווענט זייגערס, אויף די טישן זייגערס, אָן אַ שיעור זייגערס! „רבונו יונה! האָסט אַ סך אַזוינע? צו וואָס דאַרף עס אַ מענטש אַזויפיל זייגערס?" אַזוי טראַכט איך מיר און גיי מיר, די הענט פאַרלייגט אַרונטער, אַביסל ווײַטער; איך טו אַ קוק — עטלעכע טביהם מיטאַמאָל שנײַדן זיך אַקעגן מיר פון אַלע זײַטן, איין טביה גייט אַהער, דער אַנדערער טביה אַהין, איינער צו מיר, דער אַנדערער פון מיר — טפו זאָלסטו ווערן! פון אַלע פיר זײַטן שפּיגלען! נאָר אַזאַ מין פויגל, ווי אָט דער פּאַדראַטשיק, קאָן זיך פאַרגינען אַזויפיל זייגערס מיט אַזויפיל שפּיגלען!... און עס קומט מיר אויף די געדאַנקען פּדהצור, אַ גראָבס און אַ קײַלעכיקס,

מיט אַ ליסינע איבערן גאַנצן קאָפּ, און סע רעדט הויך און סע לאַכט דריבניטשקע, און איך דערמאָן מיך, וויאַזוי ער איז געקומען צו מיר דאָס ערשטע מאָל אין דאָרף אַרײַן מיט די ברענענדיקע סוסים, זיך צעלייגט בײַ מיר, ווי בײַ זײַן טאַטן אין ווײַנגאָרטן, זיך באַקאַנט מיט מײַן ביילקען, מיך אָוועקגערופן אױף אַ זײַט און אײַנגערוימט אַ סוד אַפּן אויער, נאָר אַזוי הויך, אַז מע האָט געקאָנט הערן אױף יענער זײַט יעהופּעץ. וואָס איז געווען דער סוד? דער סוד איז געווען, אַ מײַן טאָכ־טער איז אים געפעלן און ער וויל, אַז ס'זאָל זײַן איינס־צוויי־דרײַ און אַ חופּה. מילא, מײַן טאָכטער איז אים געפעלן — דאָס פאַרשטייט מען מיטן שׂכל, נאָר אָט דער איינס־צוויי־דרײַ איז מיר אַרײַן כּ ח ר ב פּ י פּ י וֹ ת — ווי אַ טומפּער מעסער אין האַרצן אַרײַן. וואָס הייסט דאָס איינס־צוויי־דרײַ און אַ חופּה? און ווו בין איך? און ווו איז ביילקע? אַנו, האָט זיך מיר געוואָלט אים אַרײַנהאַקן אַ פּאָר פּסוקים מיט אַ מדרש, ער זאָל מיך האָבן צו געדענקען! נאָר צוריק האָב איך מיך מיישב געווען: „ל מָ ה זֶ ה אָ נ ֹכ י — וואָס דאַרפסטו זיך מישן, טביה, צווישן קינדער? אַ סך האָסטו געפועלט בײַ דײַנע עלטערע טעכטער, אַז דו האָסט געוואָלט זאָגן דעות אױף זייערע שידוכים? האָסט זיך אָנגערעדט ווי פויק, אויסגעשאָטן די גאַנצע תּורה דײַנע, און ווער איז געבליבן אַ נאַר? — טביה!"

הקיצור, לאָמיר אָוועקוואַרפן, ווי זאָגט איר דאָרטן אין אײַערע ביכלעך, דעם בן־מלך און זיך נעמען צו דער בת־מלכּה. האָב איך זיי, הייסט דאָס, צוליב געטאָן און בין צו זיי געקומען קיין יעהופּעץ, און עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ חתונה: שלום־עליכם! עליכם־שלום! ווי גייט עס? וואָס מאַכט איר גוטס? זיצט! אַ דאַנק, מע קאָן באַשטיין! — מיט די אַלע איבעריקע צערעמאָניעס, ווי געווײנלעך. איך זאָל זײַן דער ערשטער אַפּן אַרויספאָר, זיי אַ פרעג טאָן: מַ ה יּ וֹ ם מִ יּ וֹ מַ יִ ם — וואָס איז דאָס רופן, וואָס איר האָט מיך גערופן? — פּאַסט נישט. טביה איז נישט קיין ייִדענע, ער האָט צײַט. דערווײַל קומט צו אַ פּאָר־שוין מיט גרויסע ווײַסע הענטשקעס און זאָגט, אַז דער אָנבײַסן שטייט שוין אַפּן טיש, און מיר הייבן זיך אויף אַלע דרײַ, און מיר קומען אַרײַן אין אַ חדר אַרײַן פון גאָלע דעמב: דער טיש אַ דעמבענער, די בענקלעך דעמבענע, די ווענט דעמבענע, די סטעליע דעמב, און אַלץ איז געשניצט און געפאַרבט און געמאָלט און געצאַצקעט, און אַפּן טיש — בגדי מל־

כּות: טיי מיט קאווע און מיט טשאָקאָלאַדע, און מיט פּוטער־געבעקס, און מיט גוטן קאָניאַק, און די בעסטע געזאַצלנס, און אַזעלכע מינים מַאַכָלים, פֵּירוֹת און אויבסן, ס'איז מיר אַ חַרְפָּה אויסצוזאָגן, נאָר איך האָב מוֹרָא, אַז מײַן ביילקע האָט זיי באַ איר טאַטנס טיש קיינמאָל ניט געזען אֲפִילוּ. און מע גיסט מיר אָן אַ כּוֹסֶה און נאָך אַ כּוֹסֶה, און איך טרינק לְחַיִים, און איך קוק אויף איר, אויף ביילקען הייסט עס, און איך טראַכט מיר: „האָסט זיך עס דערלעבט, טֶבִיָהס טאָכטער, ווי מיר זאָגן אין הלל: מְקִימִי מֵעָפָר דָל — אַז גאָט העלפט דעם אָרעמאַן, מֵאַשְׁפּוֹת יָרִים אֶבְיוֹן — איז אים גאָרנישט צו דערקענען. דאַכט זיך, ביילקע — און פּאָרט נישט ביילקע". און איך דערמאָן מיך אָן יענער ביילקע פון אַמאָל און איך פאַרגלײַך זי מיט דער ביילקע, וואָס אַצינד, און עס טוט מיר האַרצעדיק באַנג — גלײַך ווי איך וואָלט עפּעס געמאַכט אַ שלעכט געשעפט, אָפּגעטאָן אַ זאַך, וואָס איז פאַרפאַלן, אַ שטייגער, כּדוֹמֶה לְמָשָל, ווי איך וואָלט אויסגעבײַטן מײַן האָרעפּאַשנעם פערדל אויף אַ לאָשעקל, וואָס מע ווייס נאָך נישט, וואָס פון דעם וועט אַמאָל זײַן, אָדער אַ פערד, אָדער אַ דראָנג. „עך, ביילקע, ביילקע, טראַכט איך מיר, וואָס פון דיר איז געוואָרן! אַמאָל, געדענקסטו, ווי דו פלעגסט זיצן באַנאַכט באַ אַ רייכערדיק לעמפּל און נייען און זינגען אַ לידל, אָדער נעמען אין איין כָּהֶרף־עין אויסמעלקן צוויי בְּהֵמָה־לעך, אָדער גאָר פאַרקאַטשען די אַרבל און אָפּקאָכן מיר אַ פּראָסטן מילכיקן באָרשט, אָדער טייגלעך מיט פאַסאָליעס, אָדער פּאַמפּעשקעס מיט קעז, אָדער שְׁקָצִים מיט מאָן, און אַ זאָג טאָן צו מיר: „טאַטע, גיי וואַש זיך!" — איז דאָך עס געווען, ווי דער בעסטער ניגון! איצטער זיצט זי מיט איר פְּדָהצור, ווי אַ בַּת־מַלְכָּה, צוויי מענטשן דערלאַנגען צום טיש, קלאַפּן מיט די טעלער, און ביילקע? זי זאָל עס אויסריידן אפילו אַ וואָרט! זעט איר, ער, פְּדָהצור הייסט עס, רעדט שוין פאַר זיי ביידן, דאָס מויל מאַכט זיך אים נישט צו! זינט איך לעב האָב איך נישט געזען, אַ מענטש זאָל אַזוי ליב האָבן פּלאַפּלען און פּלוידערן, דער שוואַרץ יאָר ווייס וואָס, און בְּשַׁעַת־מַעֲשֶׂה לאַכן דריבניטשקע מיט אַ קליין געלעכטערל. דאָס וועדט אָנגערופן באַ אונדז: אַליין געזאָגט אַ חָכְמָה, אַליין געלאַכט... אחוץ אונדז דרײַ זיצט נאָך איין פאַרשוין באַם טיש, אַ נֶפֶש מיט רויטע באַקן, איך ווייס נישט, ווער ער איז און וואָס ער איז, נאָר אַן אַכלער, ווײַזט אויס, דאַרף ער

זײַן נישט קיין קלענער, װאָרעם די גאַנצע צײַט, װאָס דער פֿרהצור האָט גערעדט און געלאַכט, האָט ער געפּאַקט אין די באַקן, װי אין פּרק שטייט געשריבן: ש ְ ל ֹ ש ָ ה ש ֶ א ָ כ ְ ל ו — ער האָט געגעסן פֿאַר דרײַ... דער האָט געגעסן, און יענער האָט גערעדט, און אַלץ עפּעס אַזעלכע פּוסטע זאַכן, װאָס קריכן מיר נישט אין דער לינקער פּאָה: פּאָדראַד, גובערנסקי פּראַװלעניע, אודעלני װעדאָמאָסט; קאַזנאַטשײסטװע, יאַפּאָניע... פֿון אַלצדינג האָט מיך אינטערעסירט נאָר איין יאַפּאָניע, װײַל מיט יאַפּאָניע האָב איך מיך אָנגעקערט אַ שטיקל מָמון. בִּשְׁעַת מִלְחָמָה, װייסט איר דאָך, זײַנען פֿערד געװאָרן בַּחֲשִׁיבוּת גָּדוֹל, מע האָט זיי געזוכט מיט ליכט, האָט מען געטראָפֿן מִסְתָּמא צו מיר אויך און מע האָט גענומען מײַן פֿערדל צום סמיק, אויסגעמאָסטן מיט אַן אַרשין, אַ טרײַב געטאָן אַהין־אַהער און מע האָט דעם געגעבן אַ װײַסן בילעט. האָב איך זיי געזאָגט, זאָג איך: „איך האָב געװוּסט פֿריִער, זאָג איך, אַז ס'איז אומזיסט אײַער טִרְחָה, װי אין פָּסוּק שטייט: י ו ֹ ד ֵ ע ַ צ ַ ד ִ י ק נ ֶ פ ֶ ש ב ְ ה ֶ מ ְ ת ּ ו — נישט טֶבִיהס פֿערד גייט אויף מִלְחָמָה"... נאָר האָט קיין פֿאַריבל נישט, פֿאַניע שָׁלוֹם־עֲלֵיכֶם, איך מיש אײַך איינס מיטן אַנדערן און קאָן אַזוי חָלִילָה אַראָפּשלאָגן זיך פֿונעם שליאַך. װי זאָגט איר, נ ַ ח ֲ ז ו ֹ ר ל ְ ע נ ְ י ָ נ ֵ נ ו — לאָמיר בעסער גיין צום עִיקָר הַמַעֲשֶׂה.

בְּקִיצוּר, האָבן מיר, הייסט עס, גאַנץ פֿײַן אויסגעטרונקען און פֿאַרביסן, אַזוי װי גאָט האָט געבאָטן, און אַז מען איז אויפֿגעשטאַנען פֿונעם טיש, נעמט ער מיך, פֿרהצור הייסט עס, אונטער דער האַנט און פֿירט מיך אַרײַן אין אַ באַזונדער קאַבינעט אַרײַן, אויסגעפּוצט כְּיַד הַמֶּלֶךְ — מיט ביקסן און מיט שפּיזן אויף די װענט און מיט האַרמאַטן אויפֿן טיש, און זעצט מיך אַװעק אין אַ מין דיװאַן, װייך װי פּוטער, און נעמט אַרויס פֿון אַ גאָלדענער פּושקע צװיי גרויסע גראָבע שמעקנדיקע ציגאַרן און פֿאַררייכערט, איינע זיך, די אַנדערע מיר, און זעצט זיך אַװעק אַקעגן מיר, ציט אויס די פֿיס און מאַכט צו מיר אַזוי: „װייסט איר, װאָס איך האָב געשיקט נאָך אײַך?" „אַהאַ!" — קלער איך מיר. — אַט דאָס װיל ער מִסְתָּמא אַ שמועס טאָן מִכּוֹחַ אַכצן און דרײַצן". נאָר איך מאַך מיך תְּמעװאַטע און רוף מיך אָן צו אים אַזוי: „ה ַ ש ו ֹ מ ֵ ר א ָ ח ִ י א ָ נ ֹ כ ִ י — פֿון װאַנען זאָל איך װיסן?" מאַכט ער צו מיר: „איך האָט געװאָלט ריידן מיט אײַך טאַקע װעגן אײַך אַליין". „אַ סלוזשבע", טראַכט איך מיר און טו אַ מאַך צו אים: „אַבי נאָר עפּעס גוטס, מְהַכְתִּיתִי,

לאָמיר האָרכן". נעמט ער אַרויס דעם ציגײַער פון די ציין, פֿרָהצור הייסט עס, און הייבט מיר אָן מיט אַ גאַנצער דְרָשה: „איר זײַט, זאָגט ער, אַ ייִד נישט קיין נאַר און וועט קיין פּאַריבל נישט האָבן, וואָס איך וועל מיט אײַך ריידן אָפּנטלעך. איר דאַרפֿט וויסן, זאָגט ער, אַז איך פֿיר גרויסע געשעפֿטן, און אַז מע פֿירט אַזעלכע גרויסע געשעפֿטן, ווי איך..." „יאָ, טראַכט איך מיר, דאָס מיינט ער מיך", — און איך האַק אים איבער אין מיטן און רוף מיך אָן צו אים: „ווי די גמָרא זאָגט, זאָג איך, שַבָּת אין פּרֶק: מַרְבֶּה נְכָסִים מַרְבֶּה דְאָגָה. ווייסט איר, זאָג איך, דעם פּשַט פֿון דער גמָרא?" ענטפֿערט ער מיר אַף גאַנץ אָפֿנטלעך: „איך וועל אײַך זאָגן, זאָגט ער, דעם ריינעם אֶמֶת, זאָגט ער, איך האָב, זאָגט ער, קיין גמָרא קיינמאָל נישט געלערנט, זאָגט ער, און איך ווייס אַפֿילו נישט, זאָגט ער, וואָסער אַ פּנים זי האָט". אַזוי זאָגט ער צו מיר, פֿרָהצור הייסט עס, און צעלאַכט זיך דריבניטש־קע מיט זײַן געלעכטערל. איר פֿאַרשטייט אָן עֶסֶק? דאַכט מיר, אַז גאָט האָט דיך געשטראָפֿט, ביסט אַן עַם־הָאָרֶץ, טאָ לאָז כאָטש זײַן כאָטאָ פּאַקרישקע, וואָס דאַרפֿסטו זיך נאָך באַרימען דערמיט? אַזוי טראַכט איך מיר און מאַך צו אים: „איך האָב אײַך טאַקע אַזוי געשאַצט, זאָג איך, אַז צו די זאַכן זײַט איר נישט שײַך, נאָר לאָמיר, זאָג איך, הערן וואָס ווײַטער?" מאַכט ער צו מיר: „ווײַטער האָב איך אײַך געוואָלט, זאָגט ער, זאָגן, אַז צו מײַנע געשעפֿטן מיט מײַן נאָמען, זאָגט ער, מיט מײַן פֿאַלאָזשעניע, פּאַסט מיר נישט, זאָגט ער, אָט דאָס, וואָס מע רופֿט אײַך, זאָגט ער, טֶבִיה דער מילכיקער. איר דאַרפֿט וויסן, זאָגט ער, אַז איך בין באַקאַנט ליטשנע מיטן גובערנאַטאָר, זאָגט ער, און צו מיר אין שטוב אַרײַן, זאָגט ער, קאָן אַמאָל קומען אַ בראָצקי, אַ פּאָליאַקאָוו, און אפֿשר אַ ראָטשילד אויך, טשעם טשאָרט ניע שוטיט?"... אַזוי מאַכט ער צו מיר, פֿרָהצור הייסט עס, און איך זיץ און קוק אַף זײַן גלאַנצנדיקע ליסינע און טראַכט מיר: „עס קאָן זייער זײַן, אַז דו קאָנסט זיך ליטשנע מיטן גובערנאַטאָר און אַז ראָטשילד זאָל אַמאָל קומען צו דיר אין שטוב אַרײַן, נאָר ריידן רעדסטו, ווי אַ כֶּלֶב שֶׁבִּכְלָבִים"... און איך רוף מיך אָן צו אים שוין אַביסל מיט פֿאַרדראָס: „וואָס־זשע זאָג איך, טוט מען דערצו, טאָמער, זאָג איך, קומט טאַקע צו אײַך אַמאָל ראָטשילד?" מיינט איר דאָך, אַז ער פֿאַרשטייט דעם שטאָך? לֹא דֻבִּים וְלֹא יַעַר — עס הייבט זיך גאַרנישט אָן!

„איך האָב געוואָלט, זאָגט ער, אַז איר זאָלט אַוועקוואַרפֿן, זאָגט ער, אַט דאָס מילכיקס, און זאָלט זיך פֿאַרנעמען, זאָגט ער, מיט עפּעס אַנדערש". „דהײַנו, זאָג איך, מיט וואָס?" „מיט וואָס איר ווילט, זאָגט ער, ווינציק געשעפֿטן, זאָגט ער, פֿאַראַן אויף דער וועלט? איך וועל אײַך, זאָגט ער, אונטערהעלפֿן מיט געלט, וויפֿל מע וועט באַדאַרפֿן, אַבי, זאָגט ער, איר זאָלט ווערן אויס טֶבֿיֶה דער מילכיקער. אָדער שאַט, זאָגט ער, ווייסט איר וואָס? טאָמער וואָלט איר, זאָגט ער, גאָר איינס־צוויי־דרײַ אַוועקגעפֿאָרן קיין אַמעריקע? האַ?" אַזוי מאַכט ער צו מיר, רוקט אַרײַן דעם ציגאַרעט אין די ציין אַרײַן און קוקט מיר גלײַך אין די אויגן אַרײַן, און די ליסינע גלאַנצט... נו? וואָס ענטפֿערט מען אַזאַ גראָבן יונג? תּחילת האָב איך מיר געטראַכט: „וואָס זיצסטו, טֶבֿיֶה, ווי אַ ליימענער גולם? הייב דיך אויף, טו אַ קוש די מְזוּזָה, גיב אַ קלאַפּ מיט דער טיר און הָלַך לְעוֹלָמוֹ — פֿאַשאָל אָן אַ זײַ־געזונט!"... אַזוי שטאַרק האָט דאָס מיך אַ נעם געטאָן בײַ דער לעבער!... „אַן עַזּוּת פֿון אַ פּאַדראַטשיק! וואָס הייסט, דו הייסט מיר אַוועקוואַרפֿן אַן ערלעכע בְּכָבֿוֹדע פַּרְנָסָה און פֿאָרן קיין אַמעריקע? בַּאֲשֶׁר טאָמער וועט צו דיר אַמאָל קומען רויטשילד, בכן דאַרף טֶבֿיֶה דער מילכיקער לויפֿן אין דער וועלט אַרײַן?!"... און דאָס האַרץ קאָכט אין מיר ווי אַ קעסל, און אַביסל אויפֿגעטראָגן בין איך נאָך פֿון פֿריִער; מיך האָט געבערענט אויף איר, טאַקע אויף מײַן ביילקען: „וואָס זיצסטו דאָרטן, ווי אַ בַּת־מַלכָּה, צווישן די הונדערט זייגערס מיט די טויזנט שפּיגלען, בשעת מע טרײַבט דאָ דײַן טאַטן, טֶבֿיֶהן, קאַליסטראַי, אויף הייסע קוילן? לאָס איך האָבן די בְּרָכוֹת, טראַכט איך מיר, וואָס דײַן שוועסטער האָדל האָט בעסער געמאַכט פֿון דיר! וואָס אמת איז אמת, זי האָט נישט אַזאַ שטוב מיט אַזויפֿיל שמאַכטעליאַקעס, ווי דו, דערפֿאַר האָט זי אָבער אַ מאַן, אַ פּעפּערל, איז ער דאָך אַ מענטש, וואָס קאַטאָרי ער אַליין איז בײַ זיך הֶפקֵר, און דער גאַנצער עיקר איז די וועלט... און דערצו האָט ער אַ קאָפּ אויף די פּלייצעס, נישט קיין לאָקשנטעפּל מיט גלאַנצנדיקער ליסינע, און אַ פּיסק האָט פּעפּערל — איז דאָך עס גאָלד מיט גאָלד! אים, אַז איר זאָגט אַ פָּסוּק, גיט ער אײַך דרײַ פְּסוּקים סדאַטשע! וואַרט אויס, פּאַדראַטשיק מײַנער, אַט וועל איך דיר באַלד אַרײַנהאַקן אַ פָּסוּק, וועט דיר ווערן פֿינצטער אין די אויגן!"... אַזוי טראַכט איך מיר און רוף מיך אָן צו אים בזה הלשון: „מֵילָא, זאָג איך, וואָס די גְמָרָא איז

פֿאַר אײַך אַ סוד, בין איך, זאָג איך, אײַך מוחל; אַז אַ ייִד זיצט אין יעהופּעץ און הייסט פֿדהצור און איז אַ פּאָדראַטשיק, מעג, זאָג איך, די גמרא ליגן אויפֿן בוידעם. אָבער אַ פּראָסטן פּסוק, זאָג איך, דאָס וועט דאָך שוין פֿאַרשטיין, זאָג איך, אַ גוי אין פּאָסטעלעם אויך. איר ווייסט דאָך, זאָג איך, וואָס דער תּרגום אונקלוס זאָגט אויף לבן הארמי: מ ז נ ב ת א ד ח ז י ר ת א ל א מ א כ א נ ת ש ט ר ײַ מ י ל ת א?"... קוקט ער אויף מיר, ווי אַ האָן אין בני־אָדם, און מאַכט צו מיר: „וואָס־זשע הייסט עס?" „דאָס הייסט, זאָג איך, אַז פֿון אַ חזירשן עק קאָן מען קיין שטרײַמל נישט מאַכן". „אַקעגן וואָס, זאָגט ער, זאָגט איר דאָס?" „אַקעגן דעם, זאָג איך, וואָס איר הייסט מיר פֿאָרן קיין אַמעריקע". צעלאַכט ער זיך דריבניטשקע און מאַכט צו מיר: „אַמעריקע ניט, איז אפֿשר קיין ארץ־ישׂראל? אַלע אַלטע ייִדן פֿאָרן קיין ארץ־ישׂראל"... אַזוי ווי ער האָט דאָס מיר אויסגערעדט, אַזוי איז דאָס מיר אַרײַן, ווי אַן אײַזערנער צוויאַק אין מוח אַרײַן: „שאַ! אפֿשר איז דאָס גאָרניט אַזוי קרום, טבֿיה, ווי דו מיינסט? אפֿשר איז דאָס טאַקע אַ פּלאַן? וואָרעם איידער האָבן אַזאַ נחת פֿון קינדער, ווי דו האָסט, איז שוין אפֿשר גלײַכער ארץ־ישׂראל? בהמה! וואָס שטעלסטו דאָ אײַן און וועמען האָסטו דאָ? דײַן גאָלדע עליה השלום ליגט דאָך שוין במילא אין דער ערד, און דו אַליין, נישט אויסגערעדט זאָל זײַן, ליגסט דען ניט נײַן איילן אין דער ערד? ביז וואַנען איז דער שיעור צו טאָפּטשען זיך אויף דער וועלט?"... און אַגבֿ דאַרפֿט איר וויסן, פּאַניע שלום־עליכם, אַז מיך ציט שוין לאַנג אַהין, קיין ארץ־ישׂראל; איך וואָלט אַ באַלן געוועזן זײַן בײַ דער כּותל מערבֿי, מערת־המכפּלה, דער מוטער רחלס קבֿר, אָנקוקן מיט מײַנע אויגן דעם ירדן, דעם באַרג סיני, דעם ים־סוף, פּיתום און רעמסס, ווי זיי זענען אויס, וכדומה אַזעלכע זאַכן. און מײַנע מחשבֿות טראָגן מיך אַוועק אַהין, אינעם געבענטשטן לאַנד כּנען, ווי זאָגט איר, ארץ זבֿת חלבֿ ודבֿש. שלאָגט ער מיר איבער, פֿדהצור הייסט עס, מײַנע רעיונות סאַמע אין מיטן און רופֿט זיך אָן צו מיר: „נו? וואָס דאַרף מען דאָ, זאָגט ער, אַזוי לאַנג טראַכטן? איינס־צוויי־דרײַ"... „בײַ אײַך, זאָג איך, איז, ברוך־השם, אַלצדינג איינס־צוויי־דרײַ, ווי די גמרא זאָגט, זאָג איך: ה א ג ב ר א ו ה א ט ר ס ק א... און בײַ מיר, זאָג איך, איז דאָס אַ האַרב שטיקל משניות, וואָרעם אויפֿהייבן זיך, זאָג איך, און פֿאָרן קיין ארץ־ישׂראל, דאַרף מען, זאָג איך, האָבן מיט

וואָס"... צעלאַכט ער זיך דריבניטשקע מיט זײַן קליין געלעכטערל, שטייט אויף, גייט צו צום טיש, עפנט אויף אַ טישקעסטל און נעמט אַרויס פֿון דאָרטן אַ טײַסטער און ציילט מיר אָפּ אַחַת וְאַחַת, לאָז זיך אײַך דאַכטן, אַ שיינע מַטבֵּע, און איך בין דַווקאַ נישט פֿויל אַף דער פֿען און נעם צונויף דאָס ביסל פּאַפּיר — דער כּוֹחַ פֿון געלט — און לאָז עס אַראָפּ העט־ווײַט אין קעשענע, און וויל אים זאָגן כאַטש אַ פּאָר פְּסוּקים מיט אַ מֶדרֶש, וואָס זאָל פֿאַרענטפֿערן אַרום און אַרום, הערט ער מיך ווי דעם קאָטער און מאַכט צו מיר: „אַט דאָס וועט אײַך זײַן, זאָגט ער, גענוג ביז אַהין איבערן קאָפּ. און אַז איר וועט קומען, זאָגט ער, אַפֿן אָרט און וועט דאַרפֿן געלט, זאָלט איר שרײַבן, זאָגט ער, אַ בריוו, וועט מען אײַך איינס־צוויי־דרײַ באַלד אַרויסשיקן געלט. און דערמאָנען אײַך נאָכאַמאָל וועגן פֿאָרן, זאָגט ער, פֿאַרשפּאָרט מען דאָך, וואָרעם איר זײַט דאָך, זאָגט ער, עפּעס אַ ייִד מיט יוֹשֶר און מיט סאָוועסט"... אַט אַזוי מאַכט ער צו מיר, פְּדָהצוּר הייסט עס, און צע־לאַכט זיך דריבניטשקע מיט זײַן קליין געלעכטערל, וואָס קריכט גלײַך אין די קישקעס אַרײַן. און עס פֿליט מיר דורך אַ מַחשָבָה אין קאָפּ: „טאָמער וואָלסטו אים אַ שמיץ געטאָן דאָס געלט צוריק אין פּנים אַרײַן און אים דערציילט דעם פָּסוּק, אַז טֶבֿיֶהן קויפֿט מען נישט פֿאַר געלט און מיט טֶבֿיֶהן שמועסט מען נישט פֿון יוֹשֶר און פֿון סאָוועסט?"... נאָר איידער איך עפֿן אַ מויל אַף צו ריידן, טוט ער אַ קלונג און רופֿט אַרײַן ביילקען און מאַכט צו איר: „דושענקע, דו ווייסט? דײַן פֿאָטער וואָרפֿט דאָך אונדז אַוועק, ער פֿאַרקויפֿט אויס אַלץ, וואָס ער האָט, און פֿאָרט אַרויס איינס־צוויי־דרײַ קיין אֶרֶץ־יִשׂרָאֵל"... „חֲלוֹם חָלַמתִּי וְאֵינִי יוֹדֵעַ — וואָס ס'האָט זיך מיר געחלומט יענע נאַכט און הײַנטיקע נאַכט!"... אַזוי טראַכט איך מיר און קוק אַף מײַן ביילקען — איר זאָלט זאָגן, זי זאָל זיך עפּעס אַפֿילו פֿאַרקרימען. שטייט ווי אַ בוים, קיין טראָפּן בלוט אין פָּנִים, קוקט פֿון אים אַף מיר, פֿון מיר אַף אים, און קיין איינציק וואָרט! איך, אַף איר קוקנדיק, שווײַג אויך, שווײַגן מיר, הייסט עס, אַלע ביידע, ווי אין תהילים שטייט: תִּדבַּק לְשוֹנִי — עס האָט אונדז אָפּגענומען דאָס לָשון. דער קאָפּ דרייט זיך מיר, די שלייפֿן קלאַפּן מיר, ווי פֿון אַ טשאַד. פֿון וואָס זאָל עס זײַן? — טראַכט איך מיר. — אַפָּנִים, דאָס איז פֿונעם שיינעם ציגאַרעט, וואָס ער האָט מיר געגעבן רייכערן? אַט רייכערט דאָך אָבער ער אויך, פְּדָהצוּר הייסט

עס! ער רייכערט און רעדט, דאָס מויל מאַכט זיך אים גאָרנישט צו, כאָטש די אייגלעך קלעפּן זיך אים, עס גלוסט זיך אים, וויַזט אויס, כאַפּן אַ דרימל. „פאָרן דאַרפט איר, זאָגט ער צו מיר, פון דאַנען קיין אָדעס, זאָגט ער, מיטן קוריער, און פון אָדעס מיטן ים אַזש ביז יאַפע, און פאָרן מיטן ים, זאָגט ער, איז די בעסטע צײַט נאָר איצט, וואָרעם, זאָגט ער, שפּעטער הייבן זיך אָן די ווינטן מיט די שנייען, מיט די בערעס, מיט, מיט, מיט...‟ אַזוי זאָגט ער און די צונג פּלאָנטעט זיך אים שוין, אַזוי ווי אײנער, וואָס וויל שלאָפן, נאָר ער הערט נישט אויף צו קלאַפּן ווײַטער: „און אַז איר וועט זײַן, זאָגט ער, פּאַרטיק צו דער נְסִיעָה, זאָלט איר אונדז, זאָגט ער, געבן צו וויסן, וועלן מיר אַרויספאָרן, זאָגט ער, ביידע צום וואָקזאַל מיט אײַך זיך אָפּגעזעגענען, וואָרעם ווען קאָנען מיר זיך שוין זען?‟ אַזוי לאָזט ער אויס, איך בעט איבער אײַער כָּבוֹד, מיט אַ גרויסן געגעניע, שטייט אויף און רופט זיך אָן צו איר, צו ביילקען הייסט עס: „דושענקע, ווּעסט, זאָגט ער, זיצן דאָ אַביסל, און איך וועל, זאָגט ער, גיין זיך צולייגן אַ ווײַלע‟. „האָסט נאָך קיינמאָל אַזאַ גלײַכס נישט געזאָגט, ווי איך בין אַ ייִד! אַצינד וועל איך כאָטש האָבן צו ווּעמען מײַן ביטער האַרץ אויסצולאָזן‟. אַזוי טראַכט איך מיר און וויל מיך געבן אַ נעם צו מײַן ביילקען, איר אויסלאָמרן אַלצדינג, וואָס האָט זיך צונויפגעזאַמלט בײַ מיר פאַר דעם גאַנצן פרימאָרגן, — ערשט אַז זי טוט אַ פאַל צו מיר אָפּן האַלדז, ביילקע הייסט עס, און הייבט אָן צו וויינען, אָבער ווּאַזוי, מיינט איר, וויינען? מײַנע טעכטער, נישט געדאַכט זאָלן זיי ווערן, האָבן אַלע אַזאַ טֶבַע: פריִער מענטשלען זיי זיך און בְּרֵיהֶן זיך, און קומט צו עפּעס — וויינט מען, ווי אַ בערעזענע. אָט נעמט, לְמָשָל, מײַן עלטערע טאָכטער, האָדל הייסט עס: קאָרג האָט זי אײַנגעלייגט די וועלט אין דער לעצטער מינוט, בשעת זי האָט באַדאַרפט אָוועקפאָרן אָפּריכטן גָלוּת מיט איר פּעפּערל אין די קאַלטע מְדִינוֹת? נאָר ווייס איך, ס'אַ דִמְיוֹן! יענע דאַרף בײַ איר הייצן די הרובע!

איך וועל אײַך זאָגן דעם רעכטן אֱמֶת: איך אַליין, ווי איר קענט מיך שוין אַביסל, בין נישט קיין מענטש פון טרערן. גוט וויינען האָב איך געוויינט נאָר איין מאָל, בשעת מײַן גאָלדע עָלֶיהָ הַשָּלוֹם איז געלעגן אַף דער ערד, און נאָך איין מאָל האָב איך מיך גאַנץ געשמאַק אויסגעוויינט, בשעת האָדל איז אָוועקגעפאָרן צו איר פּעפּערל, און איך

בין געבליבן אפֿן וואקזאל, ווי א גרויסער נאר, איינער אליין מיט מײַן פערדל, און נאך עפּעס א פּאר מאל האט זיך געטראפֿן, וואס איך האב מיך אביסל, ווי זאגט איר, צעיאכמערט, און ווײַטער גערענק איך עפּעס נישט, איך זאל האבן א טבֿע פֿון וויינען. נאר ביילקע מיט אירע טרערן האבן מיך אזוי פֿארקלעמט בא דער נשמה, אז איך האב מיך נישט גע־קאנט אײַנהאלטן, און איך האב שוין נישט געהאט דאס הארץ אפֿילו, איך זאל איר זאגן א קרום ווארט. מיט מיר באדאַרף מען קיין סך נישט ריידן. איך הייס טבֿיה. איך האב באלד פֿארשטאנען אירע טרערן. דאס איז נישט געווען גלאט אזוי זיך טרערן. דאס זײַנען געווען, פֿארשטייט איר מיך, טרערן פֿון עַל חֵטְא שֶׁחָטָאתִי לְפָנֶיךָ בנישט פּאלגן א טאטן... און אנשטאט דעם, וואס איך זאל זי מְכַבֵּד זײַן, ווי זי איז ווערט, און אויסגיסן כָּל חֲמָתִי אַף איר פּדָהצורן, האב איך גאר גענומען אויסריידן איר דאס הארץ מיט אזא מָשָל און מיט אזא מָשָל, ווי טבֿיה קאן. הערט זי מיך אוים, ביילקע הייסט עס, און מאכט צו מיר: „ניין, טאטע, נישט דאס, זאגט זי, וויין איך. איך האב צו קיינעם, זאגט זי, קיין טַעֲנות נישט, נאר אָט דאס, זאגט זי, וואס דו פֿארסט אוועק, זאגט זי, איבער מיר און איך קאן, זאגט זי, דערצו גארנישט העלפֿן, אָט דאס, זאגט זי, בראט מיך"... „גיי שוין, גיי, זאג איך, דו רעדסט, זאג איך, ווי א קינד, האסט פֿארגעסן, זאג איך, אז מיר האבן נאך א גרויסן גאט און אז דײַן טאטע איז נאך, זאג איך, בא אלע חושים. בא דײַן טאטן, זאג איך, שפּילט א ראליע זיך דורכ־פֿארן קיין אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל און קומען צוריק, ווי אין פּסוק, זאג איך, שטייט געשריבן: וַיִּסְעוּ וַיַּחֲנוּ — טודא אי נאזאד"... אזוי רייד איך איר אוים דאס הארץ, און אינעווייניק בא זיך טראכט איך מיר: „טבֿיה, דו לײַגסט! פֿארסטו אוועק קיין אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, איז עָלָיו הַשָּׁלוֹם — אוים טבֿיה!"... און פּונקט ווי זי וואלט טרעפֿן מײַנע געדאנקען, מאכט זי צו מיר אזוי: „ניין, זאגט זי, טאטע, אָט אזוי טרייסט מען א קליין קינד; מע גיט דעם, זאגט זי, א ליאלקע, א שפּילעכל אין די הענט אַרײַן און מע דערציילט דעם, זאגט זי, א שיינע מַעֲשה פֿון א ציי־געלע א ווײַסע... אויב, זאגט זי, שוין יאָ דערציילן א מַעֲשה, וועל איך, זאגט זי, דיר דערציילן, נישט דו מיר. נאר די מַעֲשה, וואס איך וועל דיר דערציילן, טאטע, איז מער טרויעריק, ווי שיין".

אָט אזוי מאכט זי צו מיר, ביילקע הייסט עס; טבֿיהס טעכטער

ריידן נישט גלאַט. און זי נעמט און זי ליגט אַוועק אַ מַענֶה־לָשון, אַ גאַנצע מְגִילָה, אָדער אַ מַעשֶׂה פֿון טויזנט־איין־נאַכט, ווי אַזוי דער פְּדָהצור אירער איז פֿון קליין גרויס געוואָרן, אויסגעוואַקסן פֿון סאַמע נידעריקסטן גראַד, זיך אַליין מיט זײַן אייגענעם שֵׂכל אַרויפֿגעשלאָגן אויף דער העכסטער מַדרֵגה, און איצט וויל ער דערגרייכן דערצו, אַז צו אים אין שטוב אַרײַן זאָל קומען בראָצקי, שיט ער מיט נְדָבות, וואַרפֿט מיט טויזנטער. נאָר אַזוי ווי געלט אַליין איז נאָך ווינציק, מע דאַרף נאָך האָבן יִחוס אויך, ליגט ער אײַן די וועלט, פְּדָהצור הייסט עס, צו באַווײַזן, אַז ער איז נישט קיין אַבי ווער, באַרימט זיך, אַז ער שטאַמט פֿון די גרויסע פְּדָהצורס, אַז זײַן טאַטע איז אויך געווען אַ באַרימטער פּאָדראַטשיק. — „כאָטש, זאָגט זי, ער ווייס גאַנץ גוט, אַז איך ווייס, אַז ער איז געווען אַ כְּלֵי־זֶמֶר. הײַנט, זאָגט זי, דערציילט ער אַלעמען, אַז זײַן ווײַבס טאַטע איז געווען אַ מיליאָנשטשיק“... „ווּעמען, זאָג איך, מיינט ער דאָס? מיך? אפשר איז מיר, זאָג איך, באַשערט געווען אַמאָל צו האָבן מיליאָנען, זאָג איך, זאָל איך דערמיט אָפּקומען“. „וואָס ווייסטו, טאַטע, זאָגט זי צו מיר, ווי עס פֿלאַמט מיר מײַן פּנים, אַז ער שטעלט מיך פֿאָר, זאָגט זי, פֿאַר זײַנע באַקאַנטע און הייבט זיי אָן דערציילן גרויסקייט פֿון מײַן טאַטן און פֿון מײַנע פֿעטערס און פֿון מײַן גאַנצער מִשְׁפָּחָה, אַזעלכע זאַכן, וואָס ניט געשטויגן, ניט געפֿלויגן, און מע מוז דאָס, זאָגט זי, אַלצדינג אויסהערן און מאַכן אַ שווײַג, וואָרעם ער איז, זאָגט זי, אויף די זאַכן אַ גרויסער קאַפּריזניק“. „באַ דיר, זאָג איך, הייסט דאָס אַ קאַפּריזניק, און באַ אונדז, זאָג איך, ווערט דאָס אָנגערופֿן פָּשוט אַ נִבְזֶהניק, זאָג איך, אָדער אַ מַה־יָפֶהניק“. „ניין, זאָגט זי, דו קענסט אים ניט, ער איז גאָרניט אַזאַ שלעכטער, ווי דו מיינסט; ער איז נאָר אַ מענטש, וואָס אַ מינוט איז ער אַזוי און אַ מינוט איז ער אַנדערש. ער האָט, זאָגט זי, אַ גוט האַרץ און אַ ברייטע האַנט. אים אַז מע מאַכט, זאָגט זי, אַ קרום פָּנים, און אַבי מע טרעפֿט די גוטע מינוט, וועט ער אַוועקגעבן די נְשָמָה, און ווער שמועסט, זאָגט זי, פֿון מײַנעטוועגן — איז דאָס טעלערל פֿונעם הימל! דו מיינסט, זאָגט זי, איך האָב אויף אים שוין גאָר קיין שום שְלִיטָה ניט? אָט האָב איך באַ אים נישט לאַנג געפּועלט אַרויסראַטעווען האָדלען מיט איר מאַן פֿון די ווײַטע גובערניעס. ער האָט מיר, זאָגט זי, געשוואָרן, אַז ער וועט זיך לאָזן קאָסטן אַ סך טויזנטער, נאָר מיט איין תְּנַאי, אַז

זיי זאָלן פון דאָרטן אוועק גלײַך קיין יאַפּאַניע". „וואָס עפּעס קיין יאַ־פּאַניע, זאָג איך, פאַרוואָס נישט קיין אינדיע, אָדער, לְמָשָל, קיין פַּדַן־אֲרָם צו דער מַלְכָּה שְׁבָא?" „ווײַל אין יאַפּאַניע, זאָגט זי, האָט ער גע־שעפּטן. אױף דער גאַנצער וועלט, זאָגט זי, האָט ער געשעפּטן; וואָס אים קאָסט אָפּ, זאָגט זי, אַ טאָג נאָר דעפּעשן אַליין, וואָלטן מיר אַלע, זאָגט זי, געהאַט אױף אַ האַלב יאָר צו לעבן. נאָר וואָס קומט מיר אַרויס, זאָגט זי, אַז איך בין נישט איך?"... „עס קומט אויס, ווי מיר זאָגן, זאָג איך, אין פּרק: אִ ם אֵ י ן אֲ נִ י לִ י מִ י לִ י — איך בין נישט איך, דו ביסט ניט דו"... אָט אַזוי זאָג איך צו איר מיט אַ ווערטל און מיט אַ פָּסוּק, כאָטש דאָס האַרץ ווערט מיר צעריסן אױף שטיקער, זעענ־דיק, ווי מײַן קינד ווערט נעבעך פאַרשוואַרצט, ווי זאָגט איר, אין עוֹשֶר און אין כָּבוֹד... „דײַן שוועסטער האָדל, זאָג איך, וואָלט נישט אַזוי געטאָן"... שלאָגט זי מיר איבער, ביילקע הייסט עס, און מאַכט צו מיר אַזוי: „איך האָב דאָך דיר געזאָגט, זאָגט זי, אַז צו האָדלען זאָלסטו מיך, טאַטע, נישט גלײַכן. האָדל האָט געלעבט, זאָגט זי, אין האָדלס צײַטן, און ביילקע, זאָגט זי, לעבט אין ביילקעס צײַטן... פון האָדלס צײַטן, זאָגט זי, ביז ביילקעס צײַטן, איז אַזוי ווײַט, זאָגט זי, ווי פון דאַנען קיין יאַפּאַניע"... איר פאַרשטייט דעם פֵּירוּש־הַמִילוֹת פון אַזאַ מין תַּרגוּם־לָשוֹן?

בְּקיצוּר, איך זע, איר כאַפּט זיך, פּאַניע; נאָך צוויי מינוט, און אַ סוֹף צו אַלע מַעֲשִׂיות. אָנגעגעסן זיך זאַט מיט צָרוֹת און יִסוּרים פון מײַן גליקלעכער מיזינקע, בין איך אַרויסגעגאַנגען פון דאָרט אַ בֵּ ל וַ חַ פּ וּ י ר אָ ש — אַ צעבראָכענער, אַ צעבערעקלטער, און האָב געגעבן אַ שלײַדער אין דער ערד אַרײַן דעם ציגײַער, וואָס האָט מיר פאַר־טשאַדעט מײַן קאָפּ, און רוף מיך אָן צו אים, צום ציגײַער הייסט עס: „גיין זאָלסטו כַּף־הַקלע, אַ רוּחַ אין דײַן טאַטנס ערד אַרײַן!" „וועמען איז, רֶב טֶבְיֶה?" הער איך אַ קול הינטער מײַנע פּלייצעס. איך דריי אויס דעם קאָפּ, איך טו אַ קוק — ס'איז ער, אֶפְרַיִם דער שַׁדכן, פאַר־כאַפּט זאָל ער ווערן! „בָּרוּך־הַבָּא, אַ ייִד, זאָג איך, וואָס טוט איר דאָ?" „וואָס, זאָגט ער, טוט אַ י ר דאָ?" „געווען, זאָג איך, צוגאַסט בײַ מײַנע קינדער". „וואָס, זאָגט ער, מאַכן זיי?" „וואָס, זאָג איך, זאָלן זיי מאַכן? הלוַאי זייער שאָדן אױף אונדז ביידן געזאָגט געוואָרן!" „ווי איך זע, זאָגט ער, זײַט איר רעכט צופרידן מיט מײַן סחוֹרה?" „נאָך

אַ מין צופרידן, זאָג איך, גאָט זאָל אײַך מְמַלֵא זײַן, זאָג איך, בְּכֵפֶל כִּפְלַיִם". „אַ דאַנק אײַך, זאָגט ער, פאַר דער בְּרָכָה, אֶפְשֶר וואָלט איר מיר נאָך, זאָגט ער, צו דער דאָזיקער בְּרָכָה צוקויפן אַ מַתָּנָה?" „איר האָט דען נישט גענומען, זאָג איך, קיין שַדְכָנוּת?" „נישט מער, זאָגט ער, זאָל ער פאַרמאָגן, טאַקע אײַער פְּדָהצור אַליין". „וואָס איז דען, זאָג איך, ווינציקלעך רַחַ"ש?" „נישט אַזוי ווינציק, זאָגט ער, ווי מיט אַ גוט האַרץ געגעבן". „דְהַיְינוּ?" „דְהַיְינוּ, ס'איז שוין נישטאָ, זאָגט ער, אַ גראָשן". „ווו איז דאָס, זאָג איך, אַהינגעקומען?" „חֲתֻונָה געמאַכט, זאָגט ער, אַ טאָכטער". „מַזל־טוב אײַך, זאָג איך, לאָז גאָט געבן, ס'זאָל זײַן מיט מַזל, איר זאָלט אין זיי דערלעבן, זאָג איך, גרויס נַחַת"... „אַ שיינעם נַחַת, זאָגט ער, האָב איך אין זיי דערלעבט. איך האָב, זאָגט ער, דערטאַפּט אַן איידעם אַ שאַרלאַטאַן, געהַרגעט, זאָגט ער, געשלאָגן די טאָכטער, צוגענומען די עטלעכע גילדן און אַוועק, זאָגט ער, קיין אַמעריקע". „לְמַאי האָט איר אים, זאָג איך, געלאָזט פאָרן אַזוי ווײַט?" „וואָס האָב איך אים, זאָגט ער, געזאָלט טאָן?" „איר האָט געזאָלט, זאָג איך, אים אָנזאָלצן אַפן עק"... „ס'איז אײַך, אַפָּנים, זאָגט ער, גוט אַפן האַרצן, רֶב טֶבְיֶה?" „הַלְוַאי, זאָג איך, אױף אײַך געזאָגט געוואָרן, רִבּוֹנוֹ־שֶל־עוֹלָם, כאָטש האַלב!" „אַזוי גאָר? און איך האָב אײַך, זאָגט ער, געשאַצט, אַז איר זײַט אַ ייִד אַ נָגִיד; ווי באַלד אַזוי, זאָגט ער, טאָ נאַט־זשע אײַך אַ שמעק טאַבעקע"... אָפּגעפּטֶרט דעם שַדכן מיט אַ שמעק טאַבעקע, בין איך געקומען צו פאָרן אַהיים און האָב מיך גענומען אויספאַרקויפן מײַן בַּעַל־הַבַּתישקייט פון אַזויפיל יאָרן. מאַלט אײַך, נישט אַזוי גיך טוט זיך עס, ווי סע רעדט זיך. איטלעכס טעפּל מיט איטלעכס נאַרישקייט האָט בײַ מיר צוגענומען אַ שטיק געזונט. די זאַך האָט מיר דערמאָנט גאָלדען עָלֶיהָ הַשָלוֹם, יענע זאַך האָט מיר דערמאָנט די קינדער, זײַ צו לענגערע יאָר. נאָר קיין זאַך האָט מיר נישט דערלאַנגט אַזוי טיף, ווי דאָס פערדל מײַנס. אַקעגן מײַן פערדל האָב איך מיך געפילט עפּעס חַיָיב... סטײַטש, אָפּגעהאָרעוועט מיט דעם אַזויפיל יאָרן, אינאײנעם געבידעוועט, אינאײנעם פאַרשוואַרצט געוואָרן, און פּלוצים גענומען און פאַרקויפט! פאַרקויפן האָב איך דאָס פאַרקויפט צו אַ וואַסער־פירער, וואָרעם פון די בַּעֲלֵי־עֲגָלוֹת קאָן מען נאָר מְבֻזֶה ווערן. איך קום צו זיי פאַרקויפן מײַן פערדל, מאַכן זיי צו מיר: „גאָט איז מיט אײַך, רב טֶבְיֶה, ס'איז דען בײַ אײַך אַ פערד?" „וואָס דען,

זאָג איך, איז דאָס, אַ הענגלײַכטער?״ „ס׳איז באַ אײַך, זאָגן זיי, ניט קיין הענגלײַכטער, נאָר אַ לַמֶד־וואָווניק״. „וואָס הייסט דאָס, זאָג איך, אַ לַמֶד־וואָווניק?״ דאָס הייסט, זאָגן זיי, אַ זָקֵן פון זעקס און דרײַסיק יאָר, אָן אַ סִימָן פון ציין, מיט אַ גרויע ליפּ, און טרייסלט מיט די זײַטן, ווי אַן אַלטע ייִדענע עֶרֶב־שַׁבָּת אָפן פראָסט״... געפעלט אײַך אַזאַ מין בַּעַל־עֲגָלָה־שפּראַך? איך וועל אײַך גיין שווערן, אַז דאָס פערדל נעבעך האָט פאַרשטאַנען איטלעכס וואָרט, ווי אין פָּסוּק שטייט: י ָ ד ַ ע ש ו ֹ ר ק ו ֹ נ ֵ ה ו ּ — אַ סקאָטינע פילט, אַז מע האַלט דאָס באַ פאַרקויפן. אַ סִימָן האָב איך, אַז בשעת איך האָב צוגעקלאַפּט דעם וואַסער־פירער און געזאָגט צו אים: „מיט מַזל־בְּרָכָה״, האָט מײַן סוס פּלוצים אויסגעדרייט צו מיר די חָנעוודיקע מאָרדע און קוקט אַף מיר מיט שטומע אויגן, ווי איינער רעדט: „ז ֶ ה ח ֶ ל ְ ק ִ י מ ִ כ ָּ ל ע ֲ מ ָ ל ִ י — אַט אַזוי דאַנקסטו מיר אַפּ פאַר מײַן סלוזשבע?״... איך כאַפּ אַ קוק אַף מײַן פערדל דאָס לעצטע מאָל, ווי דער וואַסער־פירער האָט דאָס גענומען אין די הענט אַרײַן לערנען מיט דעם בָּלָק, און איך בלײַב נאָכדעם שטיין איינער אַליין און טראַכט מיר: „רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם! ווי שְׂכלדיק דו פירסט דײַן וועלטל! אַט האָסטו באַשאַפן אַ טֵבִיֶהן און האָסט באַשאַפן, לְהַבְדִיל, אַ פערד, און ביידע האָבן זיי איין מַזל אַף דער וועלט... נישמער, אַ מענטש האָט אַ מויל און קאָן זיך כאָטש אויסטַעֲנהן, אויסריידן דאָס האַרץ, און אַ פערד, לְהַבְדִיל, וואָס? משטיינס געזאָגט, אַ שטומע צונג, ווי זאָגט איר: „וּמוֹתַר הָאָדָם מִן הַבְּהֵמָה״...

— — — — — — — — — — — — — — —

איר קוקט אַף מיר, פּאַניע שָׁלוֹם־עֲלֵיכֶם, וואָס סע האָבן זיך מיר געשטעלט טרערן אין די אויגן, און איר טראַכט זיך אַוודאי: „אַט דער טֵבִיֶה האָט זיך פאַרבענקט, אַפָּנִים, נאָך זײַן פערדל?״ וואָס עפּעס נאָכן פערדל, מענטש איינער? אַלצדינג טוט מיר באַנג, און נאָך אַלעמען וועל איך בענקען. איך וועל בענקען נאָכן פערדל, איך וועל בענקען נאָכן דאָרף, איך וועל בענקען נאָכן סטאַראָסטע מיטן אוראַטניק, נאָך די בוי־בעריקער דאַטשניקעס, נאָך די יעהופּעצער נְגִידִים, און אַפילו נאָך אֶפְרַיִם דעם שַׁדכן, ס׳זאָל אַף אים קומען אַ מַגֵּפָה, וואָרעם סוֹף־כָּל־סוֹף, אַז מע זאָל וועלן אַרײַנטאָן זיך אַביסל אין הַקִירָה, איז ער דאָך נישט מער,

ווי אַ ייִד אַן אֶבְיוֹן, וואָס זוכט נעבעך פַּרְנָסָה. אִם־יִרְצֶה־הַשֵּׁם, אַז גאָט וועט מיך ברענגען בְּשָׁלוֹם אַהין, ווי איך פֿאָר, ווייס איך נאָך אַליין נישט, וואָס איך וועל דאָרט טאָן, נאָר דאָס איז קלאָר, ווי דער טאָג, אַז רֵאשִׁית חָכְמָה וועל איך זײַן בײַ דער מוטער רָחל אויפֿן קֶבֶר. איך וועל דאָרטן בעטן פֿאַר מײַנע קינדער, וואָס איך וועל זיי מן הַסְתָּם שוין קיינמאָל נישט זען, וועל איך אים אויך אין זינען האָבן, אֶפְרַיִם דעם שַׁדְכָן מיין איך, אים און אײַך און כָּל יִשְׂרָאֵל. נאָט אײַך דערווײַל מײַן האַנט תְּקִיעַת־כַּף און זײַט מיר געזונט און פֿאָרט געזונט און לאָזט גריסן איטלעכן באַזונדער גאָר פֿרײַנטלעך.

לֵהְילְהָ

געשריבן אין יאָר 1914.

לֶך־לְךָ

— א שיינער, א גוטער, א ברייטער שָׁלוֹם־עֲלֵיכֶם אַף אײַך, פֿאניע שָׁלוֹם־עֲלֵיכֶם! עֲלֵיכֶם וְעַל בְּנֵיכֶם! איך קוק שוין אַף אײַך לאַנג ארויס, ס'האָט זיך אָנגעקליבן בא מיר א היפּש ביסל סְחוֹרָה פֿאַר אײַך. איך פֿרעג מיך אַלץ נאָך: אַ יֶ כָּ ה — פֿאַרוואָס זעט מען אײַך ניט? זאָגט מען מיר, אַז איר פֿאָרט אַרום דאָרט איבער דער וועלט, אין די ווײַטע לענדער ערגעץ, ווי מיר זאָגן אין דער מְגִילָה: שֶׁ בַ ע וְ עֶ שְׂ רִ י ם וּ מֵ אָ ה מְ דִ י נָ ה... נאָר מיר דאַכט, אַז איר קוקט אַף מיר עפּעס מאָדנע? אָפָּנִים, איר קווענקלט זיך און טראַכט זיך בְּעֵת־מַעֲשֶׂה: ס'איז ע ר, צי ניט ע ר? ס'איז ער, פֿאַניע שָׁלוֹם־עֲלֵיכֶם, ס'איז ער! אײַער אַלטער פֿרײַנט טֵבְיֶה, בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ, טֵבְיֶה דער מילכיקער, דער אייגע־נער טֵבְיֶה, נאָר אוים מילכיקער, גלאַט א ייִד, א ייִד פֿון א גאַנץ יאָר, א ייִד א זָקֵן, ווי איר זעט, כאָטש אַפֿילו אין יאָרן גאָר ניט אַזוי אַלט, ווי מיר זאָגן אין דער הַגָּדָה: הֲ רֵ י אֲ נִ י כְּ בֶ ן שִׁ ב עִ י ם — נאָך גאַנץ ווײַט צו זיבעציק! אײַ, וואָס עפּעס אַזוי ווײַס די האָר? גלייבט מיר, נישט פֿאַר תַּעֲנוּג, ליבער פֿרײַנט. אַביסל אייגענע צָרוֹת, ניט צו פֿאַרזינדיקן, און אַביסל פֿונעם כְּלַל יִשְׂרָאֵל — א שלעכטע צײַט! א ביטער שטיקל צײַט אַף ייִדן!... נאָר איך ווייס, וואָס אײַך קוועטשט. אײַך קוועטשט אַן אַנדער זאַך: איר האָט זיך דערמאָנט מִסְתָּמָא, אַז מיר האָבן זיך אַמאָל געהאַט אָפּגעזעגנט, איידער איך האָב באַדאַרפֿט אַוועקפֿאָרן קיין אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. עַל־כֵּן רעכנט איר אַוַדַאי, אַז דאָס זעט איר שוין טֵבְיֶהן צוריקוועגס, פֿון אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל הייסט עס, און איר גאַרט שוין מִסְתָּמָא האָרכן עפּעס נײַס, אָפּנעמען א גרוס פֿון דער מוטער רָחֵלס קֶבֶר און פֿון דער מְעָרַת־הַמַּכְפֵּלָה און נאָך אַזעלכע זאַכן? באַדאַרף מען אײַך באַרוּיקן, אויב איר האָט צײַט און ווילט האָרכן חִידוּשִׁים, אָבער טאַקע האָרכן מיט קאָפּ, ווי אין פָּסוּק שטייט: שְׁ מָ עֵ נִ י, — וועט

איר שוין דעמאָלט אַליין זאָגן, אַז אַ מענטש איז אַ בְּהֵמָה און אַז מיר האָבן אַ שטאַרקן גאָט און ע ר פירט די וועלט.

בְּקִיצוּר, וואָס פאַר אַ סֶדְרָה גייט באַ אַײַך איצט? וַיִּקְרָא? באַ מיר גייט אַן אַנדער סֶדְרָה: די סֶדְרָה לֶךְ־לְךָ. ל ֶ ך ־ ל ְ ך ָ — האָט מען מיר געזאָגט — דו זאָלסט אַרויסגיין, טֵבִיָה, מֵ אַ ר ְ צ ְ י ךָ — פון דײַן לאַנד, וּ מִ מ ּ וֹ לַ ד ְ תּ ְ ך — און פון דײַן דאָרף, ווו דו ביסט געבוירן און אָפּגעלעבט אַלע דײַנע יאָרן, אֶ ל הָ אָ ר ֶ ץ אֲ ש ֶ ׁ ר אַ ר אֶ ךָ — וווּהין די אויגן וועלן דיך טראָגן!... און ווען דערמאָנט מען זיך צו זאָגן טֵבִיֶהן דעם דאָזיקן פָּסוּק? אַקוראַט דעמאָלט, ווען ער איז שוין אַלט און שוואַך און עלנט. ווי מיר זאָגן ראֹש־הַשָּׁנָה אין די תְּפִילּוֹת: אַ ל ת ַּ ש ְׁ ל ִ י כ ֵ נ וּ ל ְ ע ֵ ת ז ִ ק ְ נָ ה!... נאָר איך כאַפּ אײַך איינס פאַרן אַנדערן, שיער פאַרגעסן, אַז מיר האַלטן נאָך גאָר פון פאָרנט און אַז איך האָב אײַך נאָך ניט דערציילט, וואָס אין אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל הערט זיך. וואָס זאָל זיך דאָרטן הערן, ליבער פרײַנט? אַ לאַנד — אַף אונדז ביידן אַזאַ יאָר! אֶ ר ֶ ץ זָ ב ַ ת חָ ל ָ ב וּ ד ְ ב ָ שׁ — שטייט נאָך אין דער תורה געשריבן! איין חִסָּרוֹן נאָר, וואָס אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל איז אין אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, און איך בין, ווי איר זעט אָטאָ, נאָך דערווײַל אין חוּץ־לָאָרֶץ... אַף טֵבִיֶהן, הערט איר, איז, אַפָּנִים, געזאָגט געוואָרן דער פָּסוּק פון דער מְגִילָּה: כ ַּ אֲ ש ֶׁ ר אָ ב ַ ד ת ִּ י אָ ב ָ ד ת ִּ י — געוועזן אַ שלים־מזל און אַ שלים־מזל וועל איך שוין שטאַרבן. דאַכט זיך, אָט־אָט שוין געשטאַנען כמעט מיט איין פוס אַף יענער זײַט, אינעם הייליקן לאַנד הייסט עס. געבליבן נאָר נעמען אַ בילעט, זיך אויפזעצן אַפן שיף און — פּאַשאָל. וואָס־זשע טוט גאָט? איז זיך מְיַשֵּׁב, וועט איר הערן אַ שיינס, מײַן עלטערער איידעם, מאָטל קאַמזויל, דער חַיִּט פון אַנאַטעווקע, ניט דאָ גערעדט, ניט פאַר קיין יידן גערעדט, און לייגט זיך אַוועק אַ געזונטער, אַ שטאַרקער, און מאַכט אַ שטאַרב! דאָס הייסט, קיין גרויסער גִּבּוֹר איז ער ניט געוועזן קיינמאָל. משטיינס געזאָגט, אַ בַּעַל־מְלָאכָה, געזעסן יוֹמָם וָלַיְלָה עַ ל הַ ת ּ וֹ רָ ה וְ עַ ל הָ עַ ב וֹ דָ ה — אַף דער נאָדל מיטן פּאָדעם און געשטשאָבעט, מְחִילָה, תַּחְתּוֹנִים. אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, אַז ער האָט באַקומען דאָס טרוקענע, אָנגעהויבן קאַכיקען, געקאַכיקעט און געקאַכיקעט, ביז ער האָט אויסגעשפּיגן דאָס לעצטע ביסל לונג — עס האָט נישט געהאָלפן שוין ניט קיין דאָקטער, ניט קיין טאָטער, ניט קיין ציגן־מילך, ניט קיין טשעקאָלאַדע מיט האָניק. אַ וווילער יונגאַטש

געווען, אפילו אַ פּראָסטער, נישט קיין בֶּן־תּוֹרָה, נאָר אַן ערלעכער, אַן חָכמוֹת, ליב געהאַט מײַן טאָכטער — דאָס הַוָּית! און מַפקיר געווען זיך פֿאַר די קינדער, און פֿאַר מיר — געווען גאָר די כַּפָּרָה!

בקיצור, אָפּגעזאָגט דעם פּסוק: וַיָּמָת מֹשֶׁה — געשטאָרבן מאָטל, האָט ער איבערגעלאָזט מיר אַ רעכטע באָמבע: ווי האָב איך שוין געקאָנט אפילו אין זינען האָבן דעמאָלט אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל? איך האָב שוין געהאַט אַ גוטן אֶרֶץ־ישראל בײַ זיך אין דער היים! וויאַזוי לאָזט מען איבער, איך פֿרעג אײַך אַליין, אַ טאָכטער אַן אַלמָנָה מיט פּיצלעך קינדער־יתוֹמים אָן אַ שטיקל ברויט? כאָטש אפילו אין פּלוג, אַז מע וויל צוריק, וואָס קאָן איך איר העלפֿן — אַ לעבעדיקער זאַק? איך וועל דאָך איר דעם מאַן אירן צוריק ניט לעבעדיק מאַכן, און אירע קינדער דעם טאַטן פֿון יענער וועלט ניט אומקערן, און אַליין איז מען דאָך אויך נישט מער ווי אַ זינדיקער מענטש, אַף דער עלטער ווילט זיך אביסל אויסרוען די ביינער, פֿילן, אַז מען איז אַ מענטש, ניט קיין סקאָט. גענוג געטאַרעראַמט! גענוג גע'עוֹלָם־הַזֶהוועט! מע באַדאַרף שוין אביסל אַ טראַכט געבן פֿון י ע נ ע ר וועלט אויך, שוין צײַט! ובִפרָט, אַז איך האָב שוין געמאַכט אַ תֵּל פֿון מײַן ביסל כּאַראָבע: דעם סוס, ווי איר ווייסט, לאַנג געגעבן דעם וועג, די בְּהֵמֶהלעך אויספֿאַרקויפֿט עַד לְפַ"ק, געבליבן נאָר אַ פּאָר ביקלעך, וואָס סע קאָן אַמאָל ווערן פֿון זיי לײַט, אַז מע זאָל זיי גוט האָדעווען, — און פּלוצים גיי ווער אַף די עלטערע יאָרן אַן אֲבִי יְתוֹמִים, אַ טאַטע פֿון קליינע קינדער! זײַט איר שוין פֿאַרטיק? האָט צײַט! די רעכטע גדיכטע גייט ערשט ווײַטער, וואָרעם בײַ טֶבִיֶהן, אַז עס טרעפֿט זיך אַ צָרָה, ווייסט איר דאָך שוין, אַז סע שלעפּט זיך נאָך פֿון הינטן נאָך אַ צָרָה. אַ שטייגער, אַז ס'האָט זיך אַמאָל געמאַכט אַן אומגליק — ס'איז געפֿאַלן בײַ מיר אַ בְּהֵמֶהלע, האָט זיך באַלד פֿאַרטירנע, ניט פֿאַר אײַך געדאַכט, אָוועקגעלייגט נאָך אַ בְּהֵמֶה... אַזוי האָט שוין גאָט באַשאַפֿן זײַן וועלטל, און אַזוי וועט דאָס שוין בלײַבן — אַ פֿאַרפֿאַלענע זאַך!

בְּקִיצוּר הַמַעֲשֶׂה, מיט מײַן מיזינקע, מיט מײַן ביילקען הייסט עס, געדענקט איר דאָך די געשיכטע מיטן גרויסן געווינס, וואָס זי האָט געמאַכט, געפּאַקט אַ העכט, אַ פְּדָהצור, אַ קנאַקער, אַ פּאָדראַטשיק פֿון דער מִלְחָמֶה, וואָס האָט געבראַכט צו פֿירן קיין יעהופּעץ פּולע זעק און האָט זיך פֿאַרקאָכט אין מײַן טאָכטער, געוואָלט אַ שיינע, געשיקט צו מיר

אֶפרים דעם שַׁדְכֿן יִמַח שְׁמוֹ, אויסגעשלאָגן אַ קנִיִע ערד, שיער דעם שלאָק באַקומען, געגומען זי, ווי זי שטייט און גייט, אָפּגעשיט פֿון אויבן ביז אַראָפּ מיט מַתָּנוֹת, דימענטן און בריליאַנטן — דאַכט זיך, אַזאַ גליק, איאָ? נו, האָט זיך פֿון דעם גאַנצן גליק אויסגעלאָזט מִסתָּמא אַ טײַך, און נאָך וואָס פֿאַר אַ טײַך! אַ טײַך מיט אַ בלאָטע, דער אייבערשטער זאָל שׁוֹמֵר וּמַצִיל זײַן! וואָרעם אַז גאָט הייסט, דאָס רעדל זאָל זיך געבן אַ דריי־איבער צוריק, איז מיט דער פּוטער אַראָפּ, ווי מיר זאָגן אין הַלֵל: אָט, דאַכט זיך, נאַרוואָס איז געווען מְקִימִי מֵעָפָר דָל, און איידער מע קוקט זיך אַרום, איז שוין טראַך: הַמַּשְׁפִּילִי לִראוֹת בַּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ — אין דער ערד מיט די פּאָסטאָראַנקעס... גאָט האָט ליב שפּילן זיך מיט אַ מענטשן. אוי, האָט ער ליב שפּילן זיך! אַזוי האָט ער זיך געשפּילט מיט טֶבִיֶהן וויפֿל מאָל: עוֹלִים וְיוֹרְדִים — אַרויף און אַראָפּ! און אַזוי איז געווען אויך מיט מײַן פּאַדראַטשיק, מיט פֿדָהצורן. איר געדענקט דאָך מִסתָּמא דאָס גרויסקייט זײַנס מיטן הײַזל, מיט די דרײַצן דינסטן, מיט די שפּיגלען, און מיט די זייגערס, און מיט די צאַצקעס אין יעהופּעץ? פּי־פּו־פּאַ! געדענקט איר, איך האָב אײַך דערציילט, דאַכט זיך, וו:אַזוי איך האָב צוגערעדט דעמאָלט מײַן ביילקען, געבעטן זיך באַ איר, זי זאָל זען, אַז ער זאָל איר אָוועקקויפֿן דאָס הײַזל, און לְמַעַן־הַשֵׁם — אָפּ איר נאָמען? נו, האָט מען דאָך מיך מִסתָּמא געהערט, ווי הָמָן דעם גראָגער — וואָס פֿאַרשטייט אַ טאַטע? אַ טאַטע פֿאַרשטייט גאָרניט! וואָס־זשע, מיינט איר, איז געווען דער סָוֹף? דער סוֹף איז געווען — ווו איר האָט ערגעץ אַ שׂוֹנֵא: אַחוץ וואָס ער האָט זיך פֿונעם גאַנצן טראַסק געשטעלט, געבליבן דערונטער, אויספֿאַרקויפֿט אַלע שפּיגלען מיט אַלע זייגערס, מיטן ווײַבס דימענטן און בריליאַנטן, האָט ער זיך נאָך פֿאַרשמירט מיט סַכָּנַת־נפֿשות, געמוזט ווערן אַ בּוֹרֵחַ, ניט פֿאַר קיין ייִדן געדאַכט, און מאַכן אַן אָפּטריט און אָוועקפֿאָרן אַהין, וווּ דער ליבער שַׁבָּת־קוֹדֶש גייט אָוועק — קיין אַמעריקע הייסט עס. אַהינצו־צו פֿאָרן דאָך אַלע שווערע הערצער, זײַנען זיי אויך געפֿאָרן אַהינצו־צו. די ערשטע צײַט גוט פֿאַרשוואַרצט געוואָרן, דאָס ביסל מזוּמָנים, וויפֿל ס'איז געווען, האָט מען אויפֿגעגעסן, און אַז ס'איז ניט געווען מער וואָס צו קײַען, האָט מען נעבעך געמוזט נעמען זיך צו דער אַרבעט, געטאָן כָּל עֲבוֹדַת־פֶּרֶך, ווי די ייִדן אין מִצרַיִם, ביידע, אי ער, אי זי! איצט שרײַבט זי, אַז ס'איז

זיי שוין, בָּרוּך־הַשֵּׁם, נישקשהדיק: זיי אַרבעטן זאָקן אַף אַ מאַשינע און
מאַכן אַ לעבאַכץ... אַזוי רעדט זיך עס דאָרטן, אין אַמעריקע. אַף אונ־
דזער לָשון וועט עס הייסן: דאָס שטיקל ברויט שלעפּט זיך... דאָס
גאַנצע שטיקל גליק, וואָס זיי זײַנען מער ניט ווי צוויי מענטשן, שרײַבט
זי, אָן אַ קינד, אָן אַ רינד — גַם זוּ לְטוֹבָה! נו, פרעג איך אײַך, זאָל
ניט אַ רוּחַ אין זײַן פעטערס מומע אַרײַן געפלויגן געוואָרן?... איך
מיין טאַקע אֶפְרַיִם דעם שַׁדכן מיין איך, פאַרן שיינעם שִׁדוּך, וואָס ער
האָט מיר נאַראַיעט, און פאַר דער בלאָטע, וואָס ער האָט מיך אַרײַנגע־
פירט! וואָס וואָלט איר געווען אַזוי ביטער, לְמָשָׁל, זי זאָל געווען חַתֻּנָּה
האָבן פאַר אַ בַּעַל־מְלָאכָה, ווי צייטל, אָדער פאַר אַ לערער, ווי האָדל?
אײַ, די האָבן אויך ניט געמאַכט אַזאַ גליק? איינע איז אַ יונגע אַלְמָנָה,
און די אַנדערע איז אין אַלדי גוטע יאָר ערגעץ פאַרשיקט אַף פּאָסעליעניע?
איז דאָך עס אַ גאָט־זאַך — וואָס קאָן אַ מענטש פאַרזאָרגן?... הערט
איר, אַ חֲכָמָה אַ ייִדענע איז געווען טאַקע מײַנע, גאָלדע עָלֶיהָ הַשָּׁלוֹם,
דערמיט אַליין שוין, וואָס זי האָט זיך באַצײַטנס אַרומגעקוקט, אָפּגע־
זעגנט זיך מיט דער נאַרישער וועלט און הָלַך לְעוֹלָמָהּ. וואָרעם, זאָגט
שוין איר אַליין, איידער האָבן אַזאַ צַעַר־גִידוּל־בָּנִים פון טעכטער, ווי
טֶבְיֶה האָט, איז ניט גלײַכער טויזנט מאָל ליגן אין דער ערד און באַקן
בייגל?... נאָר ווי שטייט דאָרטן אין פֶּרֶק: בַּ עַ ל ־ כָּ ר חֲ ךָ אַ תָּ ה
חַ י — אַ מענטש נעמט זיך ניט אַליין, און אַז מע נעמט, גיט מען אי־
בער די הענט, זאָגט איר... דערווײַלע האָבן מיר זיך אַראָפּגעשלאָגן
פונעם שליאַך, איז דעריבער בַּ ה ז ו ר לְ ע נְ יָ נֵ נ וּ הָ רִ א שׁ וֹ ן —
לאָמיר איבערלאָזן, ווי איר זאָגט אין אײַערע ביכלעך, דעם בֶּן־מֶלֶך און
זיך אומקערן צו דער בַּת־מַלְכָּה. ווו־זשע, הייסט עס, האַלטן מיר? בײַ
דער סֶדְרָה לֶךְ־לְךָ. נאָר איידער מיר וועלן צוקומען צו דער סֶדְרָה לֶךְ־לְךָ,
וועל איך אײַך בעטן זיך מַטְרִיחַ זײַן מיט מיר אָפּשטעלן זיך אַף אַ ווײַלע
בײַ דער סדרה בָּלָק. דער מְנַהֵג־הָעוֹלם איז אַפילו פון זינט די וועלט
שטייט, אַז פריִער לערנט מען לֶךְ־לְךָ, דערנאָך בָּלָק. מיט מיר האָט מען
אָבער, פאַרקערט, פריִער געלערנט בָּלָק, דערנאָך לֶךְ־לְךָ. און געלערנט
האָט מען מיט מיר בָּלָק אַזוי שיין, אַז איר מעגט עס האָרכן. עס קאָן
אײַך אַמאָל צונוץ קומען.

בְּקִיצוּר, דאָס איז געווען שוין לאַנג, באַלד נאָך דער מִלְחָמָה איז
דאָס געווען, אין דער סאַמע היץ פון קאָנסטיטוציעס, בעת עס האָבן זיך

אַנגעהויבן די ישוּעוֹת ונֶחָמוֹת אַף יידן, פריער אין די גרויסע שטעט דערנאָך אין די קליינע שטעטלעך, נאָר צו מיר איז דאָס ניט דערגאַנגען, און עס האָט ניט געקאָנט דערגיין בשום אופן. פאַרוואָס? פָּשוּט! מע זיצט אָפּ אַזאַ צײַט צווישן גויִים, מיט סאַמע עָשוֹן, — איז מען אויס־געבונדן מיט אַלע בַּעֲלֵי־בָּתִּים פון דאָרף. יְדִיד נֶפֶשׁ אָב הָרַחְמָן — „באַטיושקאַ טעוועל" איז באַ זיי דאָס אייבערשטע פונעם שטויסל! וואָס איז שײַך? אַן עֵצָה — איז „יאַק טעוועל סקאַזשעט". אַ רְפוּאָה צו קַדַחַת — איז „דאַ טעוועליאַ". אַ גְמִילוּת־חֶסֶד — אויך באַ טֶבִיֶהן. נו, האָב איך עפּעס באַדאַרפט אין זינען האָבן אַזעלכע זאַכן, פּאָגראָמען, נאַ־רישקייטן, אַז די גויִים אַליין האָבן מיר געזאָגט וויפל מאָל, אַז איך זאָל כְּלָל וּכְלָל קיין מוֹרָא ניט האָבן — זיי וועלן ניט דערלאָזן!... און כַּך הָוֶה — וועט איר הערן אַ שיינס.

בְּקִיצוּר, איך קום צופאָרן איינמאָל אַהיים פון בויבעריק — איך בין נאָך דעמאָלט געווען בְּגַדְלוּתִי — אין די פעדערן, ווי זאָגט איר, נאָר געהאַנדלט מיט מילכיקס, קעז און פוטער און שְׁאָר יְרָקוֹת; אויסגעשפּאַנט דאָס פערדל, אונטערגעוואָרפן דעם היי און האָבער, נישט צײַט געהאַט אַפילו זיך וואַשן צום עסן, איך טו אַ קוק — אַ פולער הויף מיט גויִים, די גאַנצע הראָמאַדע, אַלע פײַנסטע בַּעֲלֵי־בָּתִּים, פונעם סטאַראָסטע איוואַן פּאָפּערילע ביז דעם לעצטן גוי, טראָכים דער טשע־רעדניק, און אַלע זעען זיי מיר אויס עפּעס מאָדנע, יוֹם־טֶוּבדיק!... האָט מיר אַפילו תְּחִילַת געגעבן אַ טיאָכקע אין הארצן: וואָס פאַר אַ יוֹם־טוֹב אינמיטן דרינען? צי איז מען ניט געקומען מיט מיר לערנען בָּלָק?... נאָר צוריק טראַכט איך מיר: פע, טֶבִיֶה! מעגסט זיך שעמען פאַר זיך אַליין: כָּל יָמָיו זיצסטו איין ייִד, לְהַבְדִיל, צווישן אַזויפיל גויִים בְּשָׁלוֹם וְשַׁלְוָה, און מע האָט דיך ניט אָנגערירט, איר זאָלט זאָגן, אַף אַ האָר!... און איך נעם און גיי אַרויס צו זיי מיט אַברייטן שָׁלוֹם־עֲלֵיכֶם: „בְּרוּכִים הַבָּאִים, זאָג איך צו זיי, וואָס טוט איר דאָ, מײַנע ליבע בַּעֲלֵי־בָּתִּים? און וואָס וועט איר עפּעס זאָגן גוטס? און וואָס וועט איר דערציילן נײַס?"... טרעט אַרויס דער סטאַראָסטע, איוואַן פּאָפּערילע הייסט עס, און רופט זיך אָן צו מיר גאַנץ אָפּנטלעך און גאָר אָן שום הַקְדָמוֹת: „מיר זײַנען געקומען, זאָגט ער, צו דיר, טעוועל, מיר ווילן דיך שלאָגן". וואָס זאָגט איר אַף דער שפּראַך? דאָס ווערט אָנגע־רופן באַ אונדז „לָשׁוֹן סַגִי־נָהוֹר" — געריעדט פאַרשטעלט הייסט עס...

מילא, ווּאַזוי מיר איז געוואָרן אַפֿן האַרצן — קאָנט איר אײַך מְשַׁעֵר זײַן. נאָר אַרויסבאַווײַזן — פּע! אַדרַבָּה וְאַדרַבָּה! טֵבְיֵה איז ניט קיין יִנגעלע... רוף איך מיך אָן צו זיי גאַנץ לעבעדיק: „מַזל־טוֹב אײַך, זאָג איך, נאָר וואָס האָט איר זיך, קינדער, אַזוי שפּעט דערמאָנט? אין אַנדערע ערטער, זאָג איך, האָט מען שוין פֿון דעם כּמעט פֿאַרגעסן!"... רופֿט זיך אָן צו מיר איוואַן פּאָפּערילע, דער סטאַראָסטע הייסט עס, שוין דַווקא גאַנץ ערנסט: „פֿאַרשטייסטו מיך, טעוועל, זאָגט ער, מיר האָבן זיך, זאָגט ער, אַלץ געיִשוּבֿט, צי מיר זאָלן דיך שלאָגן, צי ניט שלאָגן? אומעטום, אין אַלע ערטער, שלאָגט מען אײַך, פֿאַרוואָס, זאָגט ער, זאָלן מיר דיך דורכלאָזן?... איז געבליבן בײַ דער הראָמאַדע, זאָגט ער, אַז מיר זאָלן דיך שלאָגן... נאָר וואָס דען, מיר ווייסן נאָך אַליין ניט, וואָס מיר זאָלן מיט דיר טאָן, טעוועל: צי מיר זאָלן דיר נאָר אויסהאַקן די שויבן, זאָגט ער, און צעטרענען די פּערינעס מיט די קישע־לעך און אַרויסלאָזן די פֿעדערן, צי מיר זאָלן דיר פֿאַרברענען, זאָגט ער, די כאַטע מיט דער שטאַל, מיט דער גאַנצער כּאָראָבע דײַנער?"

דאָ איז מיר שוין געוואָרן גוט קאַלעמוטנע אַפֿן האַרצן, און איך באַטראַכט מײַנע לײַט, ווי מע שטייט אָנגעלענט אַף די לאַנגע שטעקנס און מע שושקעט זיך מיר עפּעס שטילערהייט. מַשמָעוּת הייסט עס, אַז ס׳איז בײַ זיי גאָר קיין קאַטאָוועס ניט? ווײַבאַלד אַזוי, טראַכט איך מיר, איז דאָך, ווי מיר זאָגן אין תּהילים: בָּ א וּ מַ יִ ם עַ ד נָ פֶ שׁ — ביסט דאָך טאַקע, טֵבְיֵה, גוט אין דער אַרבעט! וואָרעם טאָמער אַ ל תִּ פְ תַּ ח פֶּ ה לְ שָׂ ט ן — אַ קשיא אַף אַ בּרוקעלע? „ע, טֵבְיֵה, קלער איך מיר, מיטן מַלאַך־הַמָוֶת טאָר מען זיך ניט שפּילן — מע באַדאַרף זיי עפּעס זאָגן!"... און וואָס זאָל איך אײַך לאַנג מַאֲרִיך בִּדרוּש זײַן, ליבער פֿרײַנט, ס׳איז באַשערט געווען, אַפּנים, אַ נֵס, האָט מיר דער אייבערשטער אַרײַנגעגעבן אַ זין, איך זאָל בײַ זיך ניט אַראָפּפֿאַלן, און איך נעם מיך אָן מיט האַרץ און רוף מיך אָן צו זיי, צו די גוייִם הייסט עס, דווקא אין גוטן מוט: „שְׁמְעוּ־נָא, רַבּוֹתַי, זאָג איך, הערט־זשע אויס, זאָג איך, מײַנע ליבע בַּעֲלֵי־בָּתִּים, ווײַבאַלד, זאָג איך, אַז הראָמאַדע האָט אַזוי געפּסקנט, איז דאָך ניט שײַך, זאָג איך, מִסתַּמָא ווייסט איר, זאָג איך, בעסער, אַז טביה האָט בײַ אײַך פֿאַרדינט, איר זאָלט מאַכן אַ תֵּל, זאָג איך, פֿון זײַן כּאָראָבע און פֿון זײַן גאַנץ פֿאַרמעגן... נאָר וואָס דען, זאָג איך, דאָס ווייסט איר, זאָג איך, אַז ס׳איז פֿאַראַן נאָך העכערס

פאַר אײַער הראַמאַדע? איר ווייסט, זאָג איך, אַז ס'איז דאָ אַ גאָט אױף דער וועלט? איך זאָג ניט, זאָג איך, מ ײַ ן גאָט, א ײַ ע ר גאָט — איך שמועס פון יענעם גאָט, זאָג איך, פון אונדזער אַלעמענס גאָט, וואָס זיצט, זאָג איך, אָט דאָרטן אויבן און זעט צו אַלע פּאַדלאַסטן, זאָג איך, אַז ער אַליין האָט מיר אָנגעצייכנט, אַז איך זאָל געשטראָפט ווערן אומזיסט־אומנישט דורך אײַך, דורך מײַנע בעסטע גוטע פרײַנט, און עס קאָן זײַן ווידער, זאָג איך, אַקוראַט פאַרקערט, אַז ער וויל, אַדרבה, בשום אופן ואופן ניט, אַז מע זאָל טבֿיהן טאָן שלעכטס. ווער־זשע, זאָג איך, קאָן דאָס וויסן, וואָס גאָט וויל? אַדרבה, זאָג איך, אפֿשר געפינט זיך דאָ צווישן אײַך איינער, וואָס וועט זיך אונטערנעמער, זאָג איך, דערגיין דאָ אַ טאָלק?"...

בקיצור, זיי האָבן, אַפּנים, געזען, אַז מיט טבֿיהן וועלן זיי זיך ניט אויסטענהן, רופט זיך אָן צו מיר דער סטאַראָסטע, איוואַן פּאַפּעריליע הייסט עס, בזה הלשון: „די מעשה, זאָגט ער, דערפון איז אַזוי. מיר האָבן צו דיר, טעוועל, אייגנטלעך, גאָרנישט ניט. דו ביסט, זאָגט ער, טאַקע אַ זשיד, נאָר ניט קיין שלעכטער מענטש. נאָר איינס צום אַנדערן, זאָגט ער, געהער זיך ניט אָן — שלאָגן דאַרף מען דיך; הראַמאַדע האָט אַזוי געפּסקנט — פאַרפאַלן! מיר וועלן דיר, זאָגט ער, כאָטש אויסהאַקן די פענצטער. דאָס, זאָגט ער, מ ו ז ן מיר, ווײַל טאָמער, זאָגט ער, פאָרט עמעצער דורך, טאָ לאָז מען, זאָגט ער, זען, אַז מע האָט דיך געשלאָגן, אַניט, זאָגט ער, וועט מען אונדז נאָך שטראָפירן"...

אָט מיט די ווערטער און מיט דעם לשון, ווי איך דערצייל אײַך, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפן בכל אשר אפֿנה! נו, איצט פרעג איך אײַך, פּאַניע שלום־עליכם, איר זײַט דאָך עפּעס אַ ייִד וואָס קאָטאָרי איר פאָרט אויס די וועלט — איז שוין טבֿיה גערעכט, וואָס ער זאָגט, אַז מיר האָבן אַ שטאַרקן גאָט?...

האָב איך אײַך, הייסט עס, שוין געפּטרט די סדרה בלק. אַצינד וועלן מיר זיך אומקערן צוריק צו דער סדרה לך־לך. די דאָזיקע סדרה האָט מען מיט מיר געלערנט אָט דאָ ערשט ניט לאַנג, און טאַקע אױף דעם רעכטן אמת. דאָ האָט שוין ניט געהאָלפן, פאַרשטייט איר מיך, קיין שום דרשות מיט קיין שום מוסר זאָגן. ומעשה שהיה כך היה — מע דאַרף עס אײַך איבערגעבן אַקוראַט, מיט אַלע פּישטשעווקעס, כ א ש ר א ה ב ת י — אַזוי ווי איר האָט ליב.

ויהי בימי מענדל ביילים — דאָס איז געווען אַקוראַט אין יענער צײַט, ווען מענדל ביילים, אונדזער כּפּרה־הינדל, איז אָפּגעקומען חבוט־הקבר, געלײַטערט די נשמה פאַר פרעמדע זינד, און די וועלט איז גע־גאַנגען כּאָדראָס, — זיץ איך מיר אַזוי איינמאָל אויף דער פּריזבע בײַ מײַן שטוב פאַרטיפט אין מחשבות. זומער־לעבן. די זון באַקט, און דער קאָפּ טראַגט: „סטײַטש, סטײַטש, היתּכן! הײַנטיקע צײַטן! אַזאַ קלוגע וועלט! אַזעלכע גרויסע מענטשן! און ווו איז גאָט? דער אַלטער ייִדי־שער גאָט? וואָס שווײַגט ער? ווי דערלאָזט ער אַזאַ זאַך? סטײַטש און סטײַטש און ווידעראַמאָל סטײַטש!" און טראַכטנדיק אַזוי פון גאָט, פאַרטיפט מען זיך שוין אַגב אין הימל־זאַכן און מע פּאַלט אַרײַן אין הקירה: וואָס איז די וועלט? און וואָס איז י ע נ ע וועלט? און פאַרוואָס זאָל ניט קומען משיח? „אַני, טראַכט איך מיר, וואָלט ער געטאָן, ווי אַ חכם, טאָקע משיח מײַן איך, ווען ער כאַפּט זיך אַראָפּ צו אונדז אַצינדערט רײַטנדיק אויף זײַן ווײַס פערדל! דאָס וואָלט געווען אַ שיינע זאַך! ער איז נאָך קיינמאָל, דאַכט מיר, אַזוי נייטיק ניט גע־ווען פאַר אונדזערע אחינו בני ישׂראל, ווי הײַנט! איך ווייס ניט, וויאַזוי די נגידים, די בראָצקיס, למשל, אין יעהופּעץ, אָדער די רויטשילדס אין פּאַריז? כע קאָן זײַן, אַז זיי האָבן אים אין זינען אַקוראַט אין דער לינקער פּאה; נאָר מיר, ייִדן אָרעמלײַט, פון כּתרילעווקע און פון מאַ־זעפּעווקע און פון זלאָדייעווקע, און אַפילו פון יעהופּעץ, און אַפילו פון אָדעס, קוקן אַרויס, אוי, קוקן מיר אַרויסעט אויף אים! ממש די אויגן קריכן אַזש פון קאָפּ! אונדזער גאַנצע האָפענונג אַצינד איז דאָך נאָר, טאָמער וועט גאָט טאָן אַ נס, עס וועט קומען משיח!"...

דערווײַל, אַזוי ווי איך זיץ מיר פאַרטיפט אין די דאָזיקע רעיונות, איך טו אַ קוק — אַ ווײַס פערדל, און עמעצער זיצט אויף דעם רײַטנדיק, און גלײַך צום טויער פון מײַן שטוב! טפּררררו — אָפּגעשטעלט זיך, אַראָפּגעקראָכן, צוגעבונדן דאָס פערדל צום טויער, און אַליין גלײַך צו מיר: „זדראַסטאַי, טעוועל!" „זדראַסטאַיטי, זדראַסטאַיטי, וואַשע בלאַ־האָראָדיע!" — ענטפער איך אָפּעט גאַנץ ברייטלעך, און אין האַרצן טראַכט איך מיר: ו י ב ו א ה מ ן — מאַכט רש"י: אַז מע קוקט אַרויס אויף משיחן, קומט דער אוראַטניק... און איך שטיי אויף אַקעגן אים, אַקעגן דעם אוראַטניק הייסט עס: „ברוך־הבא אַ גאַסט, זאָג איך, וואָס הערט זיך עפּעס אויף דער גרויסער וועלט און וואָס וועסטו, זאָג

איך, עפּעס זאָגן גוטס, אדוֹני פֶּריץ?" און דאָס האַרץ פּאַלט מיר שיִער ניט אַרויס — איך וויל שוין וויסן, וואָס און ווען? און ער, דער אוראַט־ניק הייסט עס, האָט זיך אָבער צעיִט. ער פאַרדרייכערט זיך גאַנץ פֿייַן אַ פּאַפּירעסל, בלאָזט זיך דעם רויך, שפּײַט אויס און רופט זיך אָן צו מיר: „וויפל ציִט, אַ שטייגער, דאַרפסטו האָבן, טעוועל, זאָלסט קאָנען פאַרקויפן, זאָגט ער, דײַן כאַטע מיט דײַנע אַלע בעבעכעס?" קוק איך אים אָן: „צו וואָס, זאָג איך, זאָל איך פאַרקויפן, זאָג איך, מײַן כאַטע? ווען, לְמָשָׁל, מאַכט זי, זאָג איך, ענג?" „ענג, זאָגט ער, מאַכט זי קיינעם ניט. נאָר איך בין געקומען, זאָגט ער, דיך אַרויסשיקן, זאָגט ער, פון דאָרף". „סַך־הַכֹּל, זאָג איך, מער ניט? פאַר וואָסערע מַעֲשִׂים טובים? מיט וואָס, זאָג איך, האָב איך פאַרדינט באַ דיר אַזאַ כָּבוֹד?" ... „דאָס איז ניט איך שיק דיך אַרויס, זאָגט ער, די גובערניע שיקט דיך אַרויס". „די גובערניע? — זאָג איך. — וואָס האָט זי אָזעלכעס דערזען אויף מיר?" „נישט נאָר דיך אַליין, זאָגט ער, און נישט נאָר פון דאַנען, נאָר פון אַלע דערפער אַרום און אַרום, פון זלאָדילעווקע, זאָגט ער, און פון ראַבילעווקע, און פון קאַסטאָלאָמעווקע, און אַפילו, זאָגט ער, אַנאַטעווקע, וואָס איז ביז אַהער געווען אַ שטעטל, ווערט דאָס שוין איצטער אויך, זאָגט ער, אַ דאָרף, און מע וועט אַרויסטרײַבן פון דאָרט, זאָגט ער, אַלע — אַלע אײַערע" ... „אַפילו לייזער־וואָלף דעם קַצָב, זאָג איך, אויך? און נַפְתָּלִי־גֵרְשׁוֹן דעם לומער אויך? און דעם דאָרטיקן שׁוֹחֵט? און דעם רַב?" „אַלע! אַלע!" — זאָגט ער און טוט אַ מאַך מיט דער האַנט, ווי אַ שנײַד־אָפּ מיט אַ מעסער ... איז מיר אַפילו געוואָרן עפּעס ווי אַביסל גרינגער, ווי זאָגט איר: צָרַת רַבִּים חֲצִי נֶחָמָה. נאָר פאַרדריסן פאַרדריסט דאָס מיך, און אַ פײַער ברענט אין מיר, און איך בין מיך מְיַישֵׁב און רוף מיך אָן צו אים, צום אוראַטניק הייסט עס: „זאָג מיר, זאָג איך, דו ווייסט כאַטש, זאָג איך, וואַשע בלאַהאָראָדיע, אַז איך זיץ דאָ אין דעם דאָרף אַ סך פריִער פון דיר? דו ווייסט, זאָג איך, אַז אָט דאָ, אין דעם ווינקל, איז נאָך מײַן טאַטע עָלָיו הַשָּׁלוֹם, זאָג איך, געזעסן, און מײַן זיידע עָלָיו הַשָּׁלוֹם, און מײַן באָבע עָלֶיהָ הַשָּׁלוֹם?" און איך פויל זיך ניט און רעכן אים אויס די גאַנצע מִשְׁפָּחָה באַ די נעמען, ווו ווער ס'איז געזעסן און ווו ווער ס'איז געשטאָרבן ... הערט ער מיך דווקא אויסעט, דער אוראַטניק הייסט עס, און אַז איך האָב געקאָנטשעט, מאַכט ער צו מיר: „דו ביסט אַ ציקאַווע ייִד, זאָגט ער, טעוועל, און

דו האָסט אין זיך נײַן מאָס רייד. צו וואָס טויגן מיר דײַנע מַעשׂיות, זאָגט ער, פֿון דײַן באָבען מיט דײַן זיידן? לאָז זיי, זאָגט ער, דיר האָבן אַ ליכטיקן גַן־עֵדן! און דו, טעוועל, נעם, זאָגט ער, צונויף דײַנע בעבעכעס און פֿאָר־פֿאָר נאַ באַרדיטשעוו!"... פֿאַרדריסט עס מיך שוין נאָך מער: גענוג דו זאָגסט מיר אָן, עֵשׂו, אַזאַ גוטע בְּשׂוֹרה טוֹבֿה, מאַכסטו נאָך חוֹזק: פֿאָר־פֿאָר נאַ באַרדיטשעוו!... לאָם איך אים כאָטש אַביסל אויסלאָמְרן... און איך רוף מיך אָן צו אים: „וואַשע, זאָג איך, בלאַהאָראָדיע! וויפֿל צײַט, זאָג איך, ביסטו שוין דאָ פּריץ, האָסטו עפּעס געהערט, זאָג איך, אַ סך מאָל, עמעצער פֿון די שְׁכֵנים זאָל זיך אויף מיר באַקלאָגן, אַז טֵבֿיה האָט אים באַגַנבֿעט, אָדער באַגַזלט, אָדער אויסגענאַרט, אָדער אַזוי צוגענומען? אַנו, צעפֿרעג זיך אַקאָרשט בײַ די בַּעֲלֵי־בָּתּים, זאָג איך, צי האָב איך ניט געלעבט מיט זיי אַ סך בעסער, זאָג איך, ווי דער בעסטער בַּעַל־הַבַּיִת? צי בין איך ניט געווען, זאָג איך, אדוֹני פּריץ, בײַ דיר אַליין, זאָג איך, וויפֿל מאָל בעטן דיך פֿאַר די גוֹיִים, זאָלסט זיי אַזוי ניט אָביזשאַיען?"... האָט דאָס אים שוין, אַפּנים, ניט געשמעקט! שטייט ער אויף, דער אוראַדניק, צעקוועטשט דעם פּאַפּיראָס מיט די פֿינגער, טוט אים אַ וואָרף־אָפּ און מאַכט צו מיר: „איך האָב, זאָגט ער, קיין צײַט ניט מיט דיר צו באַלאַקען פּוסטע רייד. ס'איז מיר אָנגעקומען, זאָגט ער, אַ פּאַפּיר — און ווײַטער גייט מיך ניט אָן! קום, זאָגט ער, וועסטו מיר, זאָגט ער, חַתמענען דאָס פּאַפּיר, און צײַט אויף אַרויסצופֿאָרן גיט מען דיר, זאָגט ער, דרײַ טעג, זאָלסט קאָנען, זאָגט ער, אויספֿאַרקויפֿן אַלצדינג און צוגרייטן זיך אין וועג אַרײַן". דערזען, ס'איז ביטער, רוף איך מיך אָן צו אים: „דו גיסט מיר, זאָג איך, דרײַ טעג גיסטו מיר? דרײַ יאָר זאָלסטו לעבן, זאָג איך, דערפֿאַר אין עוֹשֶׁר און אין כָּבֿוֹד. גאָט זאָל דיר, זאָג איך, צאָלן בּכֵפֿל כּפֿלַיִם, זאָג איך, פֿאַר דער גוטער בשׂוֹרה, וואָס דו האָסט מיר געבראַכט אין שטוב אַרײַן"... גוט־גוט אַרײַנגעזאָגט אים, ווי טֵבֿיה קאָן! איך האָב מיך מְיַישבֿ געווען: מִמָה־נַפֿשך, סײַ ווי סײַ מאָטיע פֿאַרך — וואָס האָב איך דאָ אָנצווערן? וואָלט איך געווען ייִנגער כאָטש מיט אַ יאָר צוואַנציק, און וואָלט מיר געלעבט מײַן גאָלדע עָלֶיהָ הַשָּׁלוֹם, און וואָלט איך געווען דער אייגענער טבֿיה דער מילכיקער, וואָס אַמאָל, אין די שָׁנים קַדמוֹניוֹת, — עהע־הע! וואָלט איך זיך אַזוי גיך ניט אונטערגעגעבן! איך וואָלט זיך געבאָרעט, געשלאָגן זיך ביזן בלוט אַרײַן! נאָר אַזוי — וואָס? מָ ה אָ נ ו מָ ה

חַיִינג — וואָס בין איך היינט און ווער בין איך? אַ פּלג־גוף, אַ שבֿרי־כּלי, אַ צעבראָכענער שאַרבן! „אַך טי, רבונו־של־עולם, גאָטעניו! — טראַכט איך מיר. — וואָס האָסטו זיך עפּעס צוגעטשעפּעט צו טבֿיהן גראָד? פֿאַרוואָס זאָלסטו בעסער ניט אַ שפּיל טאָן זיך אַמאָל אויף אַ טשי־קאַוועס, למשל, מיט אַ בראָצקין, אָדער מיט אַ רויטשילדן? פֿאַרוואָס לעקנט מען מיט זיי ניט די סדרה לך־לך? זיי וואָלט, דאַכט מיר, בע־סער אָנגעשטאַנען? ערשטנס, וואָלטן זיי דערפֿילט דעם אמתן טעם, וואָס הייסט אַ ייִד. והשנית, לאָזן זיי אויך זען, אַז מיר האָבן אַ שטאַרקן גאָט"...

בקיצור, דאָס איז אָבער אַלץ פּוסטע דיבורים. מיט גאָט טענהט מען זיך ניט אויס, און איִם קיין עצות, וויאַזוי צו פֿירן די וועלט, גיט מען ניט. ער, אַז ער זאָגט: לי השמים ולי הארץ — קומט אויס, אַז ער איז בעל־הבית, און מיר דאַרפֿן איִם פֿאָלגן. וואָס ער זאָגט, איז געזאָגט!... גיי איך אַרײַן אין שטוב אַרײַן און טו מיר אַ זאָג צו מײַן טאָכטער דער אלמנה: „צייטל, זאָג איך, מיר קלויבן זיך אַרויס, זאָג איך, פֿון דאַנען ערגעץ אין אַ שטאָט אַרײַן. גענוג שוין געזעסן אין דאָרף, זאָג איך. משנה מקום, משנה מזל... דו נעם אָקאָרשט, זאָג איך, און הייב אָן באַצײַטנס זיך צו גרייטן מיטן בעטגעוואַנט, מיטן סאַמאָוואַר און מיט די שאר ירקות, און איך וועל, זאָג איך, גיין פֿאַר־קויפֿן די כאַטע. ס'איז אָנגעקומען זאָג איך, אַ פּאַפּיר, אַז מיר זאָלן אָפּ־רייניקן, זאָג איך, דאָס אָרט און אין דרײַ טעג אַרום זאָל דאָ אונדזער דעך ניט בלײַבן!"... דערהערט פֿון מיר אַזאַ בשורה, אַז זי מאַכט ניט קיין געוויין, די אלמנה מײַנע, און די קינדערלעך איִרע, אויף איר קוקנדיק, האָבן זיך גלאַט צעוויינט. און ס'איז געוואָרן, וואָס זאָל איך אײַך זאָגן, תשעה־באָבֿ אין שטוב! ווער איך שוין אין כּעס און לאָז אויס מײַן גאַנץ ביטער האַרץ אויף מײַן טאָכטער נעבעך: „וואָס האָט איר זיך גענומען, זאָג איך, אויף מײַן לעבן? וואָס האָט איר זיך, צעיאָכמערט פּלוצים אײַנ־מיטן דרינען, ווי אַן אַלטער חזן צו די ערשטע סליחות?... וואָס בין איך עפּעס — אַ בן־יחיד, זאָג איך, בײַ גאָט? אַ ציטעריקער? קאַרג ייִדן, זאָג איך, ווערן איצטער אַרויסגעטריבן פֿון די דערפֿער? גיי האָרך, זאָג איך, וואָס דער אוראַטניק דערציילט זיך אָן! אַ סבֿרא, זאָג איך, אַז דײַן אַנאַטעווקע, וואָס איז ביז אַהער געווען אַ שטעטל, ווערט דאָס שוין אויך, זאָג איך, מיט גאָטס הילף, אַ דאָרף, צוליב די אַנאַטעווקער

יידן, זאָג איך, מע זאָל זיי קאָנען ארויסטרייבן אַלעמען. וויבאַלד אַזוי, זאָג איך, מיט וואָס־זשע, זאָג איך, בין איך ערגער פון אַלע יידן?"... אָט אַזוי רייד איך איר אויס דאָס האַרץ, דער טאַכטער מיינער. איז דאָך עס אָבער אַ יידענע. זאָגט זי צו מיר: „וווּהין וועלן מיר זיך, זאָגט זי, קלויבן פּלוצים אינמיטן דרינען? ווו וועלן מיר, זאָגט זי, גיין זוכן שטעט?"... „שטיא! — זאָג איך. — אַז גאָט איז געקומען, זאָג איך, צו אונדזער עלטער־עלטער־זיידן, צו אַבְרָהָם אָבִינוּ, און האָט אים געזאָגט, זאָג איך, לֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ — זאָלסט אַרויסגיין פון דיין לאַנד, האָט אים דען אַבְרָהָם, זאָג איך, איבערגעפרעגט דאָס אַנדערע וואָרט אַפילו: וווּהין?... גאָט האָט אים געזאָגט, זאָג איך, אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ — איז דער פְּשַׁט: נאַ וואָסיע טשעטירע סטאָרעני... מיר וועלן גיין, זאָג איך, וווּהין די אויגן טראָגן, וווּהין אַלע יידן גייען! וואָס סע וועט זיין, זאָג איך, מיט כָּל יִשְׂרָאֵל, דאָס וועט זיין מיט רֶב יִשְׂרָאֵל. און מיט וואָס, זאָג איך, ביסטו מער מְיוּחֶסֶת פון דיין שוועסטער ביילקע, די נְגִידֶיתטע? איר שטייט אָן צו זיין מיט איר פֶּדָהצורן אַצינד אין אַמעריקע און מאַכן אַ לעבאַכץ, מעג דיר אויך, זאָג איך, אָנשטיין... דאַנקען הַשֵּׁם־יִתְבָּרֵךְ, זאָג איך, וואָס מיר האָבן כאָטש מיט וואָס צו רירן זיך. אַביסל, זאָג איך, איז נאָך דאָ פון פריער, און אַביסל פון דער כּאַדאָבע, וואָס מיר האָבן פאַרקויפט, און אַביסל וועט אַריינפאַלן פון דער כאַטע. פון אַביסל און אַביסל, זאָג איך, ווערט אַ פולע שיסל — און גַם זוּ לְטוֹבָה! און אַפילו מיר זאָלן, זאָג איך, חלילה גאָרנישט האָבן, איז אונדז, זאָג איך, נאָך אַלץ בעסער פון מענדל ביילים!"...

בְּקִיצוּר, איך האָב באַ איר יאַקאָש געפּועלט, זי זאָל זיך ניט שטאַרק פאַרעקשנען. איך האָב איר געגעבן צו פאַרשטיין מיט אַ שֵׂכֶל, אַז דער אוראַטניק קומט און ברענגט אַ פּאַפּיר, אַז מע הייסט גיין, קאָן מען קיין חֲזיר ניט זיין און מע דאַרף גיין. און אַליין בין איך אַוועק אין דאָרף מאַכן אַ טאָלק מיט דער כאַטע, און גלייך צו איוואַן פּאָפּעריליע, צום סטאַראָסטע הייסט עס. ער איז אַ גוי אַ בַּעַל־הַגּוּף און פֶּגֶרט נאָך מיין דִירָה! געקומען צו איוואַנען, דערציי׳ל איך אים ניט פון קיין פּוֹתֵר און פון קיין חָלוֹם — אַ ייד איז קליגער פון אַ גוי — און איך זאָג אים, זאָג איך: „הִנֵּה זיי וויסן, איוואַנו סערדצע, אַז איך וואָרף אַוועקעט"... זאָגט ער: „וואָס עפּעס?" זאָג איך: „איך פאָר אַריבער, זאָג איך, אין שטאָט אַריין. איך וויל זיין, זאָג איך, צווישן יידן. איך

בין שוין ניט קיין יונגערמאַן, זאָג איך, טאָמער חלילה טוט מען אַ שטאַרב״... מאַכט צו מיר איוואַן: פּאַרוואָס־זשע זאָלסטו ניט שטאַרבן דאָ? ווער לאָזט דיך ניט?״ דאַנק איך אים זייער און זאָג אים: „שטאַרבן דאָ שטאַרב שוין דו בעסער, זאָג איך, דו ביסט בילכער, און איך וועל בעסער גיין שטאַרבן, זאָג איך, צווישן מײַניקע... קויף אָפּ, איוואַנו, בײַ מיר, זאָג איך צו אים, מײַן כאַטע מיטן גאָרטן. אַן אַנדערן וועל איך, זאָג איך, ניט פֿאַרקויפֿן, דיר — יאָ״. „וויפֿל, זאָגט ער, ווילסטו פֿאַר דײַן כאַטע?״ „וויפֿל, זאָג איך, גיסטו?״ אַהין־אַהער, ער מיר: „וויפֿל ווילסטו?״ איך אים: „וויפֿל גיסטו?״ — מע האָט זיך גענומען דינ־גען זיך, פּאַטשן אין די הענט אַרײַן, אַזוי לאַנג געדונגען זיך און גע־פּאַטשט זיך, אַ רענדל אַרויף, אַ רענדל אַראָפּ, ביז מע האָט זיך אויס־געדונגען פֿאַרן מקח, און טאַקע פּאַװוטירנע גענומען בײַ אים אויף דער יד אַ פּײַנעם אַדעררויף, ער זאָל זיך חלילה ניט אויפּטרענען — אַ ייִד איז קליגער פֿון אַ גוי, — און אָט אַזוי האָב איך אויספֿאַרקויפֿט אין איין טאָג, בחצי־חינם געוויינלעך, דאָס גאַנצע דאַברע־מזל, געמאַכט פֿון אַלצדינג גאָלד, און בין אַוועק דינגען אַ פֿור, פֿאַרנעמען דאָס איבערגע־בליבענע ביסל אָרעמקייט — וועט איר הערן נאָך אַ שיינס, וואָס בײַ טבֿיהן קאָן זיך פֿאַרלויפֿן! איר לייגט נאָר צו קאָפּ, איך וועל אײַך שוין לאַנג נישט האַלטן, איבערגעבן עס אײַך, ווי זאָגט איר, בּ שׁ ל ש ה ד ב ר י ם — אין צוויי ווערטער.

בקיצור, פֿאַרן אַוועקפֿאָר קום איך אַהיים, טרעף איך שוין ניט קיין שטוב, נאָר אַ חורבה. די ווענט נאַקעט, זיי וויינען ממש מיט טרערן! אויף דער ערד — פּעקלעך מיט פּעקלעך מיט פּעקלעך! אויפֿן פּריפּעטשיק זיצט די קאַץ, ווי אַ יתומה נעבעך, טרויווערדיק — עס האָט מיך אַזש אַ נעם געגעבן באַם האַרצן און טרערן האָבן זיך מיר געשטעלט אין די אויגן... איך זאָל מיך ניט שעמען פֿאַר מײַן טאָכטער, וואָלט איך מיך גוט־גוט אויסגעוויינט, ווי זאָגט איר, פֿאַרט באַטקאָווּשטשינע!... דאָ אויסגעוואַקסן, דאָ פֿאַרשוואַרצט געוואָרן כּל ימיו, און פּלוצים אינ־מיטן דרינען — לך־לך! זאָגט אײַך, וואָס איר ווילט, ס'אַ פֿאַרדראָסיקע זאַך!... טבֿיה איז דאָך אָבער ניט קיין ייִדענע, האַלט איך מיך אײַן און מאַך מיך פֿרייילעך און רוף מיך אָן צו מײַן טאָכטער דער אַלמנה: „קום נאָר אַהער, זאָג איך, צייטל, ווו ביסטו ערגעץ?״ גייט זי אַרויס פֿון צווייטן אַלקער, צייטל הייסט עס, מיט רויטע אויגן און מיט אַ גע־

שוואָלענער נאָז. אַהאַ, טראַכט איך מיר, מײַן טאָכטער האָט זיך דאָ שוין ווידער צעיִעלֹהט, ווי אַ ייִדענע צו ונתנה־תוקף! אָט די ווײַבער, הערט איר, זײַנען אײַך קיין קאַטאָוועס ניט — באַלד עפּעס, איז גע־ווייִנט! וואָלוועלע טרערן בײַ זיי! „שטיאַ!" — זאָג איך איר. — וואָס וויינסטו שוין ווידער? ביסטו ניט קיין נאַר? — זאָג איך. — באַרעכן זיך נאַר, זאָג איך, דעם חילוק פֿון דיר ביז מענדל ביילים"... ווײַל זי ניט הערן און מאַכט צו מיר: „טאַטע, זאָגט זי, דו ווייסט ניט וואָס איך ווײַן"... זאָג איך: „איך ווייס גאַנץ גוט. פֿאַרוואָס זאָל איך ניט וויסן? דו וויינסט, זאָג איך, ס׳טוט דיר באַנג די היים... ביסט אָט דאָ, זאָג איך, געבוירן געוואָרן און אויסגעוואַקסן — פֿאַרדריסט עס דיך!... גלייב מיר, זאָג איך, איך זאָל ניט זײַן טביה, איך זאָל זײַן אַן אַנדערער, וואָלט איך אַליין אויך, זאָג איך, געקושט אָט די נאַקעטע ווענט מיט אָט די ליידיקע פּאָליצעס... איך וואָלט אַליין אויך, זאָג איך, צוגעפֿאַלן צו אָט דער דאָזיקער ערד!... עס טוט מיר באַנג, זאָג איך, איטלעכס ברעקל גלײַך מיט דיר. נאַרעלע! אַפֿילו אָט די קאַץ, זאָג איך, זעסטו, אָן זיצט זי דאָרט אַ פֿאַריתומטע אויפֿן פּריפּעטשיק? אַ שטומע צונג, אַ חיה, זאָג איך, פֿונדעסטוועגן איז אַ רחמנות, זי בלײַבט אַליין אָן אַ בעל־הבית — צער־בעלי־חיים"... „ס׳איז דאָ, מאָל דיר, זאָגט זי, אַ גרעסערער רחמנות"... „דהײַנו?" „דהײַנו, אָט פֿאָרן מיר אַוועק, זאָגט זי, און לאָזן איבער דאָ איין מענטשן אַליין, עלנט ווי אַ שטיין". פֿאַרשטיי איך ניט, וואָס זי מיינט, און רוף מיך אָן צו איר: „וואָס באַלעבעטשעסטו, זאָג איך? וואָסערע פּלאָמען? וואָס מענטש? וואָסער שטיין?" מאַכט זי צו מיר: „טאַטע, איך רייד ניט פֿונעם וועג, איך רייד, זאָגט זי, פֿון אונדזער חוהן"... און ווי זי האָט מיר אויס־גערעדט דעם דאָזיקן נאָמען, איז שווער איך אײַך, ווי מיט אַ הייסן אָק־רעפּ, אָדער מיט אַ שנײַט־האַלץ איבערן קאָפּ! און איך פֿאַל אָן אויף מײַן טאָכטער און גיב איר אַוועק אַ ווייסטן סוף: „וואָס עפּעס פּלוצים אײַנ־מיטן דרינען חוה, זאָג איך? איך האָב דאָך אָנגעזאָגט, זאָג איך, וויפֿל מאָל, אַז חוה לא יזכר ולא יפּקד!"... מיינט איר, אַז זי שרעקט זיך איבער? אָבער גאָר לאַ! טביהס טעכטער האָבן אין זיך אַ כּוח! „טאַטע, מאַכט זי צו מיר, דו בייזער זיך נאָר ניט אַזוי שטאַרק און דערמאָן זיך בעסער, וואָס דו אַליין, זאָגט זי, האָסט געזאָגט וויפֿל מאָל, אַז סע שטייט געשריבן, אַז אַ מענטש דאַרף האָבן רחמנות אויף אַ מענטשן, ווי אַ טאַטע

אַף אַ קינד"... איר הערט ווערטער? ווער איך מסתּמא נאָך מער אויפ־גערעגט און גיב איר אַוועקעט אַ גאָב, ווי איר קומט: „פֿון רחמנות, זאָג איך, רעדסטו מיט מיר? ווו איז געווען, זאָג איך, איר רחמנות, אַז איך בין געלעגן ווי אַ הונט פֿאַרן גלח, ימח שמו, אים געקושט די פֿיס, און זי איז אפֿשר געווען, זאָג איך, אין צווייטן חדר און אפֿשר געהערט איטלעכס וואָרט?... אָדער ווו איז געווען, זאָג איך, איר רחמנות, אַז די מאַמע עליה השלום איז געלעגן, זאָג איך, ניט פֿאַר דיר געדאַכט, אָט דאָ אַף דער ערד מיט שוואַרצן איבערגעדעקט? ווו איז זי דעמאָלט געווען?... און די נעכט, וואָס איך בין, זאָג איך, ניט געשלאָפֿן? און דאָס קרענקען, וואָס האָט מיך, זאָג איך, געקרענקט די גאַנצע צײַט ביז הײַנטיקן טאָג נאָך, אַז איך דערמאָן מיך, זאָג איך, וואָס זי האָט מיר אָפּגעטאָן, אַף ווען זי האָט אונדז אויסגעביטן — ווו איז, זאָג איך, דער רחמנות אַף מיר?"... און עס פֿאַרבאַקט מיך באַם האַרצן און איך קאָן ניט ריידן מער... מיינט איר דאָך אַוודאי, אַז טביה'ס טאָכ־טער האָט גישט געפֿונען, וואָס מיר דערויף אָפּצוענטפֿערן? „דו אַליין, זאָגט זי, זאָגסט דאָך, טאַטע, אַז דער מענטש, וואָס האָט חרטה, איז אים אַפֿילו גאָט אַליין אויך מוחל"... „חרטה? — זאָג איך. — צו שפּעט! דאָס צווײַגעלע, זאָג איך, וואָס האָט זיך איינמאָל אָפּגעריסן פֿון בוים, מוז, זאָג איך, פֿאַרטריקנט ווערן! דאָס בלעטל, זאָג איך, וואָס איז אָפּגעפֿאַלן, מוז פֿאַרפֿוילט ווערן, און מער, זאָג איך, זאָלסטו מיט מיר ניט ריידן דערפֿון — עד כּאן אומרים בּשבת הגדול!"...

בקיצור, דערזען, אַז מיט ווערטער קאָן זי מיט מיר גאָרניט מאַכן, טביה איז ניט דער מענטש, וואָס מע רעדט אים איבער, פֿאַלט זי צו מיר שוין גאָר צו און הייבט מיך גאָר אָן צו קושן אין די הענט אַרײַן און מאַכט צו מיר: „טאַטע, זאָגט זי, זאָל איך שלעכטס האָבן, זאָל איך שטאַרבן אָט־אָ־דאָ אַפֿן אָרט, אויב דו וועסט זי איצטיקס מאָל, זאָגט זי, אָפּשטויסן, ווי דו האָסט זי אָפּגעשטויסן דעמאָלט אין וואַלד, אַז זי איז, זאָגט זי, צוגעפֿאַלן צו דיר, און דו האָסט פֿאַרקערעוועט, זאָגט זי, דאָס פֿערדל און ביסט אַנטלאָפֿן!"... „וואָס פֿאַר אַ פּריטשעפּע, זאָג איך, אַף מײַן קאָפּ? וואָס פֿאַר אַן אָנשיקעניש?! וואָס האָסטו זיך גע־נומען, זאָג איך, אַף מײַן לעבן?!"... לאָזט זי מיך ניט אָפּעט, האַלט מיך צו באַ די הענט און טענהט זיך אירס: „זאָל איך שלעכטס האָבן,

זאָגט זי, זאָל איך שטאַרבן, אויב דו וועסט איר ניט מוחל זײַן, זאָגט זי, וואָרעם זי איז דיר אַ טאָכטער, זאָגט זי, גלײַך ווי איך!"... „וואָס ווילסטו, זאָג איך, פֿון מײַן לעבן? זי איז ניט מײַן טאָכטער מער! זי איז שוין, זאָג איך, לאַנג געשטאָרבן!"... „ניין, זאָגט זי, זי איז ניט געשטאָרבן און זי איז שוין צוריק דײַן טאָכטער, זאָגט זי, ווי געווען, וואָרעם פֿון דער ערשטער מינוט, זאָגט זי, אַז זי איז געוווירע געוואָרן, אַז מע שיקט אונדז אַרויס, האָט זי געזאָגט צו זיך אַליין, אַז דאָס שיקט מען אַרויס אונדז אַלעמען, זי אויך, הייסט עס. דאָרט ווו מיר — אַזוי האָט מיר חוה אַליין געזאָגט — דאָרט איז זי. אונדזער גלות — דאָס איז איר גלות... אַ סימן, זאָגט זי, האָסטו, טאַטע, אָט איז אַפֿילו דאָס פּעקל אירס"... אַזוי מאַכט צו מיר מײַן טאָכטער, צײטל הייסט עס, אין איין אָטעם, ווי די עשׂרת בני המן אין דער מגילה, און לאָזט מיך אַפֿילו ניט אַ וואָרט אַרויסריידן און טוט מיר אַ ווײַז־אָן אויף עפּעס אַ פּעקל אין אַ רויטער פּאַטשיילע אײַנגעוויקלט, און טאַקע פּאָווטירנע טוט זי אַן עפֿן־אויף די טיר פֿון צווייטן אַלקער און אַ רוף־אויס: „חוה!" — ווי איר זעט מיך אַ ייִדן... און וואָס זאָל איך אײַך זאָגן, ליבער פֿרײַנט? טאַקע פּונקט אַזוי ווי בײַ אײַך אין די ביכלעך ווערט באַשריבן, באַווײַזט זי זיך, חוה הייסט עס, פֿון אַלקער אַרויס — אַ געזונטע, אַ גלאַטע, אַ שיינע, ווי געווען, ניט געמינערט אַ האָר, נאָר דאָס פּנים אַביסל פֿאַרזאָרגט, די אויגן אַביסל פֿאַרצויגן, און דעם קאָפּ האַלט זי הויך, מיט גדלות, בלײַבט שטיין אַ ווײַלע, קוקט אויף מיר, איך — אויף איר. דערנאָך ציט זי אויס צו מיר בײדע הענט, און נאָר איין וואָרט קאָן זי אַרויסריידן, איין־און־איינציק וואָרט, און שטיל:

— טאַ־טע...

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

האָט קיין פֿאַריבל ניט, אַז איך דערמאָן מיך, שטעלן זיך מיר נאָך איצט טרערן אין די אויגן. נאָר מיינט ניט פֿונדעסטוועגן, אַז טביה האָט חלילה געלאָזט אַ טרער, אָדער אַרויסבאַווײַזן, ווי זאָגט איר, מיאַבקי לבבות — בלאָטע!... דאָס הייסט, וואָס איך האָב געפֿילט בעת־מעשׂה אינעווייניק אין האַרצן — דאָס איז עפּעס אַנדערש. איר זײַט דאָך אַליין אויך אַ טאַטע פֿון קינדער און איר ווייסט גלײַך מיט מיר דעם פּשט

פונעם פסוק „כרחם אב על בנים" און דעם טעם פון דעם, בעת אַ קינד, עס מעג זיך ווי פאַרזינדיקן, נאָר אַז סע קוקט אײַך גלײַך אין דער נשמה אַרײַן און זאָגט אײַך: „טאַטע!" — אַנו, זײַט דעמאָלט אַ בריה, אדרבה, און טרײַבט עס אָפּ!... און צוריק אָבער, דער פּוחז־הדם אַרבעט, און עס קומען מיר אָקעגן באַלד דאָס שײנע שפּיצל, וואָס זי האָט מיר אָפּגעטאָן... כוועדקע גאַלאַגאַן, אײַנגעזונקען זאָל ער ווערן... און דער גלח, ימח שמו... און מײַנע טרערן... און גאָלדע עליה השלום טויט... ניין! זאָגט שוין איר אַליין, ווי קאָן מען דאָס פאַרגעסן, ווי קאָן מען דאָס פאַרגעסן?... און ווידער צוריק — סטײַטש! פאָרט אַ קינד... כרחם אב על בנים... ווי טאָר אַ מענטש זײַן אַן אכזר, אַז גאָט אַליין זאָגט אויף זיך, אַז ער איז אַן אל ארך אפּים!... ובפרט, זי האָט חרטה און וויל זיך אומקערן צוריק צו איר טאַטן און צו איר גאָט!... וואָס זאָגט איר, פּאַניע שלום־עליכם? איר זײַט דאָך עפּעס אַ ייִד, וואָס קאַטאָרי איר מאַכט ביכלעך און איר גיט דער וועלט עצות — זאָגט שוין איר אַליין, וואָס האָט טביה באַדאַרפט טאָן? אַרומנעמען זי, ווי אַן אײגענע, קושן זי און האַלדזן זי און זאָגן איר, ווי מיר זאָגן יום־כיפּור צו כל־נדרי: סלחתי כדבריך — קום צו מיר, דו ביסט מײַן קינד? צי אפשר פאַרקערעווען דעם דישל, אַזוי ווי דעמאָלט, און זאָגן איר: לך־לך — גײ דיר געזונטערהייט פון וואַנען דו ביסט געקומען?... ניין, לאָז זיך אײַך דאַכטן, למשל, עלעהיי איר זײַט אויף טביהס אָרט, און זאָגט מיר בהן שלי, נאָר אָפנטלעך, ווי פאַר אַן אמתן גוטן פרײַנט: וויאַזוי וואָלט איר זיך נוהג געווען?... און אויב איר קאָנט עס מיר ניט זאָגן באַלד, גיב איך אײַך צײַט אויף צו באַטראַכטן זיך... און דערווײַל דאַרף מען גײן — די אײניקלעך וואַרטן שוין אויף מיר, קוקן אַרויס אויפן זיידן. איר דאַרפט וויסן, אַז אײניקלעך זײַנען נאָך טויזנט מאָל טײַערער און אײַנגעבאַקענער פון קינדער. בנים ובני בנים — אַ קלײניקייט! זײַט מיר געזונט און האָט קײן פאַריבל ניט, איך האָב אײַך אָנגעקלאַפּט אַ קאָפּ — איר וועט שוין דערפאַר האָבן וואָס צו שרײַבן... אַז גאָט וועט הייסן, וועלן מיר זיך נאָך זען מסתמא. אַ גוטן!

וַחלַקלַקוֹת

אַ פאַרשפּעטיקטע מַעשׂה פון טֶביֶה דעם מילכיקן, דערציילט נאָך פאַר דער מִלחָמָה, נאָר איבער דעם גלות און איבער דער מהומה האָט זי ביז אַהער ניט געקאָנט זען די ליכטיקע וועלט.

געשריבן אין די יאָרן 1914—1916.

וחלקלקות

— איר געדענקט דאָך מסתמא, פּאַניע שלום־עליכם, ווי איך האָב אײַך אַנומלטן אײַנגעטײַטשט די פּרשה „לך־לך" מיט אַלע ל"ב פּירושים, דערציילט, וויאַזוי עשׂו האָט זיך פֿײַן צערעכנט מיט זײַן ברודער יעקב, גוט באַצאָלט אים פֿאַר דער בכורה, אַרויסגעמשלחט מיך פֿונעם דאָרף מיט האַק און פּאַק, מיט קינדער און קינדס־קינדער און מיט די בעבע־כעס, ווי עס באַדאַרף צו זײַן, געמאַכט תּל־עולם פֿון דער גאַנצער כאַ־דאָבע מיטן ביסל אָרעמקייט, מיטן פֿערדל, להבדיל, פֿון וועלכן איך קאָן נאָך עד־היום ניט ריידן אָן טרערן אין די אויגן, ווי מיר זאָגן תּשעה־באָב אין די קינות: ע ל א ל ה א נ י ב ו כ י ה — עס האָט פֿאַרדינט מען זאָל נאָך דעם לאָזן אַ טרער... מילא, בין איך אײַך דאָס מוחל. וואָרעם, צוריק שמועסנדיק, איז דאָך ווידעראַמאָל די אייגענע מעשׂה: מיט וואָס בין איך דאָס מער בן־יחיד בײַ דעם רבונו־של־עולם פֿון אַלע אַנדערע אחינו בני ישׂראל, וואָס פּאַניע טרײַבט האַלדז־און־נאַקן פֿון די הייליקע דערפֿער, קערט און רוימט און רייניקט און קאָרענעט אויס מיטן וואָרצל ווו נאָר ס'איז פֿאַראַן אַ סימן פֿון אַ ייִד, ווי מיר זאָגן אין „יעלה ויבוא": ו י פ ק ד ו י ז כ ר — עס זאָל קיין סליאַד ניט בלײַבן? מיט וואָס האָב איך דאָ, משטיינס געזאָגט, זיך איבערצונעמען פֿאַר גאָט מער פֿון אַלע אַרויסגעטריבענע דאָרפֿישע ייִדן, וואָס בלאָנקען זיך איצט אַרום אויף אַלע וועגן מיט ווײַב און קינדער, ווי די בלודנע שאָף, ווייסן ניט ווו אַ נאַכט איבערצונעכטיקן, האָבן ניט ווו אַ קאָפּ אָנצו־שפּאַרן, ציטערן יעדע מינוט, טאָמער באַווײַזט זיך פֿון דער ווײַטן אַ קנעפּל פֿון אַן אוראַטניק, אָדער גלאַט אַזוי אַ שוואַרציאַר, ווי מיר זאָגן אין מעביר סדרה זײַן: י ע ש ה ה' ע ל י ך ג ו י?... אײַ, וואָס? טביה איז נישט קיין עם־הארץ, ווי אַנדערע דאָרפֿישע ייִדן, פֿאַר־שטייט אַ קאַפּיטל תּהלים, איז נישט פֿרעמד אין אַ מדרש און קאָן אָפּ־דראַפּען, מיט גאָטס הילף, אַ פּרשה חומש מיט רש"י אויך? מילא, בכן?

ווילט איר, אַז עֵשָׂו זאָל דאָס אָפּשאַצן, ווי עס געהער צו זײַן, און זאָל האָבן דֶרֶך־אֶרֶץ פֿאַר אַזאַ ייִדן? אָדער אֶפְשָׁר קומט מיר גאָר אַ דאַנק דערפֿאַר? כאָטש אין תּוֹך גערעדט, איז דאָ נישטאָ מיט וואָס צו שעמען זיך, און קיין חִסָרון איז דאָס אַוַדַאי ניט, — איך מיין טאַקע דאָס, וואָס מען איז, גאָט צו דאַנקען, אַ ייִד מיט לײַטן גלײַך, מען איז ניט בלינד אין די שוואַרצע פּינטעלעך, מען איז באַהֶבֶינט אין אַ פּסוק און מע ווייס, ווו אײַן און ווו אויס, ווי אין פֶּרֶק שטייט געשריבן: וְדַע מַה שֶׁתָּשִׁיב — אַז ווייל איז דעם וואָס ווייס... איר מיינט אפשר, פֿאַניע שָׁלוֹם־עֲלֵיכֶם, איך זאָג דאָס אײַך גלאַט אַזוי, פֿונעם אַרבל? אָדער איך וויל זיך דאָ אויספּײַנען פֿאַר אײַך, באַרימען זיך אינמיטן דרינען מיט מײַן גרויס קענטשאַפֿט און מיט מײַן לָוֹמְדוֹת? האָט קיין פּאַריבל ניט, דאָס קאָן זאָגן נאָר אַזעלכער, וואָס קען ניט טֶבִיֶהן. טֶבִיֶה רעדט ניט גלאַט אַזוי אין דער וועלט אַרײַן, און קיין פּוסטער באַרימער, ווייסט איר דאָך, איז ער קיינמאָל ניט געווען. טֶבִיֶה האָט ליב צו דערציילן אַ זאַך, וואָס טאַקע בְּעֵינַי רָאִיתִי — ער אַליין האָט דאָס דורכגעמאַכט, מיט אים אַליין האָט זיך דאָס געטראָפֿן. זעצט אײַך צו אָט־אָ־דאָ אויף אַ ווײַלעטשקע, וועט איר הערכן אַ שיינס, וויאַזוי עס קומט אַמאָל צוניץ אַ מענטשן, אַז מען איז ניט קיין פּראָסטער בָּשָׂר וְדָגִים און מע האָט אַ שטיקל באַגריפֿיע אויך אין די עוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים און מע ווייס, ווען און ווו און וויאַזוי אַרײַנצושרויפֿן אַ פָּסוּק, כאָטשבי פֿון אונדזער אַלטן תְּהִילִים.

בְּקִיצוּר, דאָס איז געווען, אויב איך האָב קיין טָעוּת ניט, שוין־לאַנג, גאָר לאַנג, איך האָב מוֹרָא, אויב נישט אין דער סאַמע היץ פֿון בַּיָמִים הָהֵם — פֿון פֿאָניעס רעוואָלוציעס מיט קאָנסטיטוציעס בעת כרוקעלע האָט זיך אַ לאָז געטאָן איבער ייִדישע שטעט און שטעטלעך מיט אַ פּרײַ געמיט און מיט אויפֿגעבונדענע הענט און גענומען מאַכן אַ תַּכְלִית פֿון ייִדישן האָב־און־גוטס, כַּכָּתוּב, ווי אין סִידוּר שטייט געשריבן: שׁוֹבֵר אוֹיְבִים וּמַכְנִיעַ זֵדִים — געבראָכן פֿענצטער און געריסן בעטגעוואַנט... איך האָב אײַך שוין, דאַכט זיך, אַמאָל געהאַט געזאָגט, אַז איך אַליין ווער ניט נִתְפָּעל פֿון אַזעלכע זאַכן, און שרעקן שרעק איך מיך אויך ניט איבער, וואָרעם ס'איז דאָך אַ מְמָה־נַפְשָׁך: איז דאָס אַ באַ־שערטע זאַך, אַ גְזֵירָה מִן הַשָּׁמַיִם, דאַרף איך דאָך ניט זײַן קיין אויסנאַם פֿונעם כְּלַל ישראל, ווי מיר זאָגן אין פֶּרֶק: כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם

חֵלֶק? אֶלָא וואָס דען? ס'איז גלאַט אַן עפּידעמיע, אַ מין אונטער־גאַנג, רַחֲמָנָא לִיצְלָן, אַ שטורעמווינט, וואָס גייט פֿאַרביַי, — איז דאָך אַוַודַאי ניטאָ וואָס אַראָפּצופּאַלן באַ זיך! דער שטורעמווינט וועט זיך איַינשטילן, דער הימל וועט זיך אויסלײַטערן און עס וועט זײַן חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם. ווי זאָגט דער גוי, לְהַבְדִיל: „נע בולאָ או מיקיטע הראָשי אי נע בודע"...

און כַּךְ הֲוָה — אַזוי איז געווען איצט אויך, אַז ס'איז געקומען צו מיר די הראָמאַדע פֿון דאָרף, ווי איך האָב איַיך, דאַכט זיך, שוין געהאַט דערציילט אַמאָל, און מיר אָנגעזאָגט די גוטע בְּשׂוֹרָה טוֹבָה, אַז מען איז דאָס געקומען צו מיר טאָן, וואָס מע טוט מיט כָּל יִשְׂרָאֵל, דאָס הייסט, מְקַיֵים זײַן די מִצְוָה פֿון „בעי זשידאָוו". האָב איך דאָך מִסְתָּמָא, רֵאשִׁית חָכְמָה, אויסגעבַטֵלט צו זייער קאָפּ אַלע בייזע ווייסטע חֲלוֹמוֹת, גענומען טַעֲנהן און פֿרעגן קַשְׁיוֹת, ווי טֵבִיה קאָן: סטײַטש, וויאַזוי, און פֿאַר וואָס, און פֿאַר ווען, און וואָס איז דאָס גלאַט פֿאַר אַ שטייגער אָנ־פֿאַלן אַף אַ מענטשן, זאָג איך, אינמיטן העלן טאָג און אַרויסלאָזן אים די פֿעדערן פֿון די קישנס?...

מילא, טַעֲנוֹת אַהין, טַעֲנוֹת אַהער — איך זע, ס'איז אַרויסגעוואָרפֿן אַלע מײַנע רייד. כרוקעלע האָט זיך אײַנגעשפּאַרט. זיי מוזן, זאָגן זיי, יוֹצֵא זײַן פֿאַר נאַטשאַלסטווע. זיי האָבן מוֹרא, זאָגן זיי, טאָמער טראָגט אָן דער רוח אַ קנעפּל, אַ שוואַרציאַר — לאָז ער זען, זאָגן זיי, אַז זיי זיַינען ליַיטן־גליַיך, ניט דורכגעלאָזט אַ יידן גלאַט אַזוי, אָן אַ שום סִימָן פֿון אַ פּאָגראָם. וואָס פֿאַר אַ פָּנִים, זאָגן זיי, וועלן זיי האָבן באַ נאַ־טשאַלסטווע?... עַל־כֵּן, זאָגן זיי, איז געבליבן באַ הראָמאַדע, אַז עפּעס טאָן מיט מיר — דאָס מוזן זיי!...

האָב איך מיך מְיַישֵׁב געווען סאַמע אין דער לעצטער מינוט: „ווייסט איר וואָס, זאָג איך זיי, וויבאַלד אַז הראָמאַדע האָט אַזוי געפַּסקנט, זאָג איך, איז דאָך ניט שײַך. וואָס קאָן זײַן העכער פֿון הראָמאַדע? נאָר וואָס דען, זאָג איך, דאָס ווייסט איר, זאָג איך, אַז ס'איז פֿאַראַן אַ זאַך, וואָס ס'איז נאָך העכער פֿון הראָמאַדע?"... זאָגן זיי: „דהײַנו, וואָס קאָן נאָך זײַן העכער?" זאָג איך: „גאָט. איך מיין ניט, זאָג איך, אֱלֹהֵינוּ — נאַש באָג, אָדער אֱלֹהֵיכֶם — וואַש באָג. איך מיין, זאָג איך, אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ — אונדזער אַלעמענס גאָט... אָט יענער, זאָג איך, וואָס האָט באַשאַפֿן מיך און איַיך, לְהַבְדִיל, און

אײַער גאַנצע הראַמאַדע — אָט, זאָג איך, װעמען איך מײן. איז באַ אים, זאָג איך, דאַרף מען אַ טאַפּ טאָן, אױב ער װיל. אױב ער הײסט, איר זאָלט מיר שלעכטס טאָן. װאָרעם עס קאָן זײַן, זאָג איך, אַז ער הײסט טאַקע אַזױ, און עס קאָן װידער צוריק זײַן, אַז ער װיל עס בשום אופן ואופן ניט. אַנו, װי־אַזױ קאָנען מיר עס װיסן? װעלן מיר װאַרפן, זאָג איך, גורל. אָט, זאָג איך, ליגט אַ תּהילים פון גאָט. איר װײסט דאָך, זאָג איך, װאָס תּהילים באַדײַט? באַ אונדז הײסט עס תּהילים, באַ אײַך הײסט עס פּסאַלטיר. אָט דער הײליקער פּסאַלטיר, זאָג איך, װעט זײַן צװישן אונדז דער שופט, דער מיראָװױ סודיאַ הײסט עס. ער, זאָג איך, װעט פּסקענען, צי איר דאַרפט מיך שלאָגן, צי ניט"...

קוקן זײ זיך איבער ציקאָװע, און איװאַן פּאַפּערילע דער סטאַראָס־טע גײט אַרױס פון אינמיטן און רופט זיך אָן צו מיר: „אַ שטײגער, זאָגט ער, װי־אַזױ װעט דאָס דער הײליקער פּסאַלטיר פּסקענען?"... זאָג איך: „אַז דו װעסט מיר געבן, איװאַנו, דײַן הן שלי און טאַקע דײַן האַנט תּקיעת־כּף, אַז הראַמאַדע װעט פאָלגן אַלץ, װאָס דער תּהילים װעט פּסקענען, װעל איך דיר, זאָג איך, דעמאָלט באַװײַזן"... נעמט איװאַן און ציט מיר אױס אַ יד און מאַכט צו מיר: „גערעדט איז גערעדט". „אױב אַזױ, זאָג איך, איז גוט. איצט, זאָג איך, װעל איך אױפמישן אין תּהילים אַ בלעטל, און דאָס ערשטע װאָרט, זאָג איך, װאָס ס'װעט זיך מיר װאַרפן אין די אױגן, װעל איך אײַך זאָגן, און איר, זאָג איך, װעט אַזױ גוט און פרום זײַן דאָס מיר נאָכזאָגן. איז אױב, זאָג איך, עמעצער פון אײַך אָט־דאָ װעט עס קאָנען מיר נאָכזאָגן, איז אַ סימן, זאָג איך, אַז גאָט הײסט, איר זאָלט טאָן מיט טביהן, װאָס איר װילט. און אױב, זאָג איך, ניט, איז אַ סימן, אַז גאָט הײסט ניט... זײַט איר מסכּים?" קוקט זיך איבער איװאַן דער סטאַראָסטע מיט הראַמאַדע און מאַכט צו מיר: „לאַדנאָ". „אױב אַזױ, זאָג איך, און גיב אַן עפן־אױף דאָס תּהילימל פאַר זײ, איז רעכט. אָט, זאָג איך, האָט איר עס: „ו ח ל ק ל ק ו ת"... קאָנט איר, זאָג איך, זיך אונטערנעמען מיר נאָכזאָגן דאָס װאָרט „וחלק־לקות"?... קוקן זײ אײנס אױף דאָס אַנדערע און אַלע אױף מיר און הײסן זיך איבערחזרן דאָס װאָרט נאָכאַמאָל. זאָג איך: „באַ מיר האָט איר געפּועלט כאָטש דרײַ מאָל, אױב איר װילט: „וחלקלקות! וחלקלקות! וחלקלקות!"... זאָגן זײ: „נײן, טעװעל, דו זאָג ניט: האַל־חאַל־האַל! דו, זאָגן זײ, זאָג אונדז מיט אַ מױל און מיט אַ טאָלק און פּאַװאָלינקע!"

זאָג איך: „אויך גִעפֿוּעלט! איך וועל אײַך, זאָג איך, זאָגן מיט אַ מויל, און מיט אַ טאָלק, און פּאַוואָלינקע: וְ־חַלַק־לַ־קוֹת! צופֿרידן?"...

האָט זיך היטשקע פֿאַרטראַכט אַ ווײַלע און האָט זיך אַ נעם געטאָן צו דער אַרבעט, איטלעכער אויף זײַן שטייגער: איינער האָט אַ זאָג געטאָן: „הײַדאַמאַקי". דער אַנדערער: „לאָמאַקי". באַם דריטן איז שוין גאָר אויסגעקומען: „חײַקאַליאַ". וואָס איז אים עפּעס געפֿעלן „חײַקאַליאַ"? נאָך חַיָה־לֵאָה נַפֿתָּלי־גֵרשון דעם לומערס, וואָס אין אַנאַטעווקע. איך זע, ס'איז אַ מַעֲשֶׂה אָן אַן עק, רוף איך מיך אָן צו זיי: „איר ווייסט, זאָג איך, קינדער? איך זע, אַז די אַרבעט, זאָג איך, גייט בײַ אײַך צו שווערלעך. אַפֿנִים, זאָג איך, אַז „וַחֲלַקְלַקוֹת" איז ניט פֿאַר אײַער קאָפּ; וועל איך אײַך געבן, זאָג איך, אַן אַנדער וואָרט, אויך פֿון אונדזער תהילים: „מִ מַ ע מַ קִ י ם"... „מִ מַ עֲ מַ קִ י ם קְ רָ א תִ י ךָ"...

האָט זיך דאָך מסתמא ווידעראַמאָל אָנגעהויבן די אייגענע חַתֻנָה: בײַ איינעם איז דאָס אויסגעקומען: „לאָכאַנקאַ קעראָסינאַ". באַם צווייטן — „קריוווליאַקאַ בוזינאַ". דער דריטער האָט גאָר אַ שפּײַ געטאָן: „טפֿו! נעבײַ טובי ליכאָ האָדינאַ!"...

בְּקִיצוּר, זיי האָבן, אַפֿנִים געזען, אַז מיט טֶבִיֶהן וועלן זיי זיך ניט אויסטַעֲנֶהן, רופֿט זיך אָן צו מיר דער סטאַראָסטע, איוואַן פּאָפּעריליע הייסט עס, בְּזֶה הַלָשון: „די מַעֲשֶׂה, זאָגט ער, דערפֿון איז אַזוי. מיר האָבן צו דיר, טעוועל, אייגנטלעך, גאָרנישט ניט. דו ביסט טאַקע אַ זשיד, נאָר ניט קיין שלעכטער מענטש. איינס צום אַנדערן אָבער געהער זיך ניט אָן — שלאָגן דאַרף מען דיך. הראָמאַדע האָט אַזוי געפּסקנט — פֿאַרפֿאַלן. מיר וועלן דיר, זאָגט ער, כאָטש אויסהאַקן אַ פּאָר פֿענצטער. און פֿאַר נויט, זאָגט ער, קאָנסטו אַליין זיך אויסהאַקן אַ פּאָר שויבן — אַבי פֿאַרשטאָפּן זיי דאָס מויל, כאַפּט זיי דער שוואַרציאָר! טאָמער, זאָגט ער, פֿאָרט דורך נאַטשאַלסטוואָ, לאָזן זיי, זאָגט ער, זען, אַז מע האָט דיך ניט דורכגעלאָזט. אַניט, זאָגט ער, וועט מען איבער דיר אונדז נאָך שטראָפֿירן... און אַצינדערט, זאָגט ער, טעוועל, שטעל דעם סאַמאָוואַר און זײַ אונדז מְכַבֵּד מיט טיי, און, פֿאַרשטייט זיך, אַ האַלב עמער בראָנפֿן פֿאַר הראָמאַדע, וועלן מיר נעמען צו גלעזלעך און טרינקען פֿאַר דײַן געזונט, וואָרעם דו ביסט, זאָגט ער, אַ קלוגער ייִד, פֿון גאָטס מענטשן"... אָט מיט די ווערטער און מיט דעם לָשון, ווי איך דערצייל אײַך, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפֿן מיט אײַך אינאיינעם בְּכָל אֲשֶׁר אֶפְנֶה!

נו, איצט פרעג איך אײַך, פּאַניע שָׁלום־עֲלֵיכֶם, איר זײַט דאָך עפּעס א יוד, וואָס קאַטאָוועסטו איר שרײַבט — איז שוין טֶבְיֶה געדעכט, וואָס ער זאָגט, אַז מיר האָבן אַ שטאַרקן גאָט און אַז אַ מענטש, כָּל־זְמַן ער לעבט, טאָר באַ זיך קײנמאָל ניט אַראָפּפאַלן, וּבִפְרָט אַ יוד, וּבִפְרָט אַזעלכער, וואָס איז ניט פרעמד פון אַנְשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ — פון די שוואַרצע פינטעלעך! וואָרעם נאָך אַלעמען, הערט איר, קומט טאַקע פּאַרט אויס, ווי מיר זאָגן אַלע טאָג אין דאַווענען: אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי — אַז ווײַל און אַז גוט איז דעם, וואָס קען. און ווי מיר זאָלן זיך ניט קליגן און ווי מיר זאָלן ניט וועלן גײן מיט אײבער־הַסְבָּרות, מוזן מיר מוֹדֶה זײַן, אַז מיר יידן זײַנען פּאָרט דאָס בעסטע און דאָס קליגסטע פאָלק פון אַלע פעלקער, ווי דער נָבִיא זאָגט: מִי כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גוֹי אֶחָד — ווי קאָן זיך גלײַכן אַ גוי צו אַ יידן? אַ גוי איז אַ גוי, און אַ ייד איז פּאָרט אַ ייד, ווי איר אַליין זאָגט אין אײַערע מַעֲשֶׂה־ביכלעך, אַז אַ ייד באַדאַרף מען זײַן געבוירן... אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל — אַז ווײַל איז צו מיר, וואָס איך בין געבוירן געוואָרן אַ ייד, ווײס איך דעם טַעַם פון גָלוּת־יָוָן און פון אַרומשלעפּן זיך צווישן די פעלקער און פון וַיִּסְעוּ וַיַּחֲנוּ — ווו געטאָגט, דאָרט ניט גענעכטיקט, וואָרעם פון זינט מע האָט מיט מיר געלערנט די סֶדְרָה „לֶךְ־לְךָ“, — געדענקט איר, איך האָב אײַך אַמאָל געהאַט דערציילט וועגן דעם בַּאֲרִיכוּת? — האַלט איך נאָך אַלץ אין אײן גײן, און איך ווײס ניט פון קײן מָקוֹם־מְנוּחָה איך זאָל קאָנען זאָגן: „אָט־אָ־דאָ, טֶבְיֶה, בלײַבסטו זיצן“. טֶבְיֶה פרעגט ניט קײן קַשְׁיוֹת. מע האָט אים געזאָגט, ער זאָל גײן — גײט ער... אָט האָבן מיר זיך הײַנט באַגעגנט מיט אײַך, פּאַניע שָׁלוֹם־עֲלֵיכֶם, אָט־דאָ, אויף דער באַן. מאָרגן קאָן עס אונדז פאַרטראָגן קײן יעהופּעץ. איבעראַיאָר קאָן עס אונדז פאַרשלײַדערן קײן אָדעס, קײן וואַרשע, אָדער גאָר קײן אַמע־ריקע — סײַדן דער אײבערשטער זאָל זיך אַרומקוקן און זאָגן: „ווײסט איר וואָס, קינדערלעך? איך וועל אײַך גאָר אַראָפּברענגען מָשִׁיחַן!“... הַלְוַאי טוט ער אונדז דעם צו־לְהַכְעִיס, דער אַלטער רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם! דערווײַל זײַט מיר געזונט, פאָרט געזונטערהייט און לאָזן גריסן אונ־דזערע יידעלעך און זאָגט זײ דאָרטן, זײ זאָלן זיך ניט זאָרגן: אוּנ־דזער אַלטער גאָט לעבט!...